

К.Ф. Ковальчук, І.В. Вишнякова,
Л.М. Савчук, І. Г. Сокиринська

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
для студентів навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2013

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1я73
Б 23

*Гриф надано
Міністерством освіти і наук, молоді та спорту України
(Лист №1/11-8988 від 27.09.2010 р.)*

Рецензенти:

Галушко О. С., доктор економічних наук, професор (Національний гірничий університет);

Момот В. Є., доктор економічних наук, професор (Дніпропетровський університет економіки та права);

Вакульчик О. А., доктор економічних наук, професор. (Академія митної служби України)

Банківські операції[текст] навчальний посібниккол. / К. Ф. Ковальчук, Б 23 І. В. Вишнякова, Л. М. Савчук, І. Г. Сокиринська – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 326 с.

ISBN 978-617-673-124-5

Містить основні теми програми дисципліни «Банківські операції», наведені матеріали і приклади розкривають зміст і основні положення дисципліни. Після викладення кожної теми студентам пропонуються контрольні запитання та завдання для їх самостійного розв'язання, перелік літературних джерел.

Призначений для студентів напрямку підготовки 6.030508 – фінанси та кредит.

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1я73

ISBN 978-617-673-124-5

© Ковальчук К. Ф., Вишнякова І. В.,
Савчук Л. М., Сокиринська І. Г., 2013.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2013.

ЗМІСТ

Передмова	8
Частина 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	10
Розділ 1. РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ	10
1.1. Особливості аналізу господарської діяльності на металургійному підприємстві	10
1.2. Економічний аналіз як функція менеджменту	13
1.3. Зміст економічного аналізу	15
1.4. Завдання для самоперевірки.	17
Розділ 2. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	18
2.1. Поняття та роль категорій економічного аналізу	18
2.2. Об'єкт, предмет та суб'єкт економічного аналізу.	19
2.3. Ціль та задачі економічного аналізу	22
2.4. Принципи економічного аналізу	24
2.5. Методологія, методика та метод економічного аналізу	28
2.6. Завдання для самоперевірки.	30
Розділ 3. ВИДИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	31
3.1. Класифікація видів економічного аналізу	31
3.2. Стисла характеристика видів економічного аналізу	34
3.3. Завдання для самоперевірки.	38
Розділ 4. СИСТЕМА МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	41
4.1. Системний підхід до вибору та застосування методів економічного аналізу.	41
4.2. Сутність та області використання традиційних методів і прийомів економічного аналізу	42
4.3. Сутність та області використання економіко-математичних методів аналізу.	53
4.4. Методи стратегічного аналізу	62
4.5. Завдання для самоперевірки.	64
Розділ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ	67
5.1. Форми організації економічного аналізу.	67
5.2. Склад і структура організації економічного аналізу	71
5.3. Сутність і зміст організації економічного аналізу	73
5.4. Завдання для самоперевірки.	78

Розділ 6. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	79
6.1. Вимоги до економічної інформації	79
6.2. Класифікація аналітичної інформації	82
6.3. Джерела інформаційного забезпечення економічного аналізу.	84
6.4. Розвиток інформаційних технологій на металургійних підприємствах	86
6.5. Завдання для самоперевірки.	88
Частина 2. МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	90
Розділ 7. СТРУКТУРА ТА ЕТАПИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	90
7.1. Сутність системного підходу до комплексного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства. Етапи проведення аналізу	90
7.2. Етапи комплексного, системного економічного аналізу	91
7.3. Класифікація показників діяльності металургійного підприємства	93
7.4. Особливості проведення повного комплексного економічного аналізу діяльності підприємства в ринкових умовах	97
7.5. Завдання для самоперевірки.	99
Розділ 8. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ) МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	99
8.1. Аналіз вартісних показників основної діяльності.	100
8.2. Аналіз натуральних показників основної діяльності металургійного підприємства	101
8.3. Аналіз якості та конкурентоспроможності металопродукції	106
8.3.1. Значення та сутність діагностики конкурентоспроможності	106
8.3.2. Аналіз і оцінка конкурентоспроможності металопродукції	107
8.3.3. Аналіз якості металопродукції	109
8.4. Аналіз основних показників якості роботи трудового колективу металургійного підприємства.	111
8.5. Аналіз ритмічності основної діяльності та оцінка втрат від порушення ритму виробничого процесу металургійного підприємства	113
8.6. Завдання для самоперевірки.	115
Розділ 9. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	118
9.1. Аналіз використання трудових ресурсів підприємства	118
9.1.1. Мета та задачі аналізу використання трудових ресурсів	118

9.1.2. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами	119
9.1.3. Аналіз використання фонду робочого часу	122
9.1.4. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів	124
9.1.5. Аналіз фонду оплати праці та ефективності його використання	127
9.2. Аналіз використання матеріальних ресурсів	130
9.3. Методика аналізу використання необоротних активів	132
9.3.1. Оцінка наявності основних засобів, їхніх складу та структури	133
9.3.2. Оцінка забезпеченості підприємства основними засобами та їхнього технічного стану.	134
9.3.3. Оцінка ефективності використання основних засобів	138
9.4. Аналіз використання виробничої потужності підприємства	142
9.5. Завдання для самоперевірки.	149

Розділ 10. АНАЛІЗ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.	152
10.1. Класифікація поточних витрат підприємства, мета та завдання їхнього аналізу	152
10.2. Система показників оцінки поточних витрат підприємства та їхніх факторів	154
10.3. Аналіз собівартості металопродукції	159
10.4. Аналіз госпрозрахункової собівартості продукції цехів металургійного підприємства	167
10.5. Маржинальний підхід до аналізу витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)	169
10.6. Завдання для самоперевірки.	175

Розділ 11. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.	178
11.1. Суттєвість фінансового аналізу та його особливості.	178
11.2. Особливості методики зовнішнього фінансового аналізу підприємства	181
11.2.1. Аналіз фінансових результатів	181
11.2.2. Аналіз майнового стану підприємства	183
11.2.3. Аналіз грошових потоків	185
11.2.4. Аналіз фінансового стану підприємства та його стійкості	187
11.3. Особливості методики внутрішнього фінансового аналізу підприємства	196
11.3.1. Аналіз фінансових результатів	196
11.3.2. Аналіз оборотних активів	197
11.3.3. Аналіз заборгованості.	201
11.4. Загальна оцінка фінансового стану підприємства.	201
11.5. Завдання для самоперевірки.	203

Розділ 12. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	208
12.1. Аналіз інвестиційного портфеля	209
12.2. Аналіз капітальних інвестицій	211
12.3. Аналіз інноваційної діяльності	215
12.4. Завдання для самоперевірки	217
Розділ 13. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	217
13.1. Методика аналізу загальних показників зовнішньоекономі- чної діяльності	218
13.1.1. Роль та значення аналізу зовнішньоекономічної дія- льності	218
13.1.2. Місце аналізу зовнішньоекономічної діяльності в сис- темах менеджменту та економічного аналізу	219
13.1.3. Мета та завдання аналізу зовнішньоекономічної дія- льності	219
13.1.4. Особливості оцінки зовнішньоекономічних процесів	220
13.1.5. Особливості методики аналізу узагальнюючих показ- ників зовнішньоекономічної діяльності	224
13.1.6. Аналіз іноземних інвестицій	226
13.2. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності в системі марке- тингу	228
13.2.1. Аналіз світового та вітчизняного ринків металопроду- кції	228
13.2.2. Аналіз цінової політики металургійного підприємства	230
13.2.3. Аналіз якості та конкурентоспроможності експортної металопродукції	231
13.2.4. Аналітичні розділи бізнес-планів підприємств з іно- земними інвестиціями	232
13.3. Особливості комплексного економічного аналізу фінансово- господарської діяльності спільних підприємств з іноземними ін- вестиціями	234
13.3.1. Складові комплексного економічного аналізу спільних підприємств з іноземними інвестиціями	234
13.3.2. Оцінка впливу коливань курсу валют (курсівих різ- ниць) на показники діяльності спільного підприємства з іно- земними інвестиціями	235
13.3.3. Аналіз валютної самокупності спільного підприєм- ства з іноземними інвестиціями	237
13.3.4. Аналіз прибутковості спільного підприємства з інозе- мними інвестиціями	238
13.3.5. Особливості аналізу основної діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями	241
13.3.6. Інформаційне забезпечення комплексного економіч- ного аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями	242

13.4. Аналіз впливу результатів зовнішньоекономічної діяльності на показники діяльності підприємства	243
13.5. Завдання для самоперевірки.	245
Розділ 14. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ, СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ	248
14.1. Особливості та зміст економічного аналізу діяльності комерційних банків	248
14.2 Аналіз банком-кредитором фінансового стану позичальника.	249
14.2.1. Аналіз фінансового стану підприємства-позичальника	250
14.2.2. Аналіз фінансового стану позичальника–приватного підприємця	260
14.3 Аналіз діяльності комерційного банку	267
14.3.1. Аналіз активів і пасивів комерційного банку	267
14.3.2. Аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку	278
14.3.3. Відсотковий аналіз діяльності комерційного банку	282
14.3.4. Порівняльний міжбанківський аналіз.	283
14.4. Особливості аналізу діяльності страхових компаній та пенсійних фондів.	285
14.5. Завдання для самоперевірки.	288
Розділ 15. АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	290
15.1. Особливості управлінських рішень.	290
15.2. Особливості аналітичної оцінки управлінських рішень	291
15.3. Завдання для самоперевірки.	296
Додатки	300
Рекомендована література	321

ПЕРЕДМОВА

За останні роки з'явилося багато видань, присвячених аналізу діяльності підприємств. Але в них, головним чином, розглядаються питання фінансового аналізу. Це цілком закономірно, оскільки в ринкових умовах усі учасники ринку цікавляться оцінкою фінансового стану та фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Однак слід зазначити, що фінансовий аналіз є важливою, але лише однією зі складових частин економічного аналізу, умовно кажучи, надводною вершиною айсберга. Адже фінансовий стан залежить, в основному, від результатів виробничо-господарської діяльності, і шукати шляхи поліпшення фінансового стану та підвищення його стійкості, в першу чергу, слід у напрямках зростання ефективності господарської діяльності, що є предметом економічного аналізу.

Роль аналізу господарської діяльності зумовлена його місцем у системі менеджменту як важливої основної підфункції функції контролю в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання. Він є також важливою невід'ємною частиною фінансового менеджменту та аудиту. Без аналізу господарської діяльності неможливо приймати управлінські рішення, спрямовані на підвищення прибутковості та ефективності господарської діяльності, виявлення й усунення причин збитковості або низької рентабельності, забезпечення стійкого фінансового стану підприємства, банку або іншого суб'єкта господарювання. Загальні правові, економічні та соціальні принципи їхньої діяльності регламентуються законодавством [1,2] та нормативно-правовими актами [3,4], що враховуються в аналітичній роботі.

У комплексному вирішенні проблем підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання економічному аналізу належить провідне місце, оскільки його метою є аналітична підтримка стратегічних, тактичних та оперативних управлінських рішень на різних рівнях управління. Економічний аналіз як наукова категорія, на наш погляд, значно ширша за змістом, ніж аналіз господарської діяльності підприємства, що об'єктивно обумовлено місцем аналізу господарської діяльності в загальній системі економічного аналізу. Аналіз господарської діяльності є складовим елементом економічного аналізу, тісно пов'язаним з іншими елементами системи: аналізом стану зовнішнього

середовища; ринковою кон'юнктурою; оцінкою стану міждержавного та державного регулювання господарською діяльністю підприємства, її нормативно-правового забезпечення; визначення умов функціонування; невизначеності ситуації та ін. Зростання самостійності підприємств у ринковій економіці супроводжується підсиленням аналітичних оцінок для прогнозування стратегій розвитку, бізнес-планування та оцінки досягнутих результатів діяльності підприємства у взаємозв'язку з переліченими елементами економічного аналізу як у теоретичному аспекті при обґрунтуванні його наукових категорій, так і під час реалізації аналітичної функції управління господарською діяльністю підприємства. Зв'язки елементів системи економічного аналізу на всіх рівнях управління господарською діяльністю обумовили єдність теоретичної та методичної основ аналітичних досліджень.

Опанування теоретичними та методичними положеннями та придбання умінь їхнього практичного використання при виявленні резервів та оцінці їхнього впливу на економічні, в тому числі й фінансові, показники діяльності неможливе без самостійної індивідуальної роботи студентів. Рекомендації щодо поглибленого вивчення наукових категорій економічного аналізу, вибору та використання методів і прийомів при вирішенні імітаційних вправ, розборі й аналізі конкретних господарських ситуацій, виробничих ситуаційних задач, оцінці конкретних за видами діяльності і загальних результатів роботи підприємства містяться у першому розділі навчального посібника. Другий розділ видання присвячено методиці економічного аналізу, яка враховує специфіку металургійного виробництва. Для придбання умінь і навичок колективної аналітичної роботи, яка потребує і розподілу, і взаємодій, і взаємовідносин внаслідок її складності і трудомісткості, передбачається самостійна індивідуальна попередня підготовка до участі у діловій грі. Для самоконтролю знань пропонуються базові тестові завдання відкритого типу (тобто без пропонованих відповідей для вибору правильної з них), конкретні господарські ситуації та імітаційні вправи.

Практична частина складена на підставі науково-дослідних робіт авторів посібника, досліджень, виконаних у Національній металургійній академії України (НМетАУ) сумісно з металургійними підприємствами і впроваджених у навчальний процес у НМетАУ та в системі перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів металургійних підприємств Придніпров'я.

Розділ 1

**РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ
В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ**

Провідне місце економічного аналізу зумовлене його задачами в системі менеджменту суб'єктів господарювання різних форм власності. Він є важливою складовою частиною і фінансового менеджменту, і аудиту. Без інформації, яку надає економічний аналіз, неможливо приймати доцільні, науково обгрунтовані та зважені управлінські рішення, реалізація яких призведе до підвищення ефективності господарської діяльності. Застосування апарату економічного аналізу дає можливість виявляти й усувати причини збитковості або низької рентабельності діяльності суб'єктів господарювання та забезпечувати їхній стійкий фінансовий стан, який є головною умовою запобігання банкрутству під час фінансово-економічних криз.

**1.1. Особливості аналізу господарської діяльності
на металургійному підприємстві**

Досліджуючи конкретне поняття «економічний аналіз», необхідно, пізнавши його істинне буття, перейти до його суті, а від неї — до змісту економічного аналізу. Корінне слово «аналіз» походить з грецького *analysis* — тобто розкладання, розчленовування, розбір. Аналіз — це метод наукового дослідження шляхом розкладання предмета на складові частини або уявного розчленовування об'єкта на притаманні йому елементи за допомогою логічної абстракції.

Аналіз поряд із синтезом має велике значення в науковому пізнанні. Зокрема, Фрідріх Енгельс писав: «Мислення складається стільки ж з розкладання предметів свідомості на їхні елементи, скільки з об'єднання пов'язаних один з одним елементів у єдність. Без аналізу немає синтезу» [5]. Аналіз виступає в діалектичній, суперечній єдності з поняттям синтезу, тобто в ході синтезу з'єднуються в одне ціле розподілені раніше частини, та предмет аналізу досліджується вже в його

цілості та з урахуванням взаємозв'язків між складовими елементами. Аналіз-синтез є невід'ємною частиною будь-якого наукового дослідження, оскільки розкладання з наступним узагальненням дозволяє проникати в глибинну сутність явищ та процесів господарської діяльності, виявляти та розуміти зв'язки між елементами цих процесів, пізнавати їхню залежність від об'єктивних та суб'єктивних факторів. Такий підхід дає можливість узагальнити одержані аналітичні дані, виявити причини і наслідки змін явищ та процесів, які досліджуються, та активно впливати на їхній розвиток.

Таким чином, економічний аналіз є методом дослідження фінансово-господарської діяльності підприємств, банків, страхових компаній та ін., а також їхніх структурних підрозділів (філій, цехів та інше).

Економічний аналіз як прикладна наука є системою спеціальних знань, що базуються на економічних основах діяльності та розвитку систем і спрямовані на пізнання методології оцінки господарської діяльності в цілому та її видів (операційної, фінансової та інвестиційної).

Особливостями економічного аналізу порівняно з іншими видами аналізу (математичного, фізичного, хімічного та ін.) є:

1. *Використання систем та підсистем* техніко-економічних показників, за допомогою яких надається кількісна характеристика явищ і процесів господарської діяльності об'єкта економічного аналізу та які досліджуються з різних боків у статиці й динаміці з визначенням місця у рейтинговій оцінці. Показники в цій системі згруповані за видами економічного аналізу і в межах груп проранжані за значущістю зі створенням підсистем показників. Так, оцінка інвестиційної привабливості акціонерних товариств, якими є більшість великих металургійних підприємств, у зовнішньому фінансовому аналізі надається за допомогою системи фінансових показників: ліквідності, платоспроможності, ділової активності, ефективності; показниками підсистеми показників ефективності виступають: рентабельність усього капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажів, рентабельність функціонуючого капіталу та ін.

2. *Усі показники підлягають* кількісному вимірюванню та оцінці їхнього впливу на оціночні та узагальнюючі показники. Наприклад, при факторному аналізі рентабельності всього капіталу надається кількісна оцінка його зміни внаслідок впливу: загальних та адміністративних витрат, валового прибутку, виплати дивідендів, підсумку балансу.

3. *Системи та підсистеми показників визначаються* у взаємозв'язку, взаємозалежності, взаємообумовленості внаслідок наявності причинно-наслідкових зв'язків між господарськими явищами та процесами, внутрішнім і зовнішнім середовищем, макро- і мікрорівнем.

4. У ринкових умовах доцільно формувати системи показників та з їхнім використанням аналізувати явища та процеси з позицій різних інтересів користувачів аналітичної інформації: засновників, трудового колективу та профспілок, податкових та інших контролюючих органів, або взаємних інтересів та потреб партнерів (наприклад, у системі «банк — під-приємство», у кластері та інших об'єднаннях суб'єктів господарювання).

Крім загальних теоретико-методичних положень, єдиних для оцінки діяльності суб'єктів господарювання та їхніх об'єднань, економічний аналіз враховує *галузеві особливості* їхнього функціонування.

Так, зміст економічного аналізу, способи його виконання та система показників оцінки металургійного виробництва мають певні особливості внаслідок наявності його специфічних рис, наведених нижче.

1. Обширна номенклатура і сортамент металопродукції з досить значними обсягами виробництва.

2. Велика матеріалоемність і енергоемність виробництва з різноманітністю сировини і матеріалів, які шихтуються, та паливних і енергетичних ресурсів із заданими параметрами.

3. Складність і багатоопераційність металургійного процесу, пов'язаного безперервним потоком «гарячого» металу з заданим виробничим ритмом, регламентованим у просторі та часі, що обумовило створення складних виробничих структур, для управління якими існують відповідні організаційні структури управління

4. Велика капіталоемність металургійного виробництва.

5. Складне металургійне устаткування великих розмірів і продуктивності, що потребує залучати для експлуатаційного та ремонтного обслуговування спеціалізовані бригади на різних рівнях або майданчиках основного агрегату.

6. Наявність значної кількості закритих або напівзакритих технологічних процесів, оцінка стану яких потребує моніторингу і специфічних засобів вимірювання та аналізу.

7. Важкі й шкідливі умови праці.

Галузева специфіка обумовлює такі особливості економічного аналізу діяльності металургійного підприємства та його структурних підрозділів:

– склад та зміст задач аналізу діяльності металургійного підприємства значно ширше класичних (типових) задач економічного аналізу; до додаткового їхнього переліку належать, наприклад, оцінка господарських розрахункових відносин між цехами та ділянками; аналіз браку за його видами та дефектами; оцінка втрат від порушень ритму; аналіз систем якості й сертифікації металопродукції; аналіз умов праці; аналіз викидів у атмосферне повітря і водний басейн, значний обсяг претензійно-позивної роботи та ін.;

– специфічна система технічних показників-факторів обсягу виробництва і використання металургійних агрегатів та оцінки організаційно-технічного рівня виробництва і підприємства;

– жорстка регламентація процесів, що вимагає порівняльної оцінки фактичних показників не тільки з планом, з рівнем, досягнутим у минулі періоди, з конкурентами, із середньогалузевими показниками, а й з нормами, наприклад з нормами чисельності основних виробничих робочих (горнових, сталеварів, плавильників, операторів прокатних і трубо-прокатних станів), нормами запасів сировини та з її нормативною потребою на виробництво, з технічною нормою продуктивності основних металургійних агрегатів та ін.;

– складна шихтовка вихідних матеріалів, що вимагає вирішення завдань оптимізації їхніх співвідношень;

– факторний аналіз узагальнених показників продуктивності основних металургійних агрегатів вимагає визначення специфічних чинників та способів оцінки їхнього впливу;

– аналіз якості та конкурентоспроможності металопродукції специфічний за змістом та системою показників їхньої оцінки;

– продукція однакового найменування має різну складність виробництва за марочним складом, що додатково потребує перерахування продукції в умовний вираз і аналізу обсягів виробництва не тільки в натуральному і вартісному, а й в умовному вимірюванні.

1.2. Економічний аналіз як функція менеджменту

Економічний аналіз — прикладна наука. Роль економічного аналізу випливає з його місця у менеджменті.

По-перше, на сучасному етапі розвитку менеджменту загальною ознакою є необхідність постійного виконання його основних (загальних) функцій: планування, організації, мотивації та контролю, кожна з яких має ряд підфункцій. Як видно з рисунка 1.1, економічний аналіз є найважливішою підфункцією контролю, оскільки саме аналіз забезпечує циклічне та безперервне виконання загальних функцій менеджменту.

По-друге, аналіз, внаслідок його складності та великої трудомісткості, відокремлюється як конкретна функція менеджменту і стає спеціалізованою управлінською роботою. В ринкових умовах значення конкретної аналітичної функції підсилюється внаслідок: підвищення самостійності та відповідальності суб'єктів господарювання за результати економічної діяльності; необхідності постійного спостереження та оцінки стану конкурентного середовища; пошуків резервів ресурсозбереження, диверсифікації діяльності, підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності використання економічного потенціалу та ін.

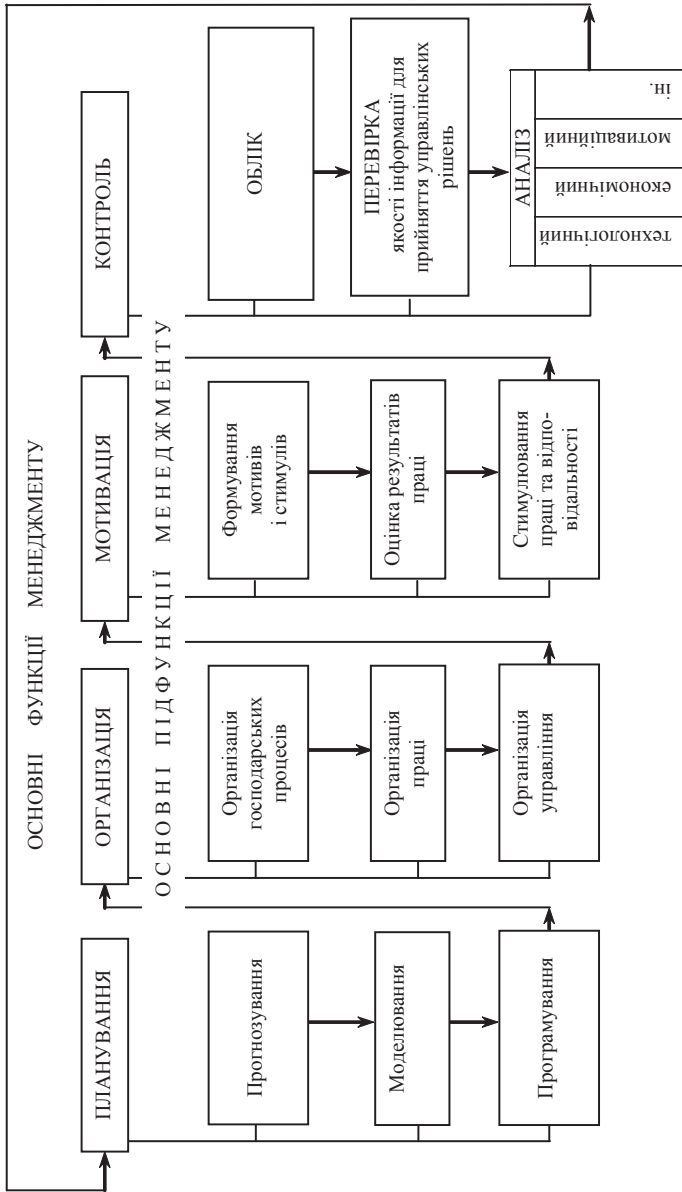

Рис. 1.1. Аналіз господарської діяльності в системі менеджменту

По-третє, на основі результатів економічного аналізу науково обґрунтовуються стратегічні, поточні та оперативні управлінські рішення щодо подальшого функціонування й розвитку суб'єкта господарювання, які є результатом діяльності управлінців. Аналітична ж підтримка управлінських рішень міститься у виконанні аналітичної функції на кожному з етапів технології управлінських рішень, зміст якої залежить від сутності, масштабу і значення конкретного рішення. Основні правила аналітичної підтримки управлінських рішень наступні:

- врахування вимог споживачів продукції (робіт, послуг);
- аналіз та оцінка інформації для управлінських рішень;
- визначення та врахування протиріч з наступним їхнім послабленням або усуненням;
- безперервність аналітичної підтримки управлінських рішень;
- відповідність управлінських рішень стратегічним цілям;
- врахування та оцінка ризиків;
- інтеграція технології управлінських рішень в автоматизовану систему управління;
- оцінка фактичної ефективності управлінського рішення після його впровадження.

Крім того, аналітичній оцінці підлягають якість виконання усіх основних і конкретних функцій та підфункцій менеджменту (наприклад, аналіз планування, аналіз програмного забезпечення, аналіз організаційного рівня виробництва, аналіз стимулювання праці, аналіз ефективності контролю та ін.) з метою їхнього подальшого поліпшення та підвищення ефективності виконання кожної з них та управлінської діяльності взагалі.

1.3. Зміст економічного аналізу

Економічний аналіз як наука — це система спеціальних знань про стан господарської діяльності та чинники, які його обумовлюють. Суттєвість економічної діяльності на тому чи іншому рівні управління визначають господарські процеси, які складаються із сукупності господарських фактів, явищ та ситуацій.

Ця система знань містить дослідження економічних процесів у взаємозв'язку та взаємообумовленості й оцінку їх з позицій інтересів усіх учасників ринкових відносин. Загальна схема змісту економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання наведена на рисунку 1.2.

Розкриття тенденцій і пропорцій господарського розвитку з виявленням та оцінкою внутрішньогосподарських резервів, наукове обґрунтування бізнес-планів та об'єктивна оцінка їхнього виконання, виявлення позитивних і негативних факторів та кількісне вимірювання їхнього впливу на ефективність діяльності — це призначення та зміст внутрішнього економічного аналізу.

Рис. 1.2. Зміст економічного аналізу діяльності підприємства

Важливе місце в економічному аналізі посідають виробничі витрати підприємства, які досліджуються з різних сторін. Спочатку вони розглядаються як необхідний елемент ведення операційної діяльності і складова ціни на продукцію, потім з позиції їхньої доцільності через дослідження ефективності використання ресурсів, які в остаточному випадку визнаються витратами виробництва, і вже наприкінці розглядаються їхні безпосередні склад і структура та вплив на прибуток підприємства.

Фінансовий аналіз як складова частина економічного аналізу умовно поділяється на внутрішній, який проводиться за даними, що становлять комерційну таємницю підприємства, і зовнішній, який проводиться за даними публічної фінансової звітності підприємства. Слід відзначити, що зовнішній фінансовий аналіз проводиться як безпосередньо самим підприємством, так і кредиторами, податковими органами, акціонерами, аудиторськими і консалтинговими фірмами, аналітичними центрами, постачальниками, інвесторами, комерційними банками та ін.

У внутрішньому економічному аналізі важливе місце займають, крім того, маркетингові дослідження (аналіз вимог до товару, аналіз фірмової структури ринку, аналіз стану конкурентів, виявлення і аналіз витрат на виробництво та просування продукції, порівняльний аналіз альтернативних програм маркетингу та ін.).

Слід зазначити, що фінансові результати та фінансовий стан підприємства обумовлюються, головним чином, результатами його виробничої діяльності.

Основні терміни та поняття

Аналіз господарської діяльності як прикладна наука; аналіз і синтез; система економічних показників; система менеджменту; особливості економічного аналізу; конкретна функція управління; основна (загальна) функція менеджменту; управлінське рішення; аналітична підтримка; загальний зміст економічного аналізу; управлінський аналіз; фінансовий аналіз; зовнішнє середовище; внутрішній і зовнішній аналіз.

1.4. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність економічного аналізу та аналізу господарської діяльності? Чим обумовлені особливості аналізу господарської діяльності металургійного підприємства?
2. Яку роль відіграє економічний аналіз в управлінні підприємством?
3. У чому полягає зв'язок економічного аналізу з конкретними функціями менеджменту та їхніми підфункціями?

4. У чому полягає зв'язок економічного аналізу як науки з філософією, теорією економічних вчень, статистикою, математикою, економікою, технологією металургійного виробництва, логістикою та ін.?
5. Чим обумовлена необхідність комп'ютеризації економічного аналізу?
6. Які особливості характерні для зовнішнього і внутрішнього економічного аналізу діяльності металургійного підприємства?
7. Як проявляються прямі й зворотні взаємозв'язки економічного аналізу, стратегічного менеджменту і бізнес-планування?
8. Охарактеризуйте економічний аналіз як дійовий засіб впливу на стан об'єкта і суб'єкта управління соціально-економічними системами: металургійним підприємством, корпорацією, регіоном, металургійним виробництвом, металургійною галуззю.

Вправа 1.1. Наведіть класифікації ресурсів та резервів виробництва. У чому полягають єдність та відмінність ресурсів та резервів?

Вправа 1.2. Використовуючи графічний метод, визначити взаємозв'язки економічного аналізу з основними функціями менеджменту та їхніми підфункціями.

Вправа 1.3. Визначити особливості економічного аналізу в період трансформації до ринкових умов.

Розділ 2

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

2.1. Поняття та роль категорій економічного аналізу

Теорія та метод економічного аналізу як науки та навчальної дисципліни відображаються в її категоріях, тобто поняттях, характерних для цієї науки, що розкривають її зміст.

Під **категорією** (від грецької *kategoria* — висловлення, обвинувачення, ознака) розуміють загальне поняття, що відображає найбільш істотні зв'язки й відносини реальної дійсності й пізнання [6]. Зокрема, **категорія економічного аналізу** — це загальне фундаментальне поняття, яке відображає найбільш суттєві, закономірні зв'язки та відносини у господарській діяльності. Кожна категорія підлягає окремому дослідженню, але у невідривному зв'язку з іншими категоріями. Категорії економічного аналізу визначаються, коригуються, удосконалю-

ються та розвиваються економічною теорією та теорією економічного аналізу на підставі загальних філософських категорій та стану розвитку соціально-економічних систем. Разом з тим, практичне виконання економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання потребує ґрунтовних знань практично з усіх загальнонаукових, професійно-орієнтованих та спеціальних дисциплін внаслідок щільного зв'язку з ними, оскільки економічний аналіз базується саме на них. Тому для вивчення економічного аналізу необхідні знання та використання категорій як економічного аналізу, так і загальних економічних дисциплін.

Перелік та сутність деяких категорій економічного аналізу в ринкових умовах і в перехідний до них період потребує їхнього коригування за формою та змістом у зв'язку з постійною зміною умов діяльності суб'єктів господарювання, розширенням видів діяльності, підвищенням самостійності, відповідальності та ін. Наприклад, поява нових учасників (засновників, власників) підприємств викликає необхідність урахування їхніх інтересів при постановці цілей економічного аналізу, вирішенні аналітичних задач, виборі методів економічного аналізу. При цьому глобалізація економічних відносин вимагає обґрунтування інтеграційних процесів на підприємствах, у тому числі металургійної промисловості.

Наукові поняття або категорії економічного аналізу сформувалися в ході розвитку науки. Вони визначають дефініцію та відповідають на запитання: що це таке? Яке логічне визначення понять? У чому зміст поняття та його відмінні ознаки?

На сьогодні специфічними категоріями економічного аналізу, які несуть його основне змістовне навантаження, є:

- аналіз і синтез;
- предмет, об'єкт і суб'єкт економічного аналізу;
- аналітичні показники;
- умови й фактори діяльності;
- причини зміни показників та резерви підвищення ефективності діяльності;
- цілі та задачі економічного аналізу;
- його види, принципи, методологія, методика та метод;
- інформація та організація економічного аналізу.

2.2. Об'єкт, предмет та суб'єкт економічного аналізу

Як і кожна наука, економічний аналіз має свої об'єкт та предмет дослідження.

Під **об'єктом** дослідження в економічному аналізі розуміють об'єктивну реальність, а також діючі суб'єкти господарювання та їхні об'єднання, які функціонують у сферах виробництва та послуг. У ме-

талургії об'єктами економічного аналізу є металургійне підприємство з повним або неповним металургійним циклом, металургійні комбінати, гірничо-збагачувальні комбінати, металургійне виробництво (доменне, сталеплавильне, прокатне, феросплавне, вогнетривне та ін.), об'єднання підприємств за галузевою або територіальною ознаками.

Предметом дослідження в економічному аналізі є суттєва сторона функціонування об'єкта, а саме — проблеми економічної діяльності суб'єктів господарювання та їхніх об'єднань на усіх стадіях їхнього життєвого циклу: виникнення, становлення, розвиток, а також банкрутство, — та результати їхньої діяльності, що формуються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів та відображаються через систему показників фінансово-господарської діяльності. Використання та вивчення стану і динаміки зміни техніко-економічних показників та факторів, що на них впливають, дозволяють: встановлювати тенденції економічного розвитку; обґрунтовувати управлінські рішення; контролювати виконання встановлених завдань (регламенту, стандартів, бізнес-планів, норм, нормативів); вимірювати й оцінювати розмір резервів підвищення ефективності господарської діяльності; розробляти конкретні заходи щодо мобілізації визначених резервів та оцінювати фактичну ефективність впроваджених управлінських рішень.

Факторами діяльності є об'єктивні та суб'єктивні чинники, які завдають суттєвий вплив на фінансово-господарський стан суб'єктів господарювання та їхніх об'єднань. Фактори діяльності умовно поділяють на дві групи: об'єктивні фактори, які відображають вплив економічних законів та зовнішнього середовища; та суб'єктивні фактори, які відображають стан внутрішніх умов функціонування суб'єкта господарювання і залежать від його економічного потенціалу.

Термін «умови діяльності» за змістом ширше терміна «фактори» і передбачає, на відміну від «факторів», тільки якісну оцінку. **Умови** — це об'єктивні обставини, від яких залежать результати діяльності. Сучасними умовами впливу на діяльність металургійного підприємства є: глобалізація світової економіки, яка викликає інтеграційні процеси та впливає на зовнішньоекономічну діяльність металургійного підприємства; трансформація до ринкових умов функціонування. Крім того, перехід від індустріальної до постіндустріальної ери вимагає від металургійних підприємств використовувати інформаційні технології в управлінні, розширювати сферу послуг, диверсифікувати виробництво (як, наприклад, виробництво трикотажу та колготок «Ніка» на Нікопольському заводі феросплавів). Фактори деталізують конкретну умову, їхній вплив підлягає не тільки якісній, а й кількісній аналітичній оцінці.

Під **резервами діяльності** суб'єкта господарювання розуміється невикористана з будь-яких причин частина його ресурсів (матеріальних, технічних, технологічних, трудових, паливно-енергетичних, фінансових, земельних, інформаційних).

Причини — це обставини, що зумовлені іншими господарськими явищами чи процесами. Вони деталізують фактори діяльності. У більшості методичних джерел економічного аналізу ототожнюються категорії причини та фактори внаслідок їхнього щільного зв'язку, але слід враховувати, що фактор потребує обов'язкового кількісного вимірювання його впливу на зміну будь-якого узагальнюючого показника діяльності суб'єкта господарювання, а причина має якісну природу і тільки пояснює характер впливу фактора.

Зміст предмета економічного аналізу визначає його взаємозв'язки з іншими категоріями — об'єктом, суб'єктом, принципами та ін. Сукупність знань про предмет та його зв'язки утворює систему, а в подальшому — теорію та шляхи оновлення цих знань.

Теорія економічного аналізу — це логічне узагальнення практичного досвіду, втіленого в основних ідеях — поняттях про предмет, що досліджується з використанням інформації.

Інформація (від латинського *informare* — зобразити, скласти поняття про будь-що) — знання про оточуючий світ та процеси, які протікають у ньому, що сприймаються інформаційними системами в ході життєдіяльності та роботи. Економічний аналіз базується на системі економічної інформації, яка є предметом праці управлінського персоналу, в тому числі аналітиків.

Економічна інформація — це сукупність знань про економічну діяльність суб'єкта господарювання. Вона може бути внутрішньою і зовнішньою. До внутрішньої інформації належить облікова, позаоблікова, планово-нормативна, дослідницька, а також дані внутрішніх стандартів підприємства, а до зовнішньої — економічна, ділова, соціальна, екологічна; галузеві, регіональні, державні, світові стандарти; макроекономічні показники та інша інформація про стан зовнішнього середовища. Від достовірності та повноти економічної інформації залежить якість управлінських рішень: аналітичних, стратегічних, планових та ін. Таким чином, предмет економічного аналізу потребує інформації, за допомогою якої характеризується стан об'єкта економічного аналізу та зовнішнього середовища й результати господарчої діяльності. Слід пам'ятати, що об'єкт економічного аналізу та середовище, яке впливає на нього, динамічні та мінливі й тому постійно вимагають нової інформації.

Якщо **предмет** економічного аналізу відповідає на запитання — «що досліджується?», а **об'єкт** економічного аналізу конкретизує рівень управління, діяльність якого підлягає аналізу (підприємство, його структурні підрозділи; об'єднання суб'єктів господарювання та інше), то **суб'єкт** аналізу встановлює того, хто виконує економічний аналіз.

При розгляданні сутності категорії — **суб'єкт** економічного аналізу необхідно враховувати наступне.

По-перше, суб'єкт господарювання як складна соціально-економічна система включає з позицій теорії менеджменту дві взаємопов'язані

підсистеми: підсистему, що управляє (суб'єкт управління) та підсистему, якою управляють (об'єкт управління). *По-друге*, на підставі визначення об'єкта економічного аналізу як суб'єкта господарювання, не слід змішувати поняття: суб'єкт управління (управлінський персонал); суб'єкт господарювання (об'єкт економічного аналізу); суб'єкт економічного аналізу (аналітик).

Суб'єктом економічного аналізу є його виконавець. Враховуючи складність, велику трудомісткість економічного аналізу та необхідність розглядання результатів господарчої діяльності з позицій різних користувачів аналітичної інформації, економічний аналіз проводиться різними його суб'єктами (виконавцями). Внутрішній аналіз проводиться такими суб'єктами управління металургійного підприємства (об'єднання): службою економічного аналізу, планово-економічним відділом, відділом маркетингу та ін. Зовнішній аналіз — зовнішніми незалежними суб'єктами економічного аналізу: аудиторськими фірмами, податковою адміністрацією, банками, фінансовими органами, акціонерами, інвесторами, постачальниками та ін. При цьому суб'єкт управління підприємством виконує і зовнішній (попередній), і внутрішній аналіз своєї діяльності, що свідчить про нерозривні щільні прямі й зворотні зв'язки між внутрішнім та зовнішнім аналізом.

Суб'єктами аналізу світового ринку сталі є Міжнародний інститут чавуну і сталі, Міждержавне євразійське об'єднання вугілля та метали, Європейська економічна комісія ООН та ін.

Організація аналітичної роботи як категорія економічного аналізу — це сукупність заходів, спрямованих на якісне, повне та своєчасне виконання функцій менеджменту взагалі та його підфункції — економічного аналізу. Організація аналітичної роботи складається з: проектування та удосконалення аналітичних процесів, організації праці аналітиків, оптимального розподілу аналітичних функцій, удосконалення методичного та інформаційного забезпечення аналітичної роботи та аналізу існуючого і майбутнього стану його зовнішнього середовища.

2.3. Ціль та задачі економічного аналізу

Особливості предмета економічного аналізу також враховуються при визначенні та вирішенні задач економічного аналізу, що випливають з його цілей. **Ціль** економічного аналізу тісно пов'язана з ціллю функціонування суб'єкта господарювання — максимізацією прибутку та вартості майна. Згідно з цим, ціль економічного аналізу в умовах металургійного підприємства (об'єднання) полягає у виявленні та подальшому використанні резервів підвищення ефективності його діяльності для подальшого використання резервів.

Ціль економічного аналізу конкретно виражається в його задачах. Вона досягається поетапно, послідовно, за допомогою вирішення ком-

плексу взаємопов'язаних аналітичних задач. Аналітичні задачі деталізують ціль аналізу, відображають її складові частини. Задачі визначаються суб'єктом економічного аналізу в залежності від стану зовнішнього середовища, предмета та об'єкта економічного аналізу.

Найважливішими класичними **задачами економічного аналізу** є наступні.

1. Оцінка стану зовнішнього середовища: економічної ситуації в країні, галузі, регіоні, на ринках та ін.

2. Оцінка напруженості, обґрунтованості, якості встановлених завдань: стандартів; бізнес-планів; норм; нормативів.

3. Оцінка реальності, обґрунтованості та оптимальності управлінських рішень.

4. Об'єктивна, всебічна оцінка виконання встановлених завдань (планів, стандартів, норм, нормативів) підприємством та його структурними підрозділами. Оцінка внеску структурних підрозділів у загальні результати діяльності металургійного підприємства (об'єднання).

5. Дослідження динаміки показників діяльності для виявлення й оцінки тенденцій економічного розвитку та їхньої циклічності.

6. Визначення відхилення фактично досягнутого рівня показників відносно встановлених завдань та звітних показників попередніх періодів (у тому числі базових).

7. Виявлення та кількісна оцінка впливу окремих факторів на оціночні й узагальнюючі показники діяльності.

8. З'ясування причин, що зумовлюють вплив кожного з показників-факторів (фактори другого, третього і т.д. порядку або факторів, кількісне вимірювання яких неможливе), наприклад, впливу неорганізованих джерел забруднення на умови праці.

9. Контроль за здійсненням вимог господарського (між структурними підрозділами підприємства та цеху) й комерційного (з іншими підприємствами) розрахунків.

10. Виявлення, вивчення, оцінка та розповсюдження передового вітчизняного та світового досвіду економічної діяльності аналогічних металургійних підприємств (об'єднань), у першу чергу — конкурентів.

11. Визначення та вимірювання внутрішніх і зовнішніх резервів діяльності (невикористаних можливостей виконання бізнес-планів, покращання показників діяльності, удосконалення металургійного виробництва та ін).

12. Розробка конкретних заходів, спрямованих на: підвищення конкурентоспроможності металопродукції, усунення порушень виробничого ритму, недоліків, втрачених можливостей, втрат та збитків; використання досягнень науково-технічного прогресу, науки та передового досвіду у металургії для мобілізації виявлених резервів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності металургійного підприємства (об'єднання).

13. Контроль за ходом впровадження заходів, спрямованих на реалізацію резервів поліпшення результатів операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Слід зазначити, що поява нових явищ та процесів, багатогранність господарських ситуацій, ймовірний характер економічних процесів, коригування цілі аналізу та інше розширюють перелік задач економічного аналізу.

Незалежні оцінки ліквідності, платоспроможності, ділової активності, ефективності діяльності металургійного підприємства-емітента є задачами зовнішнього економічного аналізу для досягнення цілі цього аналізу — оцінки інвестиційної привабливості акціонерного товариства, оцінки кредитоспроможності позичальника.

Економічний аналіз у рамках аудиту проводиться з метою об'єктивної, незалежної оцінки достовірності звітності та фінансового стану металургійного підприємства. Для досягнення цієї мети в зовнішньому економічному аналізі вирішуються аналітичні задачі: встановлення суттєвості і змісту ділової активності клієнта; виявлення можливих передбачених, навмисних помилок і пропусків у звітності клієнта; оцінка використання ресурсів; оцінка фінансового стану, можливостей функціонування, перспектив розвитку. Останні задачі зовнішнього економічного аналізу, який проводить аудиторська фірма, особливо актуальні при виконанні робіт, які супутні аудиту.

2.4. Принципи економічного аналізу

Принципи економічного аналізу регулюють процедурну сторону його методології разом із складовою її частиною — методикою. **Принцип** — головне вихідне положення теорії; правило, вимога, яких слід дотримуватися у будь-якій сфері діяльності. В аналітичній роботі необхідно дотримуватися системи принципів, яка утворюється з огляду на місце економічного аналізу в системі менеджменту підприємства. До системи принципів економічного аналізу належать чотири групи: загальнонаукові принципи; основні (загальні) принципи менеджменту; часткові принципи контролю; специфічні принципи економічного аналізу.

1. **Загальнонаукових принципів**, розроблених філософією, прийнято дотримуватися при здійсненні будь-якої суспільної діяльності, у тому числі й при виконанні головного її виду — економічної діяльності. До цієї групи принципів належать такі.

1.1. Принцип *науковості*, сутність якого полягає у впровадженні в господарську діяльність досягнень науково-технічного прогресу та передового практичного досвіду незалежно від місця їхньої розробки або використання (країни, галузі, регіону, підприємства) чи часу. Без їхнього використання неможливе досягнення конкурентоспроможності металопродукції.

1.2. Принцип *поєднання аналізу і синтезу* (див. розділ 1.1).

1.3. Принцип *безперервного розвитку системи*. Стосовно економічного аналізу його прояв визначається у необхідності оцінки діяльності металургійних підприємств не тільки в статистиці за визначений конкретний період (рік, квартал, місяць, декаду, добу, зміну), а й у динаміці за декілька років (трендовий аналіз). Крім того, у стратегічному аналізі необхідно прогнозувати майбутній стан.

1.4. Принципу *зв'язку якісної та кількісної оцінки* слід, у першу чергу, дотримуватися під час аналізу результатів операційної діяльності. Він вимагає розробки, удосконалення та використання системи показників для оцінки обсягів (виробництва металопродукції, ресурсів та ін.), якості й конкурентоспроможності металопродукції, персоналу, підприємства та ін.

2. До групи **основних (загальних) принципів менеджменту** належать:

2.1. *Принцип єдиноначальності*, який вимагає одержання аналітиком наказів тільки від одного безпосереднього керівника.

2.2. *Принцип розподілу обов'язків* реалізується в умовах спеціалізації аналітичної роботи (наприклад: відділ маркетингу досліджує ринкові параметри; планово-економічний відділ координує та здійснює методичне забезпечення аналітичної роботи, виконує аналіз виробництва й собівартості металопродукції, загальних показників діяльності та ін; фінансовий відділ аналізує фінансові результати, фінансовий стан та його стійкість, джерела формування і розподіл прибутку, грошові потоки).

2.3. *Принцип оптимального числа рівнів* проявляється при проектуванні та удосконаленні організаційних структур управління металургійним підприємством та його окремих підрозділів, результати діяльності яких оцінюються.

2.4. *Принцип централізації* діє при визначенні суб'єкта економічного аналізу, наприклад, керуючись цим принципом, встановлено, що аналіз ринку виконується не на рівні цехів, а відділом маркетингу підприємства або холдинговою компанією для декількох суб'єктів господарювання.

2.5. *Принцип єдності первинної інформації* необхідний для узагальнення результатів аналізу. Ця єдність зумовлена взаємозв'язком структурних елементів об'єкта та предмета аналізу й необхідна для здобуття поетапних, проміжних, узагальнюючих та оціночних аналітичних результатів.

2.6. *Принцип зацікавленості аналітиків* у повному, якісному, своєчасному або оперативному, глибокому та об'єктивному аналізі потребує вивчення, формування та підтримки у них мотивів до сумлінної праці, що буде сприяти розвитку корпоративного духу та аналітичної культури у аналітиків.

3. Зважаючи на те, що аналіз є функцією контролю, слід дотримуватися в аналітичній роботі й **часткових принципів контролю**, до яких належать: *всесторонність, безперервність, масовість, гласність, дієвість (активність), справедливість, законність*.

4. Четверту групу принципів економічного аналізу складають **специфічні принципи** економічного аналізу, яких повинні дотримуватися усі аналітики, аудиторі та інші суб'єкти, які безпосередньо виконують економічний аналіз. До **специфічних принципів економічного аналізу** належать наступні.

4.1. *Принцип орієнтації на суспільні інтереси*. Наприклад, якщо комерційний банк аналізує кредитоспроможність підприємства-кредитора, то цей банк повинен орієнтуватися на суспільну значимість того виду діяльності, який кредитується, а не на чисто комерційні характеристики. Цей принцип почав своє існування з ініціативи японських банків у повоєнні часи: для підйому національної економіки вони знижували на порядок ставки кредитування для своїх вітчизняних виробників. Асоціація банків висунула вимогу до банкірів Японії купувати тільки японські товари. За недотримання цього принципу банкірів вилучали з цієї асоціації.

4.2. *Принцип головного ланцюга* (елемента) потребує виділити основну проблему або елемент, які займають істотну питому вагу у структурі будь-якого явища або процесу, і з неї починати аналіз та шукати резерви поліпшення стану цих явищ, процесів або результатів діяльності. Наприклад, матеріальні витрати в собівартості продукції займають вагому частку і тому потребують першочергового дослідження, оптимізації та поліпшення умов їхнього використання. При аналізі інвестиційної діяльності особливу увагу необхідно приділити інноваційним процесам. Під час аналізу виробничого потенціалу підприємства важлива роль надається визначенню резервів усунення «вузьких місць» виробництва, які не дозволяють використовувати потенційні можливості основних агрегатів.

4.3. *Принцип оперативності* проведення аналізу й використання його висновків та пропозицій щодо усунення негативних причин забезпечує швидке, невідкладне зниження непродуктивних втрат та збитків, понесених від порушень виробничого ритму, позаурочних робіт, браку металопродукції та ін.

4.4. *Принцип комплексного, системного підходу* до економічного аналізу визначається, з одного боку, різноманітністю видів діяльності металургійного підприємства та металургійних процесів, пов'язаних між собою потоками гарячого металу; а з іншого боку, — особливістю об'єкта економічного аналізу як складної соціально-економічної системи. Зміна стану лише одного елемента через систему зв'язків викликає зміну стану об'єкта аналізу в цілому, що відображається через систему економічних показників діяльності. Наприклад, у районних міс-

тах місцева інфраструктура знаходиться на балансі таких підприємств, як Нікопольський, Стахановський заводи феросплавів, тому при аналізі діяльності цих підприємств необхідно враховувати стан об'єктів інфраструктури (транспортної мережі, стадіону та ін.).

4.5. *Принцип єдності індуктивного методу пізнання*, який полягає в отриманні логічних умовиводів від одиничного випадку, явища або процесу до загального висновку, від окремих фактів — до узагальнення, та *дедуктивного методу пізнання*, який базується на загальних закономірностях для отримання одиночного висновку. Наприклад, узявши за основу правило індукції, при виконанні аналізу впливу існуючої податкової системи України на економіку конкретного підприємства, що здійснює певну економічну діяльність в окремій галузі, і підтвердивши це досвідом інших підприємств та галузей, суб'єкти аналізу роблять висновок про негативну оцінку податкової системи та необхідність її реформування. Дедукція базується на дослідженні змін у податковій системі країни та їхнього впливу на стан окремого підприємства та галузі. Наприклад, пільги з неоподаткування частини прибутку, яка використана на технічний розвиток, надані у свій час металургійним підприємствам, підтвердили ефективність цього економічного експерименту.

4.6. *Принцип історизму* потребує проводити дослідження предмета та об'єкта економічного аналізу за тривалий період часу. Це важливо не тільки для об'єктивної оцінки тенденцій минулого, але потрібно й для прогнозної оцінки показників діяльності у стратегічному економічному аналізі. Наприклад, попередній досвід умов функціонування міні-металургійних заводів у вітчизняній практиці дозволить уникнути помилок, скористатися її позитивними результатами, виявити проблеми та шляхи їхнього вирішення у малому бізнесі минулими поколіннями. Це дасть можливість зберегти час та ресурси у майбутньому.

4.7. *Принцип виявлення суперечностей у господарській практиці та способів їхнього усунення* реалізується в задачах економічного аналізу: виявляються причини виникнення цих суперечностей та розробляються конкретні заходи щодо їхньої ліквідації шляхом компромісного вирішення учасниками загальних проблем. Наприклад, виробничий відділ металургійного підприємства зацікавлений збільшити, особливо в осінньо-зимовий період, запаси основних матеріалів з метою запобігання порушень виробничого ритму у випадку невиконання зобов'язань постачальниками. Фінансовий відділ вимагає зменшити запаси для поліпшення показників обіговості. Це протиріччя усувається завдяки вирішенню аналітичної задачі оптимізації величини виробничих запасів.

4.8. *Принцип безперервності аналітичної роботи* викликаний різноманітністю характеру металургійного виробництва, яке може бути безперервним чи напівбезперервним. Ймовірний вплив мінливого зовнішнього середовища через чинники декількох рівнів потребує поєд-

нання цього принципу з принципом гнучкості деяких методичних положень оцінки та формування інформаційного забезпечення (в оцінці впливу курсових різниць, коливань якості сировини, зміни багатопередільного циклу та ін.).

4.9. *Принцип єдності аналізу та синтезу* було розглянуто в п. 1.1.

4.10. *Принцип комп'ютеризації* актуалізувався у постіндустріальному, або інформаційному, еру функціонування суб'єктів господарювання. Крім причин, наведених у класифікації видів аналізу за ознакою «рівень механізації аналітичної роботи», слід додати такі, як: розширення зв'язків, у тому числі світових; поява послуг системи Інтернет; проведення комп'ютерних торгів на біржах; різке зростання обсягу інформаційного забезпечення економічного аналізу, необхідність його оновлення, підготовки, переробки; розширення часового горизонту (наприклад, для оцінки стійкості фінансового стану суб'єкта господарювання стало можливим використання накопиченої інформації про його стан за багато років).

Принципи економічного аналізу покладені в основу методології і методики економічного аналізу. Слід зазначити, що принципи економічного аналізу сформувалися зі способів (приймів, методів) економічного аналізу, які постійно та впродовж довгого часу використовувалися на всіх підприємствах будь-яких галузей національної економіки на всіх рівнях управління. В цьому міститься пряий зв'язок принципів з методами економічного аналізу. Зворотний зв'язок проявляється, коли предмет або об'єкт економічного аналізу втрачає свою роль або зникає, як, наприклад, свого часу стали неактуальними бартерні розрахунки. В такому випадку, в умовах нерозповсюдженого використання бартера, принципи стають методами.

2.5. Методологія, методика та метод економічного аналізу

У літературних джерелах немає загальновизнаного формулювання терміна «методологія». Її визначають: як вчення, науку про загальні методи; як комплекс заходів по дослідженню та практичному використанню методів [7,8]; як адекватне поняття парадигми складної сукупності світоглядів [9]; шляхом ототожнення з методом, — і як самостійну категорію не виділяють [10-15].

Методологію економічного аналізу можна визначити як загальний підхід до економічного аналізу, який містить: теорію економічного аналізу (теоретичною основою економічного аналізу є економічна теорія та діалектичний матеріалізм); об'єкт і предмет економічного аналізу; його принципи та методи; класичні цілі та задачі економічного аналізу; його організаційне, методичне та інформаційне забезпечення. Тобто методологія економічного аналізу — це синтез указаних скла-

дових частин. Задачами методології економічного аналізу є вивчення: закономірностей розвитку; способів (методів і прийомів) дослідження; взаємозв'язків у сфері господарської діяльності.

Методика економічного аналізу як складова частина його методології відображає доцільну послідовність виконання аналітичних задач і супроводжується дотриманням принципів аналізу та вибором конкретних методів аналізу щодо вирішення поставлених задач. Принцип комплексного підходу до аналізу потребує використання системи методик економічного аналізу, до якої належать: типова методика, що містить загальні підходи та положення; галузеві методики, які розробляються на основі типової та враховують специфіку конкретної галузі; окремі методики аналізу конкретних проблем (наприклад, кризових ситуацій, аналіз конкурентоспроможності продукції та ін.); методики внутрішнього користування в межах підприємства або банку.

Метод — від грецького *methodos* — дослідження. Методом економічного аналізу є спосіб вивчення стану, складу, зміни (динаміки) та взаємозв'язків господарських явищ та процесів. Метод «відповідає» на запитання — як їх вивчати та аналізувати? У методі економічного аналізу поєднуються позитивні об'єктивні закономірності з цілеспрямованістю аналітика щодо зміни, перетворення, поліпшення досвіду економічної діяльності завдяки впровадженню визначених резервів підвищення її ефективності.

На відміну від принципів економічного аналізу, яких слід дотримуватися, методи обираються і застосовуються аналітиком самостійно. Цей вибір визначається: ціллю аналізу та його задачами; характером явищ та процесів господарської діяльності металургійного підприємства, яке досліджується; видом економічного аналізу; умовами виконання та часом на його проведення; наявними засобами; кваліфікацією аналітика та ін. При цьому принцип комплексного підходу до економічного аналізу потребує системного використання методів економічного аналізу.

Основні терміни та поняття

Категорія економічного аналізу; термінологічний апарат; теорія економічного аналізу; учасники ринку; предмет, об'єкт та суб'єкт економічного аналізу; аналітичні показники; причини, фактори діяльності; резерви діяльності; економічна інформація; причинно-наслідкові зв'язки; організація аналітичної роботи; цілі економічного аналізу; задачі внутрішнього економічного аналізу; задачі зовнішнього економічного аналізу; принцип економічного аналізу; сукупність принципів економічного аналізу; угруповання принципів економічного аналізу; загальнонаукові принципи; загальні принципи менеджменту; специфічні принципи економічного аналізу; методологія та методика економічного аналізу; методи економічного аналізу;

2.6. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. На яких принципах базується економічний аналіз діяльності металургійного підприємства (об'єднання)? У чому полягає сутність кожного з них?
2. У чому полягають єдність і відмінність принципу і методу економічного аналізу?
3. Охарактеризуйте предмет, об'єкт, суб'єкти економічного аналізу в залежності від його мети та інформаційного забезпечення.
4. Які задачі економічного аналізу вирішуються при проведенні внутрішнього та зовнішнього аналізу діяльності металургійного підприємства? Що є наслідком неповного вирішення їхнього комплексу або окремої задачі?
5. У чому полягають прямий та зворотний зв'язки між метою та задачами економічного аналізу?
6. У чому суть категорій економічного аналізу «фактори» та «резерви»? Як вони класифікуються для умов металургійного виробництва? Які задачі економічного аналізу вирішуються щодо їхньої кількісної оцінки?
7. Які задачі управління виконуються на підставі економічного аналізу діяльності металургійного підприємства (об'єднання) та його структурних підрозділів?
8. Охарактеризуйте методики економічного аналізу та області використання типових, галузевих та спеціальних методик. У чому полягає їхній взаємозв'язок?
9. Які особливості методології та методики економічного аналізу діяльності металургійного підприємства?
10. Чому в процесі економічного аналізу широко використовується статистична інформація?
11. Наведіть конкретні приклади коригування форми та змісту категорій економічного аналізу на сучасному етапі розвитку металургійного підприємства під впливом глобалізації, інтеграції, ІТ — технологій.
12. Класифікуйте способи економічного аналізу за різними ознаками.
13. Яке призначення понятійного апарату науки «Економічний аналіз»?
14. Обґрунтуйте конкретні приклади протиріч між учасниками ринкових відносин та способів виявлення, усунення або зменшення їхнього впливу.

Розділ 3

ВИДИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

3.1. Класифікація видів економічного аналізу

Фінансово-господарська діяльність металургійних підприємств у ринкових умовах складна та багатогранна й потребує подальшої диверсифікації. Це обумовлює необхідність проведення різноманітних видів економічного аналізу при дослідженні результатів діяльності підприємств.

В основі класифікації видів економічного аналізу лежать функції управління, оскільки жодна з них не виконується без аналітичної оцінки стану або проблеми, яка підлягає розгляду. Класифікація видів аналізу дозволяє систематизувати їхню різноманітність; чітко визначити, окреслити місце кожного окремого виду в їхній загальній системі; полегшує вибір методів та прийомів для проведення конкретного виду аналізу. Ознаки класифікації та види економічного аналізу наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Ознака групування	Вид аналізу
1	2
1. Сектор знань (підгалузь знань) відповідно до ієрархічної побудови економічного середовища національної економіки	1.1. Теорія економічного аналізу 1.2. Мегааналіз 1.3. Макроаналіз 1.4. Мезоаналіз 1.5. Мікроаналіз 1.6. Наноаналіз
2. Ціль та інформаційне забезпечення аналізу	2.1. Зовнішній аналіз 2.2. Внутрішній аналіз
3. Вид діяльності	3.1. Аналіз виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг) 3.2. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності 3.3. Аналіз трудових показників 3.4. Фінансовий аналіз 3.5. Аналіз інвестиційної діяльності 3.6. Аналіз екологічної діяльності та ін.
4. Міра охоплення видів діяльності	4.1. Повний (комплексний) аналіз діяльності суб'єктів господарювання (об'єднань) 4.2. Тематичний аналіз 4.3. Частковий аналіз 4.4. Локальний аналіз

Закінчення табл. 3.1

Ознака групування	Вид аналізу
1	2
5. Часова ознака	5.1. Оперативний аналіз 5.2. Поточний аналіз 5.3. Ретроспективний аналіз 5.4. Перспективний (стратегічний) аналіз
6. Рівні управління господарством	6.1. Аналіз робочих місць 6.2. Аналіз роботи виробничих ділянок 6.3. Аналіз роботи цеху 6.4. Аналіз діяльності підприємств 6.5. Аналіз діяльності об'єднання 6.6. Аналіз результатів діяльності галузі 6.7. Аналіз результатів діяльності регіонів 6.8. Аналіз результатів економічної діяльності країни (національної економіки) та ін.
7. Ступінь охоплення об'єктів і економічних явищ та процесів	7.1. Суцільний аналіз 7.2. Вибірковий аналіз
8. Підхід до аналізу з врахуванням функцій товару та його вартості	8.1. Традиційний аналіз 8.2. Функціонально-вартісний аналіз
9. Остаточність результатів аналізу	9.1. Попередній аналіз 9.2. Остаточний аналіз
10. Можливість кількісної оцінки	10.1. Якісний аналіз 10.2. Кількісний аналіз
11. Ступінь механізації та автоматизації розрахункової аналітичної роботи	11.1. Автоматизований (ІТ-аналіз) 11.2. Механізований аналіз 11.3. Машинно-ручний аналіз 11.4. Ручний аналіз

Економічне середовище формують усі об'єкти економічного аналізу, його суб'єкти та предмет (процеси, явища) в їхніх взаємозв'язках, протиріччях і русі. Згідно з сучасними теоретичними уявленнями [16] в цьому середовищі виділяють п'ять ієрархічних рівнів: мега- (рівень глобальної або світової економіки); макро- (рівень економіки країни); мезо- (рівень економіки регіонів і галузей); мікро- (рівень економіки підприємств та їхніх об'єднань); нано- (рівень економіки відносно діяльності підприємця — фізичної особи).

Первинною ланкою національної економіки є підприємство. Його різноманітні зв'язки (прямі та зворотні; горизонтальні та вертикальні; функціональні та координаційні та ін.) з усіма ієрархічними рівнями економічного середовища потребують сполучення єдиного теоретичного підходу щодо аналітичної оцінки їхньої діяльності та особливостей кожного з рівнів управління.

Важливою особливістю класифікації видів економічного аналізу є невідірваний зв'язок між його різними видами. Конкретний вид економічного аналізу є носієм усіх його ознак, що проілюстровано на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Фрагмент класифікації видів економічного аналізу

Як видно з рисунку 3.1, кожний вид економічного аналізу одночасно входить до різних груп, але має в них своє конкретне призначення.

Приклад 1. Аналіз конкурентоспроможності металопродукції за часовою ознакою може бути і поточним, і перспективним, і минулим, а при оцінці її головного чинника — якості продукції — оперативним. Конкурентоспроможність металопродукції оцінюють у маркетинговому аналізі й у аналізі операційної діяльності. Вона є предметом і внутрішнього, і зовнішнього аналізу. Кінцеву металопродукцію можливо оцінювати на рівні підприємства, на рівні цеху. Аналіз може бути вибірко-вим (для окремого профілерозміру або марки) або суцільним (наприклад, для продукції феросплавного заводу з обмеженим сортаментом). Кількісна оцінка надається на підставі попередньої якісної оцінки з вибору одиничних показників, експертної оцінки їхньої вагомості та ін.

Приклад 2. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства посідає в системі економічного аналізу за наведеними у таблиці 1.3 ознаками групування таке місце:

– за сектором знань (підгалуззю знань) відповідно до ієрархічної побудови економічного середовища національної економіки аналіз дебіторської заборгованості підприємства проводиться в рамках мікроаналізу;

- за ціллю та інформаційним забезпеченням аналізу дебіторська заборгованість досліджується і у внутрішньому, і у зовнішньому економічному аналізі;
- за видом діяльності аналіз дебіторської заборгованості є фінансовим;
- за мірою охоплення видів діяльності він проводиться в рамках тематичного фінансового аналізу діяльності суб'єкта господарювання, і при цьому є частковим аналізом фінансового стану;
- за часовою ознакою він може бути і оперативним, і ретроспективним, і поточним, і перспективним;
- за рівнем управління — на рівні підприємства;
- за ступенем охоплення об'єктів і економічних явищ та процесів — як правило, проводиться суцільний аналіз дебіторської заборгованості в рамках внутрішнього аналізу, та вибірковий її аналіз — в аудиті;
- за підходом до аналізу з врахуванням функцій товару та його вартості є традиційним;
- за остаточністю результатів аналізу є попереднім, коли проводиться до складання фінансових звітів, і остаточним, коли здійснюється по закінченню фінансового року;
- за можливістю кількісної оцінки — дебіторська заборгованість підлягає кількісній оцінці в аналізі, але на основі попередньої якісної оцінки;
- за ступенем механізації розрахункової аналітичної роботи аналіз дебіторської заборгованості може бути і автоматизованим, і механізованим, і машинно-ручним, і ручним.

3.2. Стисла характеристика видів економічного аналізу

Економічний аналіз як наука підрозділяється на сектори або підгалузі знань. Відокремлення за цією ознакою таких видів економічного аналізу, як: *теорія економічного аналізу; мегааналіз; макроаналіз; мезоаналіз; мікроаналіз; наноаналіз*, — обґрунтовується їхнім призначенням і потребує використання взаємопов'язаних показників оцінки.

Теорія економічного аналізу розкриває зміст, задачі (або завдання), предмет, методи, принципи, методика, види забезпечення аналітичної роботи. Теорія економічного аналізу узагальнює практичний досвід аналітичної роботи для здобуття нових теоретичних знань в цілях їхнього подальшого вдосконалення та застосування при виконанні аналізу економічної діяльності країни, галузей, первинних ланцюгів, якими є суб'єкти господарювання, зокрема металургійні підприємства, та їхні об'єднання.

У сучасних умовах глобалізації на мегарівні (або на мегаекономічному рівні) проводиться **мегааналіз** або аналіз міжнародної економіки як складової системи взаємопов'язаних економік окремих країн, національних, міжнаціональних і наднаціональних економічних процесів і явищ.

Макроаналіз — це дослідження економіки в цілому та її найбільших складових частин. Макроаналіз охоплює діяльність підгалузей, галузей промисловості й народного господарства країни та об'єднань країн (Європейський Союз, СНД та ін). Це зведений аналіз системи узагальнюючих показників, який дозволяє виявити тенденції й закономірності їхнього розвитку та робити прогнози на майбутнє. Необхідність його проведення диктується потребами втручання держави в економіку, тобто для її державного регулювання, а також для порівняльної оцінки досягнень національної економіки і міжнародного товариства.

Мезоаналіз — це аналіз економічної діяльності регіону та галузі національної економіки та їхніх структурних підрозділів.

Мікроаналіз проводиться на рівні металургійного підприємства або іншого суб'єкта господарювання (комерційного банку, страхової компанії, аудиторської фірми та ін.) та його структурних підрозділів. На основі мікроаналізу визначаються тенденції розвитку, виявляються резерви підвищення ефективності та дається порівняльна оцінка вкладу структурних підрозділів у досягнення загальних результатів діяльності металургійного підприємства або іншого суб'єкта господарювання в цілому. Важливою складовою частиною мікроаналізу є техніко-економічний аналіз, який дозволяє виявити вплив техніки, технології та організації металургійного виробництва на економічні показники: доходу, собівартості продукції, прибутку, рентабельності та ін. При його проведенні вивчаються питання: використання виробничих потужностей; впливу капітальних ремонтів та інших перерв у роботі устаткування на обсяги виробництва та дохід від реалізації продукції (робіт, послуг); результатів роботи основних агрегатів на базі технічних показників, таких, як: витрати сировини, матеріалів, енергії, тривалість виробничого циклу, якість матеріалів, ресурсовіддача та ін.

Наноаналіз містить оцінку діяльності підприємця, який займається власною трудовою діяльністю.

Розглянуті сучасні види аналізу за ознакою «сектор знань» мають певну внутрішню єдність, оскільки вони базуються на єдиних теоретичних положеннях економічного аналізу.

Відповідно до цілей та характеру інформаційного забезпечення проводяться внутрішній та зовнішній види аналізу. Їхня сутність відображена в параграфі 2.3 «Ціль та задачі економічного аналізу». Головним джерелом інформації зовнішнього аналізу є баланс підприємства та звіт про фінансові результати, що друкуються у відкритій діловій періодиці за фінансовий рік. При проведенні внутрішнього аналізу як основна база використовуються дані матеріалів з усіх видів обліку, спеціально проведених досліджень, планова, нормативна та інша інформація.

Відносно діяльності, що підлягає оцінці, аналіз класифікується як аналіз основної операційної або виробничої діяльності, фінансової,

трудової, інвестиційно-інноваційної, постачальної, збутової, екологічної, зовнішньоекономічної, соціальної та ін. У ринкових умовах досягнуті фінансові результати діяльності, фінансовий стан та фінансова стійкість підприємства визначають можливість подальшого існування або банкрутства суб'єкта господарювання. При цьому фінансовий стан підприємства залежить від ефективності усіх видів діяльності, і, в першу чергу, — від результатів основної виробничої діяльності.

Згідно з мірою охоплення аналізом видів діяльності виділяються такі його види, як:

- повний або комплексний аналіз діяльності підприємства, цеху та ін.;
- тематичний, який охоплює певний вид діяльності; сукупність тематичних аналізів складає повний економічний аналіз;

- частковий аналіз, у рамках якого розглядається конкретна частина тематичного аналізу (наприклад, оцінка втрат від порушення виробничого ритму в аналізі основної оперативної діяльності; аналіз ліквідності, платоспроможності, ділової активності — є складовими елементами тематичного фінансового аналізу; тематичний аналіз трудових показників складається з окремих його елементів: аналізу продуктивності праці, аналізу забезпеченості трудовими ресурсами та аналізу затрат «живої праці»);

- у рамках проведення локального аналізу досліджується окрема проблема часткового аналізу (наприклад, аналіз дебіторської заборгованості за її видами, об'єктами та строками заборгованості; аналіз структури фонду заробітної плати; аналіз прихованого безробіття, плинності кадрів та ін.). Сукупність локальних аналізів складає частковий аналіз.

Класифікація за часовою ознакою відображає часові етапи управління згідно зі змістом його функцій: перспективний аналіз проводиться для порівняльної оцінки стратегій розвитку або варіантів бізнес-планів при виконанні функцій планування; поточний (річний, квартальний, місячний) — виконуються при реалізації функції контролю; оперативний (за декаду, добу, зміну) — при реалізації функції організації та при оперативному контролі виробництва; ретроспективний (за минулі періоди) проводиться для визначення тенденцій показників для обґрунтування перспектив розвитку. Його різновидом є трендовий аналіз, особливістю якого є досить великий (10 років) період часу. При аналізі трендів використовуються різноманітні масиви оброблених даних за минулий період для того, щоб знаходити та оцінювати значні зміни в розмірах показників та співвідношеннях темпів або коефіцієнтів за часом. Такий аналіз, наприклад, є основою для прогнозування прибутку, він досить поширений при оцінці грошових потоків. На підставі трендового аналізу виявляється циклічність господарських явищ і процесів та ін. Події останніх років (фінансові кризи 90-х років і сучасна світова фінансово-економічна криза) свідчать про необхід-

ність підсилення ролі трендового аналізу для досліджень циклічності з метою розробки заходів щодо запобігання фінансово-кризових явищ.

Рівні управління, на яких знаходиться об'єкт економічного аналізу — металургійне підприємство (об'єднання), поділяють аналіз на такі його види: аналіз робочих місць; аналіз роботи виробничих ділянок; аналіз роботи цеху; аналіз металургійного виробництва (доменного, флюсоплавильного та ін.), аналіз діяльності металургійного підприємства або комбінату; аналіз діяльності об'єднань та ін. Їхні зв'язки потребують використання єдиного методичного підходу щодо формування системи показників, узгодженості задач економічного аналізу, координації аналітичних дій його виконавців.

Не завжди є необхідність, можливість або економічна доцільність охоплювати усі явища, процеси або об'єкти аналізу, наприклад, робочі місця або види продукції. Згідно з цим виділяється вибірковий аналіз, який проводиться, наприклад, якщо для вивчення структури робочого часу аналізується робота не усіх, а декількох верстатів, бригад або цехів. Вибірковий аналіз проводиться також тоді, коли аналіз якості продукції супроводжується її руйнуванням. На відміну від вибіркового суцільний аналіз охоплює всі об'єкти економічного аналізу та його предмети. На металургійних підприємствах, як правило, проводиться суцільний аналіз, перевагою якого є висока точність оцінки, що неможливо при вибіркового аналізі. Тому на цих підприємствах вибіркового аналіз проводиться в окремих випадках, наприклад, для визначення фактичного рівня якості металопродукції за хімічним складом, за фізичними та металографічними властивостями.

Згідно з підходом до аналізу функції товару та його вартості виділяють традиційний та функціонально-вартісний аналіз (ФВА). В рамках традиційного аналізуються витрати на виробництво продукції (робіт, послуг). Особливість ФВА полягає в розгляді функцій складних товарів, які вони виконують, та визначенні витрат на кожну функцію з подальшою оптимізацією і функцій, і витрат на виробництво таких товарів. До таких товарів належать, наприклад, колесопрокатна продукція в металургії та металургійне устаткування у машинобудуванні.

Практика вимагає мати результати попереднього аналізу, який виконується до завершення звітного періоду (наприклад, при складанні планів на наступний період до завершення поточного періоду або складанні попередніх звітів за квартал для внутрішнього користування до їхньої здачі у контролюючі органи, щоб оцінити можливі результати та їх поліпшити). Остаточний аналіз проводиться на основі звітності, яка складена за фактичними результатами діяльності в установлені строки.

Аналіз розподіляється на якісний та кількісний залежно від можливості дати кількісну оцінку. Якщо дати кількісну оцінку неможливо, то дається тільки якісна оцінка (наприклад, виявлення переваг та недолі-

ків; оцінка типу «краще — гірше», «більше — менше», «зростає — зменшується»). Кількісний аналіз потребує точної числової оцінки явищ та процесів. Слід зазначити, що категорії якості і кількість нерозривно пов'язані, тому попереднє проведення якісного аналізу (поставити його ціль, визначити задачі, вибрати методи, встановити зв'язки та ін.) є обов'язковим і дає змогу провести кількісний аналіз.

Велика трудомісткість аналітичної роботи вимагає класифікувати аналіз залежно від рівня його механізації та автоматизації. У ринкових умовах потрібні оперативні аналітичні результати, що забезпечується завдяки автоматизації аналізу. Якщо на підприємстві в складі автоматизованої системи управління є підсистема «Економічний аналіз», то за ознакою ступінь, або міра, механізації та автоматизації такий аналіз є автоматизованим. Якщо аналіз виконується за допомогою нескладних пристроїв, наприклад, калькуляторів, — це механізований аналіз. Деяка частина аналітичної роботи в певних умовах виконується комбіновано у машинно-ручному режимі. У деяких випадках аналіз виконується у так званому ручному режимі.

Основні терміни та поняття

Види економічного аналізу; класифікація видів аналізу; ознака угруповання; ієрархія економічного середовища; види діяльності; міра охоплення; часова ознака; рівні управління; оцінка; характеристика видів економічного аналізу; зв'язок видів економічного аналізу; трендовий аналіз; функціонально-вартісний аналіз; автоматизація аналізу.

3.3. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Яке призначення класифікації видів економічного аналізу?
2. Які ознаки покладені в основу систематизації економічного аналізу?
3. Які відмінні особливості оперативного, поточного, ретроспективного та перспективного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства? У чому полягають зв'язки між ними?
4. Охарактеризуйте зв'язок між видами тематичного аналізу та їхню структуру. Які види тематичного аналізу є основними в комплексному аналізі, чим обґрунтовується їхня головна роль?
5. Надайте характеристику якісного та кількісного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства.
6. Наведіть відмінні ознаки суцільного та вибіркового економічного аналізу. Обґрунтуйте їхні переваги та недоліки.

7. У чому полягають зв'язки між видами економічного аналізу за ознакою «рівень управління»?
8. Які класифікаційні ознаки характеризують розвиток теорії економічного аналізу?
9. Які класифікаційні ознаки характеризують удосконалення організації проведення економічного аналізу?
10. У чому особливості трендового аналізу?

Вправа 3.1. Класифікуйте за ознаками (див. табл. 3.1.) конкретний вид аналізу, який відповідно до індивідуального варіанта наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

АНАЛІТИЧНІ ФУНКЦІЇ

Варіант	Назва аналітичної функції
1	2
1	Аналіз методичного забезпечення аналітичної роботи на підприємстві
2	Аналіз методичного забезпечення оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання
3	Аналіз методичного забезпечення оцінки діяльності комерційних банків України
4	Аналіз темпів зростання внутрішнього валового продукту в Україні
5	Аналіз стану пенсійного забезпечення населення в Україні
6	Аналіз основних результатів економічної діяльності України за перше півріччя поточного року
7	Аналіз основних показників промисловості України
8	Аналіз впливу інфляційних процесів на показники діяльності суб'єкта господарювання
9	Аналіз ринку нерухомості у Вашому місті
10	Аналіз результатів приватизації у Вашій області
11	Аналіз виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємств металургійного комплексу України за III квартал поточного року
12	Аналіз постачань продукції чорної металургії України до країн СНД
13	Аналіз динаміки цін на продукцію та послуги
14	Аналіз трудових показників спільного підприємства
15	Аналіз показників діяльності депозитного управління комерційного банку
16	Аналіз діяльності металургійного підприємства
17	Аналіз світового ринку кольорових металів
18	Аналіз ринку сортопрокатної продукції
19	Аналіз цін на чорні та кольорові метали, який проводить Придніпровська товарна біржа

Закінчення табл. 3.2

Варіант	Назва аналітичної функції
1	2
20	Аналіз попиту на фінансові послуги
21	Аналіз конкурентів аудиторської фірми
22	Аналіз цін на нафтопродукти на позабіржовому ринку
23	Аналіз ринкових можливостей металургійного підприємства
24	Аналіз конкурентоспроможності підприємства (або банку)
25	Аналіз конкурентоспроможності продукції (послуг)
26	Аналіз асортименту продукції металургійного підприємства з повним циклом виробництва
27	Аналіз портфеля цінних паперів інвестора
28	Аналіз браку продукції
29	Аналіз собівартості продукції
30	Аналіз використання виробничих потужностей
31	Аналіз обсягів реалізованої продукції, робіт та послуг
32	Аналіз впливу факторів на зміну прибутку від реалізації продукції
33	Аналіз залишків готової нереалізованої продукції
34	Аналіз впливу чинників на зміну операційних витрат банку
35	Рейтингова оцінка діяльності комерційних банків України
36	Аналіз ритмічності виробництва або надання послуг
37	Аналіз впливу порушень у ритмі виробництва на показники діяльності підприємства
38	Аналіз валового прибутку страхової компанії
39	Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання
40	Факторний аналіз чистого прибутку підприємства

Вправа 3.2. Визначити значення та зміст функціонально-вартісного аналізу, доцільні області та ефективність його проведення порівняно з традиційним економічним аналізом.

Вправа 3.3. Визначити:

- особливості видів економічного аналізу за ознакою «ціль та інформаційне забезпечення»;
- єдність та відмінності видів економічного аналізу за рівнем механізації та автоматизації аналітичних робіт.

Розділ 4

СИСТЕМА МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Системний підхід до вибору та застосування методів економічного аналізу

Комплексний підхід до економічного аналізу вимагає використання системи способів для дослідження господарських явищ та процесів. Як зазначалося вище, ці способи залежно від складності розподіляються на прийоми (прості способи вивчення явищ та процесів) та методи аналізу (тобто складніші способи, які є сукупністю прийомів). Систему способів дослідження господарської діяльності (рисунок 4.1) складають: загальнонаукові методи (гіпотеза, наукова абстракція, аналогія, асоціація, спостереження, експеримент, емпатія); загальні методи менеджменту (економічні, адміністративно-розпорядні, соціально-психологічні); специфічні методи та прийоми економічного аналізу.

Рис. 4.1. Угрупування способів економічного аналізу

На рисунку 4.1 простежуються зв'язки між способами та послідовність формування груп способів, їхня значущість. Перші дві групи способів є важливими категоріями наук філософії, економічної теорії та менеджменту. Третя група способів використовується у контролі. Широке використання цих способів, тобто методів і прийомів, в економічному аналізі зумовлено його місцем у системі менеджменту як конкретної підфункції управління та основної функції контролю.

Крім указаних груп способів, можливо також виділити часткові методи контролю, до яких належать: інвентаризація, документальна перевірка, опитування, тестування та ін.

Різноманітність групи способів дослідження, віднесених до специфічних методів і прийомів економічного аналізу, потребує їхньої систематизації. Більшість авторів поділяє їх на три групи: традиційні методи і прийоми, економіко-математичні методи та методи ринкових досліджень.

До першої групи специфічних методів і прийомів економічного аналізу належать способи: порівнянь, перерахунку показників, абсолютних та відносних величин, абсолютних та відносних відхилень, середніх величин, узагальнення, угруповання, ланцюгових підстановок, балансового та індексного методів, аналітичних таблиць, графічних методів та ін.

Другу групу способів складають економіко-математичні методи, які найбільш поширені в аналітичних дослідженнях, а саме: матричний, сіткового планування і управління, економіко-статистичні, в тому числі кореляційний, та ін.

У сучасних умовах в Україні використовуються також методи та прийоми дослідження ринку: розрахунок фінансових показників-коефіцієнтів, анкетування, експертних оцінок, cash flow та ін., а також методи аудиторських перевірок.

4.2. Сутність та області використання традиційних методів і прийомів економічного аналізу

Порівняння — найбільш поширений прийом аналізу для: виявлення ступеня використання матеріальних, сировинних, паливно-енергетичних, трудових, фінансових ресурсів на різних рівнях управління; дослідження динаміки; рейтингової оцінки та ін. Області його використання наступні.

1. Для оцінки ступеня виконання завдань (плану, норми, стандарту): результати, які фактично досягнуті в роботі металургійного підприємства (цеху, ділянки, бригади та ін.), зіставляються з плановими

показниками за той же період часу (змiна, доба, мiсяць, квартал, рiк, 3 — 5 рокiв та iн.) за моделлю 4.1:

$$O = \frac{B_{звіт}}{B_{пл.}} \cdot 100\%, \quad (4.1)$$

де O — ступiнь виконання плану або норми за будь-яким показником, %;

$B_{звіт}$ та $B_{пл.}$ — вiдповiдно фактично досягнутий та запланований або нормативний рiвень показника у вимiрюваннi: натуральному (т, особи, години, кВт·г, м³ та iн.); умовно-натуральному (умовнi тонни чавуну або сталi, базовi тонни феросплавiв, умовне паливо); вартiсному (грошовi одиницi); за трудомiсткiстю (нормо-години, людино-години).

2. Для вивчення динамiки (змiни в часi) показникiв та встановлення тенденцiй iхнього розвитку. З цiєю метою фактично досягнутий рiвень показника у поточному перiодi за звiтом порiвнюється з фактичними даними попереднiх перiодiв часу або досягнутими в першiй рiк трендового ряду ($B_{баз.}$):

$$J = \frac{B_{звіт}}{B_{баз.}} \cdot 100 \text{ або } J = \frac{B_{звіт}}{B_{баз.}}, \quad (4.2)$$

де J — iндекс або темп росту (у % або частках одиниць вiдповiдно) показника в порiвняннi з базовим перiодом (попереднiм або першим роком, кварталом, мiсяцем та iн.).

$B_{баз.}$ — базовий рiвень показника у вимiрюваннi: натуральному (т, особи, години, кВт·г, м³ та iн.); умовно-натуральному (умовнi або базовi тонни); вартiсному (грошовi одиницi); за трудомiсткiстю (нормо-години, людино-години).

3. Для виявлення, вивчення та узагальнення передового досвiду роботи при проведеннi мiжзаводського порiвняльного аналізу. З цiєю метою порiвнюються показники роботи даного пiдприємства (цеху, дiлянки, бригади та iн.) з аналітичними показниками спорiднених пiдприємств та iхнiх пiдроздiлiв. Зокрема, цей прийом широко вживався для вивчення, висвітлення та узагальнення досвiду пiдприємств чорної металургiї пiд час переходу на повний госпрозрахунок. На сьогодні вiн проводиться для пiдсумкової оцiнки результатiв суперництва мiж трудовими колективами цехiв металургiйного пiдприємства i бригадами цеху, оцiнки дiяльностi конкурентiв, виявлення iхнiх сильних та слабких сторiн та визначення рейтингу пiдприємств, галузей, країн.

4. Для виявлення вiдповiдностi iндивiдуальних витрат кожного металургiйного пiдприємства суспiльно необхідним витратам, вiдповiд-

ності індивідуальних рентабельності продукції та рентабельності виробництва — середньогалузевим, а також для рейтингової оцінки банків, емітентів цінних паперів, структурних підрозділів. У даному випадку фактично досягнуті показники підприємства, організації за поточний період часу порівнюються з середньогалузевими показниками за звітним за той же період, а при рейтинговій оцінці — з даними підприємства або організації-еталона.

5. Для того, щоб визначити рівень розвитку металургійної галузі та окремих її підприємств серед країн світової спільноти, проводиться порівняння досягнутих узагальнених показників (виплавка сталі на одного мешканця країни; метало- та матеріалоемності; якості продукції; рівня безробіття; продуктивності праці, тривалості життя та ін.) з аналогічними показниками діяльності підприємств інших країн.

6. Для визначення конкурентоспроможності товару (тобто можливості та успішності його збуту на даному ринку) проводиться порівняння характеристик даного товару з товарами конкурентів щодо ступеня задоволення суспільних потреб.

7. Для образних порівнянь, які роблять більш наочними явища, що зіставляються. Відомий японський підприємець та вчений Лі Якокка, відстоюючи інтереси фірми «Крайслер», порівняв два господарських процеси: «Ми імпортуємо не автомобілі, ми імпортуємо безробіття». Це зараз характерно й для України, де відсутність нормальних умов функціонування вітчизняного металовиробника та низька якість деяких товарів теж призводить до імпорту безробіття, про що свідчить від'ємне зовнішньоторговецьке сальдо.

Прийом порівняння вимагає обов'язкової однорідності економічного змісту показників, які зіставляються, та єдиних для них вимірників. Це диктує необхідність приведення даних, які зіставляються, до вигляду, у якому можна проводити їхнє зіставлення, за допомогою способу економічного аналізу, який наведено нижче.

Прийом перерахунку показників використовується в усіх випадках для досягнення умов зіставлення. Найбільш поширені області, коли він застосовується в аналізі діяльності металургійного підприємства, наведені нижче.

1. Перерахування вартісних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємств України у національну валюту на підставі офіційного обмінного курсу НБУ на період експортних відвантажень або імпорتنих надходжень для врахування обсягів ЗЕД у загальних обсягах доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг), у прибутку від реалізації, у витратах на виробництво та ін.

2. Перерахування (збільшення) вартісних показників попередніх років шляхом їхнього помноження на індекси (коефіцієнти інфляції) для усунення впливу інфляційних процесів. Наприклад, у поточному році коефіцієнт інфляції склав 19,2%. Це потребує помножити вели-

чину вартісного показника за попередній рік на індекс 1,192 част. од., а після цього порівнювати значення показника в динаміці.

3. Перерахування показників потрібні, якщо у часовому періоді, який досліджується, змінювалися норми, нормативи, методики, інструкції та ін. Наприклад, для оцінки динаміки амортизаційних відрахувань вартості необоротних активів спочатку слід врахувати зміни в угрупованні основних засобів та норм амортизації; для виконання порівняльного аналізу майнового стану суб'єкта господарювання у 2001 і подальших роках з попередніми слід врахувати зміни, які відбулися внаслідок реформування системи бухгалтерського обліку і знайшли своє безпосереднє відображення в Плані рахунків, структурі і вмісті статей балансу. Для цього необхідно привести активи і пасиви балансів попередніх до 2001 року до вигляду, в якому можливе їхнє зіставлення, а вже потім аналізувати структуру й динаміку статей балансу.

Аналогічно перераховуються склад фонду оплати праці, склад валових витрат згідно зі змінами в законодавчих актах та нормативному забезпеченні, і тільки після підготовки інформації таким чином визначається та аналізується питома вага складових елементів і динаміка фонду оплати праці, валових витрат та ін.

4. Перерахування витрат на виробництво продукції слід здійснювати, якщо є потреба в їхньому порівнянні, а значення отримані при різних обсягах виробництва, зміні його структури, неоднаковій складності виробництва однойменної продукції різних марок.

5. Перерахування також слід проводити для порівняння інвестиції з майбутніми грошовими потоками, оскільки грошова одиниця з часом втрачає свою вартість. Для цього, частіше за все, усі майбутні грошові потоки помножуються на коефіцієнти дисконтування, розмір яких залежить від розміру відсоткової ставки і часового розриву між інвестуванням і отриманням грошових потоків.

6. Перерахунок планових показників проводиться в тих випадках, коли для оцінки роботи металургійного підприємства (цеху) доводиться разом із зіставленням звітних даних із затвердженим планом використовувати зіставлення з перерахованими плановими показниками. Наприклад: при аналізі витрачання фонду заробітної плати та чисельності робітників із врахуванням виконання плану за обсягом виробництва металопродукції; при виявленні впливу складу заданого у виробництво та структури випуску продукції та ін.

Для характеристики показників господарської діяльності та проведення порівняння використовують їхні абсолютні (т, грн., кВт·г, шт. та ін.), відносні (у % або частках одиниці) та середні величини, кожна з яких має в аналізі своє призначення.

Для об'ємної характеристики економічного явища, яке вивчається, застосовують **абсолютні показники**: натуральні (попит на металопродукцію, обсяг виплавки сплаву, витрати електроенергії, потреба в ши-

хтових матеріалах та ін.); умовно-натуральні (виробництво сплавів у базових тоннах, витрати палива в умовному вираженні); трудові (трудомісткість продукції, трудомісткість робіт чи послуг, продуктивність праці та ін.) та вартісні (прибуток, валовий дохід, операційні витрати, собівартість продукції, реалізована продукція та ін.).

Підготовка до порівняння часто потребує заміни абсолютних величин **відносними**, які виражаються кількістю разів, відсотками, частками одиниць, співвідношеннями. Відносні величини використовують для: характеристики темпів зміни показників у динаміці; оцінки ступеня виконання завдань; відображення співвідношення розвитку економічних явищ, наприклад, співвідношення темпів зростання продуктивності праці та середньої заробітної плати (в металургії, наприклад, це співвідношення 1,0 : 0,8 для нормальних умов функціонування або 1,0 : 0,7 — для періоду освоєння нових видів металопродукції, нової техніки, виробничої потужності).

Середні значення показників використовують для одержання узагальненої характеристики якісно однорідних економічних явищ, але кількісно відмінних одне від іншого, наприклад, середньої норми виробітку, середньої заробітної плати, собівартості 1 т продукції та ін. Ступінь коливання середніх величин у залежності від індивідуальних значень показника, який вивчається (наприклад, середньої заробітної плати робітників цеху від індивідуального виробітку кожного робітника цеху), характеризується середнім лінійним відхиленням, середнім квадратичним відхиленням та коефіцієнтом варіації, які запозичені зі статистики і визначаються на основі варіаційних рядів.

Абсолютні та відносні відхилення в економічному аналізі надають оцінку зміни показника у порівнянні із завданням або в динаміці, або із середньогалузевими рівнями показників (в абсолютному та відносному виразі). Але слід зазначити, що аналітичні можливості у відносного відхилення більші, його використання без перерахунку показників забезпечує зіставлення зміни різнорідних показників. Особливістю прийому з використанням відхилень є обов'язкова наявність знаку (+) або (-), який свідчить про напрямок зміни і відрізняє цю зміну від характеристик обсягу, розміру, які надаються за допомогою прийомів абсолютних та відносних величин.

Абсолютне відхилення ($+ \Delta B_{абс.}$) будь-якого показника (техніко-економічного, фінансового) розраховується за моделлю 4.3.

$$+ \Delta B_{абс.} = B_{звіт} - B_{баз.}, \quad (4.3)$$

Відносне відхилення ($+ \Delta B_{відн.}$, %) розраховується за моделлю 4.4.

$$+ \Delta B_{відн.} = \frac{\pm \Delta B_{абс.}}{B_{баз.}} \cdot 100. \quad (4.4)$$

Різновидом відносних величин є темпи росту (або індекси), які розраховуються **індексним методом** аналізу. Він широко використовується для вирішення наступних задач.

1. При оцінці динаміки господарських явищ та процесів для виявлення тенденції їхнього розвитку (таку характеристику надають базові індекси) та для виявлення циклічності в розвитку (оцінка надається за допомогою ланцюгових індексів, коли базою порівняння є попередній період часу), тобто аналогічно статистичним дослідженням у макро-економіці.

2. Для розчленування показників, які складаються з елементів (тобто тих, які не можна підсумовувати при проведенні факторного аналізу). Так, при виробництві феросплавним підприємством різнорідної продукції (сплавів, флюсів, електродної маси та ін.) розраховують загальний індекс обсягу феросплавної продукції. Порядок обчислення індексу показаний на прикладі даних, наведених в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

ОБСЯГ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ

Продукція	Кількість, тис.т.		Ціна, грош. од./т		Дохід (виручка) від реалізації продукції, млн. грош. од.		
	Q ₀	Q ₁	Ц ₀	Ц ₁	Q ₀ · Ц ₀	Q ₁ · Ц ₀	Q ₁ · Ц ₁
Силікомарганець	1070	1100	411	411	439,77	452,10	452,10
Марганцевистий шлак	90	100	141	140	12,69	14,10	14,00
Електрофлюси	58	60	356	360	20,65	21,36	21,60
Електродна маса	10	15	247	245	2,47	3,71	3,68
Всього:	1228	1275	-	-	475,58	490,27	491,38

Умовні позначення в таблиці 4.1:

– Q₀, Q₁ — обсяг виробництва продукції в попередній і наступний періоди відповідно, тис. т.;

– Ц₀, Ц₁ — ціна продукції в попередній і наступний періоди відповідно, грош. од./т.;

– Q₀·Ц₀, Q₁·Ц₁ — дохід (виручка) від реалізації продукції в попередній і наступний періоди відповідно, млн. грош. од.;

– Q₁·Ц₀ — дохід (виручка) від реалізації продукції в наступний період в цінах попереднього, млн. грош. од.

Індекс загального обсягу продукції у вартісному вимірюванні (дохід) становить:

$$J_D = \frac{\sum Q_1 \cdot C_1}{\sum Q_0 \cdot C_0} = \frac{491,38}{475,58} = 1,033 \text{ част. од. або } 103,3\%.$$

Як можна побачити з наведеного розрахунку індексу, на одержаний дохід вплинули два фактори: зміна цін на продукцію та зміна її кі-

лькості. Необхідно розрахувати окремо індекси зміни цін на продукцію (за умови однакової кількості) та зміни кількості продукції (за умови їхньої оцінки за однаковими цінами).

Індекс зміни кількості продукції:

$$J_Q = \frac{\Sigma Q_1 \cdot C_0}{\Sigma Q_0 \cdot C_0} = \frac{490,27}{475,58} = 1,031 \text{ част. од. або } 103,1\%.$$

Індекс зміни цін:

$$J_C = \frac{\Sigma Q_1 \cdot C_1}{\Sigma Q_1 \cdot C_0} = \frac{491,38}{490,27} = 1,002 \text{ част. од. або } 100,2\%.$$

Індекс зміни цін виявляє їхнє зростання на 0,2%, індекс зміни обсягу продукції свідчить про збільшення його на 3,1%.

3. За допомогою індексів порівнюють також показники (темпи зростання продукції, продуктивності праці та ін.) за ряд років у динаміці для виявлення узгодженості тенденцій зміни взаємопов'язаних показників.

4. У перспективному аналізі використовують індексний метод для прогнозної оцінки узагальнюючого показника на основі даних про зміну його показників-факторів.

Розчленування — прийом, спрямований на розкриття та деталізацію зведених підсумкових показників металургійного підприємства за цехами, а цеху — за виробничими ділянками, бригадами, робочими місцями та ін. Використання даного прийому дозволяє оцінювати внесок кожного з них у загальні результати діяльності підприємства, здійснювати ранжирування колективів у трудовому суперництві для матеріального стимулювання.

Графічні методи мають наступні області використання.

1. Підвищення наочності аналітичної інформації, отриманої за допомогою інших методів економічного аналізу.

2. Оцінка тенденцій розвитку показників, які досліджуються, в динаміці (в часі), а діаграми — для ілюстрації структури складних явищ та процесів.

3. Виявлення зв'язків (ОСУ підприємством, цехом); оцінки зв'язків факторів, які взаємодіють (для вимірювання впливу зміни обсягу виробництва металопродукції на рівень умовно-постійних та умовно-змінних затрат, а через них — на собівартість продукції).

4. Визначення критичного обсягу виробництва продукції й прогнозна оцінка вартісних показників у перспективному економічному ана-

лізі шляхом використання графіків беззбитковості як самостійного способу економічного аналізу.

5. Контроль та оцінка ходу будівництва або капітального ремонту металургійних агрегатів, виявлення резервів збільшення ефективності будівельних і ремонтних робіт, їхня оптимізація шляхом складання сіткових графіків у перспективному і поточному аналізі.

6. Забезпечення узгодженої роботи ділянок, які взаємопов'язані виробничим потоком (наприклад, графік сумісної роботи сталеплавильних печей, установки позапічної обробки металу та розливальних машин); для зображення розташування предметів та явищ у просторі (планування робочих місць, генеральний план підприємства та інші види так званих топограм).

Методи, узані в областях застосування графічних методів аналізу з третього по шостий включно, належать до графоаналітичних, які, на відміну від класичних графічних методів, мають в економічному аналізі самостійне значення і конкретну область використання для аналітичних оцінок.

Групування — це прийом економічного аналізу, який використовується для розподілу сукупності на однорідні (за ознаками) групи явищ, процесів, елементів. За їхньою допомогою в процесі аналізу виявляються індивідуальні особливості, приховані в середніх показниках. Наприклад, групування працівників за ознакою їхньої ролі у виробничому процесі за категоріями: робітники, керівники, фахівці, службовці; робочих за фахом: плавильники, горнові, сталевари, електрики та ін.; робочих за розрядами робіт; продукції за видами, марками, розмірами, сортами; заборгованості за видами, об'єктами, строками її виникнення та сплати; фінансових показників-коефіцієнтів у зовнішньому аналізі за групами: ліквідності та платоспроможності, ділової активності, фінансової стійкості, ефективності.

У банківській справі, наприклад, коли на засіданні Виконавчої Ради Європейського центрального банку встає питання про відсоткові ставки як інструменти боротьби з інфляцією, часто відбувається розподіл учасників на дві групи: «яструбів» (ярих борців з інфляцією, які ратують за підвищення відсоткових ставок) та «голубів» (це — члени Виконавчої Ради, які виступають або за їхнє зниження, або за збереження відсоткових ставок на теперішньому рівні). Іноді учасники змінюють точку зору та «перелітають», і це впливає на прийняття рішень щодо політики відсоткових ставок для усіх країн Європейського Союзу.

Для наочності цифрових характеристик згруповані дані оформляються у вигляді **аналітичних таблиць**, які відображають залежності між показниками (змінними величинами). Призначення таких таблиць полягає в покращанні розуміння явищ, що досліджуються, та їхні зміни. Аналітичні таблиці, тобто таблиці, які пов'язані з аналізом, використовуються в економічному аналізі для узагальнення аналітичних

розрахунків, наприклад, таблиця 4.1. За допомогою аналітичних таблиць досягається наочність дотримання установлених завдань, структури та зміни показників, тенденцій їхнього розвитку при розгляданні системи показників. Ці таблиці полегшують аналітикам формулювання висновків аналізу. Внаслідок того, що користувачами інформації, наданої в таблицях пояснювальної записки з економічного аналізу, є багато учасників (аудитори, управлінський апарат підприємства), необхідно дотримуватися загальних вимог до конструювання, складання та оформлення аналітичних таблиць. Такими вимогами є:

- обов'язкова нумерація та стисла, але точна назва;
- таблиця повинна містити вихідні дані, результати проміжних аналітичних рахунків та кінцеві результати;
- аналітик при оформленні таблиці повинен дотримуватися вимог Єдиної системи конструкторської документації (ЄСКД) й застосовувати тільки загальноприйняті скорочення;
- надавати в таблиці одиниці виміру показників у відповідній графі та ін.

Для кількісної оцінки впливу *факторів* на узагальнюючі показники діяльності суб'єктів господарювання використовуються, головним чином, декілька способів економічного аналізу: прийоми ланцюгових підстановок, різниць; індексний та кореляційний методи.

Ланцюгові підстановки надають можливість кількісно вимірювати вплив окремих *факторів* на величину узагальнюючого показника шляхом елімінування, тобто умовного виключення впливу одного *фактора* (або декількох *факторів*) з метою встановлення впливу конкретного *фактора*. Даний прийом економічного аналізу можливо застосовувати для факторних моделей, в яких узагальнюючий показник є результатом підсумовування, добутку, відношення необмеженої кількості *показників-факторів*. Але можливості прийому ланцюгових підстановок обмежені: він використовується, якщо залежність між явищами, які досліджуються, носить суто функціональний характер, тобто вона має форму прямо- або зворотнопропорційної залежності.

Особливості даного прийому економічного аналізу: наявність чітко встановленого взаємозв'язку між показниками, які вивчаються; необхідність суворо дотримуватися визначеної в моделі послідовності підстановок, оскільки її порушення викривляє результати оцінки впливу, до того ж спочатку слід визначити вплив кількісних показників на узагальнюючий, а вже потім якісних.

Розглянемо алгоритм факторного аналізу узагальнюючого показника на прикладі конкретної моделі. Базисне значення узагальнюючого показника $(y_0) = a_0 b_0 c_0 d_0$. До базисної моделі для розрахунку скоригованих умовних величин узагальнюючого показника поетапно, по черзі, витісняючи базові значення, вносяться поточні значення показників-факторів a_1, b_1, c_1, d_1 :

$$\begin{aligned}
 (y_1) &= a_1 b_0 c_0 d_0 ; \\
 (y_2) &= a_1 b_1 c_0 d_0 ; \\
 (y_3) &= a_1 b_1 c_1 d_0 ; \\
 (y_n) &= a_1 b_1 c_1 d_1 .
 \end{aligned}
 \tag{4.5}$$

Як видно, остання підстановка дає фактичне поточне значення узагальнюючого показника $(y_n) = a_1 b_1 c_1 d_1$, а кількість підстановок дорівнює числу показників-факторів.

Результати наступних розрахунків-підстановок порівнюються з попередніми для визначення відхилення узагальнюючого показника ($\pm \Delta y$) внаслідок впливу показника-фактора, значення якого змінюється:

$$\begin{aligned}
 \pm \Delta y_a &= a_1 b_0 c_0 d_0 - a_0 b_0 c_0 d_0 ; \\
 \pm \Delta y_b &= a_1 b_1 c_0 d_0 - a_1 b_0 c_0 d_0 ; \\
 \pm \Delta y_c &= a_1 b_1 c_1 d_0 - a_1 b_1 c_0 d_0 ; \\
 \pm \Delta y_d &= a_1 b_1 c_1 d_1 - a_1 b_1 c_1 d_0 .
 \end{aligned}
 \tag{4.6}$$

Для обов'язкової перевірки результатів аналітичних розрахунків при проведенні факторного аналізу застосовується **прийом балансових ув'язок (балансовий спосіб)**. Перевірка здійснюється за моделлю:

$$\pm \Delta y = y_n - y_0 = \pm \Delta y_a \pm \Delta y_b \pm \Delta y_c \pm \Delta y_d .
 \tag{4.7}$$

Частковим випадком ланцюгових підстановок є прийом, який використовується, якщо узагальнюючий показник представлений у вигляді добутку показників-факторів:

$$(y) = a \cdot b \cdot c \cdot \dots \cdot d .
 \tag{4.8}$$

Спочатку визначається вплив кількісного, а потім якісного показників-факторів. Зміна кількісного показника-фактора помножається на базове значення якісного показника-фактора, а різниця якісного показника-фактора зважується фактичним значенням кількісного, як показано на прикладі моделей 4.9 та 4.10.

Наприклад, для оцінки впливу на зміну узагальнюючого показника «дохід (виручка) від реалізації металопродукції» показників-факторів «обсяг металопродукції» (Q , в т, шт.) та ціни (C , в грн./т, грн./шт.) розрахунки ведуться з використанням моделей:

$$\pm\Delta D_Q = (Q_1 - Q_0) \cdot C_0, \quad (4.9)$$

$$\pm\Delta D_C = (C_1 - C_0) \cdot Q_1, \quad (4.10)$$

де $\pm\Delta D_Q$ — абсолютне відхилення обсягу доходу (виручки) від реалізації металопродукції внаслідок зміни обсягу продукції у натуральному вимірюванні, грн.;

$\pm\Delta D_C$ — абсолютне відхилення обсягу доходу (виручки) від реалізації продукції внаслідок зміни ціни на металопродукцію, грн.;

0 та 1 — відповідно базове та звітне у поточному періоді значення показників-факторів.

Перевірка результатів рахунків здійснюється за допомогою прийому балансових ув'язок:

$$\pm\Delta D = D_1 - D_0 = \pm\Delta D_Q \pm \Delta D_C, \quad (4.11)$$

де D_0, D_1 — дохід (виручка) від реалізації металопродукції відповідно у базовому та в поточному періодах, грн.,

$\pm\Delta D$ — абсолютне відхилення доходу (виручки) від реалізації металопродукції, грн.

Якщо узагальнений показник розраховується як сума, різниця або сума і різниця його показників-факторів, кількісна оцінка впливу чинників надається за допомогою ще простішого способу економічного аналізу — прийому **різниць**. Наприклад, якщо обсяг реалізації металопродукції зростає на 20 тис. грн, а її собівартість зменшується на 1,5 тис. грн, то різниця кожного показника-фактора переноситься з урахуванням форми зв'язку (прямий чи зворотний) на узагальнюючий показник. Тобто прибуток зростає на 20 тис. грн. внаслідок впливу на нього доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) й зростає на 1,5 тис. грн. внаслідок зниження витрат на виробництво. В результаті впливу обох чинників прибуток зростає на 21,5 тис. грн.

Приклад проведення факторного аналізу узагальнюючого показника за допомогою **індексного методу** наведений на стор. 47-48 (таблиця 4.1).

Розглянуті прийоми факторного аналізу прості, дають можливість надання оперативної оцінки, але точних результатів вони забезпечити не можуть. Для більш точної оцінки впливу факторів необхідно використовувати кореляційний метод аналізу.

У цілому розглянуті традиційні прийоми та методи економічного аналізу засновані на використанні даних оперативного, бухгалтерського обліку та звітності, вони відносно прості та дозволяють одержувати задовільні результати. Проте їм властиві наведені нижче недоліки.

1. Відхилення від базового значення встановлюються без достатнього виявлення усіх причин. Нівелювати цей недолік можливо, якщо аналіз носить комплексний характер.

2. Дія факторів на узагальнюючий показник розглядається ізольовано, а в реальній дійсності вони взаємодіють. Тому все більше поширення у факторному аналізі знаходять економічно-математичні методи.

4.3. Сутність та області використання економіко-математичних методів аналізу

Підвищення точності аналітичних оцінок досягається використанням економіко-математичних методів аналізу. Найбільш розповсюджені з них кореляційний та матричний методи аналізу, лінійне й динамічне програмування, теорія масового обслуговування, імітаційне моделювання та ін.

Та частина математичної статистики, яка розглядає методи визначення та дослідження взаємозалежності між ознаками, що досліджуються, отримала назву **теорії кореляції** (від латинського *corretio* — взаємозв'язок, співвідношення).

Кореляційний метод широко використовується в аналізі металургійних процесів для кількісної оцінки впливу виробничих факторів на зміну узагальнюючих показників, тобто у факторному аналізі.

Кореляційне рівняння у загальному вигляді наведено у моделі 4.12.

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n), \quad (4.12)$$

де y — узагальнюючий показник діяльності;

x — показник-фактор;

n — кількість показників-факторів, які впливають на узагальнюючий показник y .

Кореляційний аналіз виконується в декілька етапів.

1. За допомогою методу експертних оцінок здійснюється вибір факторів, що найбільше впливають на конкретний узагальнюючий показник (технічний, виробничий, економічний та ін.).

2. Проводиться збір, аналіз даних оперативного, бухгалтерського або статистичного обліку за тривалий період часу (наприклад, за 5 років помісячно), визначаються кількісні характеристики узагальнюючого та показників-факторів й оформляються в аналітичній таблиці.

3. Будуються «кореляційні поля» для визначення форми зв'язку між узагальнюючим показником та кожним показником-фактором. Вибираються рівняння регресії.

4. Рівняння вирішуються з використанням пакета прикладних програм на ЕОМ, визначаються значення коефіцієнтів кореляції.

Сутність та послідовність розрахунків із кореляційного аналізу детально викладені у джерелі [17], вивчаються в курсі «Економетрика» й використовуються в аналітичній практиці на металургійних підприємствах.

Приклади кореляційних рівнянь залежностей узагальнюючих показників від виробничих факторів, характерних для металургійного виробництва, які враховують його специфіку, визначені на підставі реальних досліджень і наведені в моделях 4.13 - 4.16.

Так, *продуктивність праці* (виробіток продукції на 1 робітника) залежить від наступних чинників:

$$y = 0,24x_1 + 0,06x_2 + 53,82x_3 + 484,18, \quad (4.13)$$

де y — продуктивність праці, грн./особу;

0,24; 0,06; 53,82 — коефіцієнти регресії, які показують, на скільки одиниць у середньому змінюється узагальнюючий показник y при зміні на одиницю показника-фактора;

x_1 — фондоозброєність робітників, грн./особу;

x_2 — електроозброєність робітників, кВт·г/особу;

x_3 — рентабельність продукції, %.

484,18 — вільний член рівняння, який відображає середнє значення неврахованих факторів.

На *продуктивність доменної печі* впливає близько двохсот виробничих факторів, при чому ступінь їхнього впливу різний. На підставі експертних оцінок у розрахунок приймають 10–20 вагомих факторів, які у найбільшій мірі визначають продуктивність агрегату [18]. У результаті дослідження отримано рівняння множинної кореляції для практичного використання, яке містить 10 факторів, вплив яких на продуктивність доменної печі є вагомим:

$$y = 17,8x_1 + 2,38x_2 - 0,42x_3 + 1,82x_4 - 2,45x_5 + 415x_6 + 1,24x_7 - 236,7x_8 - 82,7x_9 + 93,7x_{10} - 163,6, \quad (4.14)$$

де y — продуктивність доменної печі, т/добу;

17,8; 2,38; -0,42; 1,82; -2,45; 415; 1,24; -236,7; 82,7; 93,7 — коефіцієнти регресії;

x_1 — вміст заліза у шихті, %;

x_2 — питома вага агломерату у шихті, %;

x_3 — вихід шлаку, кг/т чавуну;

x_4 — витрати кисню, м³/т чавуну;

x_5 — витрати природного газу, м³/т чавуну;

x_6 — надмірний тиск дуття, ат.;

x_7 — температура дуття, °С;
 x_8 — вміст кремнію в чавуні, %;
 x_9 — вміст марганцю в чавуні, %;
 x_{10} — вміст сірки в чавуні, %;
 -163,6 — вільний член рівняння.

Коефіцієнти при факторах показують, як у середньому змінюється продуктивність доменної печі при зміні значення кожного фактора на одиницю. Після виключення несуттєво впливаючих факторів для розрахунку продуктивності доменної печі можна рекомендувати до застосування спрощену модель наступного вигляду:

$$y = 30,3x_1 + 0,418x_4 + 303,9x_6 + 1,03x_7 - 268,6x_8 - 467,9. \quad (4.15)$$

Для обох рівнянь у дослідженні [18] було отримано коефіцієнт множинної кореляції на рівні 0,79, що дозволяє робити висновок про тісний зв'язок між вибраними факторами і продуктивністю доменної печі.

На підставі визначеної закономірності зміни продуктивності доменної печі під впливом різних факторів визначається норма її продуктивності (обґрунтовується планова продуктивність) у стратегічному аналізі; проводиться факторний аналіз у локальному поточному та оперативному аналізі продуктивності доменних печей як складова частина аналізу основної операційної діяльності доменного цеху; надається оцінка впливу діяльності цеху на показники операційної діяльності металургійного підприємства.

Середня тривалість періоду продувки конвертерної плавки має наступну залежність від факторів:

$$\bar{y} = 0,026x_1 + 0,0015x_2 - 0,009x_3 + 13,41x_4 + 10,06x_5 - 0,0232x_6 + 6,02, \quad (4.16)$$

де \bar{y} — середня тривалість періоду продувки конвертерної плавки, хвилин;

0,0026; 0,0015; -0,009; 13,41; 10,06; -0,0232 — коефіцієнти регресії відповідного фактора;

x_1 — маса садки (витрачання шихти), т;
 x_2 — витрачання чавуну, т;
 x_3 — витрачання брукхту, т;
 x_4 — вміст сірки в чавуні, %;
 x_5 — вміст кремнію в чавуні, %;
 x_6 — інтенсивність продування, м³/хвилину;
 6,02 — вільний член рівняння.

Переваги кореляційного методу такі.

1. Використання методу дозволяє: вимірювати вплив широкого кола факторів на будь-який узагальнюючий показник (фінансовий результат, валовий або чистий дохід, собівартість продукції, продуктивність праці, продуктивність агрегату, фондовіддача та ін.), встановлювати щільність зв'язку між узагальнюючим показником та факторами, проводити розділення факторів, які діють одночасно, спільно, відбирати основні з них, оцінювати роль неврахованих факторів.

2. Висока точність оцінки.

3. Можливість комплексного дослідження параметрів роботи складних закритих металургійних та інших подібних процесів для прогнозування і планування техніко-економічних показників при зміні значень факторів.

4. Універсальність методу.

5. Здатність методу до саморозвитку.

Недоліками кореляційного методу аналізу є його складність і тривалість.

Для закріплення викладеного матеріалу проаналізуємо конкретну господарську ситуацію в *електрометалургійному виробництві*, яка як навчальний матеріал розроблена на підставі фундаментальних досліджень, що виконуються протягом тривалого періоду часу кафедрою електрометалургії Національної металургійної академії України [19–21].

Опис господарської ситуації. Результати дослідження впливу технологічних факторів (виробничих параметрів) на основні показники виплавки феромарганцю в умовах вітчизняного заводу феросплавів, визначені з використанням кореляційного методу аналізу, наведені у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ОСНОВНІ ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ ВИПЛАВКИ ВИСОКОВУГЛЕЦЕВОГО ФЕРОМАРГАНЦЮ [20]

Технологічні фактори	Зміна факторів	Зміна виробничих показників	
		питомі витрати електроенергії, кВт·г/т сплаву	продуктивність феросплавної печі, т на добу
1. Вміст марганцю у сировині, %	+1	-45,9...-76,4	+1,56...+3,72
2. Питомі витрати вуглецевого відновника (коксу), кг на 1т базового сплаву	+1	-1,14	+0,008
3. Питомі витрати марганцевої сировини, кг на 1т базового сплаву	+1	+0,51	-0,03
4. Питомі витрати флюсу (сирого вапняку), кг на 1т базового сплаву	+1	+1,16...+1,82	-0,051...-0,057
5. Фактична потужність пічного трансформатора, МВт	+1	-	+6,5

Основні показники виплавки високовуглецевого феромарганцю марки FeMn 78 та їхні технологічні фактори у поточному періоді наведені у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

ПОКАЗНИКИ ВИРОБНИЦТВА FeMn 78

Назва показника	Поточний період	
	план	факт
1. Питомі витрати матеріалів, кг/т сплаву: – марганцева сировина;	2108	2013
– флюси (вапняк);	778	627
– вуглецевий відновник (коксик);	480	460
– обкотиші залізорудні.	130	110
2. Питомі витрати електроенергії, кВт·г/т сплаву	4080	3907
3. Вилучення марганцю, %	75,0	75,5
4. Вміст марганцю у сплаві, %	78,03	78,02
5. Вміст марганцю у сировині, %	37,8	37,2
6. Потужність пічного трансформатора, МВт	44,7	44,7

Постановка задачі. Виконати аналіз показників виплавки феромарганцю на підставі наведених вище вихідних даних, тобто надати кількісну оцінку впливу технічних параметрів на узагальнюючий показник виплавки сплаву у поточному періоді за допомогою кореляційного методу аналізу.

Рекомендована література для аналізу ситуації [19–25].

Аналіз наведеної господарської ситуації виконується в такій послідовності.

1. Оцінка виконання встановлених планових завдань надається за допомогою моделей (4.1) з використанням прийому порівнянь.

2. Оцінка зміни показників здійснюється за допомогою моделей (4.3) та (4.4) з використанням прийомів визначення абсолютного та відносного відхилень, де базовими величинами показників є планові завдання.

3. Результати аналітичних розрахунків узагальнюються з використанням методу аналітичної таблиці (таблиця 4.4).

Таблиця 4.4

**ОЦІНКА ВИКОНАННЯ ПЛАНОВИХ ЗАВДАНЬ
ІЗ ПОКАЗНИКІВ ВИПЛАВКИ ФЕРОМАРГАНЦЮ**

Назва показника	Поточний період		% виконання плану	Відхилення від плану	
	план	факт		абсолютне	відносне, %
1. Питомі витрати матеріалів, кг/т сплаву:					
– марганцева сировина;	2108	2013	95,5	-95,0	-4,5
– флюси (вапняк);	778	627	80,6	-151,0	-19,4
– вуглецевий відновник (коксик);	480	460	95,8	-20,0	-4,2
– обкотиші залізорудні	110	130	11802	+20,0	+18,2
2. Питомі витрати електроенергії, кВт·г/т	4080	3907	95,8	-173,0	-4,2
3. Вилучення марганцю, %	75	78	104,0	+3,0	-
4. Вміст марганцю у сплаві, %	78,03	78,02	99,99	-0,01	-
5. Вміст марганцю у сировині, %	37,8	37,2	98,4	-0,6	-
6. Продуктивність феросплавної печі, т/добу	238,8	249,88	104,64	+11,08	+4,64

4. Перевірка розрахунків здійснюється за допомогою прийому балансових ув'язок.

За результатами, наведеними в аналітичній таблиці, формулюються висновки з аналізу виконання планових завдань.

Висновки з виконання планових завдань. Планові завдання з основного показника продуктивності феросплавної печі, який для системи показників, що розглядається, є результативним узагальнюючим показником, виконано на 104,64%, досягнуто перевиконання плану на 4,64 %, або 11,08 т на добу. Слід зазначити, що теоретична тенденція розвитку цього показника — зростання.

Планове завдання з основного витратного показника, для якого теоретична тенденція розвитку — зменшення, виконано на 95,8%. Таким чином, досягнуто поліпшення цього показника, економія дорівнює 173 кВт·г/т, або 4,2% від запланованих витрат.

5. Для кількісної оцінки впливу технологічних факторів (виробничих параметрів) на зміну основних показників виплавки феромарганцю проводиться факторний аналіз з використанням кореляційного методу, в результаті якого визначаються кількісні зміни основного показника внаслідок зміни на одиницю кожного фактора та форма зв'язку (див. табл. 4.2).

При факторному аналізі продуктивності феросплавної печі одержані наступні результати.

Вплив вмісту марганцю у сировині:

$$(37,2 - 37,8) \cdot 3,72 = -0,22 \text{ т/добу},$$

тобто зменшення вмісту марганцю у сировині порівняно з планом на 0,6% обумовило зменшення продуктивності печі на 0,22 т/добу.

Вплив питомих витрат вуглецевого відновника (коксику):

$$(460 - 480) \cdot 0,008 = -0,16 \text{ т/добу},$$

тобто зменшення питомих витрат коксик у обумовило зменшення продуктивності печі на 0,160 т/добу.

Вплив питомих витрат марганцевої сировини:

$$(2013 - 2108) \cdot (-0,03) = +2,85 \text{ т/добу},$$

тобто зменшення питомих витрат марганцевої сировини викликало зростання продуктивності печі на 2,85 т/добу.

Вплив питомих витрат флюсів:

$$(627 - 778) \cdot 0,057 = +8,61 \text{ т/добу},$$

тобто внаслідок зменшення питомих витрат флюсів продуктивність печі вище планової на +8,61 т/добу.

Потужність пічного трансформатора, як видно з таблиці 4.3, не змінилася, тобто цей фактор не вплинув на продуктивність печі у періоді, який розглядається.

Використовуючи прийом балансових ув'язок, робимо перевірку вірності розрахунків:

$$-0,22 - 0,16 + 2,85 + 8,61 = +11,08 \text{ т/добу}.$$

Резервом подальшого зростання продуктивності феросплавної печі в умовах даного цеху є використання марганцевої сировини з більшим вмістом корисного компонента — марганцю та збільшення потужності пічного трансформатора.

Коефіцієнт використання *нагрівальних колодязів прокатного стану* залежить, в основному, від двох факторів: ступеня заповнення чарунок і ступеня їхнього використання за часом.

Ступінь заповнення чарунок залежить від кратності кількості зливків у плавці та чарунці й визначається способом прямого розрахунку. Так, при масі плавки у 368 т кількість зливків масою 8 т кожний потрібно $368 : 8 = 46$ чарунок. Ємність однієї чарунки — 12 зливків. Для поплавочної посадки партії з восьмитонних зливків потрібно $46 : 12 = 3,833$ чарунок. Коефіцієнт заповнення чарунок $3,833 : 4 = 0,958$ част.од.

Перевірка аналітичного розрахунку. Число чарунок у ремонті та тривалість ремонту визначаються на підставі галузевих нормативів періодичності та тривалості капітальних і поточних ремонтів [24]. З 40 наявних в обжимному прокатному цеху чарунок протягом року передбачено відремонтувати 16 (або 8 груп). Тривалість ремонту — 45 діб [24]. Кількість чарунок у ремонті у середньому за рік дорівнює $45 \cdot 16 / 365 = 1,973$, в результаті округлення отримуємо 2 чарунки.

Загальна кількість чарунок $46 + 2 = 48$ штук.

Коефіцієнт заповнення чарунок у середньому складає $46 : 48 = 0,958$ част.од, що співпадає по значенню з цим коефіцієнтом, розрахованим іншим способом. Це свідчить про правильність аналітичної оцінки ступеня заповнення чарунок.

На відміну від розглянутого коефіцієнта заповнення чарунок (аналога коефіцієнта інтенсивного навантаження), для якого характерна функціональна залежність між ним та факторами, що його визначають, коефіцієнт ступеня використання чарунок за часом (аналог коефіцієнта екстенсивного навантаження) має вірогідний характер. Його величина визначається питомою вагою простоїв чарунок в очікуванні посаду, питомою вагою простоїв через передержування вже нагрітого посаду з притаманною їм вірогідністю. Тому оцінка впливу факторів на коефіцієнт ступеня використання чарунок за часом здійснюється на металургійних підприємствах з використанням кореляційного методу аналізу. Наприклад, для умов одного з металургійних комбінатів Придніпров'я встановлена кореляційна залежність, яка наведена у моделі (4.17):

$$y = -0,0054x_1 - 0,0015x_2 + 0,0085x_3 + 0,0008x_4 - 0,0006x_5 + 1,3, \quad (4.17)$$

де y — ступінь використання чарунок нагрівальних колодязів у часі, част. од.;

$-0,0054$, $-0,0015$, $0,0085$, $0,0008$, $-0,0006$ — коефіцієнти регресії відповідного фактора;

x_1 — поточні простой обжимного прокатного стану, %;

x_2 — коефіцієнт варіації почасового надходження зливків протягом фактичного часу роботи стану (визначається на підставі спеціальних досліджень і дорівнює приблизно 0,09 част. од.), %;

x_3 — простой чарунок на ремонтах, % до календарного часу;

x_4 — питома вага холодного посаду, %;

x_5 — середня температура посаду гарячих зливків, °С.

1,3 — вільний член рівняння, який відображає середнє значення неврахованих факторів.

Для розглянутих умов обжимного цеху металургійного підприємства коефіцієнт використання чарунок нагрівальних колодязів у часі дорівнює 0,79 част.од. або 79%.

Узагальнена оцінка використання ділянки нагріву металу надається за допомогою коефіцієнта інтегрального навантаження, який враховує інтенсивне та екстенсивне навантаження чарунок нагрівальних колодязів разом. У прикладі, який розглядається, такий коефіцієнт складає:

$$0,958 \cdot 0,79 = 0,76 \text{ част.од., або } 76\%.$$

Таке значення коефіцієнта інтегрального навантаження свідчить про те, що ця допоміжна ділянка має достатню пропускну здатність і може забезпечити безперебійну роботу основної ділянки обжимного стану, якщо його продуктивність зростатиме.

Матричний метод аналізу заснований на лінійній та векторно-матричній алгебрі. Області використання матричного методу в економічному аналізі досить широкі та різноманітні, але їх об'єднує складність багатомірних структур, які вивчаються з їхньою допомогою.

Найширше розповсюдження матричний метод знайшов при вирішенні таких задач.

1. При оптимізації розподілу функціональних та ієрархічних обов'язків та відповідальності в апараті управління суб'єктами господарювання, їхніми об'єднаннями, структурними підрозділами та іншими соціально-економічними системами (з використанням функціональної матриці).

2. Для визначення місця напрямків бізнесу в залежності від темпів зростання ринку, на якому він оперує, та відносної питомої ваги ринку (з використанням матриці «Зростання / Питома вага» Бостонської консультативної групи).

3. При порівняльному аналізі діяльності банків, підприємств, їхніх структурних підрозділів із метою встановлення їхньої рейтингової оцінки.

4. Є й екзотичні приклади. У 2006 році, вже в деякий раз, знову розпочалися пошуки так званої «Ліберії Івана Грозного» — знаменитої бібліотеки, що була втрачена. Сутність нової методології пошуку важливої історичної реліквії міститься у використанні матричного методу аналізу документів та всіляких свідоцтв тієї епохи: всі тексти аналізувались на предмет їхньої істинності, ймовірності або справжності та географічної прив'язки. Об'єктом аналізу також було все близьке оточення царя та місця його переміщення («відрядження») того часу в теперішньому уявленні цього господарського явища). Суб'єктами матричного аналізу були не тільки історики, а й економісти, розвідники, метробудівники, математики та інші спеціалісти, що увійшли до складу спеціальної Науково-пошукової комісії.

Метод лінійного програмування використовується у стратегічному аналізі для оптимізації: виробничих програм; транспортних перевезень; ресурсів та ін. Особливістю цього методу є складність, необхідність вибору критерію оптимальності, обґрунтування обмежень.

Започаткував метод лінійного програмування Леонід Канторович (Нобелівський лауреат 1975 р.), який створив теорії оптимального планування та управління народним господарством й оптимального використання сировинних ресурсів.

4.4. Методи стратегічного аналізу

У перспективному (стратегічному) економічному аналізі для прогнозу оцінки показників використовується сукупність методів: екстраполяції; експертних оцінок — індивідуальних та колективних (метод Делфі, мозкового штурму); імітаційного моделювання та ін. Сутність та області використання найбільш розповсюджених методів стратегічного аналізу наведені в таблиці 4.5. Крім цих методів, також використовуються традиційні, економіко-математичні методи аналізу та методи ринкових досліджень.

Таблиця 4.5

СПЕЦИФІЧНІ МЕТОДИ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Найменування	Сутність та особливості методу	Області використання
1	2	3
1. Метод екстраполяції	Це простий, але недостатньо точний метод дослідження, заснований на визначенні поведінки або розвитку явищ, процесів, об'єктів у майбутньому на підставі їхньої поведінки у минулому	Прогнозна оцінка величини та визначення тенденції розвитку окремого показника економічної діяльності
2. Параметричний метод	Ґрунтується на виявлених факторах (чинниках, параметрах), які впливають на узагальнюючий показник. Широко використовується у сполученні з кореляційним методом аналізу	Кількісна прогнозна оцінка елементів корисного ефекту, витрат та ін. на підставі установлених залежностей між факторами (параметрами, чинниками) предмета дослідження або між організаційно-технічним рівнем виробництва, з одного боку, і корисним ефектом та витратами — з іншого боку
3. Імітаційне моделювання	Є серією числових експериментів для отримання емпіричної оцінки ступеня впливу різноманітних факторів (вихідних величин) на залежні від них результати (показники діяльності об'єкта дослідження). Стохастичну імітацію вирішення завдань і використання моделей, в яких містяться випадкові величини, що не піддаються управлінню особами, які приймають управлінські рішення, називають методом Монте-Карло [26]	Проведення економічних експериментів на моделях соціально-економічних систем замість реальних для виявлення протиріч, труднощів, недоліків управлінських рішень та ін. З метою їх усунення або послаблення до впровадження управлінського рішення застосовують самий ефективний метод імітаційного моделювання — ділові ігри

Закінчення табл. 4.5

Найменування	Сутність та особливості методу	Області використання
1	2	3
4. Метод «дерево рішень»	Ґрунтується на теорії графів. Мас вигляд навантаженого графа, вершини якого зображують ключові становища, в яких виникла необхідність вибору, а гілки дерева (дуги графа) — різноманітні події (операції, наслідки, рішення та ін. з їхньою кількісною оцінкою), що можуть виникнути в ситуації, яка визнається вершиною	Для аналізу проектів, які мають достатнє або розумне число варіантів розвитку. Особливо ефективне його використання в ситуаціях, коли управлінські рішення, що приймаються в певний момент часу, залежать від прийнятих раніше рішень та значно впливають на сценарії подальшого розвитку подій
5. SWOT і TOWS	Поглиблене дослідження конкурентних переваг і слабких позицій підприємства; факторів зовнішнього середовища; можливостей підприємства та ін. для прийняття стратегічних рішень щодо перетворення загроз у можливості і для розвитку сильних сторін	Використовується під час розробки стратегії для діагностики досягнутої і перспективної конкурентоспроможності підприємства для узагальнення її діагностичних і прогнозних оцінок
6. Нормативно-балансовий метод	Фактично досягнуті величини технічних, технологічних, трудових параметрів і показників порівнюються з їхнім нормативним значенням. Метод точний, але потребує постійного вдосконалення нормативної бази	Для моніторингу в управлінській діагностиці відхилень параметрів, які досліджуються; для розробки аналітичних розділів бізнес-планів
7. Експертні оцінки та системи	Засновані на колективних думках і судженнях висококваліфікованих фахівців з проблем, які досліджуються, з використанням різноманітних форм їхньої праці — індивідуальної, групової (метод Делфі, «мозкової атаки»). Ефективний метод, але дорого коштує	Для якісної та кількісної оцінки складних господарських процесів і явищ, які не піддаються безпосередньому дослідженню у стратегічному менеджменті
8. Метод сценаріїв	Розробка на підставі вивчення практичного досвіду конкретних ситуацій, які впливають на діяльність підприємства	Для прогнозування й оцінки впливу потенційних чинників на показники діяльності
9. Комбінований метод	Поспидання або раціональне сполучення та використання декількох методів дослідження	З метою підвищення об'єктивності, точності й різнобічності прогнозних і перспективних оцінок

Складність аналітичних оцінок майбутнього стану об'єкта аналізу вимагає комплексного використання указаних методів для аналітичної під-

тримки стратегічних управлінських рішень на всіх етапах їхніх технологій.

Для досліджень ринкових параметрів, окрім розглянутих у таблиці 4.2 методів SWOT і TOWS, широко використовуються фінансово-оперативні показники (або фінансові коефіцієнти). Їхня популярність обумовлена простотою, оперативністю результатів, а також елімінуванням впливу інфляційних процесів. Сутність **методу фінансових коефіцієнтів** полягає в зіставленні коефіцієнтів, розрахованих на підставі фінансової звітності, з загальноприйнятими нормативними, стандартними і (або) з досягнутими у попередні фінансові роки значеннями коефіцієнтів. Вони є індикаторами проблем у діяльності. Фінансові показники групуються з різною деталізацією в показники ліквідності, платоспроможності, ділової активності, рентабельності та ін.

Метод «аналіз поточної ситуації» поширений в оперативному управлінні збутом і базується на інформації від осіб, безпосередньо пов'язаних з ринком: маркетологів, працівників збуту, продавців, працівників служби сервісу та ін. Аналізуються ринкові параметри, такі як попит, ціни, товарні запаси, конкуренти, рекламна продукція.

На підставі аналізу поточної ситуації виробник організує поточну збутову роботу (оперативно змінює ціни, регулює постачання продукції в магазини та на склади), коригує транспортні потоки, посилює або послаблює рекламу.

Основні терміни та поняття

Комплексний підхід; система способів аналізу; класифікація способів економічного аналізу; методи аналізу (загальнонаукові, загальні методи менеджменту, специфічні методи економічного аналізу, методи стратегічного аналізу); традиційні методи та прийоми; економіко-математичні методи; методи ринкових досліджень; сутність методів економічного аналізу; області використання методів економічного аналізу; умови зіставлення; оцінка завдань; об'ємна та якісна оцінки.

4.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Які ознаки характеризують метод економічного аналізу?
2. Як розкриваються особливості методу економічного аналізу?
3. Які принципи покладено за основу класифікації методів та прийомів економічного аналізу?
4. У чому полягають єдність та відмінності методу та прийому економічного аналізу, принципу та методу економічного аналізу, методики та методу економічного аналізу?

5. Яка роль порівняння в економічному аналізі? Наведіть області його використання.
6. Як забезпечується порівнянність інформації в економічному аналізі?
7. Особливості індексного методу економічного аналізу.
8. Чим відрізняються засоби детермінованого і стохастичного факторного аналізу? Поясніть засоби побудови детермінованих факторних моделей.
9. Опишіть алгоритм використання способів детермінованого факторного аналізу: прийому різниць, ланцюгових підстановок.
10. Надайте характеристику економіко-математичних методів аналізу та області їхнього використання на металургійному підприємстві.
11. Які особливості кореляційного методу аналізу, його переваги та недоліки?
12. В якій послідовності використовується метод кореляційно-регресійного аналізу?
13. Наведіть значення, області використання та алгоритм матричного методу економічного аналізу.
14. Охарактеризуйте статистичні методи економічного аналізу.
15. Назвіть специфічні методи зовнішнього економічного аналізу.
16. Наведіть вимоги до аналітичних таблиць, їхню роль в економічному аналізі, особливості електронних таблиць.
17. Які особливості графічних і графоаналітичних методів економічного аналізу?
18. Які способи економічного аналізу використовуються для оцінки впливу інфляційних процесів?
19. Чим визначається вибір методів та прийомів економічного аналізу?

Вправа 4.1. Навести приклади аналітичних задач та обґрунтувати вибір методів та прийомів економічного аналізу щодо їхнього вирішення.

Вправа 4.2. Виконати розбір господарської ситуації. Вихідні дані наведені в таблиці 4.6.

Таблиця 4.6

ВИХІДНІ ДАНІ

Показник	За планом	Фактично
1. Товарний випуск продукції, тис. т	1200	1140
2. Товарна продукція:		
а) у порівняльних цінах, тис. грн.;	120000	123400
б) у поточних цінах, тис. грн.;	136720	136800
3. Обсяг реалізації, тис. т	1220	1171
4. Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	122000	119560

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу виконання плану виробництва й реалізації продукції;
- дати оцінку виконання плану виробництва й реалізації продукції;
- провести аналіз та зробити висновки;
- перелічити використані методи та прийоми аналізу.

Вправа 4.3. Обсяг товарної продукції листопрокатного цеху в порівняльних цінах склав за роками: 2005 р. — 1178,65 тис. грн.; 2006 р. — 1190,28 тис. грн.; 2007 р. — 1195,75 тис. грн.; 2008 р. — 1191,74 тис. грн.; 2009 р. — 1169,51 тис. грн.

Постановка задачі:

- оцінити динаміку товарної продукції;
- визначити середньорічний темп зростання товарної продукції за допомогою середньогометричної зваженої;
- зробити висновки з аналізу, перелічити методи та прийоми.

Вправа 4.4. Опис господарської ситуації надано в таблиці 4.7.

Таблиця 4.7

ВИХІДНІ ДАНІ

Продукція	Обсяг виробництва, т		Ціна, дол. США / т	
	план	звіт	план	звіт
Прокат:				
– товстолістовий;	3005	3000	370	375
– тонколістовий;	2780	2670	285	280
– листовий	4105	4200	340	345

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу господарської ситуації;
- виконати аналіз господарської ситуації та зробити висновки з аналізу;
- перелічити використані прийоми та методи аналізу та обґрунтувати їх вибір.

Вправа 4.5. Обсяг товарної продукції підприємства за звітний та попередній періоди відповідно склав 14600 та 14900 тис. грн. Середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу відповідно за попередній і звітний періоди склала 340 та 335 осіб, з яких питома вага робітників — 86 % та 88% відповідно. Середня

заробітна плата за місяць одного працюючого відповідно була 460 грн. та 495 грн.

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу ситуації;
- виконати аналіз і зробити висновки.

Вправа 4.6. Вихідні дані наведені в таблиці 4.8.

Таблиця 4.8

ВИХІДНІ ДАНІ

Показники	Попередній період, фактично	Поточний період	
		план	фактично
Відвантажено продукції у натуральному вимірі, тис. од.	1650	1500	1600
Ціна продукції, грн./од.	18	20	23
Собівартість виробництва реалізованої продукції, тис. грн.	2440	2480	3700

Постановка задачі:

- установити інформацію, якої не вистачає для аналізу ситуації;
- проаналізувати ситуацію та зробити висновки з аналізу;
- обґрунтувати вибір засобів аналізу та перелічити їх .

РОЗДІЛ 5

ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ

5.1. Форми організації економічного аналізу

Для якісного та своєчасного виконання в повному обсязі аналітичної роботи необхідне її належне забезпечення. Як наукова категорія «забезпечення» є важливим елементом методології економічного аналізу. При створенні та удосконаленні забезпечення економічного аналізу слід дотримуватися принципу комплексного, системного підходу. Система забезпечення економічного аналізу містить наступні взаємопов'язані види забезпечення: організаційне; нормативно-правове; методичне; ресурсне; інформаційне; програмне. Провідне місце у цій системі займає організаційне забезпечення, оскільки його рівень впливає на стан і належний рівень кожного з видів забезпечення. Це обумовле-

но місцем управлінської категорії «*організація*» в системі основних функцій управління (див. рис. 1.1) та її впливом на усі без винятку конкретні функції менеджменту.

Сучасна вітчизняна економічна теорія визначає наукову категорію «*організація*» як «сукупність процесів або дій, що зумовлюють об'єднання елементів, частин у ціле; утворення життєздатної стійкої системи; внутрішня впорядкованість, взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовлена його побудовою» [27, с. 644]. Наведена трактовка має позитивну відмінність у тому, що розглядає організацію з позицій сучасного системного підходу. Організацію економічного аналізу неможливо розглядати без її зв'язків із організацією виробництва.

Організація виробництва як цілеспрямована координація всіх елементів і ресурсів підприємства для досягнення визначеної мети діяльності (максимізація прибутку та вартості майна) сприяє реалізації економічних законів у діяльності підприємства. Організація виробництва має свою ціль, підпорядковану загальній меті підприємства, яка полягає у створенні умов, що забезпечують максимізацію прибутку та вартості майна підприємства спільними зусиллями усіх його структурних підрозділів. Це потребує удосконалення кожного з видів діяльності й, у першу чергу, приведення до дії усіх резервів виробництва. А виявлення, дослідження, оцінка та розробка шляхів мобілізації резервів підвищення ефективності виробництва є метою внутрішнього економічного аналізу. Досягнення цієї мети можливе завдяки високому рівню організації аналітичної роботи.

Організація економічного аналізу є складовим елементом системи організації виробництва, тому основні вимоги щодо останньої розповсюджуються й на організацію економічного аналізу. Це, головним чином, стосується сталості, надійності та стійкості аналітичного процесу.

Організація економічного аналізу є комплексом заходів, які здійснюються на базі сучасних досягнень науки й техніки, спрямованих на підвищення наукового рівня аналізу, вдосконалення його методик, методів та прийомів для підвищення ефективності діяльності системи управління, поглиблення комерційного та господарського розрахунку, поліпшення фінансового стану суб'єкта господарювання.

На практиці застосовується декілька форм організації економічного аналізу. Вибір кожної з них здійснюється в залежності від: розміру підприємства (велике, середнє, мале); якості менеджменту; рівня економічної роботи; традицій та ін.

Форма організації економічного аналізу — це упорядкованість змісту організації економічного аналізу, зовнішній вираз цього змісту, а також внутрішні зв'язки між суб'єктами економічного аналізу та особливості підпорядкування цих суб'єктів.

На рисунку 5.1 наведені характерні риси існуючих форм організації економічного аналізу. Розглянемо детальніше особливості цих форм.

Централізована форма організації економічного аналізу передбачає зосередження усього або значної частини економічного аналізу в одному спеціалізованому підрозділі організаційної структури підприємства.

Децентралізована форма організації економічного аналізу передбачає розосередження економічного аналізу за виробничими та функціональними підрозділами.

Змішана форма організації економічного аналізу, яка поєднує у різних співвідношеннях централізовану та децентралізовану форми, є найбільш розповсюдженою на металургійних підприємствах. За цією формою централізовано здійснюється керівництво аналітичною роботою як в цілому по підприємству, так і у виробничих й функціональних підрозділах. Стратегічні аналітичні роботи доцільно виконувати централізовано робітниками високої кваліфікації у спеціалізованому аналітичному центрі (управлінні, відділі, секторі, бюро) або у функціональних підрозділах підприємства.

Рис. 5.1. Існуючі форми організації економічного аналізу

Інформаційно-розрахункові аналітичні роботи з позиції вигідності та корисності доцільно здійснювати теж централізовано у єдиному обчислювальному центрі. Децентралізовано проводяться оперативний аналіз і поточна аналітична робота у функціональних підрозділах підприємства.

Оптимальна форма організації економічного аналізу передбачає вибір з розглянутих трьох форм найбільш раціональної для умов підприємства, яке розглядається. Запровадження такої форми організації економічного аналізу вимагає обґрунтування критерію оптимальності та системи обмежень. Практика свідчить, що обов'язковою при такій формі є наявність спеціалізованих груп висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей для виконання одноразової, періодичної або постійної аналітичної роботи, зокрема для розробки та впровадження аналітичних нововведень або для аналізу ситуацій.

При виборі форми організації економічного аналізу необхідно враховувати його функції: оціночну, діагностичну, пошукову. Взаємозв'язок функцій економічного аналізу та форм його організації наведений в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

**ВЗАЄМЗВ'ЯЗОК ФУНКЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ
ТА ФОРМ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ**

Функція економічного аналізу	Сутність функції економічного аналізу	Форма організації економічного аналізу
Оціночна	Визначення відмінностей досягнутого стану й розвитку об'єкта та предмета економічного аналізу від бажаного у статичі (порівняно з нормою, стандартом, планом, нормативом); динаміці; рейтинговій оцінці	Централізована
Діагностична	Деталізоване визначення ознак невідповідності досягнутого та базового стану об'єкта й предмета економічного аналізу (планового, попереднього, у конкурента, в середньому по галузі та ін.), визначення причин та наслідків	Децентралізована
Пошукова (цільова, тематична, проблемно-орієнтована)	Моніторинг за результатами оціночного аналізу. Виконання задач діагностичного аналізу. Проведення спеціальних досліджень, визначення глибинних резервів підвищення ефективності діяльності, обґрунтування заходів щодо їхньої реалізації	Змішана

Як видно з таблиці 5.1, кожна форма організації аналізу реалізує всі його функції, але у різних співвідношеннях (наприклад, пошукова функція превалює у централізованій формі, оціночна — у децентралізованій та ін.).

5.2. Склад і структура організації економічного аналізу

Проведені дослідження свідчать, що багато авторів [28-32] розглядають теоретичні питання сутності та змісту категорії «*організація економічного аналізу*» з позицій системного підходу, що є їхньою незаперечною перевагою. Але ці визначення не враховують у повній мірі місце економічного аналізу в системі менеджменту, в якій він відіграє вагомую роль, оскільки є важливою підфункцією менеджменту і основною функцією контролю (див. рис. 1.1) та забезпечує аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень. Організація як одна з основних функцій менеджменту містить три основні підфункції: організацію господарських процесів; організацію праці та організацію управління. Внаслідок впливу основної функції менеджменту «організація» на підфункцію «економічний аналіз» організація економічного аналізу містить наступні три види діяльності, тобто підфункції організації економічного аналізу, або по відношенню до менеджменту — функції третього порядку:

- організація аналітичного процесу;
- організація праці фахівців, які виконують аналітичну роботу;
- організація управління аналітичною роботою.

Склад, сутність та зв'язок основних підфункцій організації економічного аналізу представлено на рисунку 5.2.

Кожна з відмічених основних підфункцій організації економічного аналізу проектується, удосконалюється та функціонує у просторі та у часі.

Організація економічного аналізу у просторі підпорядковується загальним вимогам ланцюгового розташування робочих місць фахівців, які виконують аналітичну роботу, з урахуванням можливостей їхнього територіального зближення.

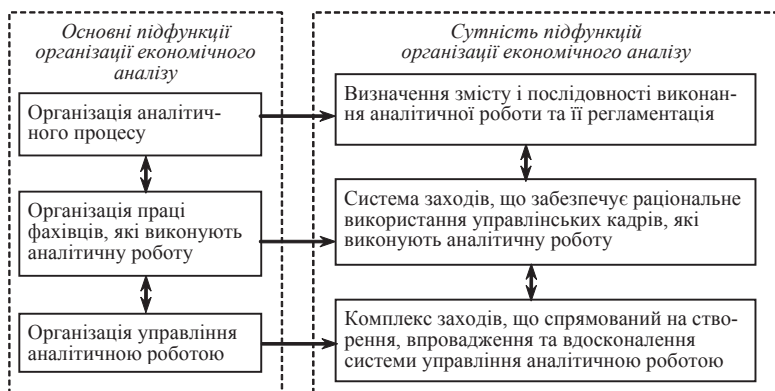

Рис. 5.2. Складові елементи підфункції організації економічного аналізу

Організація економічного аналізу в часі міститься у визначених конкретних межах початку, тривалості, закінченні виконання аналітичних робіт при їхньому послідовному, паралельному чи послідовно-паралельному виконанні, що вимагає координації аналітичних робіт.

Організація аналітичної роботи як процес створення умов для неї має ряд особливостей, які відображені на рисунку 5.3.

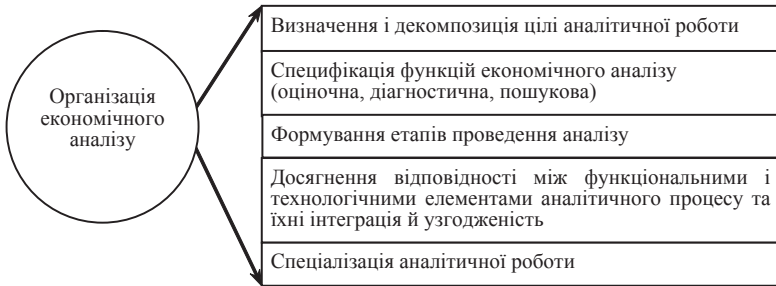

Рис. 5.3. Особливості організації економічного аналізу

Визначення та декомпозиція цілі аналітичної роботи передбачають усвідомлення й формулювання цілі організації економічного аналізу, деталізація цілі організації аналізу на підцілі; визначення його задач і розподіл кожної з них на функціональні задачі або аналітичні процедури, кожна з яких вирішується та функціонує незалежно одна від іншої, а потім здійснюється ув'язка результатів, отриманих в результаті їхнього вирішення, між собою.

Специфікація функцій в економічному аналізі — це деталізація, розподіл аналітичної роботи відповідно до визначених задач на докладні складові елементи, визначення їхніх особливостей та розробка їхньої детальної структури. Докладній деталізації підлягають функції економічного аналізу: оціночна, діагностична, пошукова, та його технологія, тобто послідовність виконання аналітичних завдань, склад яких залежить від виду аналізу за ознакою «ціль та інформаційне забезпечення аналізу», за якою виділяють внутрішній і зовнішній аналіз.

У результаті таких дій визначають **етапи проведення економічного аналізу**.

У загальній системі економічного аналізу тісно пов'язані між собою *функціональні елементи* економічного аналізу (оціночна, діагностична й пошукова його функції) та його *технологічні елементи* (етапи, які деталізовані у завданнях й процедурах). Взаємна **інтеграція функціональних та технологічних елементів** залежить від конкретного виду економічного аналізу. Наприклад, при оперативному аналізі виробництва продукції реалізуються, головним чином, оціно-

чна та діагностична функції економічного аналізу, а при стратегічному аналізі виробництва превалює пошукова функція. Разом з тим, після інтеграції функціональних і технологічних елементів економічного аналізу є обов'язковою їхня перевірка на відповідність та узгодженість.

Спеціалізація аналітичної роботи як процес суцільного розподілу праці в апараті управління підприємством — це закріплення за структурними підрозділами організаційної системи управління підприємством або за конкретними спеціалістами визначених функцій, або видів робіт, які об'єктивно необхідні для забезпечення цілеспрямованої дії на об'єкт управління. Таке закріплення здійснюється за допомогою різноманітних документів, які регламентують діяльність підрозділів та спеціалістів підприємства. Економічний аналіз має свою специфіку — сукупність відмінних особливостей, які притаманні аналітичній роботі. Так, для аналітичної роботи характерними є функціональна технологічність її виконання, тобто суворо визначена послідовність дій та організаційна впорядкованість у просторі та у часі, що досягається належною організацією аналітичного процесу. Тому спеціалізація економічного аналізу повинна передбачати управління аналітичною роботою та виконання економічного аналізу на підставі сучасних організаційно-методичних підходів, що є необхідною умовою для забезпечення об'єктивності, альтернативності, гнучкості та адресності аналітичних оцінок. Спеціалізація економічного аналізу досягається зосередженням аналітичної роботи або її частини в єдиному центрі або у конкретного спеціаліста відповідно до їхнього функціонального призначення.

5.3. Сутність і зміст організації економічного аналізу

Важливою базовою складовою організації економічного аналізу (див. рис. 5.2) є організація аналітичного процесу, оскільки в залежності від його змісту, складності, дієвості, оперативності визначаються організація праці фахівців, які виконують аналітичну роботу (суб'єктів економічного аналізу), та вимоги до організації управління аналітичною роботою.

Аналітичний процес є сукупністю взаємопов'язаних елементів (етапів) праці управлінського персоналу, в результаті яких вихідна інформація про стан предметів та об'єктів економічного аналізу перетворюється в управлінські рішення щодо визначення, оцінки й мобілізації резервів підвищення ефективності діяльності будь-якого суб'єкта господарювання чи їхніх об'єднань на різних рівнях управління економікою. Виходячи з цього, склад і взаємозв'язки елементів (етапів) аналітичного процесу створюють його структуру.

Організація аналітичного процесу передбачає структурування та регламентацію технології його здійснення, тобто послідовності виконання аналітичної роботи з подальшою її декомпозицією (див. рис. 5.3).

При проведенні економічного аналізу виділяють такі **етапи**: *підготовчий*; *основний*; *заключний*. Зміст кожного з цих етапів при проведенні повного комплексного поточного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства та його підрозділів (цехів, служб, ділянок та ін.) наведений на рисунку 5.4.

Оформлення аналітичних розрахунків та результатів аналізу включає такі аналітичні процедури.

1. Складання різних аналітичних таблиць, на підставі яких можна оцінити успішність роботи підприємства (цеху, відділу, бригади та ін.); виявити позитивні та негативні сторони їхньої діяльності за всіма техніко-економічними й фінансовими показниками.

2. Побудова графіків, які наочно характеризують виконання встановлених завдань (плану, норми, стандарту) за тим чи іншим показником.

Вони застосовуються також при аналізі ритмічності роботи, при аналізі динаміки взаємопов'язаних показників та динаміки розвитку підприємства, для оцінки тенденцій, структур та ін.

3. Складання пояснювальних записок, в яких відображаються загальна характеристика виконання завдань та динаміка показників; фактори, які впливають на їх зміну; найбільш важливі висновки, які витікають зі складених за результатами аналізу аналітичних таблиць; пропозиції та заходи з ліквідації недоліків, виявлених в ході аналізу, врахування яких в подальших управлінських рішеннях буде сприяти поліпшенню роботи підприємства в наступному плановому періоді.

Ефективна організація аналізу в сучасних умовах можлива лише за умови автоматизації виконання його процедур. Використання ЕОМ викликало перебудову не тільки форм обліку та техніки обробки інформації, а й усієї організаційної системи обліку та аналізу. Завдяки цьому застосовується прогресивна автоматизована форма обліку, в якій інтегрується обробка інформації, яка одержана в результаті оперативного, бухгалтерського та статистичного обліку, та за допомогою якої можливе повноцінне інформаційне забезпечення аналітичного процесу. З впровадженням у цей процес ЕОМ з'явилася можливість моделювати завдання економічного аналізу, створювати його програмне забезпечення, вдосконалювати методику аналізу, широко використовувати в економічному аналізі економіко-математичні моделі при вирішенні конкретних завдань. Економіко-математична модель — це система обмежень та цільової функції, яка складається з рівнянь та нерівностей, що характеризують умови даного завдання. Їхнє використання дозволяє поглибити аналіз показників на стадії розробки альтернативних управлінських рішень та вибору оптимального з них.

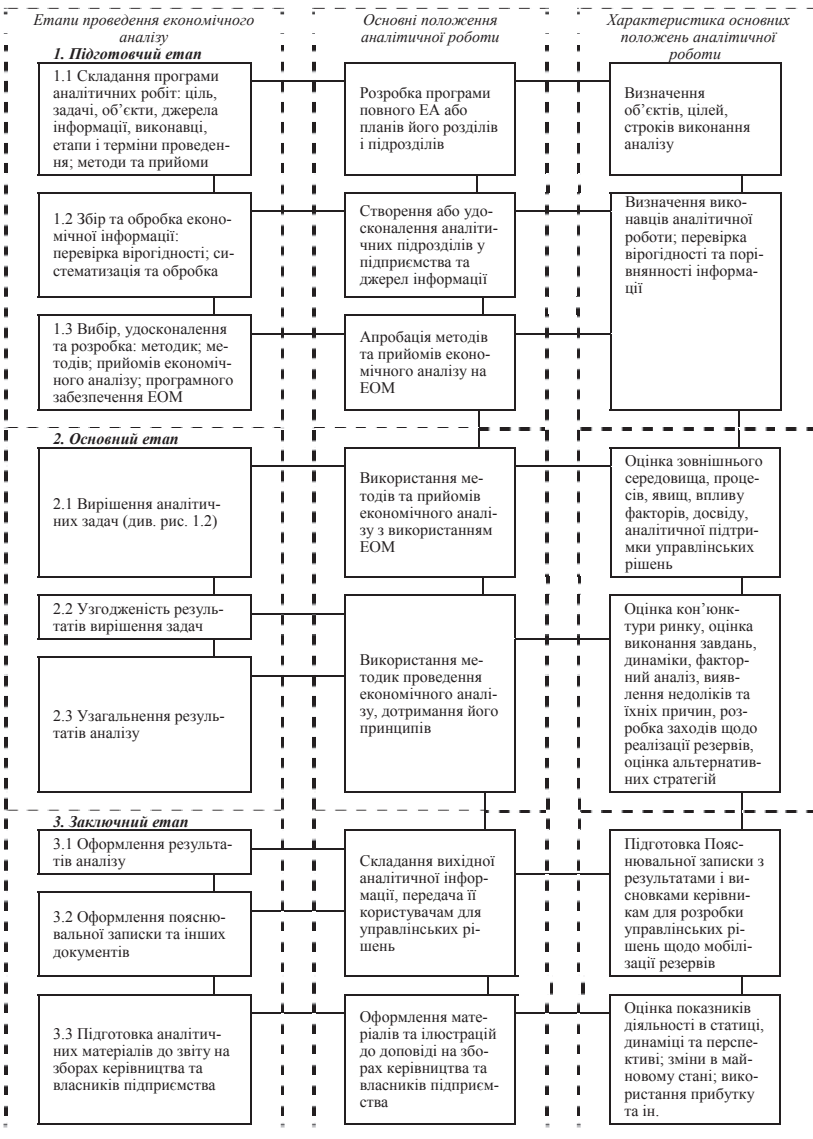

Рис. 5.4. Організація аналітичного процесу на підприємстві (фрагмент)

Великі можливості щодо підвищення ефективності аналітичної функції фахівців в умовах автоматизованого робочого місця (АРМ) відкриваються з використанням сучасних інформаційних технологій Microsoft Excel. Як свідчить зарубіжний [33, 34] та вітчизняний [35] досвід, сучасні інформаційні технології допомагають у бізнес-аналізі вирішувати різноманітні аналітичні задачі, наприклад, аналіз виробничої діяльності; аналіз доходів, витрат і прибутку; аналіз інвестицій. Це стосується й зовнішнього економічного аналізу, для проведення якого, зокрема, виникає можливість створення та постійного поповнювання інформаційної бази; здійснення моніторингу, тобто безперервного спостереження, основних параметрів ринку і конкурентів. В аудиті також поширюється використання ПЕОМ з пакетами прикладних програм, таких, наприклад, як: Дракон, Суперкалк і Галактика, які орієнтовані на економічні явища, притаманні країнам СНД: бартер, взаєморозрахунки, неплатежі та інші особливості ринкових відносин постсоціалістичних країн [34], а також Аудит-експерт. У прогностичному фінансовому аналізі застосовується програма Інек-Аналітик і аналітичні блоки програм «Інфо-Бухгалтер» і «ІС-Бухгалтерія». Використання указаних комп'ютерних програм дозволяє удосконалити економічний аналіз за рахунок скорочення терміну обробки аналітичної інформації, завдяки чому підвищується оперативність, а, отже, і ефективність управлінських рішень.

Організація праці фахівців, які виконують аналітичну роботу, містить:

- розподіл між фахівцями аналітичних функцій та задач, обов'язків та відповідальності;
- відповідна розстановка фахівців для виконання аналітичних функцій та завдань, що передбачає усунення дублювання в аналітичній роботі;
- розподіл і кооперація праці фахівців;
- удосконалення методів та умов нормування, оплати й стимулювання праці фахівців;
- розробка й удосконалення нормування та мотивації праці фахівців;
- організація та обслуговування робочих місць фахівців;
- створення для фахівців необхідних умов праці.

При **організації управління аналітичною роботою** здійснюються заходи зі створення системи управління аналітичною роботою або обґрунтування та внесення прогресивних змін у побудову й в процес функціонування існуючої системи управління аналітичною роботою, а також комплекс заходів, спрямованих на досягнення упорядкованості, узгодженості та взаємодії структурних підрозділів та їхніх керівників й фахівців, які виконують аналітичні функції та завдання. Реалізація підфункції організації управління економічною роботою забезпечує: розробку або удосконалення організаційної структури управління ана-

літичною службою; розробку або коригування положень структурних підрозділів аналітичної служби; розробку або удосконалення посадових інструкцій фахівців, які виконують аналітичну роботу, та ін.

Для оптимізації розподілу трудового та управлінського процесів аналітичної роботи доцільно використовувати прогресивний *матричний метод дослідження*, сутність якого полягає у визначенні суб'єктів економічного аналізу та їхньої відповідальності за окремими напрямками роботи з наступним упорядкуванням виділених суб'єктів в загальній структурі управління підприємством. У таблиці 5.2 наведені типові види суб'єктів економічного аналізу і напрямки їхньої аналітичної роботи, за які вони відповідають, з дотриманням рівня їхньої ієрархії в організації аналітичної роботи підприємства.

Таблиця 5.2

СУБ'ЄКТИ І НАПРЯМКИ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ

Суб'єкти аналізу	Напрямки аналітичної роботи
1	2
Керівні органи вищого державного рівня управління	Розробка нормативного та методичного забезпечення внутрішнього та зовнішнього економічного аналізу
Заступник директора з економічних питань підприємства	Організація та спрямування всього комплексу робіт з економічного аналізу
Економічна рада великого підприємства та бюро економічного аналізу планово-економічного відділу заводоуправління	Методичне керівництво аналітичною роботою
Планово-економічний відділ із залученням усіх функціональних підрозділів апарату управління підприємством та його структурних підрозділів	Комплексний економічний аналіз діяльності підприємства
Функціональні підрозділи підприємства та цехів за участю економічних служб	Тематичний економічний аналіз
Аудиторські фірми, банки, органи оподаткування, інвестори, постачальники, споживачі	Зовнішній економічний аналіз

Нормативне та методичне забезпечення внутрішнього та зовнішнього економічного аналізу діяльності усіх суб'єктів господарювання розробляють керівні органи вищого державного рівня управління: Міністерство економіки України; Міністерство фінансів України; Національний банк України; Державна податкова адміністрація України; Державний комітет статистики України; галузеві та територіальні органи управління та ін. Для внутрішнього використання суб'єкти господарю-

вання створюють власні методики з дотриманням загальних положень типової та галузевих методик, принципів економічного аналізу.

Так, у межах підприємства весь комплекс робіт з економічного аналізу організовує та спрямовує заступник директора з економічних питань, при цьому на великих підприємствах методичне керівництво аналітичною роботою здійснюється економічною радою та бюро економічного аналізу планово-економічного відділу заводу/управління.

Комплексний аналіз діяльності підприємства виконує планово-економічний відділ із залученням усіх функціональних підрозділів (технічного, фінансового, облікового та ін.) апарату управління підприємством та його структурних підрозділів (філій, представництв, цехів та ін.). Тематичний аналіз проводиться функціональними підрозділами підприємства та цехів за участю економічних служб. Наприклад, аналіз технічного стану виробництва — технічним відділом та технічним бюро; аналіз якості продукції — відділом технічного контролю; аналіз трудових показників — відділом праці та заробітної плати й бюро організації праці цехів; аналіз фінансового стану підприємства — фінансовим управлінням або відділом; аналіз конкурентоспроможності продукції та підприємства — відділом маркетингу та технічними службами. Суб'єктами зовнішнього економічного аналізу є аудиторські фірми, банки, органи оподаткування, інвестори, постачальники, споживачі та ін.

Основні терміни та поняття

Організація економічного аналізу; суб'єкти внутрішнього (зовнішнього) економічного аналізу; форми організації економічного аналізу; комплексний підхід; методичне керівництво аналітичною роботою; комплексний аналіз; тематичний аналіз; розподіл аналітичної роботи; координація аналітичної роботи; нормативне забезпечення економічного аналізу; послідовність проведення економічного аналізу; етапи аналізу; сутність аналітичної роботи; характеристика основних положень аналітичної роботи; оптимальна організація аналізу; моделювання завдань економічного аналізу; моніторинг; пояснювальна записка.

5.4. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Назвіть і охарактеризуйте форми організації аналітичної роботи. Як здійснюється вибір цих форм на металургійних підприємствах різних масштабів діяльності?
2. Чим обумовлений склад організації економічного аналізу? Які сучасні вимоги до неї?
3. У чому полягає зв'язок між планом аналітичної роботи та програмою конкретного аналізу?

4. Викладіть сутність аналітичного процесу. Які особливості його організації?
5. У чому полягає сутність організації управління економічним аналізом на сучасному етапі розвитку?
6. Як розподіляються аналітичні функції в управлінні металургійним підприємством та цехом?
7. У чому полягає суть матричного методу розподілу аналітичної роботи? Які його переваги?
8. Наведіть матричну модель розподілу аналітичних функцій в організаційній структурі управління металургійним підприємством.
9. Наведіть матричну модель розподілу аналітичних функцій в організаційній структурі управління структурним підрозділом металургійного підприємства (цехом).
10. Хто здійснює розробку та удосконалення організаційного, нормативного, інформаційного та методичного забезпечення економічного аналізу?
11. Хто здійснює підготовку документів, що містять результати економічного аналізу?
12. Як реалізуються результати економічного аналізу?

Вправа 5.1. Визначте етапи аналітичної роботи та охарактеризуйте їхній зміст.

Вправа 5.2. Надайте сутність і зміст організації трудового процесу фахівців, які виконують аналітичну роботу.

Вправа 5.3. Виконайте ділову гру «РОЗАР», правила проведення якої наведені в додатку А.

РОЗДІЛ 6

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

6.1. Вимоги до економічної інформації

У постіндустріальній ері функціонування суб'єктів господарювання роль своєчасної та якісної інформації різко підвищується, оскільки поточна ситуація на ринку товарів, робіт та послуг швидко змінюється, що потребує оперативного надходження правдивої та неупередженої інформації про стан ринкових параметрів (цін, попиту, пропозиції,

якісних характеристик товарів конкурентів та ін.) до осіб, які приймають управлінські рішення.

Основними споживачами інформації є ретроспективний, оперативний, поточний та перспективний види аналізу, які й диктують вимоги до неї.

Роль інформації особливо зростає при розробці стратегії розвитку суб'єктів господарювання. При цьому напрямки інформації залежать не тільки від стану суб'єкта господарювання, але й від загальної зовнішньої ситуації. Разом з тим, необхідно враховувати, що економічна інформація може мати ряд *недоліків*, які необхідно постійно виявляти і знаходити шляхи їхнього усунення, так:

– *неоднорідність* економічної інформації потребує її уніфікації та стандартизації;

– *нестача* економічної інформації, яка особливо часто відчувається при проведенні перспективного економічного аналізу в умовах систематичного зростання обсягів і напрямків бізнесу суб'єкта господарювання, обумовлює необхідність постійних пошуків нових джерел її надходження;

– *недоцільність* деякої економічної інформації одночасно з нестачею необхідної інформації викликає марні витрати часу на її опрацювання і тому потребує розробки бланків аналітичних таблиць для збору і представлення інформації для прийняття управлінських рішень та ін.

Між економічною інформацією та економічним аналізом існують тісні **прямий** та **зворотний** зв'язки. **Прямий** полягає у тому, що економічний аналіз базується на економічній інформації, тобто вона є вихідною базою для його проведення. Проте в процесі економічного аналізу здійснюється контроль і за аналітичною роботою, оскільки в системі менеджменту усі види робіт повинні бути певним чином сплановані, організовані, мотивовані й, безперечно, проконтрольовані. В результаті цього контролю оцінюється якість і виявляються недоліки інформації, розробляються та запроваджуються заходи з їхнього усунення. У цьому й проявляється **зворотний** зв'язок.

При оцінці економічної інформації необхідно враховувати рівень дотримання принципів її формування, які наведені в таблиці 6.1.

Наведені в таблиці 6.1 принципи формування економічної інформації є основою для організації обліку й складання всіх видів звітності підприємств та їхніх об'єднань.

У теперішній час аналітична інформація щодо виявлених резервів найчастіше використовується не в оперативному управлінні виробництвом, а для розробки бізнес-планів, тобто вона часто носить «помертвений» характер, оскільки дозволяє оцінити «загублену вигоду» замість реальної, яку можливо було б отримати при своєчасній реалізації виявлених резервів уже у тому періоді, дані за який аналізуються. Для збільшення оперативності результатів аналізу в прогресивних аналітичних технологіях використовується контроль за відхиленнями (від

норм, від плану), який здійснюється в результаті моніторингу контрольних показників задля виявлення й оцінки відхилень їхніх фактичних значень від нормативних або планових, встановлення причин виникнення цих відхилень та шляхів їхнього подолання безпосередньо в поточному періоді часу.

Таблиця 6.1

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Принцип	Сутність принципу
1	2
1. Єдність первинної інформації	Реєстрація кожного з фактів господарської діяльності повинна відбуватись у момент їхнього здійснення та незалежно від того, хто, де та коли й для чого буде використовувати цю первинну інформацію як органічну частину загальної інформаційної системи
2. Методологічна єдність статистичної інформації для вирішення аналітичних задач на ієрархічних рівнях національної економіки та на підприємстві	При створенні та функціонуванні системи первинного обліку та звітності повинні враховуватися методологічні вимоги користувачів до інформації для вирішення їхніх задач
3. Об'єктивність інформації	Відображення економічних процесів повинно забезпечуватись об'єктивною інформацією
4. Узгодженість інформації	Загальнодержавна система збору й обробки економічної інформації повинна будуватися та функціонувати на основі широкого використання балансового методу, оскільки це дає змогу забезпечити узгодженості потреб у ресурсах і джерелах їхнього надходження, попиту й пропозицій та ін.
5. Інтеграція елементів системи економічної інформації	Рациональне використання всіма суб'єктами господарювання даних зі загальнодержавної системи збору та обробки інформації, яка поєднується з завданнями, що вирішуються в умовах автоматизованих систем управління галузями, регіонами та підприємствами на підставі дотримання ними принципу «методологічної, організаційної й технологічної єдності інформації»
6. Загальна корисність інформації	При системному підході до створення інформаційного забезпечення менеджменту потрібно досягати зменшення витрат на його створення, попереджати різночитання, неузгодженість та ін.
7. Відповідальності за інформацію	Забезпеченість споживачів якісною інформацією (об'єктивною, точною, своєчасною, ін.) повинна здійснюватись з дотриманням конфіденційності згідно з нормативно-правовими актами

Принцип	Сутність принципу
1	2
8. Єдність облікових, нормативних та планових даних	Економічна інформація повинна забезпечувати єдність облікових, нормативних і планових даних суб'єктів господарювання всіх форм власності, тобто вона повинна бути уніфікованою, здатною до інтеграції в світові господарські процеси, що досягається впровадженням єдиних форм звітності, які наближені до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності
9. Оптимальності, раціональності інформаційного потоку	Отримання оперативної інформації для прийняття на її основі оперативних управлінських рішень повинно забезпечуватись обмеженою, але достатньою для аналітичних потреб кількістю показників

6.2. Класифікація аналітичної інформації

Аналітична інформація — це сукупність знань, відомостей, що характеризують діяльність підприємства, організації. Складність виробничих та фінансово-господарських процесів, зростання кількості та ускладнення зв'язків між ними, багатогранність учасників ринку та різноманітність їхніх інтересів обумовили різке підвищення попиту на інформацію як на макро-, так і на мікрорівні. Різноманітність аналітичної інформації потребує її класифікації за різними ознаками (таблиця 6.2).

Таблиця 6.2

КЛАСИФІКАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Ознаки	Види інформації
1	2
1. У залежності від середовища	1.1. Зовнішня інформація 1.2. Внутрішня інформація
2. У залежності від використання	2.1. Первинна інформація 2.2. Вторинна інформація (тобто раніше сформована, отримана)
3. У залежності від джерела її надходження	3.1. Нормативна або стандартна інформація 3.2. Планова інформація 3.3. Облікова та звітна інформація 3.4. Позаоблікова інформація 3.5. Довідникова інформація 3.6. Дослідницька інформація

Закінчення табл. 6.2

Ознаки	Види інформації
1	2
4. У залежності від форми представлення	4.1. Якісна інформація (моделі, методики аналізу, опис) 4.2. Кількісна інформація (в аналітичних таблицях) 4.3. Графічна інформація (блок-схеми, діаграми, структурограми, графіки та ін.)
5. У залежності від етапу аналізу	5.1. Вихідні дані 5.2. Проміжна аналітична інформація 5.3. Результативна або підсумкова інформація
6. У залежності від рівня управління	6.1. Макроекономічна інформація: про стан національної економіки; галузі; регіону 6.2. Мікрорівнева інформація: про діяльність підприємств (об'єднань) та їхніх структурних підрозділів 6.3. Інформація про стан низових рівнів управління: робочих місць, виробничих ділянок, цехів, дочірніх підприємств, філій
7. У залежності від вірогідності	7.1. Точна інформація 7.2. Приблизна (орієнтовна) інформація 7.3. Неточна інформація, яка підлягає перевірці
8. У залежності від статусу джерела надходження інформації	8.1. Офіційна інформація 8.2. Неофіційна інформація: чутки, оцінки незалежних аналітичних центрів або експертів
9. У залежності від корисності	9.1. Абсолютно необхідна інформація 9.2. Достатня інформація 9.3. Зайва (непотрібна) інформація
10. У залежності від ступеня досяжності	10.1. Відкрита інформація 10.2. Закрита інформація, тобто об'єкт комерційної таємниці
11. У залежності від часу оцінки	11.1. Минула інформація 11.2. Майбутня, перспективна інформація 11.3. Поточна інформація 11.4. Оперативна інформація
12. У залежності від постійності	12.1. Умовно-постійна інформація 12.2. Перемінна інформація

Інформаційне забезпечення економічного аналізу містить усі різноманітні види інформації, а також програмне забезпечення для її систематизації, обробки, аналітичних розрахунків та побудови графіків. При цьому в інформаційному забезпеченні зовнішнього аналізу головне місце посідає бухгалтерська звітність та нормативно-правова інформація; у внутрішньому — дані всіх видів обліку та планово-нормативна інформація.

Крім відмічених видів інформації, важливе значення має комерційна зовнішньоекономічна інформація.

6.3. Джерела інформаційного забезпечення економічного аналізу

Система інформації для проведення економічного аналізу визначається його видом, метою та завданнями.

Інформаційним забезпеченням зовнішнього економічного аналізу є фінансова звітність суб'єктів господарювання: Форма №1 «Баланс», Форма №2 «Звіт про фінансові результати», Форма №3 «Звіт про рух грошових коштів» і Форма №4 «Звіт про власний капітал» та примітки до неї, з указаних форм звітності частіше за все використовуються баланс і звіт про фінансові результати, оскільки інші форми звітності є обов'язковими до складання і надання лише великими підприємствами; засоби масової інформації; статистичні довідники та ін.

Для внутрішнього аналізу виробничо-господарської та фінансової діяльності суб'єктів господарювання джерел інформації значно більше, їхній перелік наведений нижче.

1. Економічні норми; нормативи; стратегічні та поточні плани підприємства; бізнес-плани; планові завдання цехам, відділам та ін. підрозділам; внутрішні стандарти.

2. Оперативна звітність підприємства: змінні рапорти; технічні звіти; паспорти плавок; плавильні журнали; журнал обліку вантажів, що надійшли; лімітно-забірні картки; відомість обліку залишків матеріалів на складі; матеріальний звіт; відомості на виплату грошей; касові книги підприємства за видами валют; виписка банку з руху безготівкових коштів по особовому рахунку; розрахунково-платіжні відомості та ін.

3. Дані бухгалтерського обліку: журнали та відомості дебетових оборотів за об'єктами обліку.

4. Статистична звітність підприємства: Форма №1 «Баланс», Форма №2 «Звіт про фінансові результати», Форма №3 «Звіт про рух грошових коштів» і Форма №4 «Звіт про власний капітал» та примітки до неї.

5. Рішення вищих установ щодо річного звіту підприємства та ревізій, що проводяться для контролю господарської діяльності підприємства.

6. Аудиторські висновки та звіти.

7. Матеріали науково-методичних, науково-практичних конференцій та нарад; результати соціологічних досліджень та науково-дослідних робіт; періодична та довідкова література; інше.

8. Листування з постачальниками, споживачами, фінансовими та кредитними органами та іншими контрагентами.

9. Акти обстежень вищими та контролюючими органами.

10. Рішення загальних зборів акціонерів і зборів трудових колективів.

11. Фотографії робочого дня виконавців та обладнання, результати хронометражних спостережень, робочі креслення, норми витрат матеріальних, паливних та енергетичних ресурсів та ін. також можуть, у разі необхідності, використовуватись у ході аналізу.

12. Дані засобів масової інформації.

13. Інтернет-ресурс та ін.

В умовах автоматизованої системи управління підприємством інформаційне забезпечення підсистеми «Економічний аналіз» розподіляється на *умовно-постійну частину* (планові показники, норми, нормативи, стандарти, довідкові дані, ін. — вони зберігаються в упорядкованому вигляді у відповідних носіях інформації-довідниках, та при необхідності викликаються й використовуються для вирішення аналітичних задач) та *масиви змінних даних* (про випуск продукції, використання та забезпеченість ресурсами: матеріальними, трудовими, фінансовими та ін.). Накопичення та перетворення змінної інформації відбувається з перебігом відповідного часу: зміни, доби, декади, місяця, кварталу, року.

У сукупності перераховані джерела й інформація з них утворюють **інформаційне забезпечення** економічного аналізу, яке разом із заходами доступу до нього є його **інформаційною базою**.

Особливістю інформації є те, що вона не витрачається під час її використання частково (як оборотні активи) або повністю (як матеріальні ресурси). Її споживання для вирішення конкретної задачі особою або органом управління не виключає використання цієї ж інформації одночасно іншими службами підприємства або іншими суб'єктами господарювання для вирішення інших задач. Особливістю інформації є також обмеження її корисності за часовою ознакою, в межах якої інформація зберігає свою актуальність і цінність. У зв'язку з цим, інформація на підприємстві та в середовищі, що його оточує, знаходиться в безперервному русі й оновленні і утворює таким чином **інформаційний потік**.

Попит на інформацію викликає пропозицію щодо його задоволення і створює нову послугу — інформаційну. **Інформаційна послуга** — це продукт підприємства, діяльність якого пов'язана зі збором, підготовкою, переробкою, оновленням, узагальненням, аналітичною обробкою та наданням інформації користувачу згідно з його замовленням за змістом, формою та терміном на договірній основі. Інформаційні послуги мають ряд характерних ознак. Вони нематеріальні, недовготривалі, мінливі, неподільні, в зв'язку з чим потребують більшого контролю до їхньої якості, довіри та здатності пристосовуватись до запитів користувачів інформаційних послуг. В умовах сьогодення інформаційна послуга виникає в результаті автоматизованого процесу створення та функціонування інформаційного забезпечення, необхідного для прийняття управлінських рішень й надання інформації за запитом.

На сьогодні надання економіко-інформаційних послуг є рентабельним міжнародним бізнесом. Наприклад, американська фірма «Дан енд Бредстрит», яка друкує понад 50 довідників, а її банки даних зберігають інформацію про 8 млн. американських фірм, що надається 80 тис. користувачам, має річний оборот у 1,8 млрд. дол. і чисельність персоналу понад 57 тис. осіб.

6.4. Розвиток інформаційних технологій на металургійних підприємствах

Досвід вітчизняної та світової металургії свідчить про те, що з підвищенням одиничної потужності металургійного устаткування виникають нові технічні та економічні проблеми, пов'язані зі специфікою технології, яка використовується на цьому устаткуванні. Порушення нормального ходу потужних металургійних печей і станів наносить значно більшу шкоду ритму виробництва металопродукції, ніж вихід з ладу агрегатів малої потужності. Крім того, зростає психологічне навантаження на експлуатаційно-обслуговуючий персонал, чим зменшується ймовірність прийняття правильних управлінських рішень, при тому, що саме незважені дії експлуатаційно-обслуговуючого персоналу є причиною значної частки браку металопродукції [36, 37]. Таким чином, наявний досвід експлуатації потужних металургійних агрегатів свідчить про необхідність поліпшення якості управління металургійним процесом, зокрема за рахунок використання електронно-обчислювальної техніки (ЕОМ). Використання ЕОМ сприяє ліквідації коливань параметрів технологічного процесу за рахунок збільшення оперативності прийняття управлінських рішень при порушенні режиму роботи агрегату.

Управління технологічним процесом за допомогою комплексу ЕОМ представляє собою автоматизовану систему управління технологічним процесом (АСУТП), яка забезпечує узгодженість контрольованих параметрів за їхньою величиною та за часом протікання. В АСУТП відображаються матеріальні, технологічні та інформаційні потоки. Вона містить систему програмно-організаційних комплексів, що охоплюють планування, оперативне управління, облік, аналіз і корегування планів, тобто весь управлінський цикл металургійного підприємства. Конкретні функції АСУТП у їхній послідовності і взаємозв'язку надані на рисунку 6.1.

В умовах АСУТП прилади знаходяться в режимі очікування, а їхні функції перекладені на системний комп'ютер; обладнання зв'язку з об'єктами спостереження, якими, частіше за все, є металургійні агрегати; монітор або табло, на які виводиться найбільш важлива інформація про стан і порушення ходу технологічного процесу. Для поглибленого спостереження за станом і динамікою протікання технологічного процесу є можливість виведення за запитом й іншої інформації. В умовах металургійного підприємства системний комп'ютер та його пристрої розташовані у пультовому приміщенні, що дозволяє обмежити доступ до них сторонніх осіб і забезпечити програмне забезпечення і утворені бази даних.

Слід зауважити, що для управління металургійним процесом, зокрема при виконанні функції АСУТП «Розрахунок технологічних параметрів процесу, безпосереднє вимірювання яких неможливе», використовується різноманітна недостатньо формалізована інформація: візуальні спостереження, непрямі показники та ін.

Рис. 6.1. Послідовність обробки інформації в умовах АСУТП

Впровадження АСУТП на металургійних підприємствах є вагомим резервом підвищення ефективності виробництва металопродукції, наприклад, продуктивність феросплавних печей в таких умовах зростає приблизно на 5%; витрати шихтових матеріалів зменшуються на 3–5%; витрати електроенергії зменшуються на 1–2% [37, с.7; 28].

На сьогодні на трубопрокатних підприємствах розвиваються корпоративні інформаційні системи управління (КІСУ), структури даних і програмні продукти яких інтегровані в систему на платформі інформаційної технології «ІТ-Підприємство» [36]. У КІСУ автоматизовані наступні аналітичні задачі бізнес-процесів: управління грошовими потоками; підготовка внутрішньої та зовнішньої аналітичної фінансової інформації; обґрунтування бюджетів; управління основними засобами та ін. Важливого значення в умовах «ІТ-Підприємство» набувають розвиток та удосконалення ІТ-інфраструктури підприємства: структурованих кабельних систем; комп'ютерного парку для обслуговування обладнання, серверних систем та ін.

Під час фінансово-економічних криз актуального значення для металургійних підприємств набуває інформація про радикальні зміни на світових товарних ринках щодо цінової кон'юнктури на сировину та енергоносії, на продукцію, яку виробляє підприємство; на фінансових ринках і у світовій банківській системі — щодо відсоткових або облікових ставок на коротко-, середньо- і довгострокові кредити, боргових інструментів, цінних паперів, вкладів та інвестицій. Зростання ролі антикризового управління підсилює значення ситуаційного аналізу та вимагає відповідного інформаційного забезпечення не тільки про фінансовий стан підприємства, а й про інші показники його роботи за всіма рівнями управління, а також про стан зовнішнього середовища.

Таким чином, на сучасних підприємствах через кількісне накопичення інформації виникла її якісна еволюція: від інформації через інформаційне забезпечення, інформаційну базу, інформаційний потік та інформаційні технології до інформаційної послуги.

Основні терміни та поняття

Інформація; економічна інформація; первинна інформація; зв'язок інформації та економічного аналізу; принципи формування інформації; класифікація інформації; інформаційна база; інформаційне забезпечення; інформаційні технології (ІТ); джерела інформації; інформаційні послуги; еволюція інформації; «ІТ-Підприємство»; ІТ-інфраструктура.

6.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність інформації та її роль в економічному аналізі та аудиті?
2. Викладіть сучасні вимоги до економічної інформації. Чим вони обумовлені?
3. У чому полягає єдність економічної інформації?
4. Чим обумовлена ефективність комп'ютерної обробки інформації?
5. На підставі якої інформації приймаються оперативні управлінські рішення щодо ринкових параметрів?
6. Яка роль інформаційних технологій в аналітичному процесі на металургійному підприємстві?

7. Який вплив глобалізації, фінансово-економічних криз на інформаційне забезпечення аналізу?

8. У чому полягають особливості «ІТ-Підприємство» та ІТ-інфраструктури?

Вправа 6.1. Наведіть ознаки та проведіть класифікацію економічної інформації. Надайте характеристику та області використання кожного виду інформації.

Вправа 6.2. Охарактеризуйте засоби підготовки вихідних аналітичних даних.

Вправа 6.3. Надайте оцінку сучасного стану ринку інформаційних послуг в Україні.

Вправа 6.4. Охарактеризуйте еволюційний розвиток інформації.

Розділ 7

**СТРУКТУРА ТА ЕТАПИ КОМПЛЕКСНОГО
АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

**7.1. Сутність системного підходу до комплексного
економічного аналізу діяльності металургійного
підприємства. Етапи проведення аналізу**

Головним об'єктом внутрішнього й зовнішнього економічного аналізу є будь-який суб'єкт господарювання (підприємство, комерційний банк, страхова компанія та ін. або організаційно-правові форми їхніх об'єднань) та його структурні підрозділи. Суб'єкт господарювання є складною соціально-економічною системою з багатоаспектною господарською діяльністю та різноманітними зовнішніми й внутрішніми економічними зв'язками. Складність суб'єкта господарювання обумовлює необхідність застосування при проведенні економічного аналізу принципу комплексного, системного підходу, який є одним із головних принципів економічного аналізу. В повній мірі це стосується й такої складної економічної системи, як металургійне підприємство.

Сутність комплексного, системного підходу в економічному аналізі діяльності металургійного підприємства полягає у тому, що у взаємозв'язку та взаємообумовленості досліджуються й оцінюються:

– показники роботи кожного окремого структурного підрозділу металургійного підприємства: ділянки, цеху, переділу, виробництва, представництва, філії, дочірнього підприємства та ін.;

– загальні результати діяльності металургійного підприємства та внесок і вплив на їхнє формування кожного його структурного підрозділу;

– усі види діяльності металургійного підприємства: основна, фінансова, інвестиційна;

– усі види ресурсів металургійного підприємства та ефективність їхнього використання;

- соціальна сфера металургійного підприємства та його екологічний стан;
 - умови функціонування металургійного підприємства: звичайні, кризові або форс-мажорні, та їхній вплив на загальні результати його діяльності;
 - параметри зовнішнього середовища: попит на металопродукцію, ємність ринків, ціни, конкуренти, постачальники, інформаційне й правове забезпечення та ін., а також їхній вплив на результати діяльності металургійного підприємства та його структурних підрозділів;
 - участь і результати зовнішньоекономічних відносин та їхній вплив на загальні результати діяльності металургійного підприємства;
 - рейтинг конкретного металургійного підприємства та його місце в системі більш високого рівня управління: в економічному регіоні, галузі національної економіки, країні, об'єднанні країн, світовій економіці.
- Складність і багатоаспектність оцінок обумовили проведення економічного аналізу в декілька етапів.

7.2. Етапи комплексного, системного економічного аналізу

Для комплексного, системного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства властиві етапи, наведені в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1

ЕТАПИ КОМПЛЕКСНОГО, СИСТЕМНОГО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Етап	Зміст етапу
1	Зображення об'єкта економічного аналізу як системи
2	Визначення умов функціонування та розвитку об'єкта економічного аналізу у вигляді системи показників економічної діяльності
3	Складання інформаційної моделі системи, її підсистем та прямих і зворотних зв'язків між ними
4	Визначення взаємозв'язків між господарськими явищами та факторами для кількісної оцінки їхнього впливу на стан системи
5	Введення конкретних даних про діяльність системи в інформаційну модель; моніторинг стану системи
6	Робота з моделлю системи
7	Узагальнення та оформлення результатів економічного аналізу для прийняття управлінських рішень

Перший етап. Об'єкт комплексного, системного аналізу надається як система, яка має конкретну мету, завдання та визначені умови функціонування й розвитку. З позицій системного підходу металургійне підприємство — є складною системою, яка містить взаємопов'язані елементи: засоби праці, предмети праці, трудові та фінансові ресурси, технології, інформацію, продукцію, роботи, послуги. Як будь-яка система, металургійне підприємство має вхід (потоки сировини, матеріалів, паливно-енергетичних, трудових та інших ресурсів) і вихід (матеріальні потоки металопродукції і нематеріальні потоки робіт промислового призначення, фінансових, маркетингових, аудиторських, консалтингових та інших послуг). В операційному процесі виробничі ресурси поєднуються та перетворюються в продукти виробництва за допомогою технологічних ресурсів.

Метою діяльності металургійного підприємства є максимізація прибутку та вартості майна, яким воно розпоряджається. Звідси випливає мета економічного аналізу — пошук резервів підвищення ефективності діяльності, в першу чергу, за рахунок раціонального використання ресурсів, зростання обсягів реалізації, а, отже, і показників прибутку.

На другому етапі здійснюється обґрунтування системи показників, доцільних для використання при оцінці умов функціонування та подальшого розвитку металургійних підприємств. Система показників складається з інтегральних, оціночних, узагальнюючих, синтетичних та аналітичних показників, які використовуються в загальній практиці ведення економічного аналізу, а також з індивідуальних показників, які враховують специфічні вимоги та галузеві особливості металургійних підприємств.

На третьому етапі створюються: інформаційна модель системи з визначенням її підсистем, їхніх функцій та прямих і зворотних зв'язків між підсистемами, а також інформаційні моделі підсистем з визначенням їхніх структур, функцій та прямих і зворотних зв'язків між елементами підсистем. Ці інформаційні моделі є впорядкованою сукупністю взаємопов'язаних економічних показників та їхніх факторів декількох порядків. На базі розроблених інформаційних моделей складають загальну блок-схему комплексного, системного економічного аналізу (див. рис. 1.2), та визначають послідовність його проведення.

На четвертому етапі досліджуються взаємозв'язки між господарськими явищами та фактори, за допомогою яких можливо надати кількісну оцінку стану системи та її підсистем. Кількість обраних факторів залежить від суб'єкта, мети і завдань економічного аналізу. На металургійних підприємствах частіше за все проводиться аналіз оціночних і узагальнюючих показників, який, як правило, доповнюється для забезпечення зворотного зв'язку дослідженням впливу результативних показників на аналітичні, що характеризують окремі сторони госпо-

дарської діяльності. Часто використовуються також й інтегральні показники, що дозволяє виявити загальний стан підприємства з урахуванням впливу окремих господарських явищ.

На **п'ятому етапі** комплексного, системного економічного аналізу для того, щоб представити параметри моделі в кількісному вимірюванні, в інформаційну модель системи, складену на третьому етапі, вводяться конкретні дані про роботу об'єкта, які оновлюються із встановленою періодичністю, тобто здійснюється моніторинг стану системи.

На **шостому етапі** ведеться робота з утвореною інформаційною моделлю системи, яка призначена для оцінки діяльності металургійного підприємства як системи, для виявлення та оцінки резервів підвищення ефективності його господарської діяльності. Оцінка передбачає виділення впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів, порівняння з вітчизняними та іноземними підприємствами, і, у першу чергу, з конкурентами.

Аналогічно здійснюється аналітична підтримка кожного управлінського рішення (стратегічного, перспективного, поточного, оперативного) на всіх стадіях його технології.

Оскільки виявлення резервів є головною метою економічного аналізу, воно проводиться за декілька періодів. Це дозволяє створити систему пошуку резервів для їхньої подальшої реалізації.

На **сьомому**, завершальному, етапі здійснюються: узагальнення результатів економічного аналізу; оцінка внеску структурних підрозділів металургійного підприємства у загальні результати його діяльності; документальне оформлення та підготовка «Пояснювальної записки», «Звіту для загальних зборів акціонерів» та ін.

Таким чином, комплексний, системний економічний аналіз повинен охоплювати всі види економічного аналізу та проводитися своєчасно й оперативно, що вимагає використання сучасної комп'ютерної електронно-обчислювальної техніки та програмного забезпечення аналітичної роботи.

7.3. Класифікація показників діяльності металургійного підприємства

Характерною особливістю економічного аналізу є використання системи показників. У залежності від конкретних мети, виду аналізу, рівня спеціалізації металургійного підприємства (гірничозбагачувальний комбінат; металургійний комбінат з повним циклом виробництва; прокатний, трубопрокатний або феросплавний завод та ін.), використовуються різноманітні економічні показники, їхні різні співвідношення, деталізація або навпаки — узагальнення. В сукупності система показників надає якісну та кількісну оцінку господарської діяльності конкретного об'єкта економічного аналізу.

Чисельність економічних показників потребує їхньої систематизації, впорядкування та класифікації для подальшого практичного використання. Нижче наведена класифікація економічних показників за різними ознаками.

1. За ознакою **ступінь охоплення господарських явищ та процесів**, що підлягають оцінці, економічні показники групуються на: інтегральні, або всеохоплюючі (наприклад: інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства або конкретного виду металопродукції); оціночні (наприклад: фінансові результати; продуктивність праці або виробничого устаткування); узагальнюючі (наприклад: рентабельність виробництва; витрати на 1 грн. реалізованої продукції; виплавка сталі в розрахунку на 1 МВА потужності трансформатора електродугової печі); часткові, або локальні, що охоплюють частину ресурсів або процесів (наприклад: виробнича потужність основного металургійного агрегату; пропускна здатність ділянки нагріву металу; продуктивність праці; середня заробітна плата; вихід годного, фондівдача); індивідуальні (наприклад: продуктивність конкретного агрегату; заробітна плата окремого робітника; витрата енергоносія).

2. Класифікація показників діяльності металургійного підприємства за ознакою **вид учасника ринкових відносин** є доцільною тому, що у ринкових умовах система показників, яка використовується для проведення економічного аналізу, повинна орієнтуватися на усіх конкретних учасників ринку та враховувати інтереси кожного з них: власників (акціонерів), управлінців, трудового колективу, податкових органів, профспілок, постачальників, кредиторів, споживачів та ін. Фрагмент системи основних показників, які цікавлять конкретного учасника ринку, наведений в таблиці 7.2.

Таблиця 7.2

ФРАГМЕНТ СИСТЕМИ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА З ПОЗИЦІЙ РІЗНИХ УЧАСНИКІВ РИНКУ

Назва показника	Учасники ринкових відносин								
	власники	управлінці	трудоий колектив	податкові органи	профспілка	постачальники	кредитори	споживачі	аудиторська фірма
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Фінансовий результат, грн.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Фінансовий результат на 1 грн. фонду оплати праці, грн./грн.	+	+	+	+	+	-	-	-	-

Закінчення табл. 7.2

Назва показника	Учасники ринкових відносин								
	власники	управлінці	трудовий колектив	податкові органи	профспілка	постачальники	кредитори	споживачі	аудиторська фірма
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Грошовий потік, грн.	+	+	+	+	+	+	+	-	+
4. Оподаткований прибуток, грн.	-	+	-	+	-	-	-	-	-
5. Розподіл чистого прибутку, грн. або %	+	+	+	-	+	-	+	-	+
6. Конкурентоспроможність продукції	+	+	+	-	+	+	+	+	+
7. Рентабельність активів, %	+	+	-	+	-	+	-	-	+
8. Рентабельність продаж, %	+	+	+	+	-	+	+	+	+
9. Загальний показник покриття, част. од.	+	+	-	-	-	+	+	+	+
10. Ефективність використання капіталу, грн./грн.	+	+	-	-	-	-	+	-	+
11. Середня заробітна плата, грн.	-	+	+	+	+	-	-	-	-
12. Співвідношення трудових показників	+	+	+	+	+	-	+	-	+
13. Рівень викидів у довкілля	+	+	+	+	+	-	-	-	+

Як видно з таблиці 7.2, показники, які відображають фінансові результати, прибутковість діяльності підприємства, грошові потоки, платоспроможність та ефективність діяльності цікавлять майже всіх учасників ринкових відносин, незважаючи на наявність у них різних інтересів.

3. Показники діяльності металургійного підприємства за ознакою **мета економічного аналізу** поділяються на дві групи.

3.1. Показники, які характеризують економічний потенціал металургійного підприємства. Вони використовуються в маркетинговому аналізі для визначення сильних та слабких сторін підприємства й для

оцінки можливості банкрутства, а також враховуються іншими учасниками ринку.

3.2. Показники, які характеризують економічну діяльність підприємства в цілому. Як правило, це показники, з яких складається звітність підприємств (вартість майна підприємства, фінансові результати, грошові потоки за видами діяльності та ін.).

4. За ознакою **стадія економічного аналізу** при проведенні зовнішнього економічного аналізу розрізняють дві системи показників.

4.1. Система показників експрес-аналізу. Це показники складу, структури й динаміки майнового стану підприємства та його фінансових результатів.

4.2. Система показників поглибленого дослідження, до якої належать показники фінансової звітності та показники-фактори, які впливають на загальний фінансовий результат й показники, що характеризують інші види діяльності.

5. У залежності від **вимірювачів** показники, що підлягають економічному аналізу, поділяються на натуральні, або фізичні, умовно-натуральні, вартісні та відносні. Зокрема, умовно-натуральні показники застосовуються в металургії для: узагальненої оцінки визначення потреби та витрат палива в умовному вимірюванні; визначення норм виробітку та оцінки обсягів виробництва однієї продукції, але різної за марками та рівнем складності виготовлення продукції (чавун, сталь, феросплави). Вартісні та відносні показники використовуються для узагальненої оцінки, а відносні ще й для порівняльної характеристики, оцінки співвідношення показників та рейтингової оцінки підприємств-емітентів, комерційних банків та ін.

6. У залежності від **характера явищ і процесів, які охоплюються, та від призначення** показники економічного аналізу поділяються на: технічні, техніко-економічні й фінансові.

7. У залежності від **спрямованості оцінки** показники економічного аналізу диференціюються на: результативні та витратні.

Проведення повного комплексного економічного аналізу з використанням великої кількості показників неможливо без використання комп'ютерної техніки. Комп'ютеризація економічного аналізу дозволяє впровадити систему моніторингу та створювати власне інформаційне забезпечення діяльності підприємства та його структурних підрозділів у статичі та динаміці [29, 38]. Для аналізу стану та розвитку кон'юнктури на вітчизняних і світових ринках використовуються дані зовнішніх спеціалізованих інформаційних агентств і комерційних центрів, які збирають, систематизують, аналізують інформацію та надають інформаційні послуги. Альтернативою є ведення внутрішньої інформаційної бази маркетинговими службами підприємства, але світовий досвід підтверджує більш високу якість та ефективність використання даних зовнішніх інформаційних центрів.

7.4. Особливості проведення повного комплексного економічного аналізу діяльності підприємства в ринкових умовах

Підвищення ролі аналізу та актуальність його удосконалення в ринкових умовах об'єктивно зумовлені рядом причин: метою діяльності підприємств у ринкових умовах (максимізація прибутку); недосконалістю офіційних методик оцінки діяльності підприємства в період становлення ринкових відносин; необхідністю об'єктивної, прозорої та гласної оцінки результатів діяльності для потреб усіх учасників ринкових відносин. У силу перерахованих причин необхідна зміна традиційної послідовності проведення економічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання, що викладена в деяких роботах [15, 39] та офіційних методиках [4, 40, 41]. Існуючі економічні умови посилюють потребу у тематичному фінансовому аналізі як складовій частині комплексного, системного економічного аналізу. В більшості посібників і монографій, надрукованих у останнє десятиріччя, мета фінансового аналізу формулюється, як встановлення та оцінка фінансового стану підприємства. Але при усій важливості фінансового аналізу не слід розповсюджувати мету одного із розділів економічного аналізу на мету проведення повного економічного аналізу — виявлення внутрішньовиробничих резервів підвищення ефективності діяльності для прийняття управлінських рішень щодо їхньої мобілізації.

Головним джерелом стійкого фінансового стану підприємства або іншого суб'єкта господарювання є прибуток від реалізації продукції, робіт чи послуг. Тому аналіз прибутковості діяльності, витрат на виробництво, трудових показників, зовнішньоекономічної діяльності розглядається як складова повного комплексного економічного аналізу, в кінцевому результаті якого визначається фінансовий стан підприємства. Послідовність проведення складових частин повного комплексного економічного аналізу надано на рисунку 7.2.

Результати внутрішнього комплексного економічного аналізу узагальнюються в «Пояснювальній записці», яку складають про господарську діяльність підприємства, зокрема металургійного, до річного звіту.

Результати зовнішнього аналізу, який проводиться для незалежної об'єктивної оцінки стану звітності й фінансового стану металургійного підприємства, відображаються внутрішніми аудиторами в аудиторському звіті та зовнішніми аудиторами в аудиторському висновку; результати оцінки кредитоспроможності підприємства комерційним банком містяться в кредитних справах.

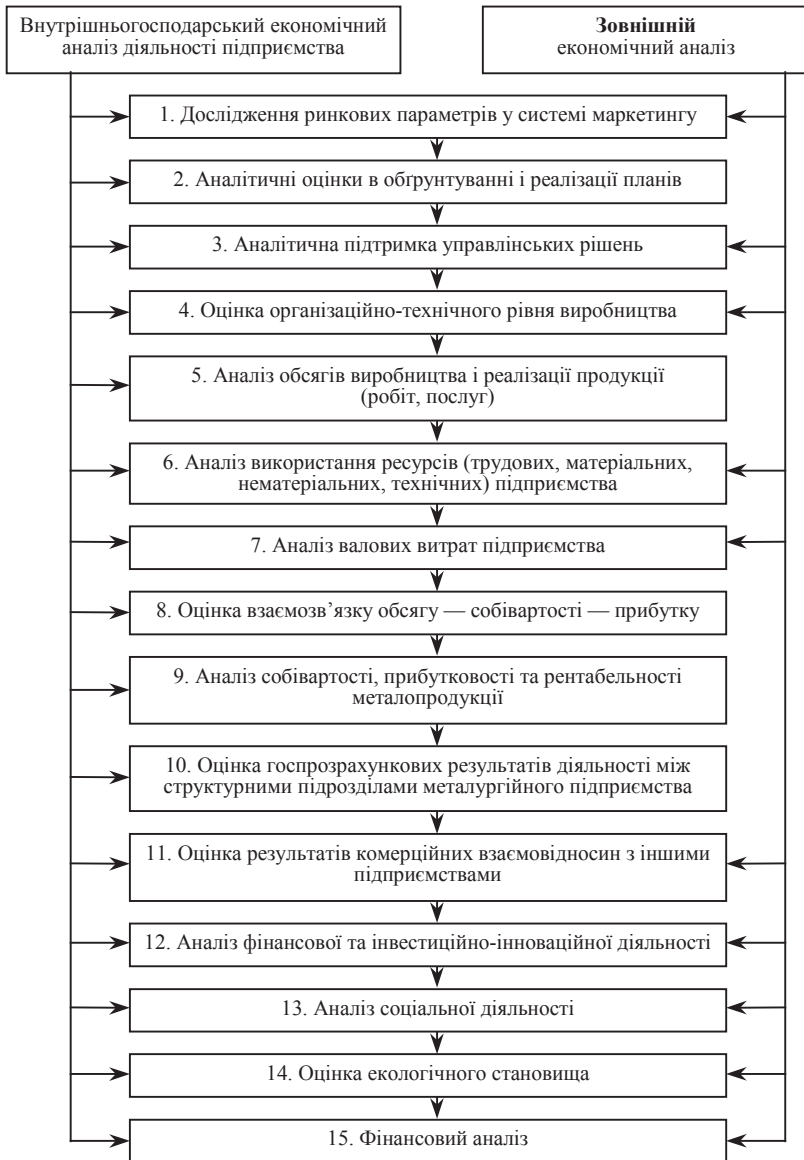

Рис. 7.2. Зміст управлінського аналізу та його зв'язок з фінансовим

Основні терміни та поняття

Системний підхід до аналізу; комплексний, системний економічний аналіз; повний економічний аналіз; етапи повного комплексного економічного аналізу; система показників діяльності; інформаційна модель; резерви; якісна та кількісна оцінка; класифікація показників діяльності; учасники ринку; експрес-аналіз.

7.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Викладіть сутність та обґрунтуйте необхідність і доцільність системного підходу до комплексного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства.
2. Які розділи містять внутрішній та зовнішній економічний аналіз? Чим обумовлена їхня послідовність?
3. Обґрунтуйте необхідність виділення етапів при проведенні повного комплексного економічного аналізу та викладіть їхній зміст.
4. Класифікуйте показники, які використовуються для проведення економічного аналізу, за ознаками, обґрунтувавши вибір ознак їхніх угруповань.
6. Як враховуються інтереси учасників ринку в аналітичних оцінках?
7. Які зв'язки між внутрішньогосподарським та зовнішнім аналізом?

Вправа 7.1. Викладіть свою точку зору щодо сутності аналітичної підтримки управлінського рішення на конкретному його прикладі.

Вправа 7.2. Наведіть склад і послідовність проведення внутрішньогосподарського та зовнішнього аналізу.

Вправа 7.3. Класифікуйте за ознаками показники, які наведені в таблицях 4.6-4.8 розділу 4 посібника.

Розділ 8

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ) МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Головним видом економічної діяльності підприємства є основна діяльність. Результати основної діяльності підприємства, тобто результати від виробництва та реалізації продукції, є найважливішим джерелом його фінансових ресурсів і головним фактором поліпшення

фінансового стану й фінансової стійкості, що обумовлює необхідність постійного удосконалення цього виду діяльності.

Тематичний аналіз основної діяльності підприємства, або аналіз виробництва та реалізації продукції, в складі повного комплексного аналізу діяльності металургійного підприємства містить:

- аналіз ринків металопродукції;
- аналіз доходу від реалізації металопродукції у вартісному вимірюванні та факторів, що на нього впливають;
- аналіз обсягу виробництва металопродукції в натуральних одиницях та в умовно-натуральному вимірюванні та факторів, що на нього впливають;
- аналіз якості та конкурентоспроможності металопродукції підприємства та факторів, що на них впливають;
- аналіз якості основної діяльності та факторів, що на неї впливають;
- аналіз ритмічності виробництва та втрат від порушення ритму;
- аналіз якості планування основної діяльності та ін.

Метою аналізу основної діяльності металургійного підприємства є виявлення, оцінка та мобілізація резервів підвищення конкурентоспроможності металопродукції та збільшення обсягів виробництва й продажу металопродукції, на яку є попит. Для досягнення цієї мети вирішуються всі без винятку класичні задачі економічного аналізу.

8.1. Аналіз вартісних показників основної діяльності

Узагальнюючим показником обсягів основної діяльності підприємства є дохід (виручка) від реалізації продукції: валовий — з позицій суспільства, чистий — з позицій підприємства. Оцінка доходу сприяє стимулюванню підприємства виготовляти ту продукцію, яку можливо реально та прибутково реалізувати на вітчизняному та світовому ринках збуту.

Аналіз доходу від реалізації продукції металургійних підприємств та факторів, які на нього впливають, проводиться в статистиці (оцінка виконання планових завдань за звітний період), у динаміці (для оцінки тенденцій розвитку основної діяльності), у міжзаводському порівняльному аналізі (для рейтингової оцінки).

Для оцінки впливу факторів у факторному аналізі доходу від реалізації продукції металургійного підприємства (D , грн.) використовуються моделі 8.1–8.3:

$$D = \sum_{i=1}^I D_i, \quad (8.1)$$

$$D = \sum_{i=1}^I D_i = \sum_{i=1}^I C'_i \cdot KB \cdot Q'_i + \sum_{i=1}^I C_i \cdot Q_i, \quad (8.2)$$

$$D = TP \pm \Delta TP, \quad (8.3)$$

де I — число найменувань продукції, одиниць;

D_i — дохід від реалізації i -го виду продукції, грн.;

C_i — ціна за тонну продукції i -го виду, доларів США/т;

C_i — ціна за тонну продукції i -го виду на вітчизняному ринку, грн./т;

KB — курс валюти, грн./доларів США;

Q_i — обсяг відвантаженої на експорт продукції i -го виду, т;

Q_i — обсяг відвантаженої на внутрішній ринок продукції i -го виду, т;

TP — товарна металопродукція підприємства, грн.;

$\pm \Delta TP$ — зміна залишків товарної продукції на складах підприємства, грн.

З моделей 8.1–8.3 видно, що факторами доходу є зміна: кількості видів продукції, її структури, цін, обсягів, курсів валют, залишків товарної продукції на складах підприємства, інфляційні процеси. Оцінка впливу кожного фактора здійснюється традиційними засобами факторного аналізу або кореляційним методом з наступним визначенням причин зміни і розробкою конкретних заходів, спрямованих на збільшення доходу.

Товарна продукція характеризує обсяги виробництва продукції металургійного підприємства у вартісному вимірюванні. В факторному аналізі виробництва оцінюється вплив на зміну цього узагальнюючого показника таких факторів, як ціна, товарний випуск (в т, штуках та ін.) та зміна структури виробництва металопродукції.

8.2. Аналіз натуральних показників основної діяльності металургійного підприємства

Натуральні показники основної діяльності використовуються для: об'ємної характеристики виробничого процесу металургійного підприємства; оцінки ємності ринку; порівняння попиту та пропозицій; оцінки ступеня задоволення попиту; оцінки використання виробничих потужностей; факторного аналізу результатів основної діяльності; оцінки роботи виробничих ділянок; визначення «вузьких» місць виробництва; оцінки впливу обсягів виробництва на дохід, собівартість продукції, прибуток та для інших аналітичних потреб.

До натуральних показників належать: обсяг виробництва основних видів металопродукції (узагальнюючий показник); година або доба продуктивність металургійних агрегатів. У ході такого аналізу як допоміжні можуть використовуватися й трудові показники (тривалість робочого часу, простоїв та ін.). У процесі аналізу натуральних показ-

ників основної діяльності металургійного підприємства вони досліджуються в статистиці та динаміці; оцінюються вплив факторів, що обумовили зміну узагальнюючих натуральних показників; вивчаються причини та досвід інших об'єктів аналізу; розробляються заходи щодо поліпшення виробничих показників. Вивчення впливу факторів здійснюється за допомогою вихідних моделей 8.4–8.7 і прийомів аналізу — ланцюгових підстановок, різниць або кореляційного методу:

$$Q = P \cdot T_{\phi}, \quad (8.4)$$

$$P = (24 / t) \cdot Q_c \cdot K_c, \quad (8.5)$$

$$P = (3600 / t_{\Pi}) \cdot q \cdot K_c \cdot K_{T_{\phi}}, \quad (8.6)$$

$$T_{\phi} = T_K - (T_{CD} + T_{ВД} + T_{КР} + T_{ПР} + T_{РЕЗ} + T_{ГП}), \quad (8.7)$$

де P — добова або годинна продуктивність металургійного агрегату, т/добу або т/годину;

T_{ϕ} — фактичний (без простоїв) час роботи, діб або годин;

Q_c — маса сировини, що переробляється за один цикл виробництва, т;

t — тривалість одного циклу, годин;

K_c — коефіцієнт виходу годного, част.од.;

t_{Π} — такт прокатки, секунд;

q — маса однієї заготовки, т;

$K_{T_{\phi}}$ — коефіцієнт використання фактичного часу, част.од.;

T_K — календарний час роботи, діб або годин;

$T_{CD}; T_{ВД}; T_{КР}; T_{ПР}; T_{РЕЗ}; T_{ГП}$ — час простоїв відповідно: в святкові, вихідні дні; на капітальних, поточних ремонтах агрегату; гарячі; в резерві, діб або годин.

Вплив зміни **часу роботи** металургійного агрегату, який є кількісним фактором, на зміну обсягу виробництва у натуральному вимірі ($\pm \Delta Q_{\phi}$) розраховується за моделлю:

$$\pm \Delta Q_{T_{\phi}} = (T_{\phi \text{ звіт}} - T_{\phi \text{ пл}}) P_{\text{пл}}, \quad (8.8)$$

де $T_{\phi \text{ звіт}}$ і $T_{\phi \text{ пл}}$ — фактичний час роботи агрегату відповідно до звіту і плану в періоді, який аналізується, діб або годин;

$P_{\text{пл}}$ — планова продуктивність агрегату, т/добу або т/годину.

Вплив зміни **продуктивності** металургійного агрегату, яка є якісним фактором або фактором інтенсивного характеру, на зміну обсягу виробництва в натуральних тоннах ($\pm \Delta Q_P$) розраховується за моделлю:

$$\pm \Delta Q_P = (P_{\text{звіт}} - P_{\text{пл}}) T_{\phi \text{ звіт}}, \quad (8.9)$$

де $P_{\text{звіт}}$ — продуктивність агрегату за звітом, т/добу або т/годину.

Перевірка результатів розрахунків факторного аналізу здійснюється за допомогою прийому балансової ув'язки:

$$\pm \Delta Q_{abc} = Q_{звіт} - Q_{пл} = \pm \Delta Q_{Тф} \pm \Delta Q_{Р}, \quad (8.10)$$

де $\pm \Delta Q_{abc}$ — абсолютне відхилення фактичного обсягу виробництва від запланованого, т.

При дослідженні динаміки обсягів виробництва базою для порівняння замість планових є звітні показники за попередні періоди.

На подальших етапах аналізу виявляються причини зміни показників-факторів, проводиться факторний аналіз для визначення та оцінки резервів, розробляються заходи щодо збільшення обсягів основної діяльності металургійного підприємства.

Важливе значення має аналіз **номенклатури**, тобто переліку найменувань металопродукції. На підставі контрактів визначається детальний перелік металопродукції з визначенням обсягів виробництва й реалізації кожного її виду, або сортамент (асортимент) металопродукції. Кількісною характеристикою сортаменту (асортименту) є його структура, під якою розуміють питому вагу продукції окремого виду в загальному обсязі виробництва. Зміна сортаменту впливає на обсяги виробництва, собівартість металопродукції, прибуток від її реалізації, показники рентабельності.

Оцінка виконання планових завдань із **сортаменту** металопродукції здійснюється за допомогою методу найменшого числа, відповідно до якого у виконання плану з окремого виду металопродукції зараховується менший з двох (плановий або звітний) обсяги виробництва. Результати оцінки завдань використовуються для стимулювання персоналу. Виконання цих завдань є також умовою преміювання управлінського персоналу.

Оцінка впливу **структурного зрушення** визначається в такій послідовності:

- розраховуються планова та звітна структури металопродукції;
- перераховуються фактичні обсяги виробництва продукції кожного виду за умови збереження планової структури виробництва, тобто фактичний загальний обсяг виробництва перемножається на планову питому вагу конкретного виду продукції;
- результати попереднього розрахунку порівнюються з фактичним обсягом виробництва продукції конкретного виду, тобто з перерахованого обсягу вираховується фактичний обсяг за звітом; за отриманими абсолютними відхиленнями надається оцінка впливу структурного зрушення на зміну обсягу виробництва конкретного виду металопродукції в натуральному вимірі;

– розраховуються обсяги виробництва кожного виду металопродукції в умовних тоннах за планом і звітом на підставі натуральних тонн й коефіцієнтів, або сортаменту (що враховують складність виробництва продукції) та загальні обсяги виробництва в натуральних та умовних тоннах;

– визначається середній коефіцієнт трудомісткості за планом і за звітом як відношення сумарного обсягу виробництва в умовному вимірі до сумарного обсягу виробництва у натуральних (фізичних) тоннах;

– розраховується можливий обсяг виробництва металопродукції за звітом у натуральному вимірі за умови збереження планового сортаменту, тобто звітний обсяг виробництва в умовних або базових тоннах відноситься до планового середнього коефіцієнта трудомісткості;

– оцінюється вплив зміни сортаменту металопродукції на обсяг її виробництва ($\pm \Delta Q_{cmp.}$) зіставленням звітного обсягу виробництва у натуральних тоннах з можливим обсягом виробництва при збереженні планового сортаменту в натуральних тоннах ($Q'_{звіт}$):

$$\pm \Delta Q_{cmp.} = Q_{звіт} - Q'_{звіт}; \quad (8.11)$$

– розраховується середньозважена планова ціна фактично виготовленого сортаменту продукції (C'):

$$C' = \frac{\sum_{i=1}^I C_{i,пл.} \cdot Q_{i,звіт}}{\sum_{i=1}^I Q_{i,звіт}}, \quad (8.12)$$

де $C_{i,пл.}$ – планова ціна i -го виду металопродукції, грн./т;

$Q_{i,звіт}$ – звітний обсяг виробництва i -го виду металопродукції, т;

– здійснюється оцінка впливу зміни структурного зрушення на зміну обсягу виробництва продукції в вартісному вимірі ($\pm \Delta D_{cmp.}$):

$$\pm \Delta D_{cmp.} = \pm \Delta Q_{cmp.} \cdot C'; \quad (8.13)$$

– визначаються з метою їхнього усунення зовнішні причини зміни значення показників (кон'юнктура ринку, зміна попиту на конкретні види металопродукції, форс-мажорні обставини, антидемпінгові процеси та ін.), а також внутрішні причини, які викликали погіршення показників (позапланові простой устаткування, організаційні недоліки, брак продукції, збільшення обсягів незавершеного виробництва, несвоєчасні введення нового устаткування або освоєння його виробничої потужності та ін.).

Для виявлення конкретних причин зміни показників-факторів, які вплинули на зміну обсягу виробництва, проводиться факторний аналіз продуктивності агрегату та часу його роботи з використанням прийому ланцюгових підстановок. Оцінка використання виробничої потужності агрегату, цеху, підприємства здійснюється за допомогою коефіцієнта використання потужності.

Резервами зростання обсягу виробництва металопродукції є: інтенсифікація операційних процесів; впровадження ресурсозберігаючих технологій; позапічна обробка чавуну та сталі; використання побічної продукції (металургійних і феросплавних шлаків, доменного газу); використання прогресивних методів проведення ремонтів, сіткового планування та управління, способу насунення нових вузлів та механізмів; комплексне використання сировини; оптимізація розкрою металу; ліквідація «вузьких» місць; пакетна прокатка та ін. [24].

Обсяги виробництва в натуральному вимірюванні готової (кінцевої в повному металургійному циклі) металопродукції аналізуються з угрупованнями їх за:

- календарним періодом, тобто за місяцями (за рік), декадами (за місяць), днями (за декаду та місяць), для оцінки ритмічності виробництва;
- номенклатурними групами;
- розмірами (діаметр труб, товщина металевого листа та ін.).

Аналіз обсягів відвантаженої готової кінцевої продукції здійснюється з угрупованням їх за:

- календарним періодом (місяцями року, декадами місяця, днями);
- ринками збуту (далеке чи ближнє зарубіжжя, вітчизняний ринок);
- стандартами (для продукції на експорт).

Приклад угруповання металопродукції за стандартами наведений у таблиці 8.1.

Таблиця 8.1

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СТРУКТУРИ ВІДВАНТАЖЕННЯ МЕТАЛОПРОДУКЦІЇ ЗА СТАНДАРТАМИ

Стандарти	Обсяг продукції, відвантаженої на експорт, т		Питома вага, %		
	попередній період	поточний період	попередній період	поточний період	відхилення, +
Державний стандарт Росії (ГОСТ 8732)	6000	9980	4,7	8,3	+3,6
API 5CT	13800	12000	10,9	10,0	-0,9
API 5L	42605	40370	33,6	33,5	-0,1
DIN 2440	41585	3860	32,8	31,6	-1,2
За іншими стандартами	22810	20000	18,0	16,6	-1,4
Разом	126800	120410	100,0	100,0	0

Як видно з таблиці 8.1, постачання експортної металопродукції до Росії за її державним стандартом збільшились на 3,6%. Зменшення обсягів та питомої ваги металопродукції за всіма іншими стандартами обумовлено відмовою іноземних покупців від частки замовлень внаслідок світової фінансової кризи.

8.3. Аналіз якості та конкурентоспроможності металопродукції

8.3.1. Значення та сутність діагностики конкурентоспроможності

В умовах ринкових відносин конкурентоспроможність будь-якого суб'єкта господарювання є головним фактором успіху й забезпечує йому стійке фінансове становище та подальший розвиток. Підприємство як складна соціально-економічна система функціонує у визначеному зовнішньому середовищі, яке складають конкуренти, споживачі, постачальники, кредитори, інвестори, державні органи влади та ін. Тісні прямі й зворотні зв'язки та існування протиріч між учасниками ринку зумовили необхідність діагностики стану загальної економічної ситуації в країні, економічному регіоні, галузі та оцінки конкурентоспроможності конкурентів і партнерів.

Діагностика конкурентного середовища надає можливість підприємству: визначити своє місце в цьому середовищі; визначити свою рейтингову оцінку в системі; виявити слабкі та сильні позиції; оцінити потенційні можливості для їхньої реалізації з метою підвищення своєї конкурентоспроможності.

У процесі діагностики виявляються реальні та потенційні конкуренти й виконується аналіз: якості їхньої продукції; цінової політики; технології виробництва; частки ринку; фінансового стану; ефективності діяльності; конкурентних переваг і слабких позицій та ін. Особливість діагностики — аналітична оцінка в умовах невизначеності ситуації.

Конкурентоспроможність як економічна категорія — це властивість об'єкта, яка характеризує ступінь задоволення ним конкретної потреби порівняно з іншими об'єктами на даному ринку. Її кількісна діагностична оцінка можлива за умови зіставлення аналогічних об'єктів. Їхня множина наведена на рисунку 8.1.

Конкурентоспроможність підприємства в найбільшій мірі визначається конкурентоспроможністю його продукції. Конкурентоспроможність підприємств забезпечує конкурентоздатність об'єктів більш високого рівня управління.

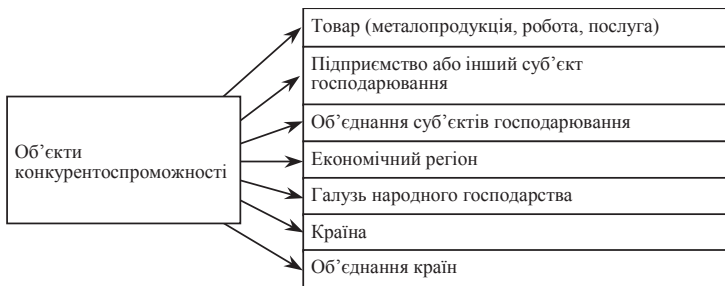

Рис. 8.1. Об'єкти конкурентоспроможності

8.3.2. Аналіз і оцінка конкурентоспроможності металопродукції

Конкурентоспроможність металопродукції — це її характеристика, що відображає здатність окремого виду металопродукції задовольняти конкретні потреби конкретних споживачів у конкретних умовах її використання. Вона визначає відмінність продукції даного підприємства від аналогічної продукції підприємств-конкурентів як за якісними показниками, так і за витратами на задоволення потреби.

Метою діагностики конкурентоспроможності металопродукції є визначення резервів її підвищення. Завдання діагностики для досягнення цієї мети надані на рисунку 8.2 [39].

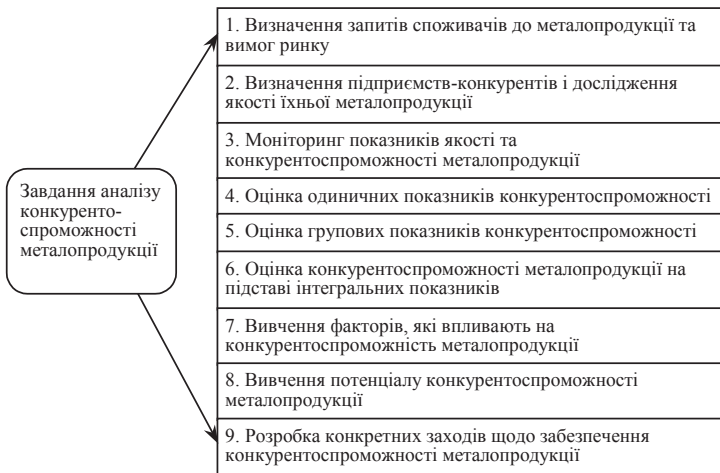

Рис. 8.2. Комплекс завдань аналітичної оцінки конкурентоспроможності металопродукції конкретного виду

Для вирішення першого та другого завдань використовуються методи маркетингових досліджень, а для наступних завдань — система загальнонаукових методів та прийомів економічного аналізу.

Показники конкурентоспроможності продукції та моделі їхнього розрахунку наведені на рисунку 8.3.

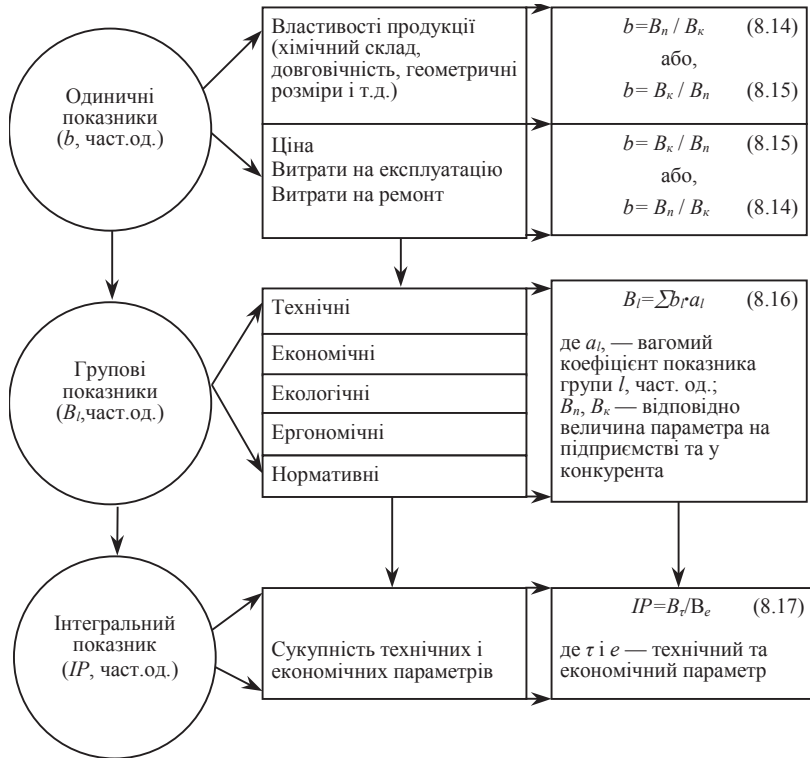

Рис. 8.3. Система показників для оцінки конкурентоспроможності металопродукції конкретного виду

Якщо зростання технічного параметра забезпечує підвищення конкурентоспроможності металопродукції, розрахунки одиничного показника здійснюються за моделлю 8.14, якщо зниження — то за моделлю 8.15, а для економічних параметрів — навпаки (див. рис. 8.3).

8.3.3. Аналіз якості металопродукції

Внутрішня оцінка якості металопродукції містить: аналіз показників якості продукції; оцінку впливу виробничих факторів; визначення причин, внаслідок яких погіршилися показники якості або з'явилися брак та некондиційна продукція й продукція другого та третього сортів; визначення ділянок та винуватців зниження якості продукції; оцінка втрат і збитків та ін.

Аналіз показників якості проводиться для кожного виду металопродукції шляхом порівняння досягнутого рівня одиничних показників якості (хімічного складу, геометричних розмірів, гранулометричних характеристик, механічних і фізичних властивостей та ін.) з вимогами до них, що містяться в: державних або галузевих стандартах; міжнародних стандартах (для продукції на експорт або імпорт); технічних умовах (для сировини, або нової продукції, на яку ще немає стандартів, до їхньої появи).

У діагностиці якості металопродукції, крім визначення та аналізу інтегральних показників якості окремого виду продукції, оцінюється якість усієї продукції металургійного підприємства за допомогою показників, наведених на рисунку 8.4 [39].

Рис. 8.4. Показники якості продукції підприємства

Кількість найменувань металопродукції за їхнім переліком, тобто розширення номенклатури, характеризує в цілому якість продукції, оскільки при цьому збільшується кількість конкретних потреб споживачів, які задовольнило підприємство.

Кількісна оцінка рівня якості надається за допомогою аналітичного показника — **середнього коефіцієнта сортаментності** (або складності) металопродукції, який розраховується за моделлю:

$$\overline{K_c} = Q_{ym} / \sum_{i=1}^I Q_i = \sum_{i=1}^I Q_i \cdot K_{ci} / \sum_{i=1}^I Q_i, \quad (8.18)$$

де $\overline{K_c}$ — середній коефіцієнт складності, част.од.;

Q_{ym} — обсяг виробництва металопродукції в умовному вимірюванні, умовні тонни, або в базових тоннах для феросплавного виробництва;

Q_i — обсяг виробництва металопродукції або феросплавів i -го виду в натуральному вимірюванні, т;

K_{ci} — коефіцієнт складності виготовлення продукції i -го виду, част.од.

$$K_{ci} = P_o / P_i, \quad (8.19)$$

де P_o — продуктивність агрегату при виробленні продукції, яка прийнята за основний вид, т/добу або т/годину;

P_i — продуктивність агрегату при виробленні i -го виду продукції, т/добу або т/годину.

Зростання $\overline{K_c}$ свідчить про поліпшення якості металопродукції, що є результатом ускладнення процесу її виробництва, і навпаки.

Оцінка виконання планових завдань зі сортаменту металопродукції надається за допомогою методу найменшого числа, використання якого розглядалося вище. Ступінь виконання плану з сортаменту продукції не перевищує 100%. Результати такої аналітичної оцінки використовуються в організації заробітної плати, оскільки виконання місячного плану з сортаменту продукції є показником преміювання робітників та умовою преміювання керівників і фахівців.

Оцінку якості деякої продукції одного найменування (прокату, труб, вогнетривів та ін.) надають за допомогою показника — **середнього коефіцієнта гатунку** (K_r , част.од.), який розраховується за моделлю:

$$\overline{K_r} = \frac{C_I Q_I + C_{II} Q_{II} + C_{III} Q_{III}}{C_I (Q_I + Q_{II} + Q_{III})} = \frac{D}{D_1}, \quad (8.20)$$

де C_I, C_{II}, C_{III} — відповідно ціни продукції I, II, III гатунку, грн./т;

Q_I, Q_{II}, Q_{III} — відповідно обсяги виробництва продукції I, II, III гатунку, т;

D — дохід від реалізації продукції, грн.;

D_1 — можливий дохід, якби вся продукція була I гатунку, грн.

Збільшення $\overline{K_r}$ порівняно з планом або звітом попереднього періоду свідчить про поліпшення якості продукції, й навпаки.

Упущена вигода від виробництва продукції II і III гатунків замість I (VB , грн.) розраховується:

$$VB = D_1 - D. \quad (8.21)$$

8.4. Аналіз основних показників якості роботи трудоголективу металургійного підприємства

Відповідність фактично досягнутого рівня технічних параметрів або характеристик металопродукції та напівфабрикатів вимогам стандартів або технічних умов перевіряє відділ технічного контролю підприємства. Результат основної діяльності на підставі цього контролю класифікується за ознакою *придатності* як годна продукція або напівфабрикати та як брак, який не є продукцією або напівфабрикатами. Наявність браку характеризує недостатній рівень якості роботи трудоголективу, яку доцільно оцінювати за допомогою системи показників, наведених у таблиці 8.2.

Таблиця 8.2

ПОКАЗНИКИ НЕНАЛЕЖНОГО РІВНЯ ЯКОСТІ РОБОТИ КОЛЕКТИВУ

Назва показника	Модель розрахунку
1. Брак металопродукції (Q_{δ} , т)	$Q_{\delta} = \sum_{i=1}^I Q_{\delta i}, \quad (8.22)$ <p style="text-align: center;">$Q_{\delta i}$ — обсяг забракованої металопродукції i-го виду, т</p>
2. Питома вага браку в загальному обсязі металопродукції (Y_{δ} , %)	$Y_{\delta} = (Q_{\delta} / Q) \cdot 100, \quad (8.23)$ <p style="text-align: center;">де Q — обсяг виробництва металопродукції, т.</p>
3. Втрати від браку (BB , грн.)	$BB = (C_{\phi} - C_p) \cdot Q, \quad (8.24)$ <p style="text-align: center;">де C_{ϕ} — фактична повна собівартість продукції, грн./т; C_p — розрахована повна собівартість продукції при відсутності браку, грн./т</p>
4. Кількість перепризначеного металу ($Q_{\text{пм}}$, т)	Визначається на підставі даних обліку
5. Втрати від перепризначення металу ($ВП$, грн.)	$ВП = (U_{\phi} - U_{\text{пл}}) \cdot Q_{\text{пм}}, \quad (8.25)$ <p style="text-align: center;">де U_1 і U_2 — відповідно ціна за метал марки сталі за планом та марки, фактично виплавленої, грн./т</p>
6. Кількість рекламаций, шт.	На підставі їхнього обліку
7. Збитки від визнаних рекламаций ($Ш$, грн.)	$Ш = \sum_{g=1}^G Ш_g, \quad (8.26)$ <p style="text-align: center;">де G — число рекламаций, шт.; $Ш_i$ — штрафна санкція з g-ї рекламаций, грн.</p>

Брак металопродукції (напівфабрикатів) не планується, за винятком виробничих ділянок з низьким технічним рівнем виробництва, наприклад у ливарних цехах на дільниці ручної формовки. Тому оцінюється не рівень виконання плану, а динаміка показників, наведених у

таблиці 8.3, виявляються види, причини та винуватці браку й перепризначень металу; розробляються заходи щодо усунення умов їхнього виникнення або зменшення браку, якщо замінити застаріле обладнання в наступному періоді неможливо внаслідок відсутності фінансових ресурсів.

Таблиця 8.3

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ БРАКУ ТРУБ

Назва показника	Попередній період	Поточний період	Відхилення, ±	
			абсолютне	відносне, %
1. Виправлений брак, т	150	120	-30	-20,0
2. Питома вага виправленого браку, у % до обсягу виробництва	6,6	5,2	-1,4	-
3. Кінцевий брак, т у тому числі за видами труб:	1200/100*	1006/100	-194/0	-16,2
– вуглецеві	200/16,7	180/17,9	-20/+1,2	-10,0
– котельні	400/33,3	420/41,7	+20/+8,4	+5,0
– насосно-компресорні	600/50,0	406/40,4	-194/-9,6	-32,3
4. Кінцевий брак за видами дефектів, т:	1200/100	1006/100	-194/0	-16,2
– гільзи	100/8,3	100/9,9	-/+1,6	-
– закатані оправки	400/33,3	360/35,8	-40/+2,5	-10,0
– плівки	620/51,7	396/39,4	-224/-12,3	-36,1
– геометричні параметри	80/6,7	150/14,9	+70/+8,2	+87,5
5. Питома вага кінцевого браку, у % до годного металу	0,78	0,65	-0,13	-
6. Втрати від браку, тис.грн.	3827,5	3122,3	-705,2	-18,4
7. Кількість рекламаций, шт.	9	6	-3	-33,3
8. Збитки від визнаних рекламаций, тис.грн.	800	600	-200	-25,0

Примітка*: у знаменнику — питома вага, %

Брак металопродукції, якщо його неможливо виправити, реалізується за цінами на металобрухт, яким він є фактично. Якщо брак можливо виправити, додаткові витрати на його виправлення збільшують собівартість продукції, але він зараховується як продукція і реалізується, як правило, за цінами продукції нижчого гатунку. Втрати від пе-

репризначення зменшують дохід (виручку) від реалізації продукції. Збитки від реклаमाцій компенсуються з чистого прибутку підприємства і спричиняють зменшення надходжень в економічні фонди на розвиток, стимулювання та соціальні потреби, а також у резервний фонд.

Резервами подальшого поліпшення рівня якості роботи колективу металургійного підприємства є: підвищення технічного рівня виробництва; запобігання аварійним зупинкам устаткування; вихідний контроль сировини та матеріалів для оцінки їхньої якості; підвищення кваліфікаційного рівня робітників; контроль виробничого процесу; впровадження систем управління якістю металопродукції; попередження порушень технології шляхом удосконалення систем мотивації праці та моніторингу правил експлуатації й технічного обслуговування устаткування та ін.

Показниками якості роботи трудового колективу доцільно доповнити систему показників оцінки якості менеджменту підприємства, враховувати їхню динамічну зміну при впровадженні управління за центрами відповідальності.

8.5. Аналіз ритмічності основної діяльності та оцінка втрат від порушення ритму виробничого процесу металургійного підприємства

На металургійному підприємстві для своєчасного та якісного виконання його зобов'язань перед замовниками та споживачами виникає потреба в постійному контролі за виробництвом та відвантаженням металопродукції. Метою цього контролю є забезпечення, у першу чергу, ритмічності виробництва.

Ритмічність виробництва — це здатність підприємства, цеху, ділянки виготовляти продукцію за часом, обсягом та видами у відповідності до оперативного плану-графіка виробництва. Існуюче визначення категорії ритмічності як однакового за обсягами об'єму виробництва за рівні (однакові) терміни часу (зміну, добу, декаду) на сучасному етапі розвитку економіки можна вважати застарілим. Таке визначення входить у протиріччя з необхідністю підвищувати якість і конкурентоспроможність продукції, оновлювати та розширювати сортамент. Досягнення більш високого рівня якісних технічних параметрів або потребує додаткових технологічних операцій (наплавка, зміцнення, позапічна обробка металу та ін.), або збільшує тривалість операційного циклу виготовлення металопродукції.

Оцінка ритмічності виробництва здійснюється за допомогою аналітичного показника — **коефіцієнта ритмічності** ($K_{\text{ритм}}$, част.од.), який розраховується з використанням методу найменшого числа за моделлю:

$$K_{ритм} = \sum_{d=1}^D Q_{\phi d} \leq Q_{пл d} / \sum_{d=1}^D Q_{пл d}, \quad (8.27)$$

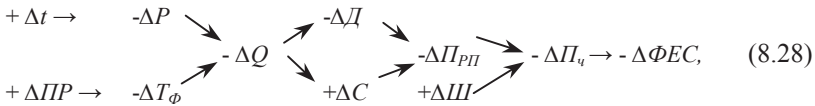
де d — число декад (декада складає 10 діб) у місяці, яке дорівнює трьом;

$Q_{пл d}$ — плановий обсяг виробництва за декаду d , т;

$Q_{\phi d} \leq Q_{пл d}$ — фактичний обсяг виробництва за декаду d , але не вище планового завдання на декаду, т.

Аналогічно розраховуються коефіцієнти ритмічності відвантаження та реалізації металопродукції. При цьому для розрахунку коефіцієнта ритмічності реалізації металопродукції використовується вартісний вимірвач обсягу реалізації.

Оцінка втрат від порушень ритму здійснюється за моделлю 8.28 з використанням взаємопов'язаних показників, що змінюються внаслідок неритмічної роботи:

де «+», «-» — спрямованість впливу (+зростання; — зменшення) показника діяльності;

ΔPP — змінення простоїв основного металургійного агрегату, годин або діб;

Δt — змінення тривалості виробничого циклу, годин;

ΔP — змінення добової продуктивності основного агрегату, т/добу;

ΔT_{ϕ} — змінення фактичного часу роботи основного агрегату, діб (або годин);

ΔQ — зменшення обсягу виробництва металопродукції, т;

ΔC — змінення собівартості металопродукції, грн.;

ΔD — змінення доходу (виручки) від реалізації металопродукції, грн.;

$\Delta\Pi_{PI}$ і $\Delta\Pi_{\phi}$ — відповідно змінення прибутку від реалізації металопродукції та чистого прибутку підприємства, грн.;

$\Delta\Pi$ — змінення штрафних санкцій за несвочасне виконання договірних зобов'язань або постачання металопродукції в меншому обсязі, грн.;

$\Delta\Phi EC$ — змінення фондів економічного стимулювання, грн.

Як видно, виникнення простоїв основного металургійного устаткування зменшує фактичний час його роботи або збільшує тривалість виробничого циклу, що викликає зменшення добової або годинної продуктивності цього устаткування. Обидва фактори, продуктивність агрегату та фактичний час його роботи, впливають на обсяг виробництва металопродукції, дохід, фінансовий результат та економічні фонди, наприклад, фонди розвитку підприємства, соціального розвитку та матеріального заохочення.

Основні терміни та поняття

Основна діяльність металургійного підприємства; зміст тематичного аналізу виробництва та реалізації металопродукції; мета аналізу основної діяльності металургійного підприємства; вартісні показники; дохід; фактори доходу; факторний аналіз доходу; товарна продукція; аналіз натуральних показників виробництва; резерви зростання обсягів виробництва; діагностика конкурентного середовища; конкурентоспроможність як економічна категорія; об'єкти конкурентоспроможності; завдання аналізу конкурентоспроможності металопродукції; система показників оцінки конкурентоспроможності; показники якості металопродукції; коефіцієнт складності; коефіцієнт ґатунку; упущена вигода; якість роботи трудового колективу; показники й методика аналізу якості роботи; ритмічність виробництва; модель оцінки втрат від порушення виробничого ритму.

8.6. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Обґрунтувати особливості аналізу натуральних показників основної діяльності металургійного підприємства.
2. Обґрунтувати необхідність діагностики конкурентного середовища та конкурентоспроможності металургійного підприємства.
3. Об'єкти конкурентоспроможності, їхня сутність.
4. Єдність та відмінність категорій конкурентоспроможності металопродукції продукції й конкурентоспроможності підприємства та методик їхнього аналізу.
5. Указати послідовність вирішення завдань діагностики конкурентоспроможності металопродукції.
6. Класифікувати показники конкурентоспроможності металопродукції та надати їхню характеристику.
7. Навести моделі для розрахунку одиничних, групових та інтегрального показників конкурентоспроможності металопродукції конкретного виду.
8. У чому полягають єдність і відмінність внутрішнього та зовнішнього аналізу якості металопродукції?
9. Обґрунтувати систему показників оцінки якості металопродукції підприємства.
10. Як аналізується відвантаження металопродукції за стандартами?
11. На підставі даних таблиці 8.3 «Аналіз динаміки показників браку труб» зробити висновки з аналізу наявних резервів, оцінити їх та запропонувати заходи з поліпшення рівня якості роботи трудового колективу.

12. Як оцінити вплив сортності продукції на оціночні показники діяльності основного цеху та металургійного підприємства?

13. Як оцінити вплив порушень виробничого ритму на показники діяльності цехів та металургійного підприємства?

14. Як визначити вплив недотримання договірних зобов'язань і контрактів з постачання металопродукції на оціночні показники діяльності металургійного підприємства?

Вправа 8.1. Підприємство колективної форми власності функціонує як закрите акціонерне товариство й виробляє сталі труби. Показники його діяльності наведені в таблиці 8.4.

Таблиця 8.4

**ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ
ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Показники	Рік перший	Рік другий	Рік третій
1. Обсяг виробництва труб сталевих, т	154140	171700	175590
2. Товарна продукція в діючих цінах, тис.грн.	252874	262754	266066
3. Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис.грн.	252962	262754	259862
4. Собівартість продукції, тис.грн.	214986	254933	254915
5. Витрати металу, т	178340	197237	195800
6. Витрати палива, т.у.п.	23506	18000	15896
7. Витрати електроенергії, тис. кВт·г	57414	9800	72036
8. Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн.	68900	69000	69840
9. Чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб	1789	2343	2220
10. Середня заробітна плата, грн./місяць	440	463	486

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу основної діяльності трубного підприємства в динаміці;
- провести аналіз і зробити висновки;
- надати пропозиції щодо поліпшення основної діяльності трубного підприємства.

Вправа 8.2. Виконати розбір господарської ситуації, опис якої наведено в таблиці 8.5.

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу виконання плану металургійного підприємства з сортаменту продукції;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Таблиця 8.5

СОРТАМЕНТ ПРОКАТУ

Вид продукції	Обсяг виробництва, тис. т	
	план	звіт
Заготовка для перекату	220	250
Штрипси лист	330	310
Жерсть чорнова	100	99
Сталь: — гарячекатана;	25	20
— холоднокатана	30	35

Вправа 8.3. Виконати розбір господарської ситуації. Вихідні дані наведені в таблиці 8.6.

Таблиця 8.6

ПОКАЗНИКИ РОБОТИ КОНВЕРТЕРА

Показники	План	Звіт
Місткість конвертера, т	100	100
Календарний час роботи, доба	365	365
Капітальний ремонт, доба	11	17
Холодний ремонт, доба	5,3	5,6
Резервний час, доба	3,7	3,4
Гарячі простої, доба	20	26
Виплавка сталі, тис. т	1050	1000

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу виконання плану показників роботи конвертера;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Вправа 8.4. Опис господарської ситуації наведено в таблиці 8.7.

Таблиця 8.7

ОБСЯГ ВИРОБНИЦТВА МЕТАЛОПРОДУКЦІЇ

Сорт	Ціна за одиницю продукції, грн.	Обсяг виробництва, тис. т	
		план	звіт
Перший	110	777	778,3
Другий	82	17	8,3
Третій	74	2	1,6

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу виконання плану металургійного підприємства з якості продукції;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Вправа 8.5. Вихідні дані наведені в таблиці 8.9.

Таблиця 8.9

ВИПУСК ПРОДУКЦІЇ , тис.т

Декади	План	Звіт
I	1000 000	95 000
II	1000 000	98 000
III	90 000	93 000

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу виконання плану металургійного підприємства з ритмічності випуску продукції;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Розділ 9

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

9.1. Аналіз використання трудоуних ресурсів підприємства

9.1.1. Мета та задачі аналізу використання трудових ресурсів

Забезпеченість виробничого підприємства трудовими ресурсами, раціональне їхнє використання та висока продуктивність праці є принципово важливою умовою його нормального функціонування. Тільки в такому випадку можливо забезпечити зростання ефективності виробництва, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

Мета аналізу використання трудових ресурсів — виявлення, оцінка та мобілізація резервів підвищення продуктивності праці на підприємстві за рахунок підвищення кадрового потенціалу та організаційно-технічного рівня виробництва.

Зазначена мета реалізується при виконанні комплексу задач:

- оцінка ступеня виконання завдань (норм, плану, нормативів) трудових показників та дослідження їхньої зміни в динаміці;
- оцінка забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів трудовими ресурсами в цілому, за категоріями й професіями;
- оцінка ефективності використання трудових ресурсів;
- оцінка впливу факторів на трудові показники;
- оцінка співвідношень трудових показників;
- визначення впливу ступеня використання трудових ресурсів на показники діяльності підприємства;
- розробка заходів щодо поліпшення трудових показників для прийняття управлінських рішень.

9.1.2. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами

Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами включає:

- зіставлення фактичних даних про чисельність окремих категорій працюючих із плановими та нормативними;
- аналіз структури персоналу;
- аналіз забезпеченості підприємства кадрами за професіями;
- аналіз руху робочої сили;
- аналіз якісного складу трудових ресурсів (на підставі співвідношень основних і допоміжних робітників; робітників, які працюють за відрядною та погодинною формами організації праці; рівня кваліфікації робітників).

У процесі аналізу чисельності та складу персоналу його поділяють на дві групи: *промислово-виробничий та непромисловий персонал*.

Промислово-виробничий персонал — це працівники, які зайняті у виробництві або його безпосередньому обслуговуванні (працівники основних, допоміжних та обслуговуючих виробництв, науково-дослідних підрозділів, лабораторій, заводоуправління, складів та охорони).

Непромисловий персонал — працівники, які входять до чисельного складу підприємства, але їхня діяльність не пов'язана з виробничим процесом (працівники житлово-комунального господарства, медичних установ, транспорту, дитячих садків та ясел, навчальних закладів, культурних установ та ін.).

Промислово-виробничий персонал у статистичній звітності поділяється на *робітників і службовців*. До *робітників* належать, в основному, працівники, зайняті безпосередньо дією на предмети праці, пе-

реміщенням сировини, матеріалів, напівфабрикатів і продукції, доглядом за засобами праці й контролем за роботою устаткування, контролем технологічного процесу та якості продукції й іншими видами обслуговування виробничого процесу. До *робітників* відносяться категорії безпосередньо *робітників*, а також *молодший обслуговуючий персонал*, тобто робітники, які не мають безпосереднього відношення до виробничого процесу, а це — робітники охорони, водії легкових машин, кур'єри, гардеробники та ін., а також *учні*. У складі *службовців* слід виділяти *керівників, професіоналів та спеціалістів* [42].

Забезпеченість металургійного підприємства та його структурних підрозділів трудовими ресурсами визначається зіставленням фактичної чисельності персоналу звітного періоду з плановою чи нормативною та з показниками, які були досягнуті в минулі періоди. Зміна чисельності працівників аналізується за складом і категоріями, з'ясовуються причини таких змін. Дані для аналізу чисельності та структури персоналу на прикладі сталеплавильного цеху наведені в таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА ВИКОНАННЯ ПЛАНУ З ЧИСЕЛЬНОСТІ Й СТРУКТУРИ ПЕРСОНАЛУ СТАЛЕПЛАВИЛЬНОГО ЦЕХУ

Категорії персоналу	Минулий рік		Звітний рік					
	кількість, осіб	питома вага, %	план		факт		виконання плану, %	абсолютне відхилення від плану, осіб
			кількість, осіб	питома вага, %	кількість, осіб	питома вага, %		
Всього промислово-виробничого персоналу,	465	100,0	470	100,0	467	100,0	99,4	- 3
у тому числі:								
– робітники;	419	90,1	424	90,2	422	90,3	99,5	- 2
– молодший обслуговуючий персонал;	5	1,1	6	1,3	5	1,1	83,3	- 1
– учні;	1	0,2	-	-	-	-	-	-
– керівники;	6	1,3	6	1,3	6	1,3	100,0	-
– професіонали;	-	-	-	-	-	-	-	-
– спеціалісти	34	7,3	34	7,2	34	7,3	100,0	-

Як видно з таблиці 9.1, структура чисельності персоналу за категоріями в звітному році при зіставленні з рівнем показника минулого року принципово не змінилась. Значну частину персоналу складають робітники, частка яких у минулому році становила 90,1%, у звітному — 90,3%, абсолютне відхилення склало +0,2%. План із забезпеченості цеху трудовими ресурсами в звітному році недовиконаний на 0,6%, що обумовлено меншою чисельністю промислово-виробничого персоналу в порівнянні з планом на 3 особи, у тому числі за категоріями персоналу: робітників на 2 особи, молодшого обслуговуючого персоналу на 1 особу. Невиконання плану за указаними категоріями персоналу, в найбільшій мірі, зумовлено непопулярністю робітничих професій сталеплавильного виробництва через тяжкі й шкідливі умови праці, незадовільний рівень заробітної плати, соціальну незахищеність робітників.

При аналізі забезпеченості підприємства трудовими ресурсами значну увагу приділяють оцінці забезпеченості підприємства кадрами найважливіших професій і аналізу якісного складу працівників за кваліфікацією. **Узагальнюючим показником** рівня кваліфікації робітників є **середній тарифний розряд**, який визначається за професіями в розрізі структурних підрозділів та по підприємству в цілому:

$$\bar{F} = (\sum F \cdot \mathcal{C}_p) / \sum \mathcal{C}_p, \quad (9.1)$$

де \bar{F} — середній тарифний розряд;

F — конкретний тарифний розряд;

\mathcal{C}_p — чисельність робітників, які працюють за конкретним тарифним розрядом, осіб.

Кваліфікаційний рівень працівників залежить від їхнього віку, стажу роботи та освіти, тому при аналізі слід вивчати та оцінювати вплив кожного з цих факторів на склад робітників. Рівень зазначених факторів постійно змінюється внаслідок руху робочої сили, тому при аналізі забезпеченості підприємства трудовими ресурсами значну увагу приділяють також дослідженню показників руху робочої сили за певний період часу.

Для характеристики руху робочої сили розраховують і аналізують динаміку коефіцієнтів обороту з приймання на роботу та вибуття, плинності кадрів, постійного складу працівників. У часи фінансово-економічної кризи доцільно аналізувати ще й структуру зайнятості (повної та неповної) за категоріями працюючих.

Коефіцієнт обороту з приймання на роботу (K_{np}):

$$K_{np} = \mathcal{C}_{np} / \mathcal{C}, \quad (9.2)$$

де \mathcal{C}_{np} — кількість прийнятих на роботу працівників, осіб;

\mathcal{C} — середньооблікова чисельність працівників, осіб.

Коефіцієнт обороту з вибуття (K_6):

$$K_6 = \mathcal{C}_6 / \mathcal{C}, \quad (9.3)$$

де \mathcal{C}_6 — кількість працівників, що звільнилися, осіб.

Коефіцієнт плинності кадрів ($K_{нк}$):

$$K_{нк} = \mathcal{C}_{нк} / \mathcal{C}, \quad (9.4)$$

де $\mathcal{C}_{нк}$ — кількість працівників, що звільнені за власним бажанням й за порушення трудової дисципліни, осіб.

Коефіцієнт постійності складу персоналу підприємства (працівників) (K_{nc})

$$K_{nc} = \mathcal{C}_{рiк} / \mathcal{C}, \quad (9.5)$$

де $\mathcal{C}_{рiк}$ — кількість працівників, що пропрацювали на підприємстві весь рік, осіб.

При аналізі руху робочої сили необхідно вивчити причини звільнення працівників (за власним бажанням, скорочення кадрів, через порушення трудової дисципліни та ін.) й розробити заходи щодо усунення причин, що вплинули негативно.

9.1.3. Аналіз використання фонду робочого часу

Одним з основних внутрішніх факторів, що впливає на продуктивність праці, є використання робочого часу. Повноту використання трудових ресурсів можна оцінити за кількістю відпрацьованих за звітний період днів і годин одним працюючим і одним робітником, а також за інтенсивністю використання фонду робочого часу. Такий аналіз проводиться за кожною категорією працівників, за кожним виробничим підрозділом і по підприємству в цілому.

Залежність **фонду робочого часу** від показників-факторів має вигляд:

$$\mathcal{ФРЧ} = \mathcal{C} \cdot \mathcal{РД} \cdot \mathcal{T}_{рД}, \quad (9.6)$$

де $\mathcal{ФРЧ}$ — фонд робочого часу структурного підрозділу або підприємства, годин;

\mathcal{C} — чисельність працівників у структурному підрозділі або на підприємстві, осіб;

R_D — кількість робочих днів, відпрацьованих одним працівником у середньому за рік, днів/особу;

T_{RD} — середня тривалість робочого дня, годин/день.

Дані для проведення аналізу використання фонду робочого часу на прикладі сталеплавильного цеху наведені в таблиці 9.2.

Таблиця 9.2

**АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ФОНДУ РОБОЧОГО ЧАСУ
В СТАЛЕПЛАВИЛЬНОМУ ЦЕХУ**

Показник	План	Факт	Виконання плану, %	Абсолютне відхилення, +
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	470	467	99,4	- 3
Відпрацьовано одним працівником: — днів;	219	210	95,9	- 9
— годин	1752	1596	91,1	- 156
Середня тривалість робочого дня, годин	8,0	7,6	95,0	- 0,4
Фонд робочого часу, годин	823440	745332	90,5	- 78108
— у тому числі позаурочно відпрацьований час, годин	-	2280	-	+ 2280

Як видно з таблиці 9.2, фактичний фонд робочого часу у звітному році зменшився проти планового на 78108 годин, у тому числі за рахунок зміни таких показників-факторів:

а) чисельності персоналу, яка зменшилась на 3 особи. Абсолютне відхилення фонду робочого часу за рахунок чисельності персоналу склало $(467 - 470) \times 219 \times 8 = -5256$ годин;

б) невідпрацьованих днів. Фактичні цілоденні втрати робочого часу вищі за планові на 9 днів, таке перевищення сталося за рахунок збільшення прогулів і невиходів на роботу через тимчасову непрацездатність. Абсолютне відхилення фонду робочого часу за рахунок цілоденних втрат робочого часу склало $(210 - 219) \times 467 \times 8 = -33624$ години;

в) тривалості робочого дня. Абсолютне відхилення фонду робочого часу за рахунок зниження тривалості робочого дня склало $(7,6 - 8,0) \times 467 \times 210 = -39228$ годин.

У звітному році трудові ресурси сталеплавильного цеху використовувались недостатньо ефективно. В середньому одним працівником відпрацьовано 210 днів замість 219, у зв'язку з цим втрати робочого часу на одного працюючого становили 9 днів, а на весь персонал $9 \times 467 = 4203$ дні, або $4203 \times 8 = 33624$ години. Внутрішньозмінні втрати робочого часу за один день становили 0,4 години, а за всі відпрацьовані працівниками дні склали $0,4 \times 210 \times 467 = 39228$ годин. За-

гальні втрати часу становили $33624 + 39228 = 72852$ години. Наявність позаурочних годин роботи, які фактично склали у звітному році 2280 годин певною мірою компенсують втрати робочого часу, оскільки випуск продукції збільшується, але це не впливає на показник годинної продуктивності праці, бо одночасно зі збільшенням випуску продукції збільшуються витрати праці.

Невраховані внутрішньозмінні втрати робочого часу виявляють за допомогою методу фотографії робочого дня. Вони можуть бути викликані різними об'єктивними та суб'єктивними обставинами, що не передбачені планом: прогулами; додатковими відпустками з дозволу адміністрації; захворюваннями працівників з тимчасовою втратою працездатності; простоями через несправність обладнання, машин, механізмів; через відсутність сировини, матеріалів, електроенергії, палива та ін. Кожен вид втрат аналізується докладніше, особливо ті, що залежать від підприємства. Зменшення втрат робочого часу з причин, залежних від трудового колективу, є резервом збільшення виробництва продукції, який не вимагає додаткових капітальних вкладень і дозволяє швидко одержати віддачу.

У процесі аналізу втрат робочого часу необхідно встановити непродуктивні витрати праці, які складаються з витрат робочого часу на виготовлення забракованої продукції та виправлення браку, а також у зв'язку з відхиленнями від ходу технологічного процесу. Для визначення їхньої величини використовують дані про втрати від браку металопродукції.

Проте втрати робочого часу не завжди впливають на зменшення обсягу виробництва продукції, оскільки вони можуть бути компенсовані підвищенням інтенсивності праці працівників. Тому при аналізі використання трудових ресурсів значна увага приділяється вивченню показників продуктивності праці, тобто ефективності використання трудових ресурсів.

9.1.4. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів

Узагальнюючими показниками ефективності використання трудових ресурсів є:

а) **рентабельність персоналу (R_{Π})**:

$$R_{\Pi} = \Pi / Ч_{\PiВП}, \quad (9.7)$$

де Π — прибуток від реалізації продукції, грн.;

$Ч_{\PiВП}$ — середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб;

б) **продуктивність праці**, для оцінки рівня якої застосовується система узагальнюючих показників та їхніх показників-факторів [43].

Узагальнюючі показники продуктивності праці: середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток одним робітником продукції на одного працюючого у вартісному виразі по підприємству в цілому або у натуральному та умовно-натуральному виразі — по цеху.

Факторами узагальнюючих показників продуктивності праці є:

– *індивідуальні показники*: витрати часу на виробництво одиниці продукції певного виду (трудомісткість продукції) або випуск продукції певного виду в натуральному виразі за один людино-день або людино-годину;

– *допоміжні показники*: витрати часу на виконання одиниці певного виду робіт або обсяг виконаних робіт за одиницю часу.

Оціночним показником продуктивності праці є середньорічний виробіток продукції одним працюючим:

$$B_{Рік} = (Y_p / 100) \cdot PД \cdot T_{РД} \cdot B_z, \quad (9.8)$$

де $B_{Рік}$ — середньорічний виробіток продукції одним працюючим, грн./особу або т/особу;

Y_p — питома вага робітників у складі працюючих, %;

B_z — середньогодинний виробіток одного робітника, грн./особу або т/особу.

Абсолютне відхилення середньорічного виробітку продукції одним працюючим за рахунок впливу зазначених показників-факторів (факторний аналіз) визначається за допомогою прийому ланцюгових підстановок наступним чином:

– за рахунок зміни питомої ваги робітників у складі працюючих:

$$+ \Delta B_{Рік (Y_p)} = (+ \Delta Y_p / 100) \cdot PД_0 \cdot T_{РД_0} \cdot B_{z0}; \quad (9.9)$$

– за рахунок зміни кількості відпрацьованих днів одним робітником:

$$+ \Delta B_{Рік (PД)} = (Y_{p1} / 100) \cdot (+ \Delta PД) \cdot T_{РД_0} \cdot B_{z0}; \quad (9.10)$$

– за рахунок зміни середньої тривалості робочого дня:

$$+ \Delta B_{Рік (T_{РД})} = (Y_{p1} / 100) \cdot PД_1 \cdot (+ \Delta T_{РД}) \cdot B_{z0}; \quad (9.11)$$

– за рахунок зміни середньогодинного виробітку одним робітником:

$$+ \Delta B_{Рік (B_z)} = (Y_{p1} / 100) \cdot PД_1 \cdot T_{РД_1} \cdot (+ \Delta B_z), \quad (9.12)$$

де 0 і 1 — відповідно базова та звітна величини показника-фактора.

Після виконання факторного аналізу виявляють причини відхилень для розробки заходів щодо усунення тих з них, які вплинули на продуктивність праці негативно.

Дані для аналізу загальної оцінки виконання плану продуктивності праці у звітному році в умовах сталеплавильного цеху наведені в таблиці 9.3.

Таблиця 9.3

**АНАЛІЗ ОЦІНКИ ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ
В УМОВАХ СТАЛЕПЛАВИЛЬНОГО ЦЕХУ ЗА ЗВІТНИЙ РІК**

Показники	План	Факт	Виконання плану, %	Абсолютне відхилення, +
Товарний випуск сталі, тис.т	1220,3	1231,9	100,95	+ 11,6
Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	470	467	99,4	- 3
– з них робітники, осіб	424	422	99,5	- 2
Питома вага робітників у загальній чисельності, %	90,2	90,3	100,1	+ 0,1
Відпрацьовано одним робітником, днів	219	210	95,9	- 9
Середня тривалість робочого дня, годин	8,0	7,6	95,0	- 0,4
Середньорічний виробіток на одного працюючого, т/особу	2596,4	2637,9	101,6	+ 41,5
Середньорічний виробіток на одного робітника, т/особу	2878,1	2919,2	101,4	+ 41,1
Середньоденний виробіток на одного працюючого, т/осіб	11,9	12,6	105,9	+ 0,7
Середньоденний виробіток на одного робітника, т/особу	13,1	13,9	106,1	+ 0,8
Середньогодинний виробіток на одного робітника, т/особу	1,6	1,8	112,5	+ 0,2

Як видно з даних таблиці 9.3, зростання фактичної питомої ваги робітників у складі працюючих проти плану викликало підвищення середньорічного виробітку на одного працюючого на $(0,903-0,902) \times 219 \times 8 \times 1,6 = +2,8$ т/особу.

Менший ступінь виконання плану з середньорічного виробітку на одного робітника — 101,4% (на одного працюючого — 101,6%) при зіставленні його з відповідним ступенем виконання плану з середньоденного виробітку — 106,1% (105,9%) обумовлено зменшенням фактично відпрацьованих днів за рік одним робітником (працюючим). За рахунок негативної дії цього фактора середньорічний виробіток на одного працюючого знизився на $0,903 \cdot (210-219) \times 8 \times 1,6 = - 104,0$ т/особу.

Менший ступінь виконання плану з середньоденного виробітку на одного робітника — 106,1% при зіставленні з відповідним ступенем виконання плану з середньогодинного виробітку — 112,5% обумовлено зменшенням середньої тривалості робочого дня. За рахунок негативної дії цього фактора середньорічний виробіток на одного працюючого знизився на $0,903 \times 210 \times (7,6-8) \times 1,6 = -121,4$ т/особу.

Позитивне збільшення середньогодинного виробітку на одного робітника відносно планового завдання зумовило підвищення середньорічного виробітку на одного працюючого на $0,903 \times 210 \times 7,6 \times (1,8-1,6) = +264,1$ т/особу.

Загальне збільшення (абсолютне відхилення) середньорічного виробітку на одного працюючого відносно планового завдання становить: $2637,9 - 2596,4 = +41,5$ т/особу, що підтверджується результатами проведеного факторного аналізу:

$$+2,8 - 104,0 - 121,4 + 264,1 = +41,5 \text{ т/особу.}$$

Аналіз використання трудових ресурсів на підприємстві й рівень продуктивності праці необхідно розглядати в динаміці та в тісному зв'язку з оплатою праці.

9.1.5. Аналіз фонду оплати праці та ефективності його використання

Завданнями аналізу фонду оплати праці (ФОП) є визначення правильності витрачання коштів на оплату праці, виявлення впливу факторів, встановлення правильності співвідношення темпів зростання продуктивності праці й середньої заробітної плати.

При аналізі ФОП необхідно дослідити зміну показника в динаміці та рівень виконання плану, визначити фактори, що спричинили його зміну.

При вивченні структури ФОП слід приділити увагу питомій вазі окремих елементів у загальній сумі та дослідити їхню зміну в динаміці й оцінити виконання завдання. При визначенні рейтингової оцінки підприємства важливо дослідити співвідношення трудових показників і середньої заробітної плати по підприємству з відповідними показниками підприємств галузі, а середню заробітну плату по підприємству порівняти також з прожитковим мінімумом, мінімальною заробітною платою та іншими показниками, що діють на момент дослідження.

При проведенні факторного аналізу ФОП оцінюється вплив на його абсолютне відхилення таких показників-факторів, як чисельність і середня заробітна плата, та виявляються причини виявлених відхилень:

$$+\Delta \text{ФОП}_q = +\Delta \text{Ч} \cdot 3_0 \cdot 12, \quad (9.13)$$

$$+\Delta \text{ФОП}_z = +\Delta 3 \cdot \text{Ч}_1 \cdot 12, \quad (9.14)$$

де $+\Delta \text{ФОП}_q$, $+\Delta \text{ФОП}_z$ — абсолютне відхилення ФОП за рахунок зміни чисельності працівників і середньої заробітної плати, грн./рік;

+ΔЧ — абсолютне відхилення середньорічної чисельності працівників, осіб;

+ΔЗ — абсолютне відхилення середньої заробітної плати, грн./місяць;

Ч₁ — фактична середньорічна чисельність персоналу в звітному періоді, осіб;

З₀ — базовий рівень середньої заробітної плати, грн./місяць.

Дані для аналізу виконання плану по фонду оплати праці на прикладі сталеплавильного цеху наведені в таблиці 9.4.

Як видно з даних таблиці 9.4, фонд оплати праці в звітному періоді при зіставленні з рівнем запланованого показника збільшився на + 1232,2 тис.грн., що зумовлено, головним чином, підвищенням середньомісячної заробітної плати, оскільки виконання плану із середньомісячної заробітної плати (111,9%) перевищує виконання плану із середньооблікової чисельності персоналу цеху (105,7%).

Таблиця 9.4

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ
У СТАЛЕПЛАВИЛЬНОМУ ЦЕХУ**

Показник	План	Факт	Виконання плану, %	Абсолютне відхилення, +
Фонд оплати праці, тис. грн./рік,	10998,0	12230,2	111,2	+ 1232,2
у тому числі:				
— основна заробітна плата;	4399,2	5014,4	114,0	+ 615,2
— додаткова;	6532,8	7118,0	108,9	+ 585,2
— заохочення та компенсаційні виплати	66,0	97,8	148,2	+ 31,8
Структура фонду оплати праці, всього, %,	100,0	100,0	-	-
у тому числі:				
— основна заробітна плата;	40,0	41,0	102,5	+ 10
— додаткова;	59,4	58,2	98,0	- 1,2
— заохочення та компенсаційні виплати	0,6	0,8	133,3	+ 0,2
Середня заробітна плата, грн./місяць	1950,0	2182,4	111,9	+ 232,4
У тому числі за категоріями персоналу:				
— робітники;	1842,7	2062,4	111,9	+ 219,7
— учні;	-	-	-	-
— керівники;	3742,1	4033,1	107,8	+ 291,0
— спеціалісти;	2080,7	2135,9	102,7	+ 55,2
— молодший обслуговуючий персонал	980,0	1072,4	109,4	+ 92,4
Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	470,0	467	105,7	-3

Абсолютне відхилення фонду оплати праці за рахунок зменшення фактичного рівня середньооблікової чисельності персоналу склало $(467 - 470) \times 1950,0 \times 12 = -70200$ грн. Абсолютне відхилення фонду оплати праці за рахунок зростання в звітному періоді середньомісячної заробітної плати склало $467 \times (2182,4 - 1950,0) \times 12 = +1302369,6$ грн. Сумарний вплив середньооблікової чисельності та середньомісячної заробітної плати одного працюючого на зміну ФОП склав $+1232,2$ тис.грн.

У звітному періоді значної зміни структури фонду оплати праці не спостерігається. Так, частка основної заробітної плати в ФОП за планом склала 40,0%, а за звітом — 41,0%, у той же час спостерігається зниження частки додаткової заробітної плати з 59,4% до 58,2%. Такі зміни зумовлені, головним чином, підвищенням часових тарифних ставок та посадових окладів працівників.

У процесі аналізу ефективності використання фонду оплати праці оцінюється відповідність темпів росту середньої заробітної плати та продуктивності праці. Якщо темпи росту продуктивності праці перевищують темпи росту середньої заробітної плати, то на підприємстві складаються умови зниження собівартості продукції за рахунок трудових витрат.

Коефіцієнт співвідношення продуктивності праці та середньої заробітної плати (KI , част.од.) визначається наступним чином:

$$KI = I_8 / I_3, \quad (9.15)$$

де I_6 та I_3 — загальні індекси продуктивності праці та середньої заробітної плати, част. од.

Зазначене співвідношення повинно дотримуватись приблизно у таких розмірах:

- при нормальних умовах функціонування підприємства — 1:0,8;
- при освоєнні нових видів продукції або виробничих потужностей — (1:0,7).

Кількісна оцінка впливу співвідношення між зростанням продуктивності праці та середньої заробітної плати на зміну собівартості продукції у відсотках ($\pm \Delta C_T$, %) та у грошових одиницях ($\pm \Delta C_T$, грн.) визначається за формулами відповідно 9.16 та 9.17, а на зміну фінансового результату ($\pm \Delta P_T$, грн.) — за формулою 9.18 [39]:

$$\pm \Delta C_T, \% = (I_3 / I_6 - 1) \cdot U_3, \quad (9.16)$$

$$\pm \Delta C_T, \text{грн.} = C (\pm \Delta C_T, \%) / 100, \quad (9.17)$$

де U_3 — питома вага витрат на заробітну плату з нарахуваннями на соціальне забезпечення у собівартості продукції або у валових витратах, %;

C — собівартість продукції або валові витрати, грн.

$$\pm \Delta \Phi P_T = \mp \Delta C_T. \quad (9.18)$$

Для оцінки ефективності використання коштів на ФОП підприємства застосовують, головним чином, показник **рентабельності заробітної плати** (R_3 , част.од.):

$$R_3 = \Pi / \Phi ОП, \quad (9.19)$$

де Π — прибуток підприємства за звітний період, грн.;

$\Phi ОП$ — фонд оплати праці підприємства за звітний період, грн.

У процесі аналізу ефективності використання ФОП підприємства необхідно також зіставити темпи зростання його та середньої заробітної плати з основними показниками, які характеризують темпи зростання кінцевих результатів діяльності підприємства, таких як обсяг виробництва та реалізації продукції, витрати на 1 гривню товарної продукції; прибутку; рентабельності та ін. Перевищення темпів росту ФОП та середньої заробітної плати при зіставленні з указаними показниками свідчить про неефективне використання коштів на оплату праці.

9.2. Аналіз використання матеріальних ресурсів

Важливе значення в усіх видах економічного аналізу приділяється оцінці ефективності використання матеріальних ресурсів, які мають суттєву частку в собівартості металопродукції та витратах звітного періоду. Тому пошук, оцінка та мобілізація резервів зменшення використання матеріальних ресурсів є метою внутрішнього управлінського аналізу. Мета ж зовнішнього аналізу полягає в оцінці ефективності використання підприємством матеріальних ресурсів.

Аналіз стану використання матеріальних ресурсів у статичі, динаміці та в рейтинговій оцінці проводиться за допомогою системи показників, яка наведена в таблиці 9.5.

Слід зазначити, що показники 1 і 2 (див. табл. 9.5) використовуються в зовнішньому та внутрішньому аналізі матеріальних витрат, показники 3–9 — тільки у внутрішньому економічному аналізі.

Головною причиною великої матеріалоемності металопродукції є недосконалість технологій та низький рівень технічного стану обладнання. Їхнє поліпшення є найважливішим резервом підвищення матеріаловіддачі на вітчизняних підприємствах металургійного комплексу.

Таблиця 9.5

**СИСТЕМА УЗАГАЛЬНЮЮЧИХ ПОКАЗНИКІВ
ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ**

Рівень управління	Назва показника	Модель розрахунку
1	2	3
Металургійне підприємство	1. Матеріаловіддача (МВ, грн./грн.)	$MB = TP / M3, \quad (9.20)$ $MB = D / M3, \quad (9.21)$ <p>де МЗ — матеріальні витрати, грн.; ТП — товарна продукція, грн.; Д — дохід (виручка) від реалізації продукції, грн.</p>
	2. Матеріалоемність (МЄ, грн./грн.)	$ME = M3 / TP, \quad (9.22)$ $ME = M3 / D, \quad (9.23)$
	3. Наскрізний коефіцієнт витрат металу на 1 т металопродукції, (К _{МВМ} , т/т)	$K_{MBM} = K_{MBM1} \cdot K_{MBM2} \cdot \dots \cdot K_{MBMh}, \quad (9.24)$ <p>де К_{МВМ1}, К_{МВМ2}, К_{МВМh} — коефіцієнти витрат металу на виробництво продукції на 1, 2, ..., h стадії (переділі) відповідно, т/т.</p>
	4. Енергоемність (ЕЄ, грн./грн.)	$EE = E3 / TP, \quad (9.25)$ $EE = E3 / D, \quad (9.26)$ <p>де ЕЗ — енерговитрати, грн.</p>
	5. Паливостемність (ПЄ, грн./грн.)	$PE = P3 / TP, \quad (9.27)$ $PE = P3 / D, \quad (9.28)$ <p>де ПЗ — вартість витраченого палива, грн.</p>
Цех, виробнича ділянка	6. Коефіцієнт витрат металу (К _{ВМ} , т/т)	$K_{BM} = Q_{in} / Q, \quad (9.29)$ <p>де Q_{in} — маса використаної метало-шихти, т; Q — обсяг виробництва метало-продукції, т</p>
	7. Коефіцієнт вилучення корисного компонента (металу) з сировини (К _{КС} , %)	$K_{KS} = U_C - U_M, \quad (9.30)$ <p>де U_M і U_C — відповідно питома вага корисного компонента у металопродукції та сировині, %.</p>
	8. Витрати електроенергії на 1 т металопродукції (К _Е , кВт·г / т)	$K_E = E / Q, \quad (9.31)$ <p>де Е — витрати електроенергії, кВт·г.</p>
	9. Витрати умовного палива на 1 т металопродукції (К _{У.п.} , т у.п. / т)	$K_{y.p.} = \frac{\sum U\Pi_k \cdot K\Pi_k}{Q}, \quad (9.32)$ <p>де U\Pi_k — витрати k-го палива, фіз.од.; K\Pi_k — коефіцієнт перерахунку в умовне паливо, част.од.</p>

Виявлення конкретних причин зміни матеріальних витрат та кількісна оцінка впливу факторів здійснюються за окремими видами металопродукції за допомогою способу різниць або ланцюгових підстановок. Факторами, які впливають на розмір матеріальних витрат, є: ціна на матеріал; витратний коефіцієнт матеріальних ресурсів на одиницю металопродукції; обсяг виробництва металопродукції; структура виробництва. Якщо характерною ознакою виробничого процесу є велика матеріалоємність і паливоємність продукції, необхідно діагностувати стан системи управління запасами. Комплекс завдань для її оцінки наведено на рисунку 9.1.

Рис. 9 1. Послідовність завдань діагностики стану системи управління запасами на металургійному підприємстві

Актуальною проблемою *підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів* є вдосконалення нормативної бази металургійного підприємства, оскільки від її стану залежить об'єктивність аналітичних оцінок. Оптимізація норм витрат сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів та інших запасів здійснюється шляхом використання економіко-математичних методів аналізу.

9.3. Методика аналізу використання необоротних активів

Мета тематичного аналізу необоротних активів (основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, інших необоротних активів) металургійного підприємства є пошук, оцінка та подальша мобілізація резервів поліпшення їхнього використання.

Найбільшу частку серед необоротних активів мають основні засоби. Методика аналізу використання інших видів необоротних активів,

в основному, аналогічна методиці аналізу використання основних засобів, яка наводиться нижче.

Аналіз використання основних засобів містить:

- оцінку наявності основних засобів у динаміці та визначення їхніх складу й структури;
- оцінку забезпеченості підприємства основними засобами;
- оцінку технічного стану основних засобів;
- оцінку ефективності використання основних засобів.

9.3.1. Оцінка наявності основних засобів, їхніх складу та структури

Технічний рівень виробництва є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності продукції та економічного розвитку металургійного підприємства. Підвищення технічного рівня виробництва забезпечується сучасними напрямками:

– *екстенсивного розвитку*, а саме: розширення діючого виробництва завдяки будівництву нових основних агрегатів і цехів другої й наступних черг або збільшення пропускної спроможності допоміжних виробництв, які були «вузьким місцем» та стримували розвиток основного металургійного виробництва;

– *інтенсивного розвитку*, а саме: реконструкція основних засобів із заміною застарілого обладнання; розширення сортаменту металопродукції; підвищення якості металопродукції на базі сучасних технологій; поліпшення умов праці; удосконалення технологій ресурсозбереження; технічне переоснащення шляхом упровадження нових техніки та технології, механізації (автоматизації) металургійного виробництва, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності продукції та охорону довкілля.

Слід зазначити, що реалізація указаних напрямків в умовах металургійного підприємства потребує значних капіталовкладень (інвестицій), освоєння яких збільшує вартість основних засобів.

Для аналітичної оцінки тенденцій розвитку, складу й структури основних засобів досліджується їхня наявність в динаміці, як показано в таблиці 9.6.

Вартість основних засобів, як видно з таблиці 9.6, збільшилася порівняно з показником попереднього періоду на 10 млн. грн., або на 12%. Ця позитивна тенденція спостерігається й для динаміки активної частини основних засобів (машин та обладнання), вартість якої збільшилась на 8445,6 тис. грн., або на 17%. Питома вага активної частини основних засобів порівняно з показником попереднього періоду зросла до 63,8%, тобто збільшилась на 2,6%.

Таблиця 9.6

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ НАЯВНОСТІ ТА СТРУКТУРИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Групи основних засобів	Попередній період		Звітний період		Темп росту, част.од.	Відхилення, +	
	вартість, тис. грн.	питома вага, %	вартість, тис. грн.	питома вага, %		абсолютне	питомої ваги, %
1. Будівлі та споруди	9752,6	12,1	10142,7	11,2	1,04	+390,1	-0,9
2. Транспортні засоби, прилади, інструмент	21197,8	26,3	22317,6	24,6	1,05	+1119,8	-1,7
3. Машини та обладнання	49327,0	61,2	57772,6	63,8	1,17	+8445,6	+2,6
4. Обчислювальна техніка, засоби зв'язку	322,6	0,4	367,1	0,4	1,14	+44,5	0
Разом	80600,0	100,0	90600,0	100,0	1,12	+10000	0

9.3.2. Оцінка забезпеченості підприємства основними засобами та їхнього технічного стану

Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами здійснюється за допомогою показників, наведених у таблиці 9.7 шляхом порівняння їхніх значень, досягнутих у звітному періоді, з плановим завданням.

Таблиця 9.7

ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ

Назва показника	За звітний рік		Ступінь виконання плану, %	Відхилення, ±	
	за планом	фактично		абсолютне	відносне, %
1. Середньорічна вартість виробничих основних засобів, тис.грн.:	90000	90600	100,7	+600,0	+0,7
– у тому числі активної їх частини	58500	57772,6	98,8	-727,4	-1,2
2. Питома вага активної частини, %	65,0	63,8	-	-1,2	-

Як видно з таблиці 9.7, виробнича програма підприємства забезпечена основними засобами майже в повному обсязі, оскільки планове за-

вдання з їхньої активної частини виконано лише на 98,8%. Недовиконання плану із забезпеченості трубопрокатного заводу активною частиною основних засобів відбулося через нестачу фінансових ресурсів, що викликало необхідність перенесення на наступний плановий період встановлення правильної машини на ділянці обробки труб, використання якої дозволяє запобігати виникненню браку з кривих труб та вм'ятин.

У зовнішньому аналізі забезпеченості підприємства основними засобами через відсутність даних за планом оцінка виконання завдань не проводиться. Тому вартість основних засобів на кінець звітної періоду порівнюється тільки з рівнем, досягнутим на кінець минулого періоду, який, як відомо, співпадає з їхньою вартістю на початок звітної періоду. Для аналізу використовується інформація, яка наведена в формі №1 «Баланс». При внутрішньому аналізі досліджуються наявність та структура основних засобів, як це наведено в таблиці 9.8. з угрупованням на діючі та законсервовані основні засоби.

Таблиця 9.8

**АНАЛІЗ НАЯВНОСТІ ТА СТРУКТУРИ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА**

Назва основних засобів	На початок періоду		На кінець періоду		Відхилення за період, ±	
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	абсолютне, тис.грн.	віднос- не, %
1. Виробничі основні засоби	80600	97,7	90600	97,3	+10000	+12,4
2. Невиробничі основні засоби	1904	2,3	2500	2,7	+596	+31,3
3. Всього основних засобів (ряд. 1+2), у тому числі:	82504	100,0	93100	100,0	+10596	+12,8
3.1. Віддані в оперативну оренду	120	0,2	120	0,1	-	-
3.2. Отримані у фінансову оренду	-	-	-	-	-	-
3.3. Законсервовані	354	0,4	100	0,1	+254	-71,8
4. Вартість діючих основних засобів (ряд.3-3.1+3.2-3.3)	82030	-	92882	-	+10850	+13,2
5. Питома вага діючих основних засобів (ряд. (4/3) x 100%)	-	99,4	-	99,8	+0,4	-

Для металургійного підприємства характерною є велика питома вага діючих основних засобів. За період, який аналізується, вона зросла

до 99,8% (див. табл. 9.8) завдяки зменшенню вартості законсервованих основних засобів.

При оцінці забезпеченості металургійного підприємства основними засобами значна увага приділяється використанню наявного та встановленого обладнання як головного елементу їхньої активної частини. Підвищення питомої ваги активної частини основних засобів забезпечує зростання технічної оснащеності виробництва та виробничої потужності, що сприяє підвищенню фондівдачі. Оцінка надається в статистиці (порівняно з планом) та в динаміці з використанням натурального вимірника кількості обладнання — штук (таблиця 9.9).

Таблиця 9.9

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ОБЛАДНАННЯМ

Назва показника	Минулий період	Звітний період		Ступінь виконання плану, %	Темп зростання, част. од.	Абсолютне відхилення, ±	
		план	факт			від плану	від минулого періоду
1. Кількість наявного обладнання, штук, всього (ряд.1.1+ряд.1.2):	62	85	75	88,2	1,21	-10	+13
1.1. Встановленого, всього:	60	84	73	86,9	1,22	-11	+13
1.1.1. Діючого;	60	84	70	83,3	1,17	-14	+10
1.1.2. Не діючого;	-	-	3	-	-	+3	+3
1.2. Не встановленого	2	1	2	200,0	100,0	+1	0
2. Коефіцієнти використання наявного обладнання, част. од.:							
2.1. Встановленого (ряд.1.1./ряд.1);	0,968	0,988	0,973	98,5	1,05	-0,015	+0,004
2.2. Діючого (ряд.1.1.1./ряд.1)	0,968	0,988	0,933	94,4	0,96	-0,055	-0,035
3. Коефіцієнт використання встановленого обладнання, част. од. (ряд.1.1.1./ряд.1.1.)	1,000	1,000	0,959	95,9	95,9	-0,041	-0,041

Як видно з таблиці 9.9, підприємство має резерви підвищення забезпеченості виробничої програми активною частиною основних засобів, оскільки в наявності є невстановлене (2 штуки) та недіюче (3 штуки) обладнання.

Оцінка технічного стану основних засобів надається за допомогою узагальнюючих показників — коефіцієнта зносу та коефіцієнта придатності.

Коефіцієнт зносу основних засобів розраховується як відношення суми нарахованого під час їхньої експлуатації зносу до їхньої первісної вартості. **Коефіцієнт придатності основних засобів** розраховується як відношення суми їхньої залишкової (балансової) вартості до первісної вартості. Сума коефіцієнтів зносу та придатності основних засобів складає 1,0 част. од., або 100%. Ці коефіцієнти розраховуються на початок і на кінець періоду (у зовнішньому аналізі) і як середні величини за період (у внутрішньому аналізі). Чим менше значення коефіцієнта зносу, тим кращим, при інших рівних умовах, є технічний стан основних засобів.

Оцінка технічного стану основних засобів за допомогою коефіцієнтів зносу та придатності наведена у таблиці 9.10.

Таблиця 9.10

АНАЛІЗ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Назва показника	На початок періоду	На кінець періоду	Абсолютне відхилення, ±
1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн.	80600	90600	+10000
2. Знос основних засобів, тис. грн.	18538	21744	+3206
3. Коефіцієнт зносу основних засобів, част. од. (ряд.2: ряд.1)	0,23	0,24	+0,01
4. Коефіцієнт придатності основних засобів, част. од. (ряд.1: ряд.2)	0,77	0,76	-0,01

Коефіцієнти зносу та придатності, як бачимо з таблиці 9.10, є взаємозворотними і в сумі дають одиницю, що підтверджує вірність проведених розрахунків. Слід зазначити, що основні засоби, які у даному випадку аналізуються, є малозношеними, оскільки нарахований знос становить менше четвертої частини їхньої вартості, але тенденція, яка спостерігається, є негативною, оскільки оновлення основних засобів (приріст первісної вартості 10 млн. грн.) відбувається повільніше, ніж їхнє зношення в ході використання (приріст накопиченого зносу 3,2 млн. грн.).

Нерідко ступінь зношеності основних засобів за даними бухгалтерського обліку не відповідає їхньому фактичному стану, що пояснюється невірним або малообґрунтованим вибором підприємством методу їхньої амортизації, оскільки стосовно вибору методу амортизації підприємство має лише загальні рекомендації, наведені в П(С)БО №7 «Основні засоби»: метод нарахування амортизації обирається підприємством самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання. При цьому підприємство згідно з П(С)БО №7 «Основні засоби» може застосовувати один з п'яти методів нарахування амортизації: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробни-

чий. Тому аналіз технічного стану основних засобів слід доповнювати обґрунтуванням доцільності використання обраного підприємством методу нарахування амортизації.

Для оцінки інтенсифікації виробництва використовується аналітичний показник — **коефіцієнт амортизаційної віддачі**, що розраховується віднесенням обсягу виробленої продукції (робіт, послуг) у вартісному вимірюванні без ПДВ та акцизного збору до суми амортизації основних засобів. Даний показник аналізується в динаміці.

Для підвищення рівня технічного стану основних засобів необхідно їх оновлювати. Оцінка процесу руху основних засобів здійснюється за допомогою аналітичних показників — коефіцієнта оновлення основних засобів і коефіцієнта їхнього вибуття, які досліджуються в статичній та динамічній у внутрішньому аналізі. **Коефіцієнт оновлення основних засобів** характеризує частку основних засобів, придбаних за період, який аналізується, у загальній середній їхній вартості за той же період. **Коефіцієнт вибуття основних засобів** показує їхню частку, що виведена з експлуатації. Технічний стан основних засобів поліпшується, якщо коефіцієнт їхнього оновлення перебільшує коефіцієнт вибуття, в іншому випадку робиться висновок про погіршення технічного стану основних засобів.

9.3.3. Оцінка ефективності використання основних засобів

Ефективність використання основних засобів характеризується за допомогою оціночного показника — **фондовіддачі**, який розраховується як відношення обсягу продукції (робіт, послуг) без ПДВ та акцизного збору, тобто чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), до середньорічної вартості основних виробничих засобів. При виготовленні товарних півфабрикатів фондовіддача може розраховуватись як відношення обсягу виробництва у натуральному чи умовно-натуральному вимірюванні на рівні структурного підрозділу, який виробляє півфабрикати, до середньорічної вартості основних виробничих засобів.

Фондовіддача аналізується у динаміці з використанням індексного методу, прийомів порівнянь, перерахунку показників. При цьому обсяги продукції у вартісному вимірюванні за попередні періоди коригують з урахуванням інфляційних процесів, а вартість основних засобів — з урахуванням їхньої переоцінки, якщо вона відбувалась.

Для оцінки використання основних засобів підприємства використовуються узагальнюючі показники: фондорентабельність, фондоозброєність, фондоемність продукції, фондозатратність та ін. Методика їхнього розрахунку, області використання в аналізі, переваги та недоліки наведені у таблиці 9.11.

Таблиця 9.11

ПОРІВНЯННЯ ЯКОСТІ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ЗАСОБІВ [39]

Показники	Напрямок застосування	Недоліки	Переваги
1	2	3	4
<p>Фондовіддача (F_v, тис. грн./тис. грн.):</p> $F_v = TP / OЗ, \quad (9.33)$ <p>де TP — величина виготовленої (товарної або реалізованої) продукції, тис. грн.;</p> <p>$OЗ$ — середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.</p> <p>Фондорентабельність: — основних виробничих засобів ($R_{OЗ}$, тис. грн./тис. грн.):</p> $R_{OЗ} = \pi / OЗ, \quad (9.34)$ <p>де π — прибуток від реалізації всієї продукції, тис. грн.;</p> <p>— основних виробничих засобів і нормованих обігових коштів ($R_{Ж}$, тис. грн./тис. грн.):</p> $R_{Ж} = \pi / (OЗ + OK), \quad (9.35)$ <p>де OK — нормовані обігові кошти, тис. грн.</p>	<p>Використовується для оцінки майнового стану підприємства учасниками ринку</p>	<p>Не враховується технічний стан основних виробничих засобів.</p> <p>Не враховується наявність основних виробничих засобів, які не використовуються (наприклад, законсервовані або прос-токують)</p>	<p>Простота розрахунків, наявність облікових даних, не вимагає змін у системі обліку для розрахунків.</p> <p>Можливість оцінки всіма учасниками ринку</p>
	<p>Визначає залежність величин прибутку від вартості основних виробничих засобів</p>	<p>Може розраховуватися тільки по підприємству або галузі, але не для окремих видів продукції.</p> <p>Існує складність віднесення частки вартості конкретних основних засобів до того чи іншого виду продукції через випуск за їхньою допомогою широкої номенклатури продукції.</p> <p>Не враховується наявність основних виробничих засобів, що не використовуються (наприклад, законсервовані або прос-токують)</p>	<p>Орієнтує підприємство на більш повне використання основних виробничих засобів. Допомагає оцінити вигідність господарської діяльності</p>

Закінчення табл. 9.11

Показники	Напрямок застосування	Недоліки	Переваги
<p>1</p> <p>Коефіцієнт амортизаційної віддачі (<i>Kав</i>, тис.грн./тис.грн.):</p> $K_{ав} = \frac{ТПА}{A}$ <p>де <i>A</i> — сума амортизаційних відрахувань, тис.грн.</p>	<p>2</p> <p>Застосовується для оцінки використання основних засобів та інтенсифікації виробництва</p>	<p>3</p> <p>Вплив методу нарахування амортизації</p>	<p>4</p> <p>Надання кількісної та якісної характеристики використання основних засобів</p>
<p>Фондооборітність (<i>ФЗ</i>, тис.грн./осіб):</p> $ФЗ = \frac{ОЗ}{Ч}$ <p>де <i>Ч</i> — чисельність працюючих, осіб</p>	<p>Використовується для оцінки трудових показників</p>	<p>Зміна показника не відображає динаміку стану підприємства. Складність застосування для окремих видів продукції, оскільки на підприємствах за допомогою одних і тих самих засобів може вироблятися багато видів продукції. Не можуть використовувати для оцінки усі учасники ринку</p>	<p>Простота розрахунків, наявність облікових даних, не вимагає змін у системі обліку для розрахунків</p>
<p>Рентабельність виробничих ресурсів (<i>R_{впр}</i>, тис.грн./тис.грн.)</p> $R_{впр} = \frac{\Pi}{(PC+BP)}$ <p>де <i>PC</i> — відтворення робочої сили, тис.грн.; <i>BP</i> — виробничі ресурси, тис.грн.</p>	<p>Використовується для врахування морального зносу ресурсів</p>	<p>Складність розрахунків. Складність застосування для окремих видів продукції, оскільки на підприємствах за допомогою одних і тих самих засобів може вироблятися багато видів продукції</p>	<p>Враховує моральний знос ресурсів</p>
<p>Фондоємність продукції (<i>Фе</i>, тис.грн./тис.грн.)</p> $Фе = \frac{ОЗ}{ПП}$ <p>де <i>ПП</i> — продаж продукції, тис.грн.</p>	<p>Може використовуватися для оцінки діяльності внутрішніх підрозділів та підприємства в цілому</p>	<p>Характеризує витратний, а не результативний підхід до ведення господарської діяльності</p>	<p>Простота розрахунків, наявність облікових даних, не вимагає змін у системі обліку для розрахунків. Можливість оцінки усіма учасниками ринку</p>

<p>Фондозатратність (Φ_3, тис. грн./тис. грн.): $\frac{\Phi_3}{BOZ} = BOZ/OZ$, (9.40)</p> <p>де BOZ — витрати на утримання основних виробничих засобів та їх амортизація, тис. грн.;</p> <p>$BOZ = BA + BPT$, (9.41)</p> <p>де BA — витрати на амортизацію основних виробничих засобів, тис. грн.;</p> <p>BPT — витрати на ремонт і технічне обслуговування основних виробничих засобів, тис. грн.</p>	<p>Для оцінки результатів роботи чергового персоналу; для визначення вигідності виробництва продукції усіма виробничими засобами або окремими їхніми видами; для планування потреби в основних виробничих засобах</p>	<p>Характеризує витратний, а не сучасний результативний підхід господарської діяльності. Може застосовуватися тільки для усунення впливу при оцінці прибутку зовнішніх ринкових факторів. Складність застосування для різних видів продукції</p>	<p>Допомагає вдосконалити оцінку витрат. Дає можливість оцінки якості роботи допоміжного персоналу</p>
---	---	--	--

Найбільш активну частину основних засобів складає обладнання, використання якого значно впливає на фондовіддачу. Збільшення частки обладнання у загальному обсягу основних засобів є прогресивною тенденцією, тому в факторному аналізі впливу та зміні значення цього фактора приділяється важлива увага. Технічні показники основного обладнання та показники ефективності його використання враховують галузеву специфіку. Наприклад, у металургії використовуються такі технічні показники обладнання: корисний об'єм доменної печі; ємність конвертера; площа поду термічної печі; діаметр валків прокатного стану; добова або годинна продуктивність металургійних агрегатів; показники часу роботи металургійних агрегатів та ін.

Оціночними та узагальнюючим показниками використання основного металургійного обладнання є: коефіцієнт використання корисного об'єму доменної печі, виплавка сталі на МВА потужності пічного трансформатора електропечі, коефіцієнт інтегрального навантаження прокатного (трубопрокатного) стану та ін. Більш детально методика їхнього розрахунку і аналітичної оцінки викладені у роботі [24].

Досягнуті підприємством показники ефективності використання основних засобів, їхньої активної частини, основного обладнання та інших видів необоротних активів порівнюються з середньогалузевими показниками та аналогічними показниками підприємств-конкурентів. Завершальною стадією аналізу основних засобів та інших видів необоротних активів є розробка конкретних заходів щодо усунення причин, які обумовили погіршення показників, та впровадження заходів, спрямованих на подальше поліпшення ефективності використання необоротних активів.

9.4. Аналіз використання виробничої потужності підприємства

Кількісні та якісні характеристики технічних і технологічних ресурсів металургійного підприємства обумовлюють його виробничу потужність. **Виробнича потужність підприємства** — це його потенційні можливості з виконання операційної діяльності. Вона розраховується як максимально можливий обсяг основної продукції в натуральному вимірюванні (т, штук, погонних м, кВт·г та інших фізичних одиницях виміру) за рік за умов використання досягнень науково-технічного прогресу, передового досвіду господарювання та забезпечення умов конкурентоспроможності металопродукції та підприємства.

Класифікація виробничих потужностей наведена на рисунку 9.2.

У металургії основою для оцінки є виробнича потужність основного металургійного агрегату (M_j , т/рік):

$$M_j = P_j \cdot T_{\max_{fj}}, \quad (9.42)$$

де P_j — продуктивність j -го основного металургійного агрегату, т /добу або т/годину;

$T_{max_{фj}}$ — максимально можливий фонд фактичного часу роботи j -го основного металургійного агрегату за рік, діб або годин.

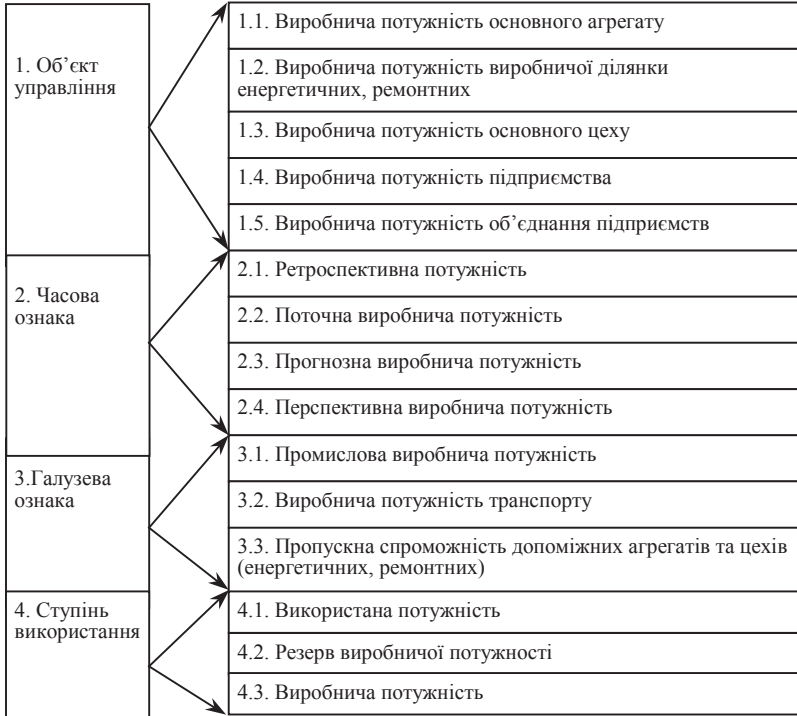

Рис. 9.2. Ознаки угруповання та види виробничої потужності

Виробнича потужність основного цеху ($M_{Ц}$, т/рік) розраховується як підсумок потужностей основних агрегатів цеху (доменного, сталеплавильного, прокатного, феросплавного, флюсоплавильного, металевих виробів):

$$M_{Ц} = \sum_{j=1}^J M_j \quad (9.43)$$

де J — кількість основних агрегатів, штук.

Виробнича потужність підприємства характеризується потенційними можливостями річного виробництва основної продукції його це-

хів. Для металургійного підприємства з повним циклом виробництва — це максимально можливий річний обсяг виробництва чавуну, сталі та прокату в натуральних тоннах.

Використана потужність дорівнює фактичному обсягу виробництва основної металопродукції (Q , т/рік). Резерв виробничої потужності підприємства (ΔM , т/рік) є різницею між потужністю підприємства (M , т/рік) та фактичним обсягом виробництва основної металопродукції:

$$\Delta M = M - Q, \quad (9.44)$$

Ступінь використання виробничої потужності j -го агрегату (K_{Mj} , част.од.) розраховується за моделлю (9.45), а факторний аналіз здійснюється з використанням вихідної моделі (9.46):

$$K_{Mj} = Q_j / M_j, \quad (9.45)$$

$$K_{Mj} = (P_{фj} / P_j) \cdot (T_{фj} / T_{maxфj}) = K_{інj} \cdot K_{екj} = KN_j, \quad (9.46)$$

де $P_{фj}$ — фактична продуктивність j -го агрегату, т/добу або т/годину;

$T_{фj}$ — фонд фактичного робочого часу j -го агрегату, діб або годин;

$K_{інj}$ — коефіцієнт інтенсивного навантаження j -го агрегату, част.од.;

$K_{екj}$ — коефіцієнт екстенсивного навантаження j -го агрегату, част.од.;

KN_j — коефіцієнт інтегрального навантаження j -го агрегату, част.од.

У таблиці 9.12 наведена система показників та аналіз конкретної ситуації використання виробничої потужності основного обладнання трубопрокатного цеху та її факторів.

Таблиця 9.12

**АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНОГО ОБЛАДНАННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ТРУБОПРОКАТНОГО ЦЕХУ)**

Назва показника	Минулий період	Звітний період		Ступінь виконання плану ¹ , %	Темп зростання ² , част.од.	Абсолютне відхилення, ±	
		план	факт			від плану	від минулого періоду
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Продуктивність трубопрокатного стану (ТПС), т/годин, всього,	98	101	96	95,0	0,98	-5	-2
в тому числі: ТПС № 1;	53	54	52	96,3	0,98	-2	-1

Продовження табл. 9.12

Назва показника	Минулий період	Звітний період		Ступінь виконання плану ¹⁾ , %	Темп зростання ²⁾ , част.од.	Абсолютне відхилення, ±	
		план	факт			від плану	від минулого періоду
1	2	3	4	5	6	7	8
ТПС № 2.	45	47	44	93,6	0,98	-3	-1
2. Номінальний час роботи, годин, всього,	15600	15950	12206	76,5	0,78	-3744	-3394
в тому числі: ТПС № 1;	7900	8000	6406	80,1	0,81	-1594	-1494
ТПС № 2.	7700	7950	5800	73,0	0,75	-2150	-1900
3. Поточні простой у відсотках до номінального часу, %, загальні,	34,52	25,49	33,38	131,0	0,96	+7,89	-1,14
в тому числі: ТПС № 1;	32,6	25,0	31,2	124,8	0,95	+6,2	-1,4
ТПС № 2.	36,5	26,0	35,8	137,7	0,98	+9,8	-0,7
4. Поточні простой, годин, всього,	5386	4067	4075	100,2	0,75	+8	-1311
в тому числі: ТПС № 1;	2575	2000	1999	99,95	0,77	-1	-576
ТПС № 2.	2811	2067	2076	100,4	0,73	+9	-1311
5. Фактичний час роботи, годин, всього,	10214	11883	8131	68,4	0,81	-3752	-2083
в тому числі: ТПС № 1;	5325	6000	4407	73,5	0,82	-1593	-918
ТПС № 2.	4889	5883	3724	63,3	0,76	-2159	-1165
6. Обсяг виробництва труб, тис. т, всього,	502230	600501	393020	65,4	0,78	-207481	-109210
в тому числі: ТПС № 1;	282225	324000	229164	70,7	0,81	-94836	-53061
ТПС № 2.	220005	276501	163856	59,3	0,74	-112645	-56149
7. Технічна норма продуктивності, т/годин, всього,	103,3	105,7	105,7	100,0	1,02	0	+2,4
в тому числі: ТПС № 1;	56,3	56,7	56,7	100,0	1,04	0	+0,4

Закінчення табл. 9.12

Назва показника	Минулий період	Звітний період		Ступінь виконання плану ¹⁾ , %	Темп зростання ²⁾ , част.од.	Абсолютне відхилення, ±	
		план	факт			від плану	від минулого періоду
1	2	3	4	5	6	7	8
ТПС № 2.	47,0	49,0	49,0	100,0	1,02	0	+2,0
8. Виробнича потужність, т/рік, всього,	530000	628000	580000	92,4	1,09	-48000	+50000
в тому числі: ТПС № 1;	300000	340000	320000	94,1	1,07	-20000	+20000
ТПС № 2.	230000	288000	260000	90,3	1,13	-28000	+30000
9. Коефіцієнт використання виробничої потужності (п.6/п.8), част. од., загальний,	0,947	0,956	0,678	-	-	-0,28	0,26
в тому числі: ТПС № 1;	0,940	0,950	0,710	-	-	-0,33	-0,23
ТПС № 2.	0,950	0,960	0,630	-	-	-0,24	-0,32
10. Коефіцієнт інтенсивного навантаження(п.1/п.7), част. од., загальний,	0,949	0,956	0,900	-	-	-0,05	-0,04
в тому числі: ТПС № 1;	0,940	0,950	0,910	-	-	-0,04	-0,03
ТПС № 2.	0,950	0,960	0,890	-	-	-0,07	-0,06
11. Коефіцієнт екстенсивного навантаження(п.5/п.2), част.од., загальний,	0,655	0,745	0,666	-	-	-0,07	+0,011
в тому числі: ТПС № 1;	0,670	0,750	0,680	-	-	-0,07	-0,010
ТПС № 2.	0,630	0,740	0,640	-	-	-0,10	-0,010

Примітка: 1) та 2) не розраховуються для техніко-економічних показників, що представлені відносною величиною.

Резервами підвищення ступеня використання потужності обох прокатних станів є зростання їхньої годинної продуктивності при умові ліквідації браку та прихованих й поточних простоїв з-за несвоєчасного надходження трубної заготовки з ділянки нагріву металу.

Ступінь використання виробничої потужності агрегату залежить від **організаційно-технічного рівня виробництва**. Комплексний підхід щодо його оцінки досягається завдяки використанню інтегрального показника, розрахунок якого можливий внаслідок визначення на підставі експертних оцінок питомої ваги (або значущості) кожного окремого показника-фактора, який впливає на організаційно-технічний рівень виробництва.

Показники-фактори організаційно-технічного рівня виробництва розраховуються у відносних одиницях виміру (у відсотках або долях одиниць), що надає можливість їхнього групування, узагальнення та використання для рейтингової оцінки у міжцеховому і міжзаводському порівняльному аналізі організаційно-технічного рівня виробництва.

Аналіз інтегрального показника і показників-факторів організаційно-технічного рівня виробництва проводиться у статичі та у динаміці. Особливо важлива їхня оцінка у перспективному аналізі [43].

Система показників-факторів організаційно-технічного рівня виробництва (ОТРВ) та їхньої значущості наведені в таблиці 9.13.

Таблиця 9.13

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ОТРВ

Спрямованість оцінки	Назва показника-фактора	Значущість фактора, част. од.
1	2	3
Показники аналізу технічного рівня виробництва	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,10
	Рівень механізації та автоматизації виробничих процесів	0,10
	Рівень прогресивності технологічних процесів	0,15
	Питома вага сертифікованої продукції	0,10
	Питома вага нових видів продукції	0,10
	Інтегральний показник конкурентоспроможності продукції	0,15
	Ступінь витягнення корисного елемента із сировини	0,05
	Коефіцієнт виходу годного	0,05
Показники аналізу організаційного рівня виробництва	Коефіцієнт ритмічності виробництва	0,05
	Коефіцієнт використання робочого часу	0,05
	Рівень кваліфікації персоналу	0,05
	Прогресивність організації стимулювання та відповідальності	0,05

Підвищення показників організаційно-технічного рівня виробництва обумовлює більш ефективне використання потужностей та виробничих ресурсів підприємства і поліпшує результати операційної діяльності та його фінансові показники.

Таким чином, для більш ефективного використання основних засобів керівництво підприємства може прийняти такі заходи: ввести в дію невстановлене та недіюче обладнання; скоротити цілодобові та внутрішньозмінні простой; підвищити кількість робочих змін; інтенсифікувати використання обладнання; впровадити заходи науково-технічного прогресу; підвищити кваліфікацію робітників та ін.

Основні терміни та поняття

Мета та завдання аналізу трудових ресурсів; аналіз забезпеченості трудовими ресурсами; промислово-виробничий персонал; непромисловий персонал; категорії працівників; оцінка кваліфікаційного рівня; оцінка руху робочої сили; аналіз використання робочого часу; продуктивність праці; аналіз ефективності трудових ресурсів; фактори продуктивності праці; аналіз фонду оплати праці; структура фонду оплати праці; аналіз співвідношень трудових показників; оцінка впливу співвідношення трудових показників на фінансовий результат роботи підприємства; рентабельність заробітної плати.

Мета та завдання аналізу матеріальних ресурсів; показники оцінки використання матеріальних ресурсів (матеріаловіддача; матеріалоемність; коефіцієнти витрат металу, електроенергії, палива); фактори матеріальних витрат; діагностика стану управління запасами.

Мета і зміст аналізу необоротних активів; аналіз забезпеченості підприємства основними засобами; аналіз динаміки наявності, складу й структури основних засобів; аналіз технічного стану основних засобів; оцінка руху основних засобів; показники ефективності використання основних засобів (фондовіддача, фондорентабельність, амортизаційна віддача, фондоозброєність, фондоємність, фондозатратність); активна частина основних засобів; порівняльна характеристика показників використання металургійного обладнання; аналіз інших видів необоротних активів.

Виробнича потужність; класифікація виробничої потужності; оцінка виробничої потужності агрегату; оцінка виробничої потужності цеху; оцінка виробничої потужності металургійного підприємства; оцінка ступеня використання виробничої потужності; організаційно-технічний рівень виробництва; система показників організаційно-технічного рівня виробництва.

9.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Які задачі постають перед аналітиками для досягнення мети аналізу використання трудових ресурсів металургійного підприємства?
2. Від яких факторів залежить кваліфікаційний рівень працівників?
3. До якої групи показників використання трудових ресурсів належить коефіцієнт плинності кадрів?
4. Яке нормативне співвідношення між трудовими показниками в металургії?
5. Як оцінити вплив співвідношення між трудовими показниками на фінансовий результат роботи металургійного підприємства?
6. Які завдання необхідно вирішити при аналізі системи управління запасами?
7. З яких показників складається система узагальнюючих показників використання матеріальних ресурсів на рівні структурних підрозділів металургійного підприємства?
8. Класифікуйте ресурси металургійного підприємства та обґрунтуйте вплив ефективності їхнього використання на оціночні показники діяльності підприємства.
9. Обґрунтуйте систему показників оцінки забезпеченості, руху та використання виробничих ресурсів за їхніми видами.
10. Визначити особливості факторного аналізу оціночних показників ефективності використання виробничих ресурсів за їхніми видами.
11. У чому полягають прямі й зворотні зв'язки між організаційно-технічним рівнем виробництва та рівнем використання ресурсів?

Вправа 9.1. На підставі вихідних даних імітаційної вправи 8.1 розрахувати та проаналізувати ефективність використання виробничих ресурсів металургійного підприємства, зробити висновки з аналізу.

Вправа 9.2. Вихідні дані наведено в таблиці 9.14.

Таблиця 9.14

ВИХІДНІ ДАНІ

Показник	План	Звіт
Обсяг виробництва металу, тис. т	24600	24825
Чисельність робітників, осіб,	1086	1078
у т.ч. основних	575	620
Середня заробітна плата, грн./особу	5700	6230

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу трудових показників металургійного підприємства;
- дати оцінку виконання плану з використання трудових ресурсів;
- зробити висновки.

Вправа 9.3. Зміна показників руху робочої сили в динаміці наведена в таблиці 9.15.

Таблиця 9.15

**ПОКАЗНИКИ РУХУ РОБОЧОЇ СИЛИ
НА МЕТАЛУРГІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ**

Показник	За минулий рік	За звітний рік
Чисельність ПВП	20380	21420
Прийнято на роботу	5380	4980
Звільнено з роботи,	3960	3840
у т.ч.:		
– звільнились за власним бажанням;	2800	2840
– звільнено за прогули;	-	-
з інших причин	1160	1000

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу руху робочої сили на металургійному підприємстві;
- оцінити ступінь зміни показників у динаміці;
- зробити висновки.

Вправа 9.4. Вихідні дані для аналізу трудових показників наведені в таблиці 9.16.

Таблиця 9.16

ВИХІДНІ ДАНІ

Показники	Попередній період	Поточний період
Фонд заробітної плати, тис. грн.	390	430
Чисельність ПВП, осіб	100	95
Обсяг виробництва, тис. грн.	1860	1847
Індекс інфляції загальний, част.од.	1,0	1,10
Індекс інфляції споживчих товарів, част.од.	1,0	1,08

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу трудових показників на металургійному підприємстві;
- оцінити ступінь зміни показників у динаміці;
- зробити висновки.

Вправа 9.5. Опис господарської ситуації надано в таблиці 9.17.

Таблиця 9.17

ПОКАЗНИКИ РОБОТИ ЕЛЕКТРОСТАЛЕПЛАВИЛЬНОЇ ПЕЧІ

Показники	План	Звіт
Тривалість плавки, годин	3,4	3,3
Середня маса плавки, т	106	110
Простої на капремонтах, діб	32	30
Простої на поточних ремонтах, діб	21	23
Гарячі простої, діб	100	130
Потужність трансформатора, МВА	60	60

Постановка задачі:

- визначити показники, яких не вистачає для аналізу використання основного обладнання металургійного підприємства;
- оцінити ступінь використання основного металургійного обладнання;
- зробити висновки;
- надати пропозиції щодо поліпшення показників використання основного металургійного обладнання.

Вправа 9.6. Вихідні дані наведено в таблиці 9.18.

Таблиця 9.18

ВИХІДНІ ДАНІ

Показник	План	Звіт
Тривалість плавки, хвилини	30	40
Коефіцієнт виходу годного, част. од.	0,91	0,90
Маса садки, т	245	250

Постановка задачі:

- виконати факторний аналіз узагальнюючого показника;
- вказати використані прийоми та методи аналізу;
- надати характеристику проведеного аналізу за видами.

Розділ 10

АНАЛІЗ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

10.1. Класифікація поточних витрат підприємства, мета та завдання їхнього аналізу

Важливе значення в економічному аналізі приділяється дослідженню поточних витрат підприємства та собівартості продукції, оскільки вони є узагальнюючими показниками діяльності й безпосередньо впливають на фінансові результати роботи підприємства. Для аналізу поточних витрат металургійного підприємства використовується їхня класифікація (рисунок 10.1).

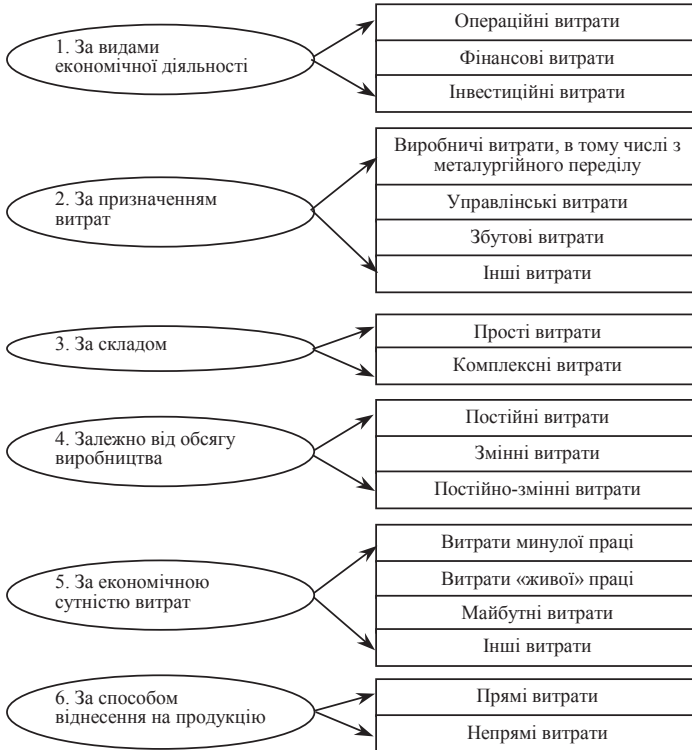

Рис. 10.1. Класифікація поточних витрат металургійного підприємства

Як видно з рисунку 10.1, відмінністю класифікації поточних витрат в умовах металургійного підприємства є включення до їхнього складу витрат:

– *на переділ* (витрати, які пов'язані з перетворенням сировини та матеріалів у напівфабрикат або готову металопродукцію); їхня величина відображає оцінку технологічного стану підприємства;

– *майбутніх періодів* (витрати на впровадження та освоєння нової продукції); включення цих витрат металургійного підприємства до поточних обґрунтовано особливостями металургійного виробництва — його складністю, великими капітало-, матеріало-, паливо- та енергоємністю.

У ринкових умовах споживча вартість металопродукції підприємства є результатом усіх господарчих процесів: постачання, виробництва і збуту, кожному з яких притаманні певні види витрат. Тому, окрім виробничих витрат, які є результатом процесу виробництва, необхідно аналізувати і невиробничі витрати, які пов'язані з процесами постачання сировини і матеріалів для виробництва, збуту металопродукції і загальним управлінням діяльністю підрозділів підприємства. При цьому невиробничі витрати нерідко займають значно більшу частку в сукупних витратах підприємства, ніж виробничі.

Невиробничі витрати (управлінські, збутові та ін.) включають різноманітні елементи, мають стохастичний характер, їм притаманні нечіткість причинно-наслідкових зв'язків, наявність комплексних статей та ін., що ускладнює їхню деталізовану діагностичну оцінку. Цей недолік можливо подолати шляхом поліпшення організації управлінського обліку за усіма видами діяльності.

Мета економічного аналізу витрат — удосконалення їхньої структури та оптимізація їхнього рівня для поліпшення фінансових результатів діяльності підприємства. Комплекс аналітичних завдань економічного аналізу витрат надано на рисунку 10.2.

Аналіз витрат здійснюється за відхиленнями від плану та від рівня попередніх періодів. Якщо на підприємстві є відповідні умови, то аналіз витрат можна проводити також і за центрами відповідальності, зокрема за центрами витрат.

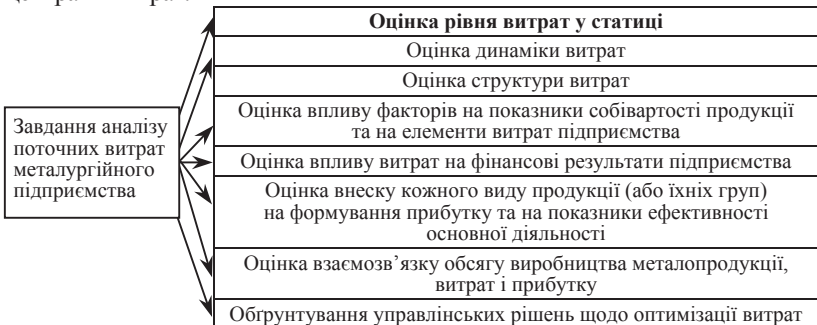

Рис. 10.2. Послідовність оцінки витрат в економічному аналізі

10.2. Система показників оцінки поточних витрат підприємства та їхніх факторів

Застосування різних показників для аналізу поточних витрат дозволяє найчіткіше й диференційовано здійснювати, враховуючи специфічні особливості металургійного виробництва, контроль за виконанням показників плану зі собівартості металопродукції, об'єктивно досліджувати тенденції усїєї суми витрат та їхніх окремих видів.

Склад системи показників поточних витрат наступний.

Оскільки продукція та роботи промислового характеру металургійного підприємства мають різнорідний характер, для аналізу поточних витрат використовуються узагальнюючі показники. Одним з таких показників, за допомогою якого встановлюються планові завдання з рівня витрат на виробництво і який використовується для оцінки виконання плану із собівартості продукції в цілому по підприємству, цеху і кожному металургійному переділу, є показник **витрат на 1 гривню товарної продукції** (грн./грн.). У перспективних і поточних планах підприємств передбачають встановлення планових завдань із собівартості продукції у вигляді **граничного рівня витрат (у копіях) на 1 гривню товарної продукції**. Граничний рівень витрат ($V_{ТП}$, коп./грн.) є відношенням планової собівартості товарної продукції ($C_{ТП}$, грн.), яку передбачається випустити в планованому періоді, до вартості цієї продукції в оптових цінах підприємства ($ТП$, грн.):

$$V_{ТП} = (C_{ТП} : ТП) \cdot 100. \quad (10.1)$$

Наприклад, граничний рівень витрат на 1 грн. товарної продукції при її вартості в 405000 тис. грн. і витратах на її виробництво 315000 тис. грн. складає $(315000 : 405000) \times 100 = 77,78$ коп./грн.

Перевагами цього показника є великі аналітичні можливості: відсутня потреба приведення до зіставного виду при аналізі динаміки; існує можливість використання для рейтингової оцінки підприємств різної спеціалізації, розміру, виробничої структури та ін. у галузі та в економічному регіоні; існує можливість одночасної оцінки не тільки витрат, а й фінансових результатів. У наведеному прикладі виробництво товарної продукції є прибутковим, оскільки прибуток складає $100 - 77,78 = 22,22$ коп./грн., та ефективним — рентабельність продукції становить $22,22 : 77,78 \times 100 = 28,57\%$.

У стратегічному аналізі разом із загальним рівнем всіх витрат підприємства визначають **граничний рівень (ліміт) матеріальних витрат на виробництво продукції** ($V_{МЗ}$, коп./грн.). Цей показник характеризує відношення вартості матеріальних витрат ($МЗ$, грн.) на сировину; основні, додаткові (флюси) та допоміжні (електродна, гор-

нова маси та ін.) матеріали, комплектуючі вироби й напівфабрикати, паливо, енергію до вартості товарної продукції:

$$B_{M3} = (M3 : TP) \cdot 100. \quad (10.2)$$

Внаслідок дефіцитності багатьох видів ресурсів, зниження їхньої природної якості, утруднення видобутку при збільшенні глибини залягання та ускладненні процесів збагачення руд, відбувається процес збільшення вартості сировини та матеріалів, які використовуються у металургії. Це викликає необхідність приділення великої уваги до раціонального використання ресурсів, зниження матеріаломісткості металопродукції завдяки впровадженню ресурсозберігаючих технологій.

Собівартість одиниці продукції — це поточні або експлуатаційні витрати підприємства у розрахунку на одиницю продукції, що виражені в грошовій формі. Для визначення планового та фактичного рівнів собівартості продукції складаються калькуляції собівартості одиниці продукції даного виду (1т металопродукції, 1000 м³ кисню та ін.). Калькуляція собівартості продукції містить деталізацію витрат на виробництво за статтями калькуляції і є конфіденційною аналітичною інформацією металургійного підприємства.

На металургійних підприємствах *планування, облік і аналіз виробничих витрат здійснюються за:*

– *граничним методом*, тобто калькуляції собівартості складаються в цілому по цеху і охоплюють витрати на виробництво всієї продукції, запланованої до виробництва в цеху в даний період;

– *видами продукції (сортові калькуляції)*, що складаються окремо для кожного виду продукції, яка виробляється.

Планові та звітні калькуляції собівартості продукції складаються на кожний металургійний переділ і, таким чином, охоплюють усі стадії її виробництва. Використання сортових калькуляцій собівартості має велике значення в плануванні та аналізі, оскільки дозволяє розкрити внутрішньовиробничі резерви, перейняти й розповсюдити досвід передових підприємств, здійснювати контроль над витратами на виробництво продукції.

Собівартість товарної продукції (у грн. або тис. грн.) представляє сумарні витрати на виробництво загального обсягу всіх видів продукції, робіт і послуг промислового характеру. Плановий рівень цього показника по підприємству розраховується, виходячи з вартості товарної продукції за планом і встановленого підприємством граничного рівня витрат на 1 грн. товарної продукції.

Плановий і фактичний кошториси витрат на виробництво складаються для визначення витрат на виробництво за елементами. У цих кошторисах відображаються усі матеріальні, трудові та грошові витрати підприємства (цеху) для здійснення його виробничо-госпо-

дарської діяльності. Ці витрати групуються за економічним змістом, тобто незалежно від їхнього виробничого призначення та місця, де вони мали місце. На підставі кошторису витрат на виробництво визначається узагальнений середній показник — **собівартість 1 т металопродукції** (напівфабрикату), що використовується в міжзаводському порівняльному аналізі на мезорівні.

Аналіз кошторису витрат на виробництво проводиться в статистиці (за поточний період) та динаміці. При цьому оцінюється структура витрат, аналізується вплив кожного виду витрат на сукупні витрати. Приклад такого аналізу наведений у таблиці 10.1.

Таблиця 10.1

АНАЛІЗ КОШТОРИСУ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО

Статті витрат	Попередній період		Поточний період	
	сума, млн.грн.	питома вага, %	сума, млн.грн.	питома вага, %
1. Сировина та основні матеріали за вирахуванням відходів	97,29	47,0	116,80	39,2
2. Покупні вироби, напівфабрикати, роботи та послуги виробничого характеру	3,52	1,7	3,66	1,2
3. Додаткові та допоміжні матеріали	8,49	4,1	12,90	4,3
4. Паливо	25,67	12,4	42,00	14,1
5. Енергія	44,09	21,3	80,29	26,9
Разом матеріальних витрат	179,06	86,5	255,65	85,7
6. Заробітна плата	5,59	2,7	14,78	5,0
7. Відрахування до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування	2,07	1,0	5,62	1,9
8. Амортизація основних засобів та нематеріальних активів	14,27	6,9	18,23	6,1
9. Нетоварні послуги	4,14	2,0	1,49	0,5
10. Змінення залишків витрат майбутніх періодів	0,83	0,4	1,19	0,4
11. Інші витрати	1,04	0,5	1,04	0,4
Разом витрат на виробництво	207,00	100,0	298,00	100,0

Як видно з таблиці 10.1, домінують витрати на: сировину та матеріали, їхня питома вага становить 39,2–47,0%; паливно-енергетичні ресурси (12,4–14,1%). Головним резервом зменшення цих витрат, як відмічалось раніше, є впровадження ресурсозберігаючих технологій та удосконалення системи мотивації персоналу на підприємстві.

Структура витрат на металургійний переділ визначається та аналізується в динаміці за аналогічною методикою.

Дані про витрати кожного виду матеріальних і паливно-енергетичних ресурсів, які отримані в результаті проведеного аналізу, є основою для встановлення ліміту матеріальних витрат й оцінки його дотримання.

Завдання зі зниження собівартості порівнянної товарної продукції є внутрішнім показником, який встановлюється у відсотках до собівартості товарної продукції у попередньому періоді.

Вплив техніко-економічних показників-факторів на рівень витрат визначається на основі: досягнутого рівня виконання завдань у попередні періоди часу; планів з виробництва продукції, праці, матеріально-технічного постачання; розрахунків економічної ефективності заходів, що передбачаються в планах технічного розвитку та удосконалення виробництва, впровадження нових техніки, технології й організації виробництва, поліпшення якості металопродукції та ін.

При аналізі й плануванні зниження собівартості продукції оцінюється вплив на її величину техніко-економічних факторів за такими групами: технічний рівень виробництва; організація виробництва і праці; структура та обсяг виробництва продукції; ефективність використання природних ресурсів; зовнішні фактори (попит, ціни, інфляція).

До факторів **технічного рівня виробництва** належать: рівень діючих техніки й технології; рівень механізації та автоматизації виробничих процесів; якість сировини та основних матеріалів; ступінь використання сировини, матеріалів, палива, електроенергії; якість металопродукції. **Економія від покращання технічного рівня виробництва** (EKm_1 , грн.) розраховується за кожним елементом кошторису витрат на виробництво (або калькуляції собівартості продукції) за формулою:

$$EKm_1 = (B_0 - B_1) \cdot Q_1, \quad (10.3)$$

де B_0 , B_1 — витрати на одиницю продукції сировини, матеріалів, палива, енергії та ін., що випускається, до і після впровадження заходів, грн./т, грн./шт.;

Q_1 — обсяг випуску продукції, що отриманий внаслідок упровадження заходів, т, шт.

До факторів **організації виробництва і праці** належать: рівень організації та обслуговування виробництва; рівень управління виробництвом і величина витрат на управління; рівень матеріально-технічного постачання; рівень організації праці й її продуктивності. У даному випадку розраховується **економія від вивільнення чисельності працівників** (тобто економія фонду заробітної плати з нарахуваннями до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування ($EKч_2$, грн.)):

$$EK_{\text{ч}_2} = \bar{З} \cdot 12 \cdot Ч_6 \cdot K_{\text{сф}}, \quad (10.4)$$

де $\bar{З}$ — середньомісячна заробітна плата, грн.;

$Ч_6$ — число працівників, що звільняються, осіб;

$K_{\text{сф}}$ — коефіцієнт, який враховує відрахування від фонду зарплати до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування, част. од.

До факторів **структури та обсягу виробництва продукції** належать: обсяг виробництва та питома вага умовно-постійних витрат. **Зниження собівартості продукції за рахунок збільшення обсягу виробництва** (EK_{O_3} , грн.) розраховується за формулою:

$$EK_{O_3} = B_h \cdot a_h \cdot (+\Delta Q), \quad (10.5)$$

де B_h — витрати на переділ h (у металургії загальні для усіх марок сталі, сплавів або профілерозмірів прокату) або заробітна плата основних робітників у витратах по переділу для даної марки сталі, сплаву, профілерозміру прокату, грн./т.;

a_h — частка умовно-постійних витрат у витратах на переділ h , част.од.;

$+\Delta Q$ — зміна обсягу виробництва металопродукції або сплаву, т.

До факторів **ефективності використання природних ресурсів** належать: структура та якість сировини, основних матеріалів (вміст заліза, марганцю в руді та ін.); рівень вилучення металу та інших корисних побіжних компонентів із сировини, що переробляється, та ін.

Зміна собівартості в результаті зміни вмісту корисного компонента (заліза або марганцю в руді та ін.) в сировині ($EK_{4.1}$, грн.) розраховується за формулою:

$$EK_{4.1} = \frac{Q_c \cdot (m_1 - m_0) \cdot I_0}{100 \cdot 100} \cdot UZ_0, \quad (10.6)$$

де Q_c — запланований обсяг переробки сировини, т.;

m_0 та m_1 — вміст корисного компонента в сировині відповідно в базовому та звітному періодах, %;

I_0 — відсоток вилучення корисного компонента з сировини в базовому періоді, %;

UZ_0 — умовно-змінні витрати в собівартості 1 т корисного компонента в сировині в базовому періоді, грн./т.

Зміна собівартості в результаті підвищення рівня вилучення корисного компонента з сировини ($EK_{4.2}$, грн.):

$$EK_{4.2} = \frac{Q_c \cdot m_1 \cdot (I_1 - I_0)}{100 \cdot 100} \cdot UZ_0, \quad (10.7)$$

де I_1 — відсоток вилучення корисного компонента з сировини після впровадження заходів плану, %.

У групі **зовнішніх техніко-економічних факторів** досліджується вплив зміни таких показників-факторів, як: ціни на сировину, паливо, енергію; тарифи на перевезення та нетоварні послуги; норми амортизаційних відрахувань; умови оплати праці та ін. Наприклад, зміну собівартості продукції за рахунок зміни оптових цін на сировину, матеріали, паливо, енергію та ін. ($EK_{ц5}$, грн.) розраховують за формулою:

$$EK_{ц5} = \sum_{i=1}^I (Ц_{1i} - Ц_{0i}) \cdot Q_{1i} \cdot K_{Bi}, \quad (10.8)$$

де I — число видів продукції;

$Ц_{0i}$ та $Ц_{1i}$ — ціна на сировину, матеріали, паливо, енергію та ін. відповідно за планом і звітом необхідних для випуску i -го виду продукції, грн./т або грн./шт.;

Q_{1i} — звітний обсяг випуску i -го виду металопродукції, т або шт.;

K_{Bi} — норма витрати сировини, матеріалів, палива, енергії на одиницю i -го виду металопродукції, т/т, кВт·г/т або т/шт., кВт·г/шт. та ін.

Наведена система показників використовується як в аналізі, так і при плануванні витрат.

Для дослідження витрат підприємства в зовнішньому економічному аналізі використовуються показники, які містяться в формі № 2 «Звіт про фінансові результати». Зовнішніми аналітиками *витрати підприємства класифікуються та аналізуються за двома угрупованнями:*

– *за цільовою спрямованістю* виділяються показники: собівартість реалізованої продукції; управлінські витрати; витрати на збут продукції; інші операційні витрати; фінансові витрати;

– *за економічним змістом* (або за елементами матеріального виробництва) виділяються показники: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші операційні витрати.

Аналізуються суми витрат, їхня динаміка, структура та тенденції порівняно зі структурою витрат у конкурентів підприємства та із середніми по галузі.

10.3. Аналіз собівартості металопродукції

В умовах самофінансування, внутрішньогосподарського та комерційного розрахунків металургійне підприємство повинно додержуватися всеохоплюючого режиму економії, запорукою якого є контроль за дотриманням завдань із собівартості металопродукції й вивчення мож-

ливостей оптимізації витрат на всіх ділянках виробництва та управління. Цим і визначається роль аналізу собівартості металопродукції (агломерату, сплавів, прокату, труб, шлаку), правильна постановка якого дозволяє виявити причини відхилень фактичних витрат на виробництво та реалізацію продукції від установлених завдань із собівартості, оцінити вплив різних показників-факторів, викрити резерви зниження витрат сировини, матеріалів, паливно-енергетичних, трудових і фінансових ресурсів, а отриману економію використовувати для збільшення випуску високоякісної конкурентоздатної продукції.

Аналіз собівартості металопродукції починається зі з'ясування того, як виконані встановлені завдання за показниками собівартості основних видів металопродукції.

Наступним етапом є дослідження тенденцій зміни цих показників за економічними елементами та статтями витрат, а також їхній порівняльний аналіз із витратами у конкурентів та в галузі.

При цьому визначаються співвідношення, тобто частки окремих економічних елементів у кошторисах витрат на виробництво та окремих статей витрат в калькуляціях собівартості металопродукції, тобто визначається структура собівартості металопродукції, яка залежить від особливостей процесів, що здійснюються у тому або іншому виробництві (агломераційному, доменному, сталеплавильному, флюсоплавильному, прокатному, шлакопереробному та ін.).

Частка кожної статті витрат (V_s , %) розраховується як відношення витрат за цією статтею (B_s , грн.) до собівартості продукції (C , грн.), що дорівнює сумі всіх B_s :

$$V_s = (B_s : C) \cdot 100, \quad (10.9)$$

де s — стаття витрат собівартості продукції.

Типова структура витрат на виробництво металопродукції за різними рівнями управління представлена в таблиці 10.2. Як видно, структура витрат на виготовлення металопродукції неоднакова. Найбільш матеріаломістким є феросплавне виробництво, а марганцеворудна підгалузь відрізняється великими витратами на амортизацію та заробітну плату. Відмінності в структурі витрат можуть бути обумовлені характером сировини, яка використовується; особливостями технологічних процесів, виробничої структури; технічним рівнем виробництва та ін.

Задача аналізу структури витрат на виробництво — виявити найістотніші статті витрат, тобто ті, що займають найбільшу питому вагу в собівартості продукції, для пошуку найважливіших резервів зниження витрат за цими статтями.

Джерелами інформації для аналізу собівартості продукції є: облікові дані; план підприємства (цеху), зокрема, ті його розділи, що характеризують витрати, технічний розвиток і організацію виробництва;

норми та нормативи; фактично отримані результати від проведення на підприємстві режиму економії, що відображаються в калькуляціях і звітності про витрати на виробництво, та собівартості товарної й реалізованої продукції; звіти про витрати матеріалів у зіставленні з нормами; кошториси витрат за комплексними статтями з їхньою розшифровкою (на поточний ремонт і утримання основних засобів, інші цехові витрати, управлінські витрати та ін.); рівень витрат на інших підприємствах галузі та ін.

Наявність тісного зв'язку собівартості продукції з результатами роботи підприємства обумовлює необхідність аналізу показників-факторів, які визначають зміну витрат, і дослідження шляхів подальшого зниження сукупних витрат, що дозволить підвищити показники прибутку підприємства.

На собівартість металопродукції конкретного виду або групи (чавуну, сталі, прокату, сплавів, флюсів, агломерату, вуглецевої маси та ін.) впливають наступні **п'ять груп показників-факторів**.

1. Ціни на витрачені матеріальні, паливно-енергетичні та інші ресурси.

Таблиця 10.2

СТРУКТУРА ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО МЕТАЛОПРОДУКЦІЇ, %

Елементи витрат	В цілому по чорній металургії України	Металургійна підгалузь	Марганцеворудна підгалузь	Феросплавна підгалузь
Сировина та основні матеріали	57,9	56,0	8,3	49,6
Додаткові та допоміжні матеріали	6,5	6,7	15,4	4,7
Паливо (зі сторони)	9,1	13,5	2,8	9,0
Енергія (зі сторони)	5,0	4,1	7,3	23,2
Разом матеріальних витрат	78,5	80,3	33,8	86,5
Заробітна плата з відрахуваннями до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування	10,0	9,0	27,5	6,8
Амортизація основних засобів	10,5	10,0	33,9	5,9
Інші витрати	1,0	0,7	4,8	0,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

2. Питомі витрати ресурсів у натуральному вимірюванні на одиницю металопродукції.

3. Структурні здвижки у складі заданих у виробництво сировини, матеріалів та ін.

На витрати по переділу заданих матеріальних ресурсів у готову продукцію, окрім перших трьох показників-факторів, впливають також наступні.

4. Обсяг виробництва металопродукції.

5. Склад витрат з кожної комплексної статті (наприклад, витрати з утримання основних засобів; витрати на внутрішньогосподарське переміщення сировини, матеріалів та готової продукції; загальновиробничі витрати та ін.).

Показники-фактори груп 2–5 відносяться, в основному, до суб'єктивних, тобто таких, що залежать від результатів роботи трудового колективу, ціна ж є в більшій мірі об'єктивним фактором.

У факторному аналізі собівартості продукції вплив зміни цін і питомих витрат матеріальних, паливно-енергетичних та інших ресурсів розраховується за тими статтями, витрати яких нормуються на одиницю продукції. Вплив зміни витрат унаслідок зміни обсягу виробництва визначається за тими статтями витрат на виробництво, в складі яких є умовно-постійна частина. Вплив зміни складу витрат на собівартість продукції встановлюється за комплексними статтями витрат.

Кількісна оцінка впливу факторів на зміну витрат на виробництво за кожною статтею витрат дається з використанням прийомів факторного аналізу, зокрема прийому абсолютних різниць за наведеними формулами:

$$+\Delta B_{s\text{ абс.}} = B_{s\text{ ф}} - B_{s\text{ пл}}, \quad (10.10)$$

$$+\Delta B_{s\text{ ц}} = (Ц_{s\text{ ф}} - Ц_{s\text{ пл}}) \cdot K_{Bs\text{ ф}}, \quad (10.11)$$

$$+\Delta B_{s\text{ ке}} = (K_{Bs\text{ ф}} - K_{Bs\text{ пл}}) \cdot Ц_{s\text{ пл}}, \quad (10.12)$$

де $+\Delta B_{s\text{ абс}}$ — зміна фактичних витрат у порівнянні з їхнім плановим рівнем або нормою за статтею витрат s , грн./т металопродукції;

$+\Delta B_{s\text{ ц}}$ — зміна суми витрат за статтею s внаслідок зміни цін на ресурси (або зміна виробничої собівартості напівфабрикатів власного виробництва), грн./т металопродукції;

$+\Delta B_{s\text{ ке}}$ — зміна витрат за статтею s , що викликана зміною питомої витрати ресурсу даного виду в порівнянні з планом або нормою, грн./т металопродукції;

$Ц_{s\text{ ф}}$ та $Ц_{s\text{ пл}}$ — відповідно звітні та планові ціни (собівартість) на ресурси за статтею s , що використані при виробництві металопродукції, грн./т, грн./кВт·г та ін.;

$K_{Bs\text{ ф}}$ та $K_{Bs\text{ пл}}$ — відповідно звітні та планові (або нормовані) питомі витрати ресурсу за статтею s на одиницю продукції, т/т, кВт·г/т та ін.

Щоб виключити можливість помилки в розрахунках, перевіряють їхню правильність, застосовуючи прийом балансових ув'язок:

$$+\Delta B_{s\text{ обс.}} = B_{s\text{ ф}} - B_{s\text{ пл}} = (+\Delta B_{s\text{ Л}}) + (+\Delta B_{s\text{ Кв}}). \quad (10.13)$$

За кожною статтею, яка містить умовно-постійну частину, визначається вплив зміни обсягу виробництва на зміну витрат як різниці між фактичною величиною статті ($B_{s\text{ ф}}$, грн./т) та скоригованою плановою (або скоригованою нормативною) на ступінь виконання плану (норми) з виробництва продукції ($B'_{s\text{ пл}}$, грн./т):

$$+\Delta B_{s\text{ обс.}} = B_{s\text{ ф}} - B'_{s\text{ пл}}, \quad (10.14)$$

$$B'_{s\text{ пл}} = \frac{B_{s\text{ пл}} \cdot \alpha}{1 + K_{\text{Ппл}}} + B_{s\text{ пл}} \cdot \beta, \quad (10.15)$$

де α і β — відповідно частка умовно-постійних і умовно-змінних витрат в даній статті витрат, част.од.;

$K_{\text{Ппл}}$ — коефіцієнт перевиконання (або недовиконання) плану по виробництву продукції, част.од.

Встановлення впливу показників-факторів на зміну витрат за комплексними статтями здійснюється шляхом порівняння фактичних та планових кошторисів цих витрат по елементах, у результаті чого знаходяться відхилення витрат за кожним з елементів витрат, які відображені в кошторисах. Сумарне значення цих відхилень показує вплив зміни складових витрат, відображених у кошторису, на зміну собівартості усього обсягу виробництва. При віднесенні цієї суми відхилень на фактичний обсяг виробництва отримують відхилення внаслідок зміни кошторису у розрахунку на одиницю продукції.

Практичне використання наведеного підходу до аналізу собівартості розглянуто в імітаційних вправах.

Імітаційна вправа № 10.1.

Постановка задачі: встановити вплив показників-факторів на зміну витрат на технологічну електроенергію в собівартості силікомарганцю за даними, наведеними в таблиці 10.3.

Таблиця 10.3

АНАЛІЗ ЗМІНИ ВИТРАТ НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЮ ТЕХНОЛОГІЧНУ В СОБІВАРТОСТІ СИЛІКОМАРГАНЦЮ

Показник	План (або норма)	Звіт	Абсолютне відхилення, ±
Питомі витрати електроенергії, кВт·г/т	3830	3850	+ 20
Тариф на електроенергію, грн./кВт·г	0,5800	0,5846	+0,0046
Витрати на електроенергію технологічну, грн./т	2221,40	2250,71	+29,31

Витрати на технологічну електроенергію збільшилися на +29,31 грн./т, зокрема, за рахунок впливу її питомих витрат, вони зросли на $(3850-3830) \times 0,5800 = +11,60$ грн./т. У результаті ж підвищення тарифу на електроенергію витрати збільшилися на $(0,5846 - 0,5800) \times 3850 = +17,71$ грн./т. У результаті перевірки розрахунків факторного аналізу за допомогою прийому балансових ув'язок отримуємо раніше визначене абсолютне відхилення показника: $+11,60 + 17,71 = +29,31$ грн./т, що підтверджує вірність цих розрахунків.

Висновок: загальне зростання витрат на технологічну електроенергію, викликане в більшій мірі об'єктивними факторами: збільшення тарифу на електроенергію викликало зростання витрат на +17,71 грн./т. Зростання ж питомих витрат, які відносяться до суб'єктивних факторів, свідчить про погіршення з раціонального використання трудовим колективом енергоресурсів, що привело до збільшення витрат на +11,60 грн./т, а у розрахунку на річний обсяг виробництва (438 тис.т) їхнє зростання становить +5080,8 тис.грн. Таким чином, одним з наявних резервів зменшення собівартості силікомарганцю є зниження витрат електроенергії на плавку, тому доцільно своєчасно виявляти причини перевитрати електроенергії та реалізовувати заходи щодо їхнього усунення, зокрема, удосконалювати систему мотивації праці до ресурсозбереження.

Імітаційна вправа № 10.2.

Постановка задачі: визначити ступінь впливу зміни показників-факторів на зміну витрат на металошихту в собівартості 1т феромарганцю. Вихідні дані наведені в таблиці 10.4. (графи 1–7).

Вирішення задачі: зміна витрат на агломерат (за видами), маломарганцевистий шлак і концентрат визначаються як різниця між фактичними витратами та плановим рівнем. Вплив зміни норм витрат і цін розраховується за формулами 10.10–10.12. Витрати на агломерат AM_nV_1 знизилися на $96,24 - 111,63 = -15,39$ грн./т сплаву, зокрема: за рахунок зменшення норми витрати агломерату на: $(1,53 - 1,72) 64,9 = -12,33$ грн./т сплаву; за рахунок зниження ціни на агломерат на: $(62,90 - 64,90) \times 1,53 = -3,06$ грн./т. Сумарне відхилення, яке викликане зміною обох показників-факторів, дорівнює абсолютному відхиленню: $-12,33 + (-3,06) = -15,39$ грн./т сплаву, що підтверджує вірність проведених розрахунків.

Аналогічно виконуємо розрахунок за рештою видів металошихти й перевіряємо правильність одержаних результатів. Результати розрахунків наведені в таблиці 10.4 (графи 9–11).

На витрати внаслідок зміни фактичних норм витрат від планових впливають два показники-фактори: структура заданого (тобто склад заданої металошихти) та питоми витрати або витратні коефіцієнти металошихти за її видами у розрахунку на 1 т сплаву.

Таблиця 10.4

**ВИТРАТИ НА МЕТАЛОШИХТУ В СОБІВАРТОСТІ
ФЕРОМАРГАНЦЮ (УМОВНІ ДАНІ)**

Статті витрат	План			Звіт		
	кількість, т/т	ціна, грн./т	сума, грн./т	кіль- кість, т/т	ціна, грн./т	сума, грн./т
1	2	3	4= 3x2	5	6	7=6x5
Агломерат: АМ _н В ₁	1,72	64,90	111,63	1,53	62,90	96,24
АМО	0,31	76,70	23,78	0,37	73,80	27,31
БАФ	-	-	-	0,08	77,40	6,19
Маломарганцевистий шлак	0,02	81,10	1,62	0,06	71,10	4,27
Концентрат	0,02	90,30	1,81	0,02	95,20	1,91
Всього	2,07	67,07	138,84	2,06	65,98	135,92

Продовження табл. 10.4

Статті витрат	Витрати при планових цінах та фактичному витрачанні, грн./т	Відхилення фактичних витрат від планових, грн./т, +		
		всього	в тому числі за рахунок зміни	
			норм	цін
1	8=3x5	9=7-4	10=(5-2) x 3	11=(6-3) x 5
Агломерат: АМ _н В ₁	99,30	-15,39	-12,33	-3,06
АМО	28,38	+3,53	+4,60	-1,07
БАФ	6,19	+6,19	+6,19	-
Маломарганцевистий шлак	4,87	+2,65	+3,24	-0,60
Концентрат	1,81	+0,10	-	+0,10
Всього	140,55	-2,93	+1,70	-4,63

Так, середня планова ціна металошихти при плановій структурі заданого склала $138,84:2,07=67,07$ грн./т металошихти, де 138,84 грн./т — витрати на металошихту за планом при планових нормах витрат і планових цінах на шихтові матеріали; 2,07 т/т сплаву — планова норма витрат металошихти (див. табл. 10.4). Планова ціна металошихти при фактичній структурі заданого становить: $140,55 : 2,06 = 68,23$ грн./т, де 140,55 грн./т — витрати на металошихту, розраховані на під-

ставі планових цін і фактичних норм витрат ($140,55 = 64,90 \times 1,53 + 76,70 \times 0,370 + 77,40 \times 0,08 + 81,10 \times 0,06 + 90,30 \times 0,02$); 2,06 т/т сплаву — норма витрати металошихти за звітом (див. табл. 10.4). Таким чином отримуємо, що внаслідок зміни складу металошихти витрати на неї зросли на $68,23 - 67,07 = +1,16$ грн./т сплаву.

Вплив безпосередньо розхідних коефіцієнтів металошихти на зміну витрат на задане розраховується як різниця між відхиленнями, що викликані зміною норм і складу заданого: $+1,70 - (+1,16) = +0,54$ грн./т.

Висновок: у ході аналізу виявлено, що зниження витрат на задане (- 2,93 грн./т сплаву) відбулося через позитивне зниження цін (тобто об'єктивного незалежного від якості роботи плавильного цеху фактора) на — 4,63 грн./т. Разом з тим, ситуація була погіршена через перевищення плавильним цехом розхідного коефіцієнта металошихти на +0,54 грн./т сплаву і зміну складу заданого на + 1,16 грн./т. Все це свідчить про наявність внутрішньовиробничих резервів подальшого зниження собівартості сплаву. Мобілізація виявлених резервів є важливою, оскільки витрати на металошихту займають найбільшу частку (55%) в собівартості феромарганцю.

Імітаційна вправа № 10.3.

Постановка задачі: в плавильному цеху за рік збережено 13583 тис. кВт·г силової електроенергії. Перевитрата технологічної електроенергії на виплавку силікомарганцю склала 7068 тис. кВт·г, економія її при виплавці феромарганцю — 1176 тис. кВт·г. На виробництво електроенергії в середньому в країні витрачається 300 т умовного палива на 1 кВт·г. Визначити річну економію в цеху, що дає позитивний вплив на національну економіку країни.

Вирішення задачі. За рік у цеху збережено електроенергії на: $13583 - 7068 + 1176 = 7691$ тис. кВт·г.

Економія за рахунок збереження електроенергії в плавильному цеху при ціні 584,6 грн./тис. кВт·г, прийнятій в таблиці 10.3, складе $584,6 \times 7691 = 4496158,6$ грн. на рік. У масштабах країни у зв'язку із зменшенням потреби в електроенергії на 7691 тис. кВт·г заощаджується $0,3 \times 7691 : 1000 = 2,31$ тис. т умовного палива, де 0,3 кг/кВт·г — витрата умовного палива на виробництво 1 кВт·г.

Економія за рахунок зменшення витрати палива при середній ціні 1 умовної тонни 2000 грн./т складе $2,31 \times 2000 = 4620$ тис. грн. Про актуальність проблеми зниження витрати електроенергії свідчить той факт, що енергомісткість національного доходу в Україні в чотири рази вище, ніж у Японії. І, якщо кожен колектив збереже тільки 1 кВт·г, то в цілому по країні через це зменшиться витрата умовного палива на $0,3 \times 1\,000\,000\,000 : 1000 = 100\,000$ т умовного палива або $2000 \times 100000 = 200\,000\,000$ грн. на кожний 1 млн. кВт·г виробленої електроенергії.

10.4. Аналіз госпрозрахункової собівартості продукції цехів металургійного підприємства

Структурні підрозділи металургійного підприємства за часовою ознакою виконують такі види аналізу.

1. **Оперативний аналіз:** щодобовий; щодакандний (за 10 діб) з визначенням очікуваних результатів виконання плану за місяць.

2. **Аналіз підсумків роботи за місяць**, який виконується в два етапи.

Перший етап. По закінченні місяця визначається ступінь виконання планових завдань з основних показників діяльності.

Другий етап. Виконується повний аналіз виробничо-господарської діяльності з визначенням госпрозрахункового результату, як правило, з собівартості продукції структурного підрозділу (цеху), а на деяких підприємствах — з доходу. Результати повного аналізу розглядаються до 15-го числа наступного місяця на щомісячних цехових Балансових комісіях під керівництвом Економічної ради цеху за участі керівників, фахівців економічних служб, бригадирів і виробничих робітників. На засіданні Балансової комісії визначаються конкретні винуватці, які допустили непродуктивні витрати, втрати та збитки. Хід обговорення результатів повного аналізу роботи цеху документально оформляється протоколом. У даному протоколі фіксується така інформація: присутні особи; хід наради; причини відхилень від собівартості продукції та матеріальних витрат (або доходу) та заходи щодо поліпшення виробничих та економічних результатів роботи структурного підрозділу. Результати ж повного аналізу оформлюються у вигляді «Пояснювальної записки до звіту», в якій обов'язково міститься факторний аналіз.

Результати господарської діяльності металургійного підприємства та його структурних підрозділів щомісячно розглядаються та обговорюються на засіданні його Економічної ради за участю начальників цехів, представників інших підрозділів, цехів, служб. Рада надає оцінку діяльності підрозділів, затверджує заходи з: усунення та запобігання недоліків, які були допущені; мобілізації виявлених внутрішньовиробничих резервів. На Раді заслуховуються також звіти начальників цехів про виконання рішень попередніх засідань.

Госпрозрахунковий результат роботи цеху оцінюється на підставі показника «госпрозрахункова собівартість продукції цеху». Цей показник визначається як сума фактичних витрат на виробництво продукції цеху, з урахуванням дії факторів, незалежних від роботи даного цеху, які визначаються на підставі нормативної галузевої бази. До них у чорній металургії віднесені: відхилення в цінах на предмети праці; відхилення внаслідок зміни складу «Заданого в виробництво»; економія матеріалів-реагентів, що витрачаються для природоохоронних заходів та ін.

3. Аналіз підсумків роботи за рік. Результати роботи цехів за місяцями підсумовуються в річному аналізі, в межах якого порівнюються фактичні абсолютна та госпрозрахункова собівартості продукції цеху з плановою собівартістю та розраховуються їхня економія або перевитрати порівняно з планом, як це наведено в таблиці 10.5.

Таблиця 10.5

ОЦІНКА ГОСПРОЗРАХУНКОВОЇ ВИРОБНИЧОЇ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) ЦЕХІВ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Структурні підрозділи трубопрокатного заводу	Виробнича собівартість за планом, тис. грн.	Виробнича собівартість за звітом поточного періоду, тис. грн.		Зміна собівартості порівняно з планом (економія (-), перевитрати (+))			
		абсолютна	госпрозрахункова	тис. грн.		у відсотках від плану, %	
				абсолютної	госпрозрахункова	абсолютної	госпрозрахункова
Основний цех № 1	850468	844853	851622	-5615	+1154	-0,66	+0,14
Основний цех № 2	461738	460985	460761	-753	-977	-0,16	-0,21
Енергетичний цех	9800	9765	9852	-35	+52	-0,36	+0,53
Ремонтний цех	15080	14500	14500	-580	-580	-3,85	-3,85
Транспортний цех	5795	5448	5800	-347	+5	-5,99	+0,09
Лабораторії: – центральна;	2600	2580	2580	-20	-20	-0,77	0,77
– автоматизації;	2520	2500	2500	-80	-80	-3,17	-3,17
– електротехнічна	2117	2100	2100	-17	-17	-0,80	-0,80

У результаті аналізу виявлено, що план з абсолютної виробничої собівартості продукції виконали всі цехи та служби металургійного підприємства. Перевитрати госпрозрахункової собівартості транспортного цеху обумовлені невиконанням графіка подачі вагонів; енергетичному цеху пред'явлені штрафні санкції за перебої в енергопостачанні; основний цех № 1 компенсував ремонтному цеху втрати, що були зумовлені несвоєчасною підготовкою агрегатів до ремонту.

10.5. Маржинальний підхід до аналізу витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)

Мета маржинального аналізу (тобто аналізу «усіченої» собівартості продукції або аналізу витрат — обсягу — прибутку): порівняльна оцінка різних варіантів можливих управлінських рішень, які приймаються в умовах конкуренції, задля вибору найефективнішого з альтернативних варіантів.

Відмінність цього виду аналізу від класичного економічного аналізу витрат полягає в тому, що змінюється його спрямованість: відмова від умовного розподілу непрямих накладних витрат і віднесення постійних витрат на зменшення маржі.

Маржа — це різниця між ринковою ціною та змінною частиною собівартості продукції:

$$cm_a = C - vc, \quad (10.16)$$

де cm_a — маржа на одиницю продукції, грн./т, грн./шт., ін.;

C — ціна, грн./т, грн./шт. ін.;

vc — змінні витрати на одиницю продукції, грн./т, грн./шт., ін.

Роль маржі полягає у відшкодуванні (компенсації) постійних витрат та генерації прибутку, тобто:

$$CM_a = FC + NI, \quad (10.17)$$

де CM_a — маржа на весь обсяг реалізації, грн.;

FC — постійні витрати на весь обсяг реалізації, грн.;

NI — прибуток на весь обсяг реалізації, грн.;

або

$$CM_a = C * Q - VC = PP - VC, \quad (10.18)$$

де Q — обсяг проданої металопродукції в натуральних вимірниках, т, шт., ін.;

VC — змінні витрати на весь обсяг реалізації, грн.;

PP — дохід від реалізації металопродукції, грн.

Таким чином, відмінність даного виду аналізу полягає в тому, що для визначення прибутку (збитку) непрямі витрати без їхнього розподілу відносяться на зменшення маржі, тобто (з формули 10.17):

$$NI = CM_a - FC. \quad (10.19)$$

Вказана вище мета маржинального аналізу досягається рішенням окремих аналітичних задач.

Задачі маржинального аналізу витрат на виробництво зводяться до наступного.

1. Щодобове або щоденне визначення для основних видів металопродукції й по підприємству в цілому:

- «точки беззбитковості» (або порога рентабельності);
- зони прибутків і збитків.

Ця задача необхідна для забезпечення виживання підприємства в кризових умовах (при переході на вільні ціни).

2. Визначення впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на зміну результатів виробничої діяльності підприємства.

Показники-фактори, які впливають на зміну результату (тобто прибутку або збитків):

- ціна реалізації (C , грн./т, грн./шт. ін.);
- кількість проданої металопродукції (Q , т, шт. ін.);
- змінні витрати: на весь обсяг (VC , грн.), на одиницю продукції (vc , грн./т, грн./шт. ін.);
- постійні витрати: на весь обсяг (FC , грн.), на одиницю продукції (fc , грн./т, грн./шт. ін.).

Таким чином, використання порогу рентабельності дозволяє переглянути політику та стратегію підприємства залежно від різних внутрішніх і зовнішніх факторів й визначити вплив цих факторів на зміну результату.

Для практичного застосування аналізу «усіченої» собівартості продукції необхідно:

1. Визначати загальні витрати виробництва та обігу, поділяти їх на змінні та постійні витрати.

2. Визначати змінні витрати за виробами на 1 гривню ринкових цін.

3. Визначати постійні витрати на конкретну продукцію, на їхні групи, на 1 гривню ринкових цін, по їхній питомій вазі в цілому по підприємству.

4. Визначати маржу в цілому по підприємству, по кожному виробу і по їхніх групах.

Переваги аналізу «усіченої» собівартості продукції: простота практичного застосування; можливість визначення оптимальних управлінських рішень у кризових умовах, визначення «мертвої точки» (або точки беззбитковості) дозволяє ухвалювати рішення про економічну політику підприємства оперативно (щодня, щонеділі, щомісячно, відразу після продажу партії металопродукції).

Недоліки аналізу «усіченої» собівартості продукції: превалювання кількісної оцінки; потрібні зміни в існуючій системі обліку та в розподілі непрямих витрат; використовувати цей метод доцільно тільки в умовах автоматизації облікових і аналітичних операцій.

При проведенні аналізу «усіченої» собівартості продукції використовується традиційна система показників, але *основним вартісним*

показником є показник критичного обсягу реалізації продукції (або поріг рентабельності). Підприємство досягає порога рентабельності, коли фінансовий результат від реалізації металопродукції дорівнюватиме нулю. Це означає, що загальна сума маржі (тобто з розрахунку на весь обсяг реалізації (BEF)) тільки покриває загальну суму постійних витрат за відповідний період (з формул 10.17, 10.18):

$$BEF = \Pi * Q_K - VC_K = FC_K + 0, \quad (10.20)$$

$$BEF = PP_K - VC_K = FC_K + 0, \quad (10.21)$$

де Q_K ; PP_K — критичний обсяг реалізації металопродукції в натуральному і вартісному виразі відповідно, т, шт. ін.; грн.;

VC_K — змінні витрати на весь критичний обсяг реалізації, грн.;

FC_K — постійні витрати на весь критичний обсяг реалізації, грн.

Методики для розрахунків решти показників наведені нижче.

Особливості методики аналізу «усіченої» собівартості продукції.

1. Розраховується обсяг виробництва металопродукції в натуральному виразі (Q_K , т, шт.), який необхідний для досягнення порога рентабельності, тобто *критичний обсяг реалізації продукції в натурі*:

$$Q_K = FC_K : (\Pi - v_{c_K}) = FC_K : c_{m_a}, \quad (10.22)$$

а також в грошових вимірниках:

$$PP_K = \Pi \cdot Q_K, \quad (10.23)$$

де PP_K — вартість обсягу виробництва металопродукції в ринкових цінах, грн.

Поріг рентабельності — є інструментом короткострокового прогнозування. Він дозволяє розраховувати наступні економічні показники, які орієнтують процес управління на ухвалення стратегічних рішень (або на корегування раніше прийнятих).

2. *Маржа безпеки* (SM_B , грн.) — це різниця між фактичним або плановим (PP , грн.) і критичним обсягом реалізації (PP_K , грн.). Вона надає кількісну оцінку можливому зменшенню обсягу реалізованої металопродукції до досягнення підприємством нульової рентабельності або межі збитковості:

$$SM_B = PP - PP_K. \quad (10.24)$$

3. Індекс безпеки (I_B , част.од.) дозволяє визначити можливу частку (або відсоток) зниження обсягу реалізації, після якого підприємство потрапляє в зону збитковості:

$$I_B = PP_K : PP. \quad (10.25)$$

4. Плановий обсяг продаж (або плановий обсяг реалізації Q_n , т, шт.), якого потрібно досягти, щоб одержати суму дисконтованого прибутку (може, заплановану суму прибутку) в натуральних вимірниках визначається за моделлю:

$$Q_n = \frac{FC + NI}{(Ц - vc)} = \frac{FC + NI}{cm_a}, \quad (10.26)$$

а в грошових:

$$PP_n = Ц \cdot Q_n, \quad (10.27)$$

де PP_n — плановий обсяг продаж, грн.

5. Вплив зміни цін і структури реалізації металопродукції:

- на результат (тобто на прибуток або збитки);
- на «мертву точку».

6. Обсяг реалізації, якого потрібно досягти, щоб він відповідав рівню минулого періоду у разі зміни перемінних або постійних витрат.

7. Показники-фактори, які впливають на зміну результату (прибутку або збитків): зміна ціни реалізації; зміна обсягу реалізованої металопродукції; зміна перемінних витрат.

Практичне використання маржинального підходу до аналізу собівартості продукції розглянуте в імітаційній вправі.

Імітаційна вправа № 10.4.

Постановка задачі: виконати аналіз витрат на виробництво маржинальним методом, обґрунтувати висновки. Початкові дані наведені в таблиці 10.6.

Таблиця 10.6

ПОКАЗНИКИ ПОТОЧНОГО ПЕРІОДУ

Найменування показників	План	Факт
Обсяг реалізації металевих виробів, шт.	13000	12400
Середньозважена ціна, грн./шт.	7,10	7,20
Змінні витрати на одиницю металевого виробу, грн./шт.	3,10	3,30
Постійні витрати на весь обсяг реалізації, грн.	8600	8650

Вирішення задачі:

1. Розрахуємо показники, яких не вистачає:

1.1. Дохід від реалізації металевих виробів:

– план: $7,10 \times 13000 = 92300$ грн.;

– факт: $7,20 \times 12400 = 89280$ грн.

1.2. Маржа (різниця між ринковою ціною і перемінною частиною витрат) розраховується за моделлю 10.18 і складає:

– план: $7,10 - 3,10 = 4,00$ грн./ шт.;

– факт: $7,20 - 3,30 = 3,90$ грн./ шт.

1.3. Постійні витрати на одиницю продукції:

– план: $8600 : 13000 = 0,66$ грн./шт.;

– факт: $8650 : 12400 = 0,69$ грн./шт.

2. Розрахуємо показники методики аналізу «усіченої» собівартості продукції.

2.1. Кількість металевих виробів, необхідна для досягнення порога рентабельності (або показник критичного обсягу реалізації продукції Q_k , шт.) розраховується за моделлю 10.22 і складає:

– план: $8600 : (7,10 - 3,10) = 8600 : 4,00 = 2150$ шт.;

– факт: $8650 : (7,20 - 3,30) = 8650 : 3,90 = 2218$ шт.

2.2. Критичний обсяг реалізації продукції (PI_k , грн.) розраховується за моделлю 10.23 і складає:

– план: $7,10 \times 2150 = 15265$ грн.;

– факт: $7,20 \times 2218 = 15970$ грн.

2.3. Маржа безпеки (вступ до зони збитків) розраховується за моделлю 10.24 й дорівнює :

– план: $92300 - 15265 = 77035$ грн.;

– факт: $89280 - 15970 = 73310$ грн.

2.4. Індекс безпеки (або можливий відсоток зниження обсягу реалізації, після якого підприємство потрапляє у зону збитків) розраховується за моделлю 10.25 і дорівнює:

– план: $77035 : 92300 = 0,83$ част.од. або 83% ;

– факт: $73310 : 89280 = 0,82$ част.од. або 82%.

Результати розрахунків зведемо в аналітичну таблицю 10.7.

Таблиця 10.7

**МАРЖИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ГРУПИ
«ВИТРАТИ — ДОХІД — ПРИБУТОК»**

Показники	План	Факт	Відхилення, +	
			абсолютне	відносне, %
1. Обсяг реалізації металевих виробів, шт.	13000	12400	-600	-4,6
2. Середньозважена ціна, грн./шт.	7,10	7,20	+0,10	+1,4
3. Дохід (виручка) від реалізації металевих виробів, грн. (п.3=п.1хп.2)	92300	89280	-3020	-3,3
4. Змінні витрати на одиницю металевого виробу, грн./шт.	3,10	3,30	+0,20	+6,5
5. Маржа (сума покриття) на одиницю металевого виробу, грн./шт. (п.5=п.2-п.4)	4,00	3,90	-0,10	-2,5

Закінчення табл. 10.7

Показники	План	Факт	Відхилення, +	
			абсолютне	відносне, %
6. Постійні витрати на весь обсяг реалізації, грн.	8600	8650	+50	+0,6
7. Постійні витрати на одиницю металевого виробу, грн./шт. (п.7=п.6:п.1)	0,66	0,69	+0,03	+4,5
8. Поріг рентабельності, шт. (п.8=п.6:п.5)	2150	2218	+68	+3,2
9. Критичний обсяг реалізації металевих виробів, грн. (п.9=п.2хп.8)	15265	15970	+705	+4,6
10. Маржа безпеки, грн. (п.10=п.3-п.9)	77035	73310	-3725	-4,8
11. Індекс безпеки, част.од. (п.11=п.10:п.3)	0,83	0,82	-0,01	-

Висновок: як видно з таблиці 10.7, фактичний індекс безпеки знизився на 0,01 част. од., або на 1%, що викликано збільшенням питомих змінних витрат на 0,2 грн./шт., падінням обсягів реалізації на 600 шт. і зростанням питомих постійних витрат на 0,03 грн./шт., що здебільшого було компенсовано зростанням ціни на 0,1 грн./шт. Для покращання ситуації підприємству першочергово необхідно виявити резерви зниження змінних витрат, оскільки від їхнього рівня залежить і розмір маржі, і величина критичного обсягу реалізації.

Основні терміни та поняття

Поточні витрати; класифікація витрат; невиробничі витрати підприємства; мета управлінського аналізу витрат; завдання аналізу витрат; система показників оцінки витрат; граничний рівень витрат; ліміт матеріальних витрат; собівартість металопродукції; методи аналізу виробничих витрат; калькуляція собівартості металопродукції; кошторис витрат на виробництво; фактори витрат на виробництво; класифікація факторів витрат для їхнього внутрішнього аналізу; класифікація факторів витрат у зовнішньому аналізі. Аналіз структури собівартості продукції; джерела інформації; об'єктивні та суб'єктивні фактори собівартості металопродукції; методи оцінки впливу факторів собівартості металопродукції; маржинальний аналіз; маржа; мета та задачі маржинального аналізу; показники-фактори фінансового результату; постійні та змінні витрати; критичний обсяг продукції (поріг рентабельності); особливості методики маржинального аналізу; маржа безпеки; індекс безпеки.

10.6. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Чим обумовлена класифікація поточних витрат металургійного підприємства?
2. Надайте стислу характеристику видів витрат металургійного підприємства.
3. Обґрунтуйте систему показників собівартості металопродукції та наведіть джерела інформації для їхнього аналізу.
4. Викладіть мету та завдання аналізу витрат металургійного підприємства й собівартості металопродукції.
5. Як проводиться факторний аналіз поточних витрат металургійного підприємства?
6. Викладіть сутність госпрозрахункової собівартості продукції.
7. Чим обумовлена необхідність розрахунку та аналізу госпрозрахункової собівартості продукції в структурних підрозділах металургійного підприємства?
8. Які переваги і недоліки маржинального аналізу?
9. У чому полягають спільність і відмінність методик внутрішнього і зовнішнього аналізу поточних витрат підприємства?
10. Наведіть фактори собівартості металопродукції та напрямки її зменшення.

Вправа 10.1. На підставі даних імітаційної вправи 8.1 оцініть вплив факторів на собівартість продукції підприємства.

Вправа 10.2. На підставі вихідних даних (таблиці 10.8, 10.9) ситуаційної виробничої задачі виконайте аналіз собівартості труб.

Таблиця 10.8

КАЛЬКУЛЯЦІЯ СОБІВАРТОСТІ ТРУБ

Найменування статей витрат	За планом		За звітом	
	на одну тунну		на весь випуск	
	кількість, т/т	ціна, грн./ т	кількість, т	сума, грн.
1	2	3	4	5
1. Сировина й основні матеріали				
Сталь вуглецева	1,078	580,00	6550,85	3734038,15
Давальницький метал	-	-	-	-
Усього сировини й основних матеріалів	1,078	580,00	6550,85	3734038,15

Закінчення табл. 10.8

Найменування статей витрат	За планом		За звітом	
	на одну тунну		на весь випуск	
	кількість, т/т	ціна, грн./ т	кількість, т	сума, грн.
1	2	3	4	5
2. Відходи (-)	-	-	-	-
Кінці й обрізки габаритні	0,031	128,43	201,65	25898,15
Відходи, що підлягають реалізації	0,005	505,00	33,30	17151,35
Заготівка з відходів	0,004	116,33	11,10	1291,30
Чад	0,024	0,00	151,70	0,00
Стружка вуглецева	0,014	118,84	90,65	10772,55
Усього відходів (-)	0,078	111,41	488,40	55113,35
3. Разом задано за винятком відходів	1,000	616,60	6062,45	3678924,80
4. Додаткові матеріали	-	-	-	-
5. Витрати на переділ	-	-	-	934342,3
6. Втрати від браку	-	-	-	-
7.Травлення й термообробка	-	-	-	-
8.Незавершене виробництво	-	-	-	-
9. Виробнича собівартість виготовлених труб	1,000	727,56	6062,45	4613267,10
Обсяг виробництва, тис. т	6438	-	6062,45	-

Таблиця 10.9

ВИТРАТИ НА ПЕРЕДІЛ

Найменування статей витрат	За планом		За звітом	
	на одну тунну		на весь випуск	
	кількість, т/т	ціна, грн./ т	кількість, т	сума, грн.
1	2	3	4	5
5.1. Паливо				
Газ природний, 1000 м ³	0,028	8,14	146,15	42474,15
Мазут, т	-	-	-	-
Інші, т	-	-	-	-
Разом в умовному	-	8,14	-	42474,15

Закінчення табл. 10.9

Найменування статей витрат	За планом		За звітом	
	на одну тону		на весь випуск	
	кількість, т/т	ціна, грн./ т	кількість, т	сума, грн.
1	2	3	4	5
5.2. Енергетичні витрати:				
Електроенергія, кВт·г	0,561	50,49	3679,65	331168,50
Пара, МГ кал	0,021	0,60	133,20	3864,65
Вода, м ³	0,075	5,83	451,40	35079,70
Вода свіжа, м ³	0,010	1,11	66,60	7422,20
Вода гідравлічна, м ³	-	-	-	-
Повітря, 1000 м ³	0,140	1,66	921,30	10913,15
Разом енергетичних витрат	-	59,69	-	388448,20
5.3. Заробітна плата робітників цеху	-	39,20	-	252889,45
5.4. Відрахування на соціальне страхування	-	14,52	-	93569,10
5.5. Змінне обладнання	-	3,75	-	24703,05
5.6. Допоміжні матеріали	-	-	-	-
5.7. Ремонт і утримання основних засобів	-	15,00	-	96834,55
5.8. Амортизація основних засобів	-	5,31	-	34089,95
5.9. Робота транспортних цехів заводу	-	0,20	-	1333,85
5.10. Інші витрати на переділ	-	-	-	-
В т.ч. охорона праці	-	-	-	-
Разом витрати на переділ	-	145,81	-	934342,30

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу виконання плану з собівартості труб;
- оцінити ступінь зміни запланованих показників;
- провести аналіз і зробити висновки.

Розділ 11

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

11.1. Суттєвість фінансового аналізу та його особливості

Підвищення ролі фінансового аналізу підприємства та його актуальність об'єктивно зумовлені такими причинами:

- зміною цілей діяльності підприємств у ринкових умовах, якими стають: максимізація прибутку та збільшення вартості бізнесу;
- необхідністю урахування умов роботи підприємств України в період становлення ринкових відносин та інтересів усіх учасників ринку;
- залежністю від отриманих фінансових результатів через необхідність фінансування процесів відтворювання своїх активів, що вимагає: налагодження зв'язків з банками задля отримання кредитів; або емісії боргових цінних паперів (векселів, облігацій та ін.); або прискорення оборотності обігових коштів, наприклад, через факторинг (переуступку права боргу) або надання знижок сконто, які зацікавлюють покупця прискорювати оплату за вже отриману продукцію, та ін.;
- розширенням інтеграційних процесів, активним учасником яких є вітчизняна металургія;
- необхідністю об'єктивної та гласної оцінки фінансового стану акціонерних товариств, фінансових компаній та інших недержавних суб'єктів господарювання на основі публічної фінансової звітності;
- загостренням протиріч підприємства з іншими учасниками ринку в період фінансово-економічних криз.

Фінансовий стан металургійного підприємства оцінюється сукупністю показників, які відображають наявність, ефективність розміщення та використання фінансових ресурсів.

Роль фінансового аналізу металургійного підприємства міститься не тільки в тому, щоб установити й оцінити його фінансовий стан, а й в постійному проведенні роботи за конкретними напрямками, яка спрямована на поліпшення фінансового стану. Це дає можливість виявлення найбільш слабких (проблемних) позицій у фінансовому стані підприємства та оперативного їхнього вирішення.

Першочерговими задачами економічного аналізу є оцінка якості планування та виконання фінансових планів металургійного підприємства. Велике значення надається необхідності вести аналітичну роботу в динаміці з визначенням фінансового стану підприємства та факторів,

які на нього впливають. При цьому необхідно встановлювати оптимальні значення фінансових показників. Для їхнього досягнення важливо удосконалювати поточну аналітичну роботу, оскільки це дає змогу виявити проблеми та вирішити їх ще до складання звітності.

Різноманітність видів фінансового аналізу вимагає їхнього угруповання. Класифікація видів фінансового аналізу представлена в таблиці 11.1, з якої видно, що топологія фінансового аналізу тісно пов'язана з видами економічного аналізу, але має свою специфіку, так, ознаки 4 та 5 притаманні тільки фінансовому аналізу.

Таблиця 11.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВА

Класифікаційна ознака	Вид аналізу
1. У залежності від періоду часу, за який проводиться аналіз	1.1. Перспективний 1.2. Поточний 1.3. Оперативний 1.4. Минулий (ретроспективний)
2. У залежності від ступеня охоплення	2.1. Тематичний 2.2. Частковий 2.3. Локальний
3. У залежності від мети аналізу та його інформаційного забезпечення	3.1. Зовнішній 3.2. Внутрішній
4. У залежності від деталізації	4.1. Експрес — аналіз 4.2. Поглиблений аналіз
5. У залежності від рівня невизначеності	5.1. Фінансова діагностика 5.2. Фінансовий аналіз

Метою зовнішнього аналізу фінансового стану металургійного підприємства є оцінка його завантаженості податками та зборами й відстеження їхнього нарахування, встановлення кредитоспроможності та інвестиційної привабливості. Зовнішній аналіз фінансового стану підприємства здійснюється суб'єктами зовнішнього середовища: банками; інвесторами; акціонерними товариствами; податковою адміністрацією та ін.

Мета внутрішнього аналізу фінансового стану металургійного підприємства полягає у виявленні резервів, у першу чергу, внутрішньовиробничих, їхній оцінці та мобілізації для подальшого поліпшення фінансового стану підприємства та його стійкості. Внутрішній аналіз фінансового стану підприємства проводиться працівниками підприємства: фінансового відділу, внутрішнього аудиту та ін.

У минулому (ретроспективному) аналізі важливе значення займає трендовий аналіз, який проводиться за тривалий період часу (як пра-

вило, 10 років). Це викликає необхідність приведення інформаційної бази в порівнянний вид з використанням аналітичного прийому перерахунку показників. Дослідження довгострокових тенденцій особливо актуальне при аналізі стійкості фінансового стану підприємств, оскільки правильний висновок про неї можна зробити тільки на основі дослідження довгострокових тенденцій фінансових показників.

Сутність перерахунку показників полягає у такому.

1. В коригуванні вартісних показників попередніх періодів з урахуванням індексу інфляції.

2. В перерахунку майбутніх доходів від інвестицій з урахуванням коефіцієнтів дисконтування (K_0 , част.од.), розрахованих за моделлю:

$$K_0 = 1 / (1 + GO)^m, \quad (11.1)$$

де GO — темп зміни цінності грошових одиниць, прийнятий на рівні середньорічного відсотка банківських кредитів, част. од.;

m — номер року з моменту початку інвестування.

3. У перегрупованні статей балансу при зміні правил їхнього обліку, пов'язаній з мінливістю законодавства і внутрішньої облікової політики підприємства.

4. У перегрупованні статей витрат при змінах в угрупованнях їхніх елементів або складових; у структурі фонду оплати праці та ін., що можливо виявити шляхом вертикального аналізу майнового стану підприємства та структури витрат на виробництво.

5. У переоцінці основних і оборотних коштів, пов'язаній зі зміною їхньої справедливої (ринкової) вартості та корисності по відношенню до цілей підприємства.

Велике коло користувачів інформації про результати фінансового аналізу металургійного підприємства обумовило необхідність використання відносних величин, які відображають співвідношення між фінансовими показниками, а також застосування для їхнього наочного відображення графічних методів аналізу. Використання прийому відносних величин значно розширює аналітичні можливості при проведенні зовнішнього фінансового аналізу як у статичі, так і в динаміці, оскільки при використанні фінансових коефіцієнтів з'являється можливість порівняння фінансового стану різних підприємств та їхніх споживачів і постачальників. Використання графіків і діаграм дозволяє значно підвищити ілюстративність і наочність визначених тенденцій розвитку фінансових показників, які досліджуються, та їхніх факторів, відобразити стан і динаміку структури складних явищ, наприклад, структури активів і пасивів в аналізі майнового потенціалу підприємства та його джерел. Використання графічних методів аналізу є також доцільним для виявлення зв'язків між структурними підрозді-

лами в організаційних структурах управління підприємством; для контролю виконання касових планів і платіжних календарів, планів–графіків виробництва; для прогнозної оцінки фінансових результатів у стратегічному аналізі та в бізнес-плануванні (розрахунковий графік безбитковості та ін.).

Як у внутрішньому, так і у зовнішньому фінансовому аналізі є такі розділи: аналіз фінансових результатів; аналіз фінансового стану; аналіз стійкості фінансового стану. При їхньому проведенні аналітики використовують єдину систему методів і дотримуються однакових принципів аналізу та основних методичних положень.

Відрізняються внутрішній та зовнішній фінансові аналізи: метою аналізу; глибиною досліджень; складом і повнотою інформаційного забезпечення, яке є більш повним при проведенні внутрішнього фінансового аналізу і саме цим забезпечує деталізацію внутрішніх фінансових оцінок; колом завдань, які вирішуються. Тому методики їхнього проведення мають специфічні властивості та відмінності.

У повній мірі все викладене, а також наведене у наступних параграфах відноситься до металургійних підприємств.

11.2. Особливості методики зовнішнього фінансового аналізу підприємства

На підготовчому етапі зовнішніми аналітиками здійснюються збір і підготовка інформації, основним джерелом якої є надруковані у відкритій діловій пресі узагальнені дані фінансової звітності підприємства за фінансовий рік: консолідований баланс; звіт про фінансові результати; аудиторський висновок (для підприємств, що підлягають обов'язковому щорічному аудиту); нормативні дані; матеріали офіційних видань (Держкомстату, НБУ та ін.); аналітичних центрів.

11.2.1. Аналіз фінансових результатів

Фінансовий результат діяльності підприємства є кінцевим, оскільки відображає загальний ефект від ведення всіх видів економічної діяльності, дозволяє оцінити їхню ефективність, а також характеризує доцільність використання виробничих ресурсів. Оцінка фінансового результату зовнішніми аналітиками здійснюється з метою прийняття фінансових рішень щодо розвитку подальших партнерських взаємовідносин. Завдання зовнішнього аналізу фінансових результатів надані на рисунку 11.1.

Аналіз фінансових результатів містить як загальну, так і конкретизовану оцінку з кожного виду діяльності (рисунок 11.2).

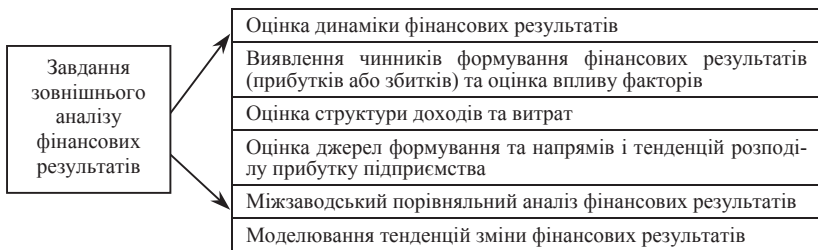

Рис. 11.1. Завдання та послідовність зовнішнього аналізу фінансових результатів

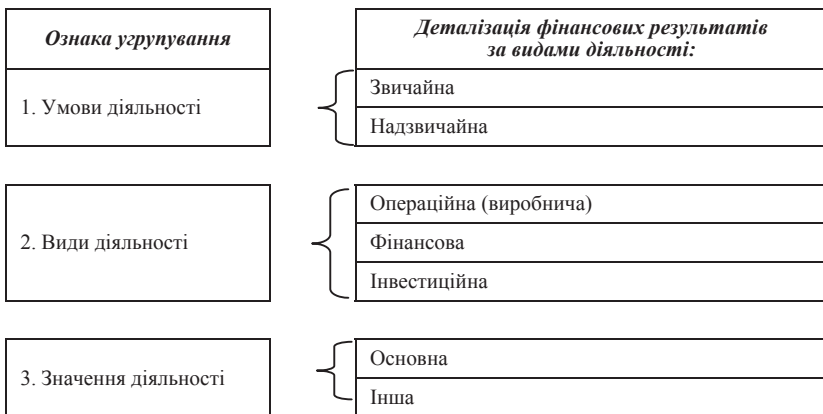

Рис. 11.2. Класифікація фінансових результатів у залежності від виду діяльності

Оцінка фінансових результатів надається у *статистиці* (фактичні значення порівнюються з нормативними) і у *динаміці* (фактичні значення порівнюються з рівнями, досягнутими в попередні звітні періоди, шляхом визначення темпів зростання та розрахунку абсолютних і відносних відхилень для кожного показника, наданого у формі № 2 «Звіт про фінансові результати»). Крім того, досліджується динаміка *структури* доходу від реалізації продукції (робіт, послуг). Для цього визначається питома вага кожного з показників, які формують такий дохід. Отримані фактичні значення питомої ваги показників порівнюються з аналогічними, досягнутими в попередніх періодах, та у конкурентів підприємства.

Факторний аналіз фінансового результату містить визначення впливу на нього доходу та витрат, виявлення причин їхньої зміни. Закінчується аналіз моделюванням тенденцій розвитку фінансових результатів у перспективі для прийняття управлінських рішень.

11.2.2. Аналіз майнового стану підприємства

Вартість та оптимальність структури майна підприємства цікавлять усіх учасників ринкових відносин, з якими у підприємства є господарські взаємовідносини. Різні аспекти призначення аналізу майнового стану підприємства наведені на рисунку 11.3.

Рис. 11.3. Призначення аналізу майнового стану підприємства

Зовнішній аналіз майнового стану підприємства здійснюється в статичі (на початок та на кінець поточного фінансового року), в динаміці (за декілька років — у залежності від терміну існування підприємства, інтересів аналітика та наявності інформації за попередні роки). Кінцевою метою аналізу є об'єктивна оцінка тенденцій зміни вартості майна та прогресивності його структури. Послідовність діагностики майнового стану підприємства, яка проводиться зовнішнім аналітиком для досягнення цієї мети, наведена в таблиці 11.2.

Таблиця 11.2

ПОСЛІДОВНІСТЬ ДІАГНОСТИКИ МАЙНОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Завдання діагностики	Показники оцінки
1. Оцінка вартості майна та джерел його надходження на початок та на кінець фінансового року, його структури та співвідношень між статтями активів і пасивів	– сума активів і пасивів за статтями, за розділами та в цілому по балансу, тис.грн.; – питома вага, %
2. Оцінка динаміки вартості майна за статтями активу й пасиву та змін структури майна	– темпи зростання, част. од.; – абсолютні відхилення, тис.грн.; – відносні відхилення, %; – вартість за статтями, розділами та загальна вартість активів і пасивів

Завдання діагностики	Показники оцінки
3. Оцінка руху, зношення та придатності основних засобів і нематеріальних активів	– коефіцієнт зносу основних засобів і нематеріальних активів, част. од.; – коефіцієнт придатності основних засобів і нематеріальних активів, част. од.
4. Міжзаводський аналіз структури та динаміки змін майнового стану порівняно з конкурентами	– питома вага статей та розділів активу та пасиву балансу, %; – абсолютне відхилення питомої ваги, %; – оптимальні співвідношення у галузі, част. од. або %
5. Оцінка ринкової вартості майна підприємства	– ринкова вартість, тис. грн.; – балансова вартість, тис. грн.; – абсолютне відхилення, тис. грн.; – відносне відхилення, %
6. Прогнозування зміни та величини майнового стану підприємства	– усі показники, що перелічені вище

Для оцінки оптимальності структури майна підприємства розраховуються співвідношення між його елементами з подальшим її порівнянням із нормативними, середньогалузевими та досягнутими у конкурентів підприємства. За допомогою цих співвідношень надається оцінка майна, сутність якої наведена на рисунку 11.4.

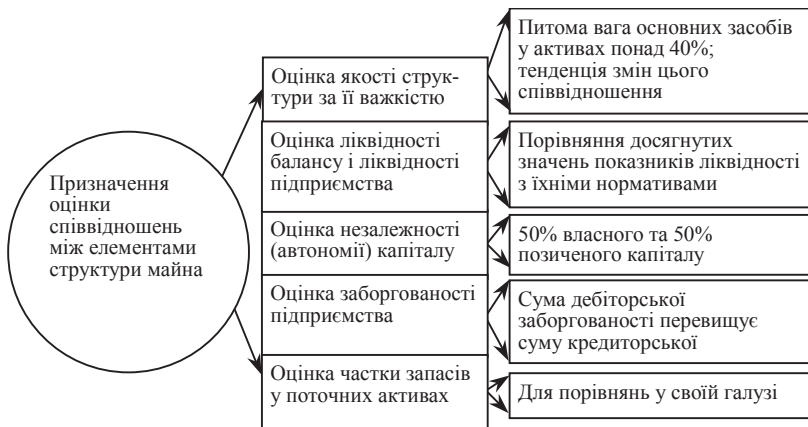

Рис. 11.4. Оцінка співвідношень в діагностиці структури майна

11.2.3. Аналіз грошових потоків

Фінансові ресурси металургійного підприємства формуються за рахунок власних і залучених коштів. Джерела їхнього надходження наведені в таблиці 11.3.

Основними джерелами фінансування економічної діяльності підприємства є його власні кошти. Рух грошових коштів здійснюється у трьох напрямках діяльності: операційної (або виробничо-господарської); інвестиційної; фінансової. У сфері операційної діяльності відображаються статті, які застосовуються для розрахунку чистого прибутку у звіті. До інвестиційної діяльності відноситься вкладання грошових коштів у створення необоротних активів.

Таблиця 11.3

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА НАДХОДЖЕННЯ КОШТІВ

Джерела власних коштів	Джерела залучених коштів
1. Статутний капітал	1. Позики банків
2. Резерви, що накопичені підприємством	2. Лізингове фінансування
3. Цільове фінансування	3. Кошти від продажу облігацій та інших цінних паперів
4. Пожертви	4. Кредиторська заборгованість
5. Благодійні внески	5. Інші залучені кошти

Фінансова діяльність, спрямована на удосконалення залучення недостатніх та розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів підприємства, набуває особливого значення в умовах фінансової нестабільності та зменшенні обсягів виробництва продукції.

Для оцінки руху грошових коштів розраховуються аналітичні показники приросту або зменшення коштів при здійсненні грошових операцій. Напрямки руху цих коштів у залежності від видів діяльності наведені на рисунку 11.5.

Найпростішим видом фінансової угоди є однократне надання позики деякої суми PV за умови, що через деякий час T буде повернена сума FV . Ефективність подібної угоди може бути оцінена однією з двох величин [40]:

$$z(T) = (FV - PV) / PV, \quad (11.2)$$

$$d(T) = (FV - PV) / FV, \quad (11.3)$$

де $z(T)$ — темп приросту грошового потоку від теперішнього періоду до майбутнього, або норма прибутковості фінансової угоди, част.од. або %;

$d(T)$ — темп зниження грошового потоку від майбутнього до теперішнього періоду або дисконт (ставка дисконтування), част.од або %.

Рис. 11.5. Напрямки руху грошових коштів

Базами порівняння виступають в моделі 11.2 — вихідна сума позики, а в моделі 11.3 — повернена. Економічна суть фінансової операції, заданої формулою (11.2), полягає у визначенні величини тієї суми, якою буде або бажає розпоряджатися інвестор після закінчення цієї операції.

Коефіцієнт дисконтування показує, який щорічний відсоток повернення бажає або може мати інвестор на капітал, який він інвестує.

У завершенні аналізу виконується розрахунок коштів на початок та кінець звітного періоду, який дозволяє визначити зміни в фінансовому стані підприємства [40].

11.2.4. Аналіз фінансового стану підприємства та його стійкості

Для характеристики фінансового стану підприємства використовуються загальноприйняті чотири групи фінансових показників-коефіцієнтів:

- показники ліквідності та платоспроможності.
- показники оцінки фінансової стабільності.
- показники ділової активності.
- показники ефективності використання капіталу (рентабельності).

Їхні особливості порівняно з іншими методами аналізу наведені в таблиці 11.4.

Таблиця 11.4

ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ-КОЕФІЦІЄНТІВ

Переваги	Недоліки
1	2
1. Простота розрахунку	1. Великий рівень узагальнення
2. Доступність інформації для їхнього визначення	2. Неможливість детального факторного дослідження
3. Автоматичне виключення впливу інфляційних процесів (забезпечене методикою їхніх розрахунків)	3. Залежність від якості фінансової звітності
4. Уніфікація, що забезпечує можливість міжзаводських порівнянь	4. Недостатня точність оцінки (внаслідок попереднього недоліку)
5. Наявність нормативної бази для ринкових умов у закордонній практиці [44] та деяких [4] — у вітчизняній	5. Відсутність нормативів фінансових показників-коефіцієнтів для умов України (за невеликим виключенням) [4]
6. Можливість виявлення симптомів банкрутства	6. Обмеженість області використання деяких показників-коефіцієнтів
7. Більш чітка орієнтація на майбутнє	7. Вплив сезонних чинників у деяких галузях

Будь-який фінансовий показник-коефіцієнт лише частково відображає результат господарського процесу, його доцільність і ефективність. Тому їхній аналіз тільки у сукупності з аналізом основних пока-

зників діяльності надає уяву про потенційні можливості підприємства, його недоліки та переваги порівняно з конкурентами.

Фінансовий стан підприємства в найближчій перспективі оцінюється зовнішніми та внутрішніми аналітиками за допомогою таких фінансових показників, як коефіцієнти ліквідності й платоспроможності.

Фінансові показники ліквідності та платоспроможності характеризують можливість своєчасного виконання в повному обсязі короткострокових зобов'язань перед кредиторами. Категорії ліквідності та платоспроможності близькі за сутністю. **Ліквідність** — це здатність підприємства: швидко реагувати на несподівані фінансові проблеми та можливості; збільшити свої активи при зростанні обсягів продажу продукції; повернути короткострокові борги шляхом звичайного перетворення активів у грошові кошти. Від ліквідності залежить **платоспроможність**, тобто наявність у підприємства грошових коштів та їхніх еквівалентів у достатньому обсязі для швидкої ліквідації кредиторської заборгованості.

Аналіз ліквідності вимагає врахування її характерних рис, наведених на рисунку 11.6.

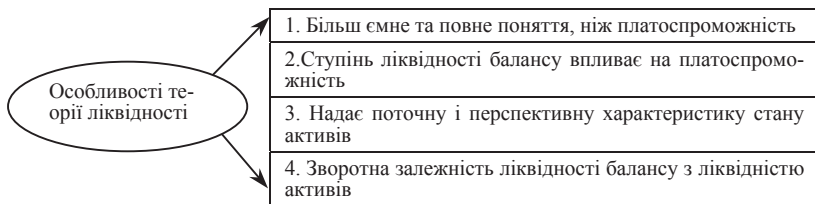

Рис. 11.6. Характерні риси категорії ліквідності

Не слід ототожнювати поняття ліквідності балансу, ліквідності активів та ліквідності підприємства, оскільки вони відрізняються сутністю і методикою розрахунку: **ліквідність балансу** — це ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у грошові кошти відповідає строку погашення зобов'язань; **ліквідність активів** розраховується як величина, зворотна часу, необхідному для перетворення активів у грошові кошти, і чим він більше, тим нижче ліквідність активів; **ліквідність підприємства** — це його здатність на конкретну дату і в повному обсязі погасити заборгованість перед кредиторами, банками, інвесторами своїми активами.

Переваги коефіцієнтів ліквідності: наявність нормативів їхньої оптимальної величини; використання їх в усіх галузях та видах бізнесу, що надає можливість їхнього застосування також під час обґрунтування управлінських рішень щодо диверсифікації продукції та діяльності підприємства.

Сукупність фінансових показників-коефіцієнтів ліквідності та моделі їхнього розрахунку наведені у таблиці 11.5.

Як видно з таблиці 11.5, за допомогою коефіцієнтів ліквідності порівнюють оборотні активи та поточні зобов'язання. Їхні значення цікавлять як внутрішніх суб'єктів аналізу (фінансових менеджерів), так і зовнішніх (короткострокових кредиторів).

Таблиця 11.5

КЛАСИФІКАЦІЯ КОЕФІЦІЄНТІВ ЛІКВІДНОСТІ, ЧАСТ.ОД.

Назва	Норматив	Модель розрахунку
1. Коефіцієнт покриття (або поточної ліквідності) ($K_{пл}$)	2–2,5	$K_{пл} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні або короткострокові зобов'язання}}$
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$)	0,2–0,35	$K_{ал} = \frac{\text{Грошові кошти + Цінні папери + Рахунки до сплати}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
3. Коефіцієнт критичної ліквідності або «кислотний» тест ($K_{кл}$)	0,7–0,8	$K_{кл} = \frac{\text{Оборотні активи – Варгість запасів}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
4. Коефіцієнт працездатності готівкових активів ($K_{пр}$)	Тенденція зростання	$K_{пр} = \frac{\text{Грошові кошти + Цінні папери + Рахунки до сплати}}{\text{Щодобові грошові витрати}}$

Оцінку ліквідності балансу полегшує попереднє складання на підставі балансу підприємства ліквідного балансу. У ліквідному балансі активи розміщуються за тривалістю їхнього перетворення в готівку для виконання зобов'язань підприємства. Перелік статей балансу, згрупованих за ступенем їхньої ліквідності, наведений у таблиці 11.6.

Таблиця 11.6

ФОРМА ЛІКВІДНОГО БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА

Актив	Пасив
1	2
1. Швидколіквідні цінності: – грошові кошти у касі; – грошові кошти на рахунках; – короткострокові фінансові вкладення	1. Короткострокові пасиви: – короткострокові кредити та інші позикові кошти

Закінчення табл. 11.6

Актив	Пасив
1	2
2. Середньоліквідні активи: – розрахунки з дебіторами; – інші оборотні активи	2. Пасиви середньої терміновості: – розрахунки з кредиторами; – інші короткострокові пасиви
3. Активи, що повільно реалізуються: – виробничі запаси; – запаси готової продукції; – незавершене виробництво; – товари	3. Пасиви довгострокові: – довгострокові кредити; – інші позикові кошти
4. Активи, що важко реалізуються: – залишкова вартість основних фондів; – капітальні вкладення; – залишкова вартість нематеріальних активів; – довгострокові фінансові вкладення	4. Пасиви постійні: – статутний капітал; – резервний капітал; – чистий прибуток; – спеціальні фонди; – забезпечення майбутніх витрат і платежів та цільове фінансування

Оцінка платоспроможності та фінансової стійкості підприємства здійснюється за допомогою коефіцієнтів фінансової стабільності (або коефіцієнтів довгострокової платоспроможності, або коефіцієнтів частки запозичених коштів, або коефіцієнтів фінансового важеля). Показники цієї групи наведені у таблиці 11.7.

Таблиця 11.7

ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА, ЧАСТ. ОД.

Назва	Модель розрахунку
1	2
Коефіцієнт загальної заборгованості ($K_{зз}$)	$K_{зз} = \frac{\text{Активи} - \text{Власний капітал}}{\text{Активи}}$
2. Коефіцієнт автономії (або фінансової незалежності) ($K_{фн}$)	$K_{фн} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи}}$
3. Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{фз}$), що зворотний $K_{фн}$	$K_{фз} = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Власний капітал}}$
4. Коефіцієнт фінансового ризику ($K_{фр}$)	$K_{фр} = \frac{\text{Позичений капітал}}{\text{Власний капітал}}$
5. Коефіцієнт маневрування власного капіталу ($K_{мк}$)	$K_{мк} = \frac{\text{Власні оборотні активи}}{\text{Власний капітал}}$

Назва	Модель розрахунку
1	2
6. Коефіцієнт залежності від довгострокових зобов'язань ($K_{дз}$)	$K_{дз} = \frac{\text{Довгострокова заборгованість}}{\text{Власний капітал}}$
7. Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень ($K_{дв}$)	$K_{дв} = \frac{\text{Довгострокові пасиви}}{\text{Необоротні активи}}$
8. Коефіцієнт довгострокових залучених джерел фінансування ($K_{сд}$)	$K_{сд} = \frac{\text{Довгострокові пасиви}}{(\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові пасиви})}$
9. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел ($K_{нк}$)	$K_{нк} = \frac{\text{Власний капітал}}{(\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові пасиви})}$

Коефіцієнти 1–5 призначені для оцінки капіталізації, з них коефіцієнт маневрування (5) надає найбільш загальну оцінку платоспроможності; коефіцієнт залежності від довгострокових зобов'язань (6) використовується для оцінки покриття довгострокових зобов'язань підприємства; коефіцієнти 7–9 — для оцінки структури довгострокових джерел фінансування. Для підтримки платоспроможності, своєчасності повернення заборгованості, підприємство повинно постійно одержувати прибуток, оскільки він є важливою складовою і джерелом поповнення його власного капіталу.

Фінансова стійкість підприємства залежить також від джерел фінансування матеріальних оборотних активів. Їхня величина ($MЗ$, грн.) дорівнює сумі виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, товарів, які відображені у 2 розділі активу балансу підприємства. Трьом показникам наявності джерел формування запасів (BA_1 , BA_2 , BA_3) відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами формування (рисунком 11.8).

Показники наявності джерел формування запасів, грн.	Показники забезпеченості запасів джерелами фінансування ($\pm ДФ$), (+) залишок, (-) нестача, грн.
Власні оборотні активи (BA_1)	$\pm ДФ_1 = BA_1 - MЗ$
Власні оборотні активи і довгострокові залучені джерела формування запасів (BA_2)	$\pm ДФ_2 = BA_2 - MЗ$
Загальна сума джерел формування запасів ($BA_3 = BA_1 + BA_2$)	$\pm ДФ_3 = BA_3 - MЗ$

Рис. 11.8. Показники оцінки наявності та забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування

Після розрахунків показників забезпеченості запасів джерелами фінансування визначається трикомпонентний тип фінансової стійкості підприємства (S) [29,45]: S = 1, якщо ДФ > 0; S = 0, якщо ДФ < 0.

Типи фінансової стійкості наведені у таблиці 11.8 [29,45].

Таблиця 11.8

ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Показники	Тип фінансової стійкості (S)			
	абсолютна стійкість	нормальна стійкість	нестійкий стан	кризовий стан
$ДФ_1 = VA_1 - M3$	$ДФ_1 \geq 0$	$ДФ_1 < 0$	$ДФ_1 < 0$	$ДФ_1 < 0$
$ДФ_2 = VA_2 - M3$	$ДФ_2 \geq 0$	$ДФ_2 \geq 0$	$ДФ_2 < 0$	$ДФ_2 < 0$
$ДФ_3 = VA_3 - M3$	$ДФ_3 \geq 0$	$ДФ_3 \geq 0$	$ДФ_3 \geq 0$	$ДФ_3 < 0$

Абсолютна стійкість свідчить про незалежність підприємства від зовнішніх кредиторів; при нормальній стійкості, окрім власних оборотних засобів, використовуються довгострокові залучені кошти.

Нестійкість фінансового стану можливо подолати, якщо: зменшити дебіторську заборгованість; поліпшити управління боргами; прискорити оборотність запасів завдяки їхній оптимізації; поповнити джерела власних оборотних засобів та ін.

Оцінка ефективності використання своїх активів для отримання доходу надається за допомогою фінансових показників-коефіцієнтів ділової активності (оборотності активів), перелік яких наведений в таблиці 11.9.

Таблиця 11.9

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОБОРОТНОСТІ АКТИВІВ

Назва	Модель розрахунку	Призначення
1	2	3
1. Обіговість оборотних активів (K_{oo} , разів або K'_{oo} , діб)	$K_{oo} = \frac{\text{Залишок оборотних активів}}{\text{Дохід від реалізації продукції}}$ $K'_{oo} = \frac{365}{K_{oo}}$	Оцінка швидкості і тривалості циклу обігу активів
2. Коефіцієнт обігу (K_o , разів),	$K_o = \frac{\text{Дохід від реалізації продукції}}{\text{Залишок оборотних активів}}$	Оцінка доходу з кожної гривні оборотних активів
3. Оборотність запасів (K_{oz} , разів)	$K_{oz} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Залишок виробничих запасів}}$	Оцінка ефективності управління запасами

Закінчення табл. 11.9

Назва	Модель розрахунку	Призначення
1	2	3
4. Оборотність дебіторської заборгованості ($K_{дз}$, разів або $K'_{дз}$, діб)	$K_{дз} = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середня дебіторська заборгованість за товари}}$ $K'_{дз} = \frac{365}{K_{дз}}$	Оцінка отримання своїх несплачених рахунків
5. Оборотність кредиторської заборгованості ($K_{кз}$, разів або $K'_{кз}$, діб)	$K_{кз} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середня кредиторська заборгованість}}$ $K'_{кз} = \frac{365}{K_{кз}}$	Оцінка часу, потрібного підприємству, щоб розрахуватись із кредиторами

Діагностична оцінка інвесторами ділової активності акціонерних товариств містить також аналіз динаміки прибутковості активів з використанням показників прибутковості акцій (ринкової вартості акцій): чистого прибутку на одну акцію, відношення ринкової ціни акції до прибутку на акцію та ін.

Для оцінки ефективності діяльності підприємства використовується група показників рентабельності шляхом зіставлення отриманих результатів і ресурсів або витрат на їхні досягнення. Найбільш розповсюджені з цих показників наведені в таблиці 11.10.

Таблиця 11.10

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Назва	Модель розрахунку	Призначення
1. Рентабельність активів (ROA, %)	$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} \cdot 100$	Оцінка частки прибутку в кожній гривні активів
2. Рентабельність власного капіталу (ROE, %)	$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} \cdot 100$	Оцінка прибутковості власника
3. Валова рентабельність реалізованої продукції ($R_{вп}$, %)	$R_{вп} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Дохід від реалізації продукції}} \cdot 100$	Оцінка ефективності виробництва продукції суспільством

Назва	Модель розрахунку	Призначення
4. Операційна рентабельність реалізованої продукції (R_o , %)	$R_o = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Дохід від реалізації продукції}} \cdot 100$	Оцінка ефективності операційної діяльності
5. Чиста рентабельність продажів (R_v , %)	$R_v = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід}} \cdot 100$	Оцінка частки чистого прибутку з кожної гривні чистого доходу
6. Рентабельність продукції (R_i , %)	$R_i = \frac{\text{Прибуток від } i\text{-ї продукції}}{\text{Собівартість } i\text{-ї продукції}} \cdot 100$	Оцінка ефективності виробництва конкретного виду продукції

Показники ROA та ROE характеризують ефективність інвестицій (капіталу); показники рентабельності продажів — ефективність виробництва продукції.

Показники рентабельності досліджуються в динаміці та проводиться їхня порівняльна оцінка з середньогалузевими результатами та показниками рентабельності у конкурентів.

З метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу у прибуткового підприємства і прийняття відповідних управлінських рішень щодо запобігання банкрутства офіційними Методичними рекомендаціями [4] передбачено систематично проводити експрес-аналіз стану підприємства або фінансовий моніторинг за допомогою коефіцієнта Бівера ($K\bar{b}$, част. од.):

$$K\bar{b} = \frac{\text{Чистий прибуток} - \text{Амортизація}}{\text{Сума довгострокових поточних зобов'язань}}. \quad (11.4)$$

Ознаки незадовільної структури балансу наведені на рисунку 11.9.

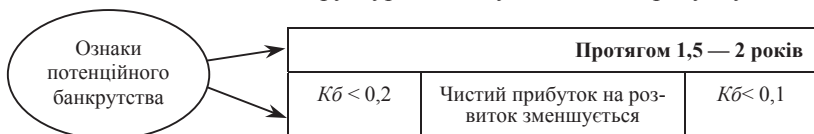

Рис. 11.9. Діагностика можливості банкрутства за допомогою коефіцієнта Бівера

Нормативне значення коефіцієнта Бівера за міжнародними стандартами дорівнює 0,17 — 0,4 част. од. У закордонній практиці для оцінки ризику банкрутства використовується інтегральний показник, який розраховується за моделлю Е. Альтмана [29,45]:

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5, \quad (11.5)$$

де Z — інтегральний показник рівня загрози банкрутства, част. од.;
 $1,2; 1,4; 3,3; 0,6; 1,0$ — коефіцієнти при показниках-факторах, част.од.;

X — показники-фактори, част. од.;

X_1 — відношення власного обігового капіталу до суми усіх активів підприємства;

X_2 — відношення нерозподіленого прибутку до суми усіх активів підприємства;

X_3 — рівень доходності активів;

X_4 — коефіцієнт фінансового ризику;

X_5 — коефіцієнт оборотності активів;

Оцінка ймовірності банкрутства на підставі розрахунків за моделлю Е. Альтмана надана у таблиці 11.11.

Якщо $Z < 1,81$ част.од., то підприємство може стати банкрутом:

- через 1 рік — з ймовірністю 95%;
- через 3 роки — з ймовірністю 48%;
- через 4 роки — з ймовірністю 30%;
- через 5 років — з ймовірністю 30%.

Таблиця 11.11

**ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА
ЗА ІНТЕГРАЛЬНИМ ПОКАЗНИКОМ**

Розрахована величина показника Z , част. од.	Потенційна можливість банкрутства
До 1,80	Дуже висока
1,81 — 2,70	Висока
2,71 — 2,99	Можлива
3,0 і вище	Дуже мала

Під час діагностичної оцінки банкрутства підприємства необхідно також враховувати особливості: економічної ситуації в країні, в галузі, в економічному регіоні; технологічних процесів підприємства та його організаційно-правову форму; умов функціонування та ін. [39].

11.3. Особливості методики внутрішнього фінансового аналізу підприємства

Максимізація прибутку як цільова настанова діяльності підприємства в ринкових умовах зумовлює першочергове значення та роль аналізу фінансового стану підприємства в складі комплексного економічного аналізу його господарсько-фінансової діяльності й викликає необхідність зміни класичної послідовності аналізу, викладеної в [15, 46], яка, в основному, використовується на підприємствах. Це пояснюється тим, що послідовність аналізу повинна відбивати та враховувати зростання ролі фінансових засобів на сучасному етапі та вигідність як для підприємства, так і для контрагентів його зовнішнього середовища, зокрема банків [38].

Таким чином, аналітичну роботу на підприємстві доцільно виконувати в наступній послідовності.

1. Аналіз виконання дохідної і видаткової частин фінансового плану.
2. Аналіз формування прибутку та його розподілу.
3. Аналіз стану й оборотності оборотних коштів.
4. Аналіз рентабельності.
5. Аналіз чинників, що впливають на фінансові результати.

У теперішній час методики аналізу прибутку, стану і ефективності використання оборотних коштів ураховують передовий вітчизняний досвід, а також досвід країн із розвинутою ринковою економікою. Слід зазначити, що аналіз витрат на виробництво, які є одним з найважливіших факторів фінансового стану, на сьогодні є самостійним розділом внутрішнього комплексного аналізу діяльності підприємства (див. розділ 10).

11.3.1. Аналіз фінансових результатів

Внутрішній аналіз фінансових результатів починається з оцінки виконання планових завдань з показників прибутку, виявлення причин відхилень від фінансових планів та визначення конкретних винуватців. Аналіз динаміки та структури показників фінансових результатів проводиться за методикою, аналогічною методиці зовнішнього аналізу, яка розглянута вище.

Факторний аналіз прибутку у внутрішньому аналізі базується на майже всеохоплюючій інформаційній базі і тому є повнішим, точнішим та конкретнішим. На розмір прибутку від реалізації продукції впливає ряд факторів: види і структура продукції; ціни й обсяги її виробництва та питома собівартість продукції. Базова модель для його факторного аналізу має вигляд:

$$P_{PP} = \sum_{i=1}^I (C_i - C_i) \cdot Q_i, \quad (11.6)$$

де P_{PP} — прибуток від реалізації продукції, грн.;

I — число найменувань (видів) продукції;

C_i — ціна за одиницю продукції i -го виду, грн./т, грн./шт., ін.;

C_i — повна собівартість одиниці продукції i -го виду, грн./т, грн./шт., ін.;

Q_i — обсяг реалізації продукції i -го виду, т, шт., ін.

Факторний аналіз прибутку від реалізації продукції проводиться за окремими її видами за допомогою прийому ланцюгових підстановок з наступним визначенням впливу кожного чинника. Кількісна оцінка впливу структурного здвигу здійснюється помноженням різниці між фактичним і плановим середньозваженим питомим прибутком на сумарний фактичний обсяг продукції усіх основних видів.

Таким чином, сума прибутку, яку отримує підприємство, обумовлена обсягом продажу продукції, її якістю та конкурентоспроможністю на внутрішньому та зовнішньому ринках, сортаментом продукції, рівнем витрат, а також інфляційними процесами і курсовими різницями.

11.3.2. Аналіз оборотних активів

Оцінці підлягають: стан оборотних активів, які нормуються, за їхніми видами; забезпеченість оборотними активами та ефективність їхнього використання.

Запаси оборотних активів створюються для забезпечення безперервності виробничих процесів на випадок порушень ритму постачань сировини, матеріалів та ін. Приклад порівняння фактичного обсягу оборотних активів з нормативним, який обґрунтовується для кожного виду запасів, наведений в таблиці 11.12.

Як видно з таблиці 11.12, стан оборотних активів, які підлягають нормуванню, незадовільний: фактична кількість запасів перевищує нормативну на 16406 тис. грн., або на 14,1%. Значне зростання запасів трубної заготовки, допоміжних матеріалів та інструменту викликає прагнення підприємства захиститися від стрімкого зростання цін на них. У даному прикладі можливість поповнення запасів на підприємстві з'явилась завдяки отриманню кредитної лінії терміном на два роки. Перевищення запасів готової продукції обумовлено відстроченням її відвантаження через неплатоспроможність деяких споживачів, яка загострилась в умовах фінансової кризи. Слід зауважити, що наведене в цьому прикладі підприємство має більш вигідне фінансове становище, ніж більшості вітчизняних підприємств, які через фінансові труднощі мають нестачу оборотних активів.

Таблиця 11.12

**ПОРІВНЯННЯ ФАКТИЧНОГО ОБСЯГУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ
ТРУБОПРОКАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА З НОРМАТИВНИМ, ТИС. ГРН.**

Найменування запасів	За нормативом	Фактично	Відхилення від нормативу, +	
			абсолютне	відносне, %
1	2	3	4	5
1 Виробничі запаси,	31386	39452	+8066	+25,7
в тому числі:				
а) сировина та основні матеріали:	21500	27590	+6090	+28,3
– трубна заготівка;	20100	26200	+6100	+30,3
– металеві відходи;	200	240	+40	+20,0
– покупні напівфабрикати;	1200	1150	-50	-4,2
б) допоміжні матеріали;	3060	4200	+1140	+37,3
в) паливо;	420	410	-10	-2,4
г) запасні частини;	4610	4700	+90	+2,0
д) змінне обладнання;	506	450	-56	-11,1
е) інструмент;	1237	2044	+807	+65,2
ж) спецодяг;	53	58	+5	+9,4
2 Незавершене виробництво	30410	29560	-850	-2,8
3 Напівфабрикати власного виробництва	5100	5320	+220	+4,3
4 Готова продукція	49680	58650	+8970	+18,1
Разом нормованих оборотних запасів, що підлягають нормуванню	116576	132982	+16406	+14,1

В інфляційному й одночасно кризово-депресивному стані економіки з недосконалою системою оподаткування проблема багатьох підприємств полягає в інвестуванні не стільки в основні фонди, скільки в оборотні засоби, які внаслідок інфляції «перекачуються» в оподаткований прибуток. Довгострокове інвестування збільшує дефіцит ліквідних засобів підприємства. Більш того, нарощування умовно-постійних витрат, до яких відносяться амортизаційні відрахування, спричиняє посилення дії так званого операційного (виробничого) важеля: кожен відсоток приросту витрат породжує більший, ніж раніш, відсоток приросту прибутку, а це збільшує податки. В іншому випадку зменшення обсягів реалізації в зоні збитків підприємству з більшим операційним важелем завдає більші збитки. Тому в умовах інфляції обсяг і швидкість руху оборотних активів має переважне значення.

Збільшення оборотних активів може досягатися за рахунок власних джерел, але в умовах інфляції більш вигідним є їхнє поповнення за рахунок позикових коштів. Нарощувати оборотні активи за рахунок позикових джерел можливо двома шляхами:

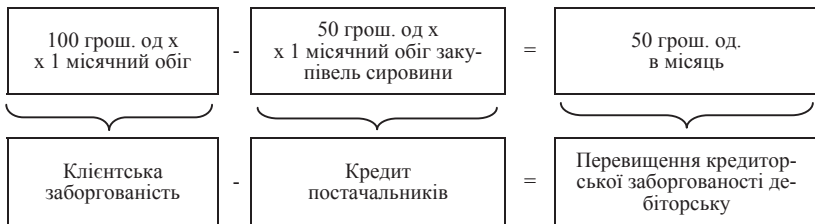
– залучаючи короткостроковий кредит, який є найбільш витратним для підприємства;

– перевищуючи дебіторську заборгованість кредиторською, що зводиться до розрахунку розумної тривалості відстрочок платежів за реалізовану підприємством готову продукцію (послуги), з одного боку, і за отримані сировину, матеріали, послуги від інших підприємств, — з іншого.

Практика показує, що підприємства, які працюють ефективно, частіше вирішують платіжні проблеми, ніж підприємства зі зменшеною нормою прибутку. Перші, нарощуючи обіг, збільшують дебіторську заборгованість і змушені просити своїх постачальників про більш тривалі відстрочки платежів.

Як приклад розглянемо конкретну ситуацію з [47]. Два підприємства №1 і №2 одержують один місяць відстрочки платежу від постачальника сировини і, у свою чергу, надають клієнтам одномісячні відстрочки. Місячний обіг у них однаковий і дорівнює 100 тис. грош. од.; вартість споживаної сировини на підприємстві №1 — 50 тис. грош. од., у підприємства №2 — 25 тис. грош. од.

Клієнтська заборгованість перебивається у підприємства №1 лише наполовину:

А у підприємства №2 в півтора рази більше:

$$100 \times 1 - 25 \times 1 = 75 \text{ грош. од. в місяць}$$

Задля планування нарощення обігових коштів за рахунок відстрочень платежів розраховують середній термін оплати кредиторської заборгованості:

$$\begin{array}{l}
 \text{Середній тер-} \\
 \text{мін оплати} \\
 \text{кредиторської} \\
 \text{заборгованості} \\
 (1)
 \end{array}
 =
 \frac{\begin{array}{l} \text{Кредиторська за-} \\ \text{боргованість за-} \\ \text{початальникам} \\ \text{Середньоденна} \\ \text{вартість поста-} \\ \text{чань} \\ (2) \end{array}}{\begin{array}{l} \text{Кредиторська} \\ \text{заборгованість} \\ \text{з оплати праці} \\ \text{Середньоден-} \\ \text{на величина} \\ \text{оплати праці} \\ (3) \end{array}}
 +
 \frac{\begin{array}{l} \text{Інші види кре-} \\ \text{диторської за-} \\ \text{боргованості} \\ \text{(податки, на-} \\ \text{кладні витрати} \\ \text{та ін.)} \\ \text{Середньоденна} \\ \text{величина відпо-} \\ \text{відних витрат} \\ (4) \end{array}}{\begin{array}{l} \text{Кредиторська} \\ \text{заборгованість} \\ \text{з оплати праці} \\ \text{Середньоден-} \\ \text{на величина} \\ \text{оплати праці} \\ (3) \end{array}}
 +
 \frac{\begin{array}{l} \text{Інші види кре-} \\ \text{диторської за-} \\ \text{боргованості} \\ \text{(податки, на-} \\ \text{кладні витрати} \\ \text{та ін.)} \\ \text{Середньоденна} \\ \text{величина відпо-} \\ \text{відних витрат} \\ (4) \end{array}}{\begin{array}{l} \text{Кредиторська} \\ \text{заборгованість} \\ \text{з оплати праці} \\ \text{Середньоден-} \\ \text{на величина} \\ \text{оплати праці} \\ (3) \end{array}}$$

При великих коливаннях протягом періоду, за який проводиться аналіз показників, які формують чисельники додатків, беруть середні величини між початком і кінцем періоду; при виплаті зарплати один раз на місяць середня тривалість відстрочки для підприємства складає 15 днів; виплата зарплати кожні 2 тижні еквівалентна 7-денній відстрочці. В експрес-аналізі американські фахівці допускають розрахунок середнього терміну оплати кредиторської заборгованості на половинний розмір середньоденного виторгу від реалізації. З метою прискорення оборотності оборотних коштів підприємство зацікавлене в скороченні відношень (2) та (3) і в збільшенні відношення (4).

У країнах з розвинутою економікою успішно застосовується спосіб «Спонтанного фінансування», взаємовигідний для постачальника і споживача. Для вибору кращого варіанта фінансування на базі річних відсоткових ставок здійснюється порівняльний аналіз ціни відмови від знижки і вартості банківського кредиту. Ціна відмовлення від знижки розраховується за моделлю:

$$\begin{array}{l}
 \text{Ціна відмови} \\
 \text{від} \\
 \text{знижки}
 \end{array}
 =
 \frac{\begin{array}{l} \text{Відсоток знижки} \\ 100\% - \text{відсоток} \\ \text{знижки} \end{array}}{\begin{array}{l} \text{Відсоток знижки} \end{array}}
 \times 100 \times
 \frac{\begin{array}{l} 360 \text{ днів} \\ \text{Максимальна} \\ \text{тривалість від-} \\ \text{строчки пла-} \\ \text{тежів, днів} \end{array}}{\begin{array}{l} \text{Період} \\ \text{надання} \\ \text{знижки,} \\ \text{днів} \end{array}}$$

Якщо результат перевищить ставку банківського кредиту, то краще звернутися в банк за кредитом і оплатити товар протягом пільгового періоду.

Наприклад, товар продається на умовах: знижка 1% при платежі в 15-денний термін при максимальній тривалості відстрочки 30 днів. Рівень банківського відсотка — 10% річних [47].

$$\begin{array}{l}
 \text{Ціна відмо-} \\
 \text{ви} \\
 \text{від знижки}
 \end{array}
 =
 \frac{\begin{array}{l} 1\% \\ 100\% - 1\% \end{array}}{\begin{array}{l} 100\% - 1\% \end{array}}
 \times 100 \times
 \frac{\begin{array}{l} 360 \text{ днів} \\ 30 \text{ днів} - 15 \text{ днів} \end{array}}{\begin{array}{l} 30 \text{ днів} - 15 \text{ днів} \end{array}}
 = 24,2\%$$

Оскільки $24,2\% > 10\%$, то доцільно скористатися пропозицією постачальника: відмова від знижки обійдеться на 14,2% дорожче банківського кредиту.

Ефективність використання оборотних активів оцінюється коефіцієнтами їхньої оборотності, які характеризують швидкість обігу окремих оборотних активів або їхні суми та їхню тривалість циклу обігу (у добах). Призначення та моделі для розрахунку показників оборотності наведені у таблиці 11.9. Зменшення значення коефіцієнта оборотності, розрахованого на кінець звітного періоду, в порівнянні з його значенням на початок цього періоду, свідчить про динаміку уповільнення руху оборотних коштів, і навпаки.

11.3.3. Аналіз заборгованості

В аналізі поточних активів металургійного підприємства, відмінною рисою якого є значні обсяги виробництва продукції, велика увага приділяється дебіторській заборгованості, яка до того ж займає до чверті вартості майна. За наявності конкуренції та труднощів зі збутом продукції на умовах передоплати, підприємства здійснюють її реалізацію, використовуючи форми оплати з відстрочкою платежу. Через це дебіторська заборгованість стає важливою і вагомою частиною оборотних засобів.

Аналіз дебіторської заборгованості за її видами проводиться при внутрішньому аналізі аналогічно тому, як при зовнішньому, за складом та структурою в динаміці за даними балансу підприємства. Крім того, на відміну від зовнішнього аналізу, у внутрішньому дебіторська заборгованість досліджується також за її об'єктами (підприємствами) та за термінами повернення боргу дебіторами.

Аналогічно проводиться аналіз поточних зобов'язань підприємства. Оцінці підлягають склад та структура кредиторської заборгованості за її видами, об'єктами та термінами погашення.

На наступному етапі проводиться порівняльний аналіз поточних зобов'язань та дебіторської заборгованості. Випереджальне зростання поточних зобов'язань у порівнянні з дебіторською заборгованістю свідчить про погіршення фінансового стану підприємства, але, в припустимих межах, також може вказувати на те, що підприємство поповнює свої оборотні кошти за рахунок відкладення строків платежів за поточними зобов'язаннями.

11.4. Загальна оцінка фінансового стану підприємства

Загальна оцінка фінансового стану підприємства відображає підсумки аналітичної фінансової роботи та надається на основі порівняння результатів вертикального (аналіз структури фінансових звітів та структури складових елементів їхніх частин) і горизонтального (дослідження тенденцій змін у часі статей фінансових звітів і розрахованих

на їхній підставі фінансових показників) аналізів. Тільки на їхній порівняльній оцінці формуються висновки аналізу. Робиться також порівняння з показниками середньогалузевими, спорідненими передовими підприємствами та з конкурентами.

На основі результатів аналізу в залежності від можливостей підприємства та економічної ситуації розробляється комплекс заходів із поліпшення його фінансового стану. Як показує практика, в управлінні поточними активами доцільно використання двох видів політики в управлінні фінансовими ресурсами: агресивної та консервативної [47].

Ознаками агресивної політики є:

- відсутність обмежень при нарощуванні поточних активів;
- наявність значної маси грошових коштів;
- наявність великих запасів сировини та готової продукції;
- стимулювання покупок, збільшення дебіторської заборгованості.

У результаті цієї політики досягається висока частка оборотних активів у загальній сумі всіх активів і відносно тривалий період їхнього обігу.

Ознаками консервативної політики в управлінні фінансовими ресурсами є: стримування росту оборотних активів, їхня мінімізація. У результаті цього досягається низька частка поточних активів, що забезпечує їхній швидкий оберт. Вибір політики в управлінні фінансовими ресурсами здійснюється в залежності від конкретних умов підприємства.

Основні терміни та поняття

Фінансовий аналіз; класифікація видів фінансового аналізу; зовнішній та внутрішній фінансовий аналіз; мета фінансового аналізу; трендовий аналіз; коефіцієнт дисконтування; методи фінансового аналізу.

Особливості методики зовнішнього фінансового аналізу; джерела інформації; завдання аналізу фінансових результатів; класифікація фінансових результатів за видами діяльності; призначення аналізу майнового стану; завдання аналізу майнового стану; діагностика майнового стану; показники оцінки майнового стану; аналіз співвідношень у структурі майнового стану; аналіз грошових потоків; аналіз фінансового стану; фінансові показники-коефіцієнти (ліквідності та платоспроможності, фінансової стабільності, ділової активності, ефективності); ліквідність балансу; ліквідність активів; ліквідність підприємства; фінансова стійкість; типи фінансової стійкості; система показників оборотності активів; оцінка ефективності діяльності; система показників рентабельності; експрес-аналіз; коефіцієнт Бівера; модель Альтмана; діагностика ймовірності банкрутства.

Особливості методики внутрішнього фінансового аналізу; мета внутрішнього фінансового аналізу; послідовність внутрішнього фінансового аналізу; аналіз динаміки та структури фінансових результатів;

чинники фінансових результатів; факторний аналіз фінансових результатів; оцінка стану оборотних активів; джерела фінансування оборотних активів; спонтанне фінансування; оцінка ефективності використання оборотних активів; аналіз динаміки та структури дебіторської заборгованості (за складом, об'єктами та термінами); аналіз кредиторської заборгованості; порівняльний аналіз дебіторської заборгованості та поточних зобов'язань; загальна оцінка фінансового стану; ознаки агресивної та консервативної політики в управлінні фінансовими ресурсами.

11.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. У чому єдність і відмінність методик внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу?
2. Які переваги та недоліки притаманні методикам внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу?
3. За якими напрямками можливо удосконалити методики внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу?
4. У чому полягає сутність аналізу фінансових результатів?
5. Які завдання аналізу фінансового стану підприємства та методи їхнього вирішення?
6. Які допоміжні джерела та показники, крім даних з балансу, можна використати для аналізу загального майнового стану підприємства?
7. Які особливості аналізу оборотних активів металургійного підприємства та чим вони обумовлені?
8. Які особливості аналізу стійкості фінансового стану металургійного підприємства?
9. Які особливості методик діагностики банкрутства металургійного підприємства?
10. Як оцінити структуру надходження коштів?
11. Які особливості аналізу руху грошових коштів за конкретним напрямком?
12. За якими напрямками досліджується рух грошових коштів підприємства?

Вправа 11.1. Відповісти на тестові завдання:

1. Ознаки агресивної політики:
 - 1) обмеження в нарощуванні поточних активів;
 - 2) наявність значних грошових коштів;
 - 3) зниження дебіторської заборгованості;

- 4) наявність великих запасів сировини;
- 5) короткий період обігу оборотних активів.
2. Факторний аналіз оборотних засобів у складі аналізу фінансово-го стану підприємства є за видом:
 - 1) тематичним;
 - 2) локальним;
 - 3) оперативним;
 - 4) поточним;
 - 5) перспективним.
3. В якій послідовності виконується зовнішній фінансовий аналіз?
 - 1) розрахунок фінансових показників;
 - 2) перерахунок балансових статей по відновлювальній вартості;
 - 3) дослідження динаміки фінансових показників;
 - 4) порівняння фактичних фінансових коефіцієнтів з нормативними;
 - 5) аналіз структури позареалізаційної діяльності.
4. До переваг методики зовнішнього аналізу фінансового стану підприємства віднесете:
 - 1) глибину аналізу;
 - 2) оперативність;
 - 3) простоту;
 - 4) доступність первинної інформації;
 - 5) високу об'єктивність результатів аналізу.
5. Задачами внутрішнього аналізу фінансового стану підприємства є:
 - 1) аналіз джерел отримання фінансових засобів;
 - 2) обсяг виробництва;
 - 3) оцінка виконання фінансового плану;
 - 4) факторний аналіз прибутку;
 - 5) розробка заходів із поліпшення фінансового стану підприємства.
6. Задачі зовнішнього аналізу:
 - 1) оцінка інвестиційної привабливості підприємства;
 - 2) оцінка ділової активності;
 - 3) оцінка платоспроможності підприємства;
 - 4) виявлення непродуктивних витрат;
 - 5) факторний аналіз результатів операційної діяльності

Вправа 11.2. На підставі вихідних даних імітаційних вправ 4.6 та 8.1 виконати аналіз фінансових показників та їхніх факторів і зробити висновки з аналізу.

Вправа 11.3. У таблиці 11.13 надана інформація з бухгалтерського балансу підприємства.

Постановка задачі:

- за даними бухгалтерського балансу дати оцінку майнового стану підприємства на початок і кінець звітного періоду;
- розрахувати необхідні показники;

- висновки обґрунтувати, спираючись на відповідні показники балансу;
- класифікувати проведений аналіз за ознаками.

Таблиця 11.13

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА, тис.грн.

Статті балансу	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
АКТИВ			
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	3000	3100
первісна вартість	011	3300	3500
(знос)	012	(300)	(400)
Незавершене будівництво	020	12000	21000
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	5000	25700
первісна вартість	031	10000	32000
(знос)	032	(5000)	(6300)
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	1100	1000
інші фінансові інвестиції	045	200	100
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		30
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080	21300	50930
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	4000	4500
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	100	600
готова продукція	130	200	780
товари	140	13000	13600
Векселі одержані	150	1500	1700

Продовження табл. 11.13

Статті балансу	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	3000	3200
первісна вартість	161	3400	3600
резерв сумнівних боргів	162	(400)	(400)
Дебіторська заборгованість по рахунках:			
з бюджетом	170	70	
за виданими авансами	180	350	120
з нарахованих доходів	190		
з внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	200	30
Поточні фінансові інвестиції	220	500	200
Грошові кошти та їхні еквіваленти:			
в національній валюті	230	700	2010
в іноземній валюті	240	1200	50
Інші оборотні активи	250	100	
Усього за розділом II	260	24920	27190
III. Витрати майбутніх періодів	270	500	700
Баланс	280	46720	78820
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	36000	38300
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320	2000	2000
Інший додатковий капітал	330		26290
Резервний капітал	340	500	700
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	20	100
Неоплачений капітал	360	(300)	(100)
Вилучений капітал	370	(200)	(100)
Усього за розділом I	380	38020	67190

Закінчення табл. 11.13

Статті балансу	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
II. Забезпечення майбутніх витрат та платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	100	60
Інші забезпечення	410	20	
Цільове фінансування	420	100	
Усього за розділом II	430	220	
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	2000	2500
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		500
Інші довгострокові зобов'язання	470	200	
Усього за розділом III	480	2200	3000
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	1200	1900
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	200	200
Векселі видані	520	600	1300
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	2500	2250
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	500	1100
з бюджетом	550	100	200
з позабюджетних платежів	560	30	40
зі страхування	570	70	30
з оплати праці	580	180	100
з учасниками	590	300	350
з внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610	100	
Усього за розділом IV	620	5780	7470
V. Доходи майбутніх періодів	630	500	1100
Баланс	640	46720	78820

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Важливим розділом фінансового плану підприємства є інвестиційна політика. Вона складна за змістом, тому розробляється багатьма структурними підрозділами апарату управління підприємством (фінансовим, технічним, планово-економічним, маркетинговим, патентним та іншими відділами). **Інвестиційна політика** розглядається як управління фінансовими та реальними інвестиціями [48].

Інвестиційна діяльність металургійного підприємства — це складний комплекс робіт, який містить пошук і дослідження об'єктів інвестування, джерел фінансування та контроль за рухом коштів.

В управлінні інвестиціями важливою є роль інвестиційного аналізу, предметом якого є портфельні, або фінансові, та капітальні інвестиції підприємства.

Необхідність використання інформаційних технологій в управлінні вимагає першочергових інвестицій в ІТ-технології. Дослідження прогностичних інвестиційних пропозицій у сфері електронної комерції ускладнено динамічністю електронного середовища та великою кількістю взаємозв'язків, які важко оцінити точними економіко-математичними методами. Вибір методу для використання в цій сфері повинен спиратися на дотримання таких основних вимог:

- урахування множини пропозицій та стилю прийняття інвестиційних управлінських рішень та необхідність досягнення порозуміння між учасниками інвестиційного процесу;

- відповідність природному ходу людського мислення;

- спосіб рейтингування повинен бути обґрунтованим і зрозумілим, щоб процес прийняття управлінських рішень не носив невизначений характер, а потенційні можливості не залишились нереалізованими.

Переліченим вимогам відповідає, наприклад, метод аналізу ієрархій, запропонований американським ученим Томасом Сааті та його науковою школою. Сукупність ієрархічних моделей складається на базі матриць порівнянь, що не протирічать одна одній. Інформація для них визначається на підставі експертних оцінок. Розрахункові процедури парних порівнянь здійснюються за допомогою теорії невід'ємних матриць. Аналіз структури моделей проводиться за допомогою процедури, розроблених у теорії графів. Порівняльна оцінка інвестиційного проекту здійснюється для всіх кластерів металургійного комплексу,

що складають ієрархію. Ієрархічні моделі, структури ієрархій, послідовність дій і розрахунки рейтингових пріоритетів детально викладені в роботі [49]. Практична реалізація комбінованого методу аналізу ієрархій здійснена в КБ «ПриватБанк» для інтегральної оцінки проєктів кредитування підприємств електронного бізнесу.

12.1. Аналіз інвестиційного портфеля

Фінансові активи порівняно з продукцією мають менше характеристики. Основні з них: ціна, вартість, дохідність і ризик [50]. Набір або сукупність фінансових активів складають портфель цінних паперів або **інвестиційний портфель**. Збільшення числа фінансових активів портфеля інвестицій зменшує його ризик. Тому новий фінансовий актив повинен аналізуватися з позицій його впливу на дохідність та ризик інвестиційного портфеля в цілому.

Показники оцінки інвестиційного портфеля надані в таблиці 12.1.

Таблиця 12.1

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ

Назва показника	Сутність або модель розрахунку
1	2
1. Обсяг інвестиційного портфеля	Кількість, вартість і структура інвестиційного портфеля
2. Номінальна вартість фінансового активу ($Ц_n$, грн.)	Частка статутного капіталу, що припадає на одну акцію при створенні акціонерного товариства, або грошова сума, вказана на облігації, яку емітент зобов'язується заплатити по закінченні визначеного терміну
3. Емісійна ціна ($Ц_e$, грн.)	Ціна, за якою фінансовий актив емітується, тобто продається на первинному ринку
4. Курсова ціна ($Ц_k$, грн.)	Поточна ринкова ціна фінансового активу, за якою він продається на вторинному ринку
5. Вартість фінансового активу (V , грн.)	Емісійна ціна при купівлі фінансового активу на первинному ринку або курсова ціна при його купівлі на вторинному ринку
6. Прогнозний поточний дохід від утримання фінансового активу ($Д_n$, грн.)	Для акцій — це сумарна теперішня вартість дивідендів ($Д_n$), які очікуються отримати в періоді часу t ($Д_n$): $Д_n = Д_0 \cdot (1 + \Delta D)^n, \quad (12.1)$ де $Д_0$ — базова величина дивіденду або величина останнього сплаченого дивіденду, грн.; ΔD — темп приросту дивіденду, част.од.; Для облігацій — це сумарна теперішня вартість відсотків ($Д_n$), які очікуються отримати в періоді часу t ($Д_n$): $Д_n = Ц_n \cdot (1 + r)^n, \quad (12.2)$ де r — номінальна відсоткова ставка за облігацією, част.од.

Закінчення табл. 12.1

Назва показника	Сутність або модель розрахунку
1	2
7. Дохід, який забезпечується фінансовим активом (Да, грн.)	Складається з двох компонент: доходу від змінення вартості фінансового активу (Дкп, грн.) і прогнозованого поточного доходу від його утримання: $Da = Dkp + Dn \quad (12.3)$
8. Дохід від змінення вартості фінансового активу або дохід від капіталізації (Дкп, грн.)	$Dkp = Ck - V \quad (12.4)$
9. Дохідність або показник ефективності фінансового активу (Kg, част.од.)	$Kg = Da / V \quad (12.5)$
10. Очікувана (прогнозована) вартість акції (Цп, грн.)	$Cp = Ck + Da \quad (12.6)$
11. Бета-коефіцієнт	Відношення дохідності акції до середньої дохідності акцій на фондовому ринку

Завдання аналізу інвестиційного портфеля наведені на рисунку 12.1.

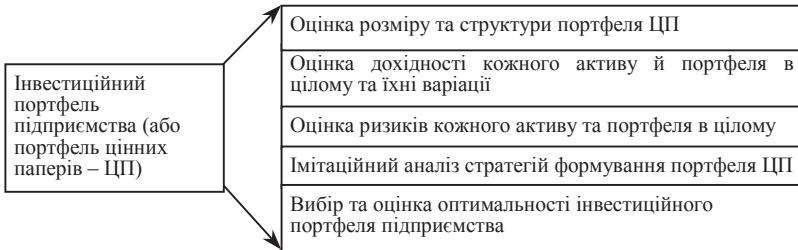

Рис. 12.1. Завдання аналізу інвестиційного портфеля підприємства

Очікувана дохідність і ризик змінюються в одному напрямку, пропорційно. Кількісна оцінка ризику здійснюється на підставі:

- варіабельності доходу або дохідності;
- розмаху варіації;
- дисперсії;
- середнього квадратичного відхилення;
- коефіцієнта варіації.

Перспективний інвестиційний портфель формується на підставі імітаційного аналізу можливих сполучень фінансових активів. При створенні інвестиційного портфеля усереднюються кількісні характеристики доходності та ризику за окремими фінансовими активами. При оптимальному сполученні фінансових активів досягається зменшення ризику інвестиційного портфеля при допустимому рівні його доходності. Детально методики аналізу портфельних інвестицій викладені в спеціальній літературі з фінансового ринку [50,51].

12.2. Аналіз капітальних інвестицій

Політика реальних прямих, або капітальних, інвестицій є складовою частиною інвестиційної політики металургійного підприємства. Її особливості, що наведені на рисунку 12.2, потребують врахування в аналізі інвестиційних проектів та інвестиційних пропозицій.

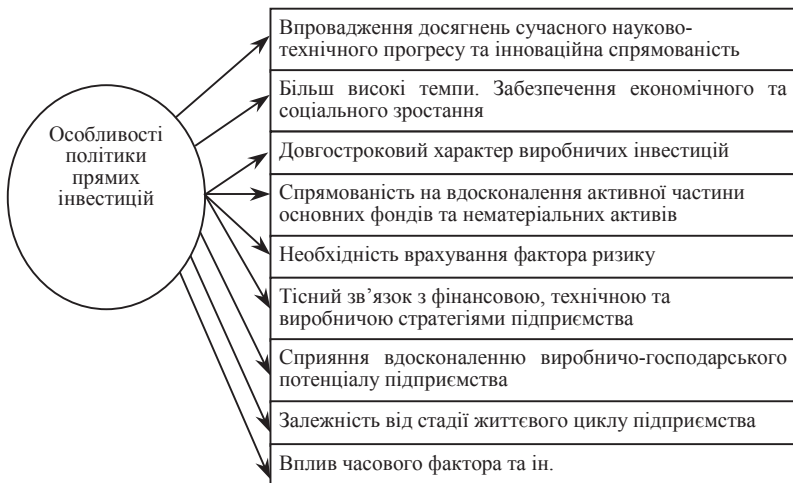

Рис. 12.2. Характерні ознаки політики капітальних інвестицій

Політика управління капітальними інвестиціями забезпечує розробку, оцінку, впровадження та реалізацію ефективних реальних інвестиційних проектів та пропозицій. На металургійному підприємстві вони відрізняються сумою інвестицій (для пропозиції — до 50 тис. дол. США, для проекту — понад 50 тис. дол. США). Порівняльна оцінка альтернативних варіантів є важливим аналітичним завданням, вирішення якого необхідне для вибору оптимального з них.

Інвестиційний проект (ІП) — це діяльність або система заходів, які передбачають здійснення комплексу дій з метою досягнення визначених результатів. Оцінка ефективності інвестиційного проекту містить аналітичні завдання, надані на рисунку 12.3.

Рис. 12.3. Послідовність аналітичних завдань інвестиційного проекту або пропозиції

Загальна система показників оцінки будь-якого інвестиційного проекту або пропозиції наведена в таблиці 12.2.

Таблиця 12.2

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ АБО ПРОПОЗИЦІЙ

Назва	Модель розрахунку
1	2
1. Розмір інвестицій (I , грн.)	Сума вхідної інвестиції
2. Чистий приведений ефект або чиста поточна вартість (NPV, грн.)	$NPV = Dd - ISd, \quad (12.7)$ де Dd — дисконтований дохід (чистий прибуток і амортизація), грн.; ISd — дисконтована сума капітальних вкладень (інвестицій), грн.
3. Рентабельність інвестицій (R_{IS} , част.од.)	$R_{IS} = \Pi_{чIS} / ISd, \quad (12.8)$ де $\Pi_{чIS}$ — чистий прибуток від освоєння інвестицій, грн.
4. Термін окупності інвестицій (T_o , років)	$T_o = IS / ДП, \quad (12.9)$ де $ДП$ — середньорічна вартість чистих грошових потоків (чистий прибуток і амортизація) за період його реалізації, грн./рік

Закінчення табл. 12.2

Назва	Модель розрахунку
1	2
5. Дисконтований термін окупності інвестицій ($T'o$, років)	$T'o = IS \delta / ДП\delta$, (12.10) де $ДП\delta$ — середньорічна дисконтована вартість чистих грошових потоків (чистий прибуток і амортизація) за період його реалізації, грн./рік
6. Коефіцієнт ефективності інвестицій або дохід на інвестиції (K_{IS} , грн./грн.)	$K_{IS} = D / IS$ (12.11)
7. Коефіцієнт ефективності інвестицій або дохід на інвестиції з урахуванням вартості грошей в часі (K'_{IS} , грн./грн.)	$K'_{IS} = D\delta / IS\delta$ (12.12)
8. Приведені витрати або приведена вартість (ПВ, грн.)	$ПВ = C + K_{н IS} \cdot IS$, (12.13) де C — собівартість продукції, грн.; $K_{н IS}$ — нормативний коефіцієнт ефективності інвестицій, грн./грн.

Оцінка ефективності інвестиційного проекту або пропозиції містить декілька етапів [50], наданих у таблиці 12.3.

Таблиця 12.3

ЕТАПИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ АБО ПРОПОЗИЦІЇ

Етапи	Сутність етапу	Мета аналізу
Перший етап	Порівняльний аналіз рентабельності інвестиційного проекту або пропозиції з середнім рівнем відсотків банківського кредиту	Визначення більш вигідних напрямів вкладення капіталу
Другий етап	Порівняння рентабельності інвестиційного проекту або пропозиції з темпами інфляції в країні	Мінімізація втрат грошових коштів від інфляції
Третій етап	Порівняльний аналіз обсягу потрібних інвестицій та визначення мінімальної потреби в кредитах	Вибір менш капіталомісного варіанта
Четвертий етап	Оцінка інвестиційних проектів і пропозицій за визначеними критеріями оптимізації	Вибір оптимального варіанта інвестиційного проекту або пропозиції
П'ятий етап	Оцінка стабільності щорічних надходжень від реалізації інвестиційного проекту або пропозиції	Розподіл віддачі інвестицій

Таблиця 12.4

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Найменування	Попередній період		Поточний період				Відхилення, +			
	кількість, шт.	сума, тис.грн.	бюджет		фактично		абсолютне	відносне, %		
			кількість, шт.	сума, тис.грн.	кількість, шт.	сума, тис.грн.				
<i>Інвестиційні проекти</i>										
1. Впроваджені	5	60700	6	72600	2	22840	-37860	-62,4	-49760	-68,5
2. У стадії впровадження	4	110800	5	112300	3	66720	-44080	-39,8	-45580	-40,6
<i>Інвестиційні пропозиції</i>										
1. Впроваджені	1	1800	4	8000	2	4300	+2500	+138,9	-3700	-46,3
2. У стадії впровадження	2	3420	3	5000	2	3060	200	-10,5	-1940	-38,8
<i>Основні засоби</i>										
1. Придбані	20	5260	30	9060	26	8053	+3800	+72,2	-2793	-53,1

На наш погляд, оцінку ефективності інвестиційного проекту або пропозиції доцільно доповнити ще одним шостим етапом, на якому доречно проводити оцінку фактичної ефективності інвестиційного проекту та пропозиції, оскільки практика свідчить, що вона значно нижче за очікувану. Така оцінка необхідна для визначення та подальшого усунення причин їхньої розбіжності.

Аналіз інвестиційної діяльності проводиться в статичній та в динамічній з використанням натуральних (у штуках) і вартісних (у тис.грн.) вимірників, групуванням інвестицій на проекти, пропозиції та основні засоби. Фрагмент аналізу наведено в таблиці 12.4.

12.3. Аналіз інноваційної діяльності

Основною формою реалізації досягнень науково-технічного прогресу та прискорення відтворювальних процесів є інновації. В сучасних умовах саморозвитку металургійних підприємств головним ресурсом є знання та інформаційно-інтелектуальні технології, що допомагають вирішувати проблему обмеженості природних ресурсів.

На макрорівні в сферу компетенції держави входять розробка та реалізація державної інноваційної політики — цілісної багаторівневої (мікро-, мезо-, макро-) системи заходів щодо: формування, збереження та поширення нових знань та технологій; розвитку та активізації інноваційного потенціалу. Альтернативні моделі національного інноваційного розвитку та їхні змістовні характеристики розглянуті в [16].

На мікрорівні роль підприємства полягає в розробці та впровадженні нових креативних технологій на основі власних наукових досліджень і в освоєнні інновацій, які пропонуються на ринку.

Методичні підходи до аналізу інноваційної діяльності підприємства значною мірою співпадають з оцінкою інвестиційної діяльності, але їм притаманні наступні відмінності.

1. Для аналізу інноваційної діяльності використовується система взаємопов'язаних показників, що надана в таблиці 12.5.

2. Крім вирішення загальнозначущих аналітичних завдань, в аналізі інноваційної діяльності необхідна також оцінка інноваційної активності підприємства, що характеризується показниками:

- а) збільшення частки інноваційної продукції, %;
- б) збільшення частки залучених позикових коштів у інноваційні процеси, %.

3. Перехід до інноваційного соціально-орієнтованого типу розвитку підприємства, що підсилює вимоги до ефективності екологічної діяльності та до якості управлінських рішень щодо обґрунтування інноваційних стратегій розвитку.

Таблиця 12.5

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Призначення	Назва показника
1	2
Для надання кількісної, об'ємної характеристики інноваційної діяльності	1. Обсяг інвестицій на інновації, грн. 2. Кількість новітніх технологій виробництва (ноу-хау, патентів, програмного забезпечення та ін.), шт. 3. Кількість нових видів продукції, шт. 4. Обсяг виробництва інноваційної продукції в натуральному та вартісному вимірюванні. 5. Обсяг наукоємної продукції в натуральному та вартісному вимірюванні. 6. Обсяг експорту інноваційної продукції в натуральному та вартісному вимірюванні. 7. Обсяг експорту високотехнологічної наукоємної продукції в натуральному та вартісному вимірюванні. 8. Середня тривалість металургійного циклу, годин або діб.
Для надання якісної характеристики інноваційної діяльності	9. Частка новітніх технологій в загальній їхній кількості, %. 10. Частка інноваційних видів продукції в загальному її обсязі, %. 11. Частка складної (високотехнологічної) наукоємної продукції в загальному обсязі виробництва, %. 12. Показники якості конкретної металопродукції (хімічний склад, механічні властивості, строк служби та ін.). 13. Частка інноваційної продукції в ємності ринку, %.
Для оцінки ефективності інноваційної діяльності	14. Приріст фінансового результату (прибутку), грн. і %. 15. Термін окупності інновацій, років. 16. Середня тривалість інноваційного процесу (від ідеї до комерціалізації), років або місяців. 17. Зменшення викидів, що забруднюють довкілля, у натуральних одиницях виміру та штрафних санкціях, грн. 18. Частка робітників, у яких поліпшені умови праці, %.

Основні терміни та поняття

Інвестиційна політика; інвестиційна діяльність; вимоги до методів аналізу інвестиційної діяльності; інвестиційний портфель; показники оцінки інвестиційного портфеля; мета та завдання аналізу інвестиційного портфеля; кількісна оцінка ризиків; перспективний портфель; оцінка політики капітальних інвестицій; інвестиційний проект; система показників оцінки інвестиційних проектів та пропозицій; оцінка ефективності інвестиційних проектів та пропозицій; етапи визначення ефективності інвестиційного проекту та пропозиції. Інновації; інноваційна політика; інноваційна діяльність підприємства; система показників оцінки інноваційної діяльності; об'ємна характеристика інноваційної діяльності; якісна характеристика інноваційної діяльності; оцінка ефективності інноваційної діяльності; оцінка інноваційної активності.

12.4. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Які особливості притаманні інвестиційній діяльності та як вони враховуються в аналізі цього виду діяльності?
2. Як розраховуються показники оцінки портфеля цінних паперів?
3. Яке призначення бета - коефіцієнта?
4. Як оцінюються ризики портфельних інвестицій?
5. Які характерні особливості політики капітальних інвестицій?
6. У чому полягає різниця між інвестиційним проектом та інвестиційною пропозицією?
7. Яка послідовність вирішення аналітичних завдань з оцінки ефективності інвестиційного проекту?
8. За системою яких показників визначається оцінка ефективності інвестиційного проекту?
9. Які критерії вибору оптимального інвестиційного проекту?
10. Спільність та відмінність інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства? Як вони враховуються в аналізі цих видів діяльності?
11. Який зв'язок аналізу інноваційної діяльності з іншими тематичними аналізами?

Вправа 12.1. Викладіть вимоги до системи показників оцінки інвестиційного портфеля та їхню сутність.

Вправа 12.2. Сформулюйте зміст завдань аналізу інвестиційного портфеля.

Вправа 12.3. Викладіть зміст етапів оцінки ефективності інвестиційного проекту.

Вправа 12.4. Охарактеризуйте систему показників оцінки інноваційної діяльності за їхнім призначенням.

Вправа 12.5. Обґрунтуйте напрями поліпшення аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності.

Розділ 13

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі розвитку світової економіки виявилась тенденція інтенсифікації міжнародного обміну технологіями, який супроводжується заміною експорту продукції експортом нематеріальних акти-

вів та послуг. Політика багатьох країн у сфері зовнішньоекономічної діяльності заснована на ідеї загального партнерства, що дозволяє:

- запобігати дублюванню наукових досліджень і пошуку необхідної інформації, завдяки чому виникає можливість економити кошти та час;

- отримувати пільгові можливості використання певних послуг, надавати можливість розвитку виробництва та укладати угоди на гарантовані довгострокові постачання, що особливо актуально для вітчизняних підприємств в умовах недостатності фінансових ресурсів для поповнення обігових коштів;

- забезпечити отримання передових технологій, апробованих підходів до реформування зовнішньої торгівлі та економіки в цілому.

Необхідно також зазначити, що реалізація державної стратегії регіонального розвитку України передбачає розширення міжнародного співробітництва, що також підсилює роль аналізу зовнішньоекономічної діяльності регіонів, галузей та підприємств. Металургійна галузь є експортноорієнтованою. Особливості зовнішньоекономічної діяльності обумовлюють необхідність виявлення та обґрунтування підходів до її аналізу на рівні підприємств та на макrorівні.

13.1. Методика аналізу загальних показників зовнішньоекономічної діяльності

13.1.1. Роль та значення аналізу зовнішньоекономічної діяльності

Досвід аналізу зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) українських суб'єктів господарювання дістався від командно-адміністративної системи управління економікою країни, для якої характерна **централізація зовнішніх зв'язків та торгівлі**. Переваги такої форми організації ЗЕД полягають у: захищеності підприємств з боку держави; централізованому фінансуванні; матеріально-технічному забезпеченні підприємств; участі держави та галузевих міністерств у вирішенні найбільш важливих питань, пов'язаних із міжнародною кооперацією. Недоліки ж полягають у: орієнтації на макроекономічний рівень управління; обмеженості прав або повній відсутності самостійності підприємств у виборі партнерів; директивному ціноутворенні та ін.

Адаптивне управління ЗЕД, тобто з врахуванням вітчизняного досвіду, його переваг та недоліків, дозволяє скоріше трансформуватися до міжнародної практики аналізу цього виду діяльності. За роки незалежності в Україні впроваджено **нові форми співробітництва** в міжнародних економічних відносинах: довгострокові угоди з обумовленою заздалегідь формою розрахунків; коопераційні та компенсаційні форми партнерства; спільні виробничі та збутові підприємства.

Національною програмою розвитку гірничо-металургійного комплексу України поряд із задоволенням власної потреби в металопродукції передбачається входження національної металургії в світовий ринок та закріплення в ньому на підставі створення власної високоякісної та конкурентоспроможної металопродукції. Підсилення експортної орієнтації металургійної галузі викликає необхідність удосконалення економічної оцінки зовнішньоекономічної діяльності як на макрорівні, так і на підприємствах.

13.1.2. Місце аналізу зовнішньоекономічної діяльності в системах менеджменту та економічного аналізу

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності охоплює відокремлений вид економічної діяльності, пов'язаний зі стадіями виробництва продукції та обігу. ЗЕД є часткою економічної діяльності підприємства, що обумовлює її місце в системі повного комплексного аналізу виробничо-господарської діяльності як **тематичного аналізу**.

В управлінні зовнішньоекономічною діяльністю аналіз ЗЕД відіграє важливу роль, оскільки він одночасно є:

- однією з основних підфункцій контролю за ЗЕД;
- конкретною функцією менеджменту, для виконання якої створюється аналітичний підрозділ відділу ЗЕД;
- важливим елементом технології управлінських рішень із ЗЕД на всіх етапах – від виявлення та аналізу зовнішньоекономічних проблем до оцінки фактичних результатів упровадження прийнятих рішень.

Об'єктивна оцінка результатів зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання (підприємств, комерційних банків, страхових компаній, навчальних закладів, наукових організацій та ін.), їхніх об'єднань, економічного регіону, галузей народного господарства та країни обумовлює точність, повноту та адекватність висновків аналізу і дозволяє встановити їхній внесок у міжнародну зовнішню торгівлю. Така важлива роль аналізу ЗЕД потребує постійного удосконалення методів оцінки її результатів, методик проведення та правового, нормативного, технічного, інформаційного й програмного забезпечення.

13.1.3. Мета та завдання аналізу зовнішньоекономічної діяльності

Цільова спрямованість аналізу ЗЕД підпорядкована меті повного комплексного аналізу економічної діяльності металургійного підприємства. **Мета аналізу зовнішньоекономічної діяльності** полягає в виявленні, оцінці та мобілізації резервів подальшого підвищення її якості, ефективності та аналітичному супроводженні етапів технології прийняття управлінських рішень у цьому виді діяльності.

Поступове наближення до мети аналізу ЗЕД досягається вирішенням кожного аналітичного завдання. **Завдання аналізу ЗЕД** – це конкретна закінчена частина аналітичної роботи певного призначення, або етап у досягненні мети аналізу ЗЕД. Особливості та послідовність вирішення завдань аналізу ЗЕД визначаються потребами практики. Основні завдання аналізу ЗЕД наведені на рисунку 13.1.

Аналіз економічної ситуації в зовнішній торгівлі та на макrorівні проводиться, в основному, зовнішніми аналітиками – науковцями та фахівцями відділів або управлінь зовнішньоекономічної діяльності економічного регіону, галузі, національної економіки. Результати такого аналізу використовують усі суб'єкти господарювання.

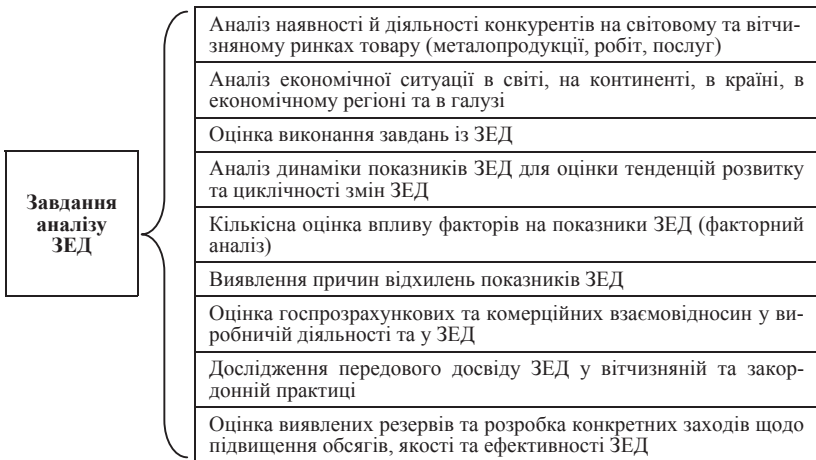

Рис.13.1. Склад завдань аналізу ЗЕД металургійного підприємства

13.1.4. Особливості оцінки зовнішньоекономічних процесів

Виділення в комплексному повному економічному аналізі діяльності підприємства такого самостійного розділу, як аналіз зовнішньоекономічної діяльності, обумовлено його специфікою.

Однією з **перших особливостей** аналізу ЗЕД на сучасному етапі його розвитку є необхідність використання для всебічної аналітичної оцінки зовнішньоторговельних процесів і зв'язків *системи показників*, оскільки можливості окремого економічного показника обмежені тому, що він відображає лише одну сторону багатогранної зовнішньоекономічної діяльності об'єкта дослідження. Економічний показник –

це лише величина наданої інформації та ознак, які визначають економічну сутність, зміст та приналежність інформації. Необхідність використання сукупності взаємопов'язаних показників, тобто їхньої системи, обумовлено ще й тим, що усі види економічної діяльності підприємства, і ЗЕД у тому числі, є складовими його соціально-економічної системи, якій притаманні певні зв'язки і залежності.

Система показників оцінки ЗЕД складається з: торгового обороту, обсягів експорту (імпорту, реекспорту) в натуральних та грошових одиницях; зовнішньоторговельного сальдо; товарної структури та питомої ваги країн в обсягах торгових операцій. Ці показники дозволяють визначити об'ємну, кількісну оцінку результатів ЗЕД. Крім того, як свідчить практика, слід урахувувати такі факти, як порушення зобов'язань, антидемпінгові розслідування, бартерні та інші операції, які потребують аналізу та розробки заходів з їхнього усунення або зниження темпів розповсюдження.

Для об'єктивної оцінки ЗЕД необхідно вдосконалення існуючої системи її показників та принципів їхнього формування й диференціації. Напрямами удосконалення є:

- орієнтація на спільні інтереси;
- врахування інтересів усіх учасників зовнішньоекономічних зв'язків;
- комплексність оцінки;
- трансформація показників до ринкових умов;
- необхідність оцінки впливу ЗЕД на основні показники господарської діяльності об'єкта (підприємства, економічного регіону тощо).

Багатогранність оцінки потребує системного підходу до визначення показників, першим ступенем якого є їхня класифікація (таблиця 13.1).

Таблиця 13.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ ЗЕД

Ознака угруповання	Найменування показників	Аналітичне призначення показників
1	2	3
1. Вимірник	1.1. Натуральні (обсяг експорту, імпорту, реекспорту товарів)	Для оцінки попиту, ємності ринку
	1.2. Вартісні (зовнішньоторговий оборот; обсяг експорту, імпорту, реекспорту та іноземних інвестицій)	Для об'ємної характеристики ЗЕД
	1.3. Курси валют	Для перерахунків узагальненого обсягу ЗЕД і міжкраїнних порівнянь

Закінчення табл. 13.1

Ознака угруповання	Найменування показників	Аналітичне призначення показників
1	2	3
	1.4. Відносні (структура ЗЕД, експортної, імпоротної, реекспортної діяльності, іноземних інвестицій)	Для оцінки якості ЗЕД та її окремих видів; для порівнянь (міжкрайніх, регіональних, галузевих, підприємств)
2. Рівень управління	2.1. Макроекономічні (індикативні ціни)	Для оцінки стану економіки країн; для оцінки зовнішньоекономічного потенціалу регіонів, галузей
	2.2. Мікроекономічні	Для оцінки внеску в результати ЗЕД підприємства його структурних підрозділів
3. Дотримання господарської дисципліни	3.1. Показники ЗЕД згідно з умовами зовнішньоторговельних договорів (контрактів)	Для оцінки виконання договорів (контрактів)
	3.2. Показники обмеження ЗЕД (квоти, індикативні ціни)	Для оцінки дотримання принципів міжнародної торгівлі та стану контрактно-договірної дисципліни
	3.3. Показники економічної відповідальності (штрафні санкції, пені, неустойки)	Для контролю ЗЕД з метою дотримання принципів міжнародної торгівлі
4. Функціональне призначення	4.1. Нормативні (акцизний збір, курси валют) та стандартні	Для державного регулювання та контролю ЗЕД, для оцінки виконання завдань з якості
	4.2. Планові	Для постановки стратегічних та тактичних завдань із ЗЕД
	4.3. Фактичні	Для оцінки стану ЗЕД
5. Мета та інформаційне забезпечення	5.1. Зовнішні	Для рейтингової оцінки, для оцінки потенційних можливостей об'єкта
	5.2. Внутрішні	Для виявлення резервів підвищення ефективності ЗЕД, для оцінки договірних зобов'язань, контрактів
6. Цільова спрямованість	6.1. Показники оцінки обсягів (оборот)	Для узагальнення кількісної оцінки ЗЕД у статистиці та динаміці
	6.2. Показники якості ЗЕД	Для порівняльної та рейтингової оцінки
	6.3. Показники ефективності ЗЕД	Для порівняльної та рейтингової оцінки
	6.4. Показники стимулювання ЗЕД (пільги, знижки, приплати)	Для забезпечення сталих зв'язків у зовнішніх відносинах
	6.5. Показники обмеженості ЗЕД або її ембарго	При виборі ділових партнерів; для контролю дотримання міжнародних правил зовнішньої торгівлі

Другою особливістю аналізу ЗЕД є його *розширений часовий горизонт*. Так, оцінка тенденцій ЗЕД, яка проводиться в трендовому аналізі й охоплює тривалий період часу, необхідна для наступного перспективного аналізу та розробки стратегії розвитку діяльності підприємства на міжнародних ринках. Крім того, з урахуванням цієї особливості здійснюється аналітична підтримка обґрунтування бізнес-планів ЗЕД і проводиться маркетинговий аналіз зовнішніх контрактів, роль якого зросла на стадії їхнього укладення та при оцінці виконання, яка здійснюється в рамках оперативного аналізу.

До третьої особливості аналізу ЗЕД належить необхідність надавати аналітичні оцінки її результатів з *урахуванням інтересів різних учасників ринку*: держав; резидентів і нерезидентів; посередників у міжнародних стосунках; територіальних і галузевих органів управління; митної і податкової служб; трудового колективу та ін.

Четвертою особливістю аналізу ЗЕД є необхідність оцінки її впливу на показники діяльності підприємства та їхнє урахування в загальних показниках діяльності, що обумовлює *використання вітчизняної грошової одиниці*. У той же час необхідність визначення внеску окремого підприємства в міжнародну торгівлю потребує оцінки результатів його ЗЕД в найбільш прийнятій у світовій практиці грошовій одиниці або в *валютах країн*, на території яких функціонують партнери зі ЗЕД.

П'ятою особливістю аналізу ЗЕД полягає в необхідності *оцінки впливу коливання курсів валют* на показники ЗЕД і загальні результати економічної діяльності підприємства.

Шостою особливістю аналізу ЗЕД обумовлена *значною кількістю факторів*, які впливають на її результати. Класифікація цих факторів наведена в таблиці 13.2.

Таблиця 13.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЗЕД

Ознака угруповання	Вид чинника	Приклади
1. Сила впливу фактора	1.1. Основні	Рівень витрат на виробництво
	1.2. Другорядні	Витрати на рекламу
2. Складність фактора	2.1. Прості	Чисельність персоналу
	2.2. Складні	Індикативні та договірні ціни; розмір акцизного збору
3. Економічна суттєвість фактора	3.1. Техніко-економічні	Технічний рівень виробництва
	3.2. Соціально-економічні	Якість менеджменту
	3.3. Екологічні	Якість менеджменту

Ознака угруповання	Вид чинника	Приклади
4. Наслідки впливу фактора на показник	4.1.Позитивного впливу	Якість металопродукції та її конкурентоспроможність. Підвищення частки наукоємної продукції в експорті
	4.2.Негативного впливу	Інфляція. Фінансово-економічна криза
5. Форма зв'язку між фактором і показником	5.1.Прямого впливу	Вплив технічного стану підприємства на фінансові показники
	5.2.Зворотного впливу	Вплив показників фінансового стану на технічний рівень підприємства

До **сьомої особливості** належать *розбіжності в законодавстві та правових актах різних країн*, що необхідно ураховувати при аналізі.

Слід зазначити, що великий вплив на обсяги і результати ЗЕД мають як міжнародні, так і внутрішні політичні ситуації, що теж слід враховувати при проведенні аналізу зовнішньоекономічної діяльності.

13.1.5. Особливості методики аналізу узагальнюючих показників зовнішньоекономічної діяльності

Внаслідок глобалізації світова економіка характеризується динамічними та глибинними процесами зміни характеру зовнішніх зв'язків між учасниками міжнародної торгівлі. Підвищення самостійності вітчизняних підприємств у зовнішньоекономічній діяльності та розширення їхньої участі в інтеграційних процесах викликають необхідність адекватного розвитку системи показників оцінки ЗЕД. Діюча система цих показників та їхнє призначення в аналізі наведені в таблиці 13.3 (система показників є наскрізною для всіх рівнів управління (підприємство, галузь, регіон, країна, об'єднання країн)).

Таблиця 13.3

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЗЕД

Показники	Призначення
1	2
1. Об'ємні показники 1.1. Загальноторговельний обіг, дол. США (сума обсягів експортних поставок, імпорتنих надходжень і реекспортних операцій)	Для узагальненої кількісної оцінки ЗЕД у статистичній

Закінчення табл. 13.3

Показники	Призначення
1	2
1.2. Зовнішньоторговельне сальдо, дол. США (різниця між сумами експортних поставок та імпортованих надходжень)	Для узагальненої якісної оцінки ЗЕД у цілому
1.3. Обсяг іноземних інвестицій, дол. США	Для кількісної оцінки залучених іноземних інвестицій
2. Аналітичні показники	Для оцінки виконання завдань
2.1. Частка виконання завдань із ЗЕД за об'ємними показниками, %	
2.2. Базисні темпи зростання (зменшення) показників ЗЕД, %	Для оцінки спрямованості та правильності тенденцій розвитку ЗЕД. Для оцінки активності ЗЕД
2.3. Ланцюгові темпи зростання (зменшення) показників ЗЕД, %	Для оцінки циклічності тенденцій розвитку ЗЕД
2.4. Структура зовнішньоторговельного обігу, % (частка експорту та імпорту в цьому обігу)	Для оцінки якості ЗЕД (частка експорту повинна перевищувати частку імпорту)
2.5. Товарна структура експорту, % (частка обсягу експорту кожного товару в загальному обсязі експорту)	Для оцінки якості експортної діяльності. Для оцінки активності ЗЕД
2.6. Географічна структура експорту або імпорту, % (частка обсягу експорту або імпорту у кожну країну або з кожної країни)	Для оцінки якості експортної або імпортованої діяльності. Для оцінки активності ЗЕД
2.7. Середній розмір іноземних інвестицій (обсяг іноземних інвестицій, поділений на чисельність персоналу підприємства або населення на макрорівнях)	Для порівняльної кількісної оцінки. Для рейтингової оцінки
2.8. Частка прямих інвестицій у загальному обсязі іноземних інвестицій, %	В аналізі структури іноземних інвестицій за їхнім призначенням. Для рейтингової оцінки

Суттєвим недоліком існуючої системи показників ЗЕД є її витратна орієнтація, яку необхідно замінити на результативний підхід до оцінки ЗЕД та доповнити показниками віддачі інвестицій та ефективності ЗЕД.

У промислово розвинутих країнах дослідження тенденцій розвитку базових галузей господарства, до яких належить і металургія, свідчать, що обсяг споживання готової сталі на душу населення за останні 20 років практично не змінився, оскільки подальший розвиток економік цих країн здійснювався за рахунок високих і наукоємних технологій. В Україні споживання сталі на душу населення зменшилось більше, ніж

у 10 разів, але це є наслідком критичного стану та зниження обсягів виробництва в машинобудуванні, будівництві й інших галузях національної економіки. Через це відбулася переорієнтація металургії з внутрішнього ринку металів на зовнішній. Наведена господарська ситуація свідчить, що при аналізі ЗЕД важливо оцінювати співвідношення між збутом на внутрішньому та зовнішньому ринках і проводити порівняльний аналіз за країнами світу. Проте, такий аналіз свідчить, що в останні роки спостерігається стала тенденція вилучення українських металургійних підприємств зі світових ринків металопродукції з високою доданою вартістю за допомогою тарифних і нетарифних обмежень [52] та зростання частки сировини, що зменшує якість товарної структури експорту та ефективність ЗЕД.

13.1.6. Аналіз іноземних інвестицій

Інвестиційна діяльність, яка безумовно впливає на загальні результати фінансово-господарської діяльності підприємства, може здійснюватись за умови забезпечення її джерелами фінансування. Іноземні інвестиції належать до залучених засобів, що надаються в формі фінансової та іншої участі в статутному капіталі спільних підприємств або в формі прямих вкладень. Вони створюють власний капітал підприємства. Інвестори беруть участь у доходах від реалізації інвестиційного проекту на правах частки власності.

Іноземні інвестиції аналізуються в статичі, тобто звітні їхні обсяги порівнюються з плановими, в динаміці – з обсягами попередніх періодів, а також із середньогалузевими показниками та по Україні в цілому.

Загальна оцінка **обсягів** іноземних інвестицій доповнюється їхньою диференціацією за групами, аналізуються їхні динаміка, структура та її зміни.

Якісна оцінка іноземних інвестицій здійснюється за допомогою показника їхньої експортвіддачі, який розраховується як відношення обсягу експортних поставок підприємства за звітний період до суми прямих іноземних інвестицій на кінець звітного періоду. Як вимірник використовується грошова одиниця конвертованої іноземної валюти.

Загальна характеристика впливу акціонерів-нерезидентів на діяльність акціонерних товариств надається за допомогою коефіцієнта іноземного інвестування, який розраховується за періоди до й після додаткової емісії акцій як відношення вартості простих акцій, що належать нерезидентам, до загальної вартості простих акцій. Після цього розробляються конкретні заходи щодо підвищення ефективності використання іноземних інвестицій. Найбільш важливі заходи в цьому напрямку наведені на рисунку 13.2.

Рис. 13.2. Заходи із залучення іноземних інвестицій

Одним із різновидів інноваційного процесу є трансферт, тобто передача або обмін технологіями. До елементів **міжнародного трансферту** належать:

- передача технологій або технологічного ноу-хау;
- передача наукових знань;
- спільне проведення науково-дослідних робіт;
- оптимізація процесів за рахунок введення нових технологічних рішень;
- інжинірингові послуги;
- аналіз і використання виробничого досвіду;
- використання інформаційних каналів зв'язку;
- обмін або передача промислових зразків;
- використання патентів, ліцензій.

Використання отриманої інтелектуальної власності у вигляді розробок або процесів дозволяє імпортеру підвищити конкурентоспроможність продукції та одержати додатковий прибуток. Але іноземні інвестиції у вигляді трансферту майже не розвинуті.

При прийнятті економічних рішень щодо ЗЕД, спрямованих на вибір ефективних форм трансферту технологій, фахівці відповідного відділу повинні проводити порівняльний аналіз і, за необхідності, залучати до нього кваліфікованих спеціалістів-експертів у цій галузі.

13.2. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності в системі маркетингу

13.2.1. Аналіз світового та вітчизняного ринків металопродукції

Дослідження ринку в зовнішньоекономічній діяльності підприємства відіграє важливу роль через наявність жорсткої міжнародної конкуренції, яка проявляється в зацікавленості всіх учасників міжнародної торгівлі в розширенні ринків збуту своєї продукції. Посередницьку роль у міжнародній торгівлі відіграють країни, які захищають своїх виробників, і світові організації, які здійснюють контроль за дотриманням установлених правил у зовнішній торгівлі та міжнародних зв'язках. Такі світові організації на підставі аналізу конкретних ситуацій проводять антидемпінгові розслідування та порушують антидемпінгові процеси шляхом впровадження цінових або за обсягами експорту квот.

Вивчення зовнішніх ринків продукції є складною та трудомісткою справою внаслідок необхідності аналізу великого обсягу інформації, недоступності деяких її джерел, особливостей державного регулювання ЗЕД у кожній з країн, необхідності знання їхніх національних звичаїв і традицій.

Маркетинговий аналіз ринку металопродукції, яку виготовляє підприємство, у ЗЕД містить: дослідження попиту на неї; вивчення пропозицій щодо задоволеності такого попиту; дослідження умов роботи на світових ринках; аналіз потенційних можливостей та конкурентоспроможності підприємства; оцінку конкурентоспроможності металопродукції, яку передбачається експортувати. Структура дослідження зовнішніх ринків і оцінки потенціалу підприємства в аналізі ЗЕД наведена на рисунку 13.3. Його зміст детально розглядається в дисциплінах маркетингової спрямованості. На практиці результати такого дослідження аналітики служби ЗЕД отримують від маркетологів.

Важливе значення в аналізі ЗЕД має оцінка зовнішнього та внутрішнього ринків за кожним конкретним видом продукції підприємства. Світова практика свідчить, що в економіці, яка нормально функціонує, близько 80% виготовленого товару спрямовується для задоволення потреб внутрішнього ринку. У той же час залежність української економіки від імпорту за даними Науково-дослідного інституту Міністерства економіки України в 5 разів вище, ніж, наприклад, у Японії. Виправлення цієї негативної тенденції є одним із резервів підвищення ефективності вітчизняної економіки на всіх рівнях управління, в тому числі на підприємстві.

Ринок будь-якої продукції будь-якої країни або регіону характеризується його **кон'юнктурою**, тобто економічною ситуацією, яка утво-

рилася на вільному ринку і характеризується відповідним співвідношенням попиту і пропозиції, рівнем цін, обсягами продаж, насиченістю запасами продукції до реалізації та ін. Аналіз взаємопов'язаних факторів кон'юнктури дозволяє оцінити можливості збуту або придбання товару конкретним підприємством.

До специфічних факторів кон'юнктури світового ринку металів належать:

- загальна економічна ситуація в: світі, регіоні, країні;
- митне законодавство;
- державна податкова політика;
- кредитна політика банків та інших фінансових установ;
- обсяги національного виробництва, експорту та імпорту конкретних видів металопродукції тощо.

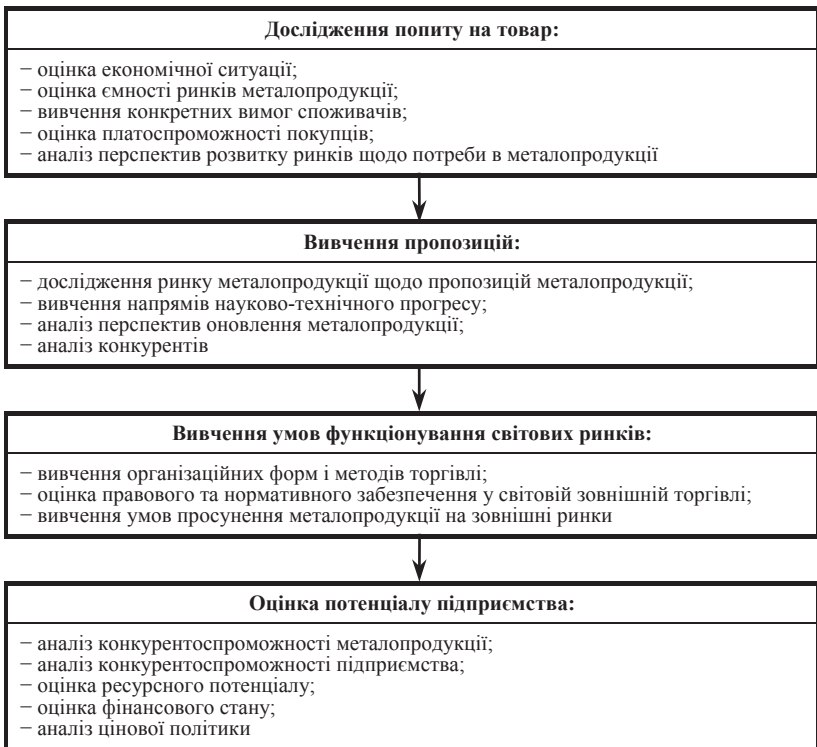

Рис. 13.3. Структура аналізу зовнішнього ринку та оцінки потенціалу металургійного підприємства

Внаслідок взаємодії цих факторів формується співвідношення пропозиції та попиту на конкретний вид металопродукції. Динаміка кон'юнктури впливає на ціни та тенденцію їхніх змін. Тому при дослідженні ЗЕД для визначення руху ринкових параметрів, їхніх тенденцій й врахування в управлінських рішеннях обов'язковим є трендовий аналіз усіх факторів кон'юнктури з використанням методів: SWOT-аналізу; індексного; графічних, експертних оцінок та ін. Кон'юнктурні аналітичні дослідження повинні постійно проводитися підприємством або спеціалізованими фірмами, організаціями, аналітичними центрами.

13.2.2. Аналіз цінової політики металургійного підприємства

Цінова політика є одним із найважливіших елементів управління операційними доходами від реалізації металопродукції на експорт та на вітчизняному ринку, а також важелем економічного розвитку підприємства, у тому числі й інструментом його конкурентної боротьби на конкретних ринках металопродукції. Цінова політика підприємства визначається не тільки станом попиту та пропозицій на ринках. Вона, в першу чергу, залежить від власного потенціалу підприємства, тому спочатку проводиться ретроспективний та стратегічний аналіз його діяльності, розробляється стратегія розвитку підприємства, а на її основі визначається цінова політика, яка є предметом поточного аналізу. Аналіз існуючих підходів до цінової політики підприємства свідчить, що в теперішній час на вітчизняних підприємствах вона встановлюється з орієнтацією на компенсацію витрат та досягнення прибутку.

Типовими **недоліками** цінової політики вітчизняних металургійних підприємств є:

- слабке пристосування до зміни ринкової ситуації;
- надмірна орієнтація на витрати;
- обмеженість або відсутність диференціації цін у залежності від сегмента ринку збуту;
- відсутність зв'язку цін з іншими ринковими параметрами;
- недотримання індикативних цін на металопродукцію, що рекомендуються міжнародними торговими організаціями.

Для усунення цих недоліків необхідно аналізувати цінову політику підприємства, що дозволить здійснювати її своєчасне коригування та попереджати ініціацію антидемпінгових процесів.

Аналіз цінової політики металургійного підприємства містить:

- дослідження з використанням статистичних методів аналізу та експертних оцінок реакції попиту на різні ціни конкретної металопродукції;

- аналіз витрат, результати якого використовуються для оптимізації обсягів виробництва металопродукції з метою забезпечення раціональності подальшої цінової політики;
- вивчення цін конкурентів, пропозицій та якості їхньої продукції, відношення споживачів до неї;
- аналіз методів ціноутворення з метою вибору найбільш адекватних для конкретної ситуації та їхнього подальшого удосконалення;
- аналіз цінового стимулювання просунення металопродукції на ринках, яке не суперечить міжнародним правилам і нормам;
- розробку конкретних заходів щодо вдосконалення цінової політики підприємства.

13.2.3. Аналіз якості та конкурентоспроможності експортної металопродукції

Міжнародна торгівля дає підприємству можливість розвитку і розширення виробництва, але разом з тим вимагає підвищення якості, технічного рівня й конкурентоспроможності його продукції.

Оцінка якості продукції на практиці здійснюється за допомогою системи показників, класифікація яких наведена на рисунку 8.3, а конкретні приклади для металургійної промисловості — в таблиці 13.4.

Таблиця 13.4

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ МЕТАЛОПРОДУКЦІЇ

Індивідуальні	Узагальнюючі
1. Хімічний склад, %	1. Частка експортної продукції в загальному обсязі виробництва, %
2. Частка основного елемента (заліза в руді, марганцю в сплаві та ін.), %	2. Частка експорту в розвинуті країни, %
3. Частка шкідливих домішок (сірки, фосфору в металопродукції конкретного виду), %	3. Частка наукоємної продукції в загальному обсязі експортної продукції, %
4. Термін служби, років	4. Частка продукції, що відповідає світовим стандартам, %
5. Геометричні характеристики та чистота поверхні прокату (труб, металевих виробів)	5. Частка сертифікованої продукції, в тому числі міжнародними організаціями

Аналіз якості металопродукції в ЗЕД містить:

- порівняльну оцінку фактично досягнутих індивідуальних показників якості конкретних видів металопродукції з вимогами до них у світових стандартах та стандартах інших країн, а також з конкурентами;
- розрахунки та оцінку динаміки узагальнюючих показників виробництва та ЗЕД;
- оцінку сортаменту металопродукції;
- аналіз приплат та знижок;
- виявлення причин та винуватців порушень якості продукції;
- оцінку втрат від порушень якості продукції;
- аналіз претензій і штрафів через порушення якості продукції;
- розробку заходів щодо підвищення якості металопродукції кожного виду.

Оцінка конкурентоспроможності експортної продукції здійснюється на основі **інтегрального показника**, який розраховується на підставі порівняння технічних та економічних параметрів конкретного виду металопродукції підприємства з аналогічними показниками у конкурентів і вимогами ринку. Аналіз проводиться на підставі попередньо сформованого інформаційного забезпечення щодо якості металопродукції, цін виробника та індикативних цін світового ринку. В процесі аналізу розраховують індивідуальні, групові та інтегральні показники. Для всебічної оцінки використовують також екологічні, ергономічні, естетичні та інші показники (див. рис.8.3).

Завершальним етапом аналізу конкурентоспроможності металопродукції є розробка заходів щодо її підвищення. Важливо також визначити додаткові витрати на поліпшення параметрів металопродукції (розмірні характеристики, упаковка та ін.) та порівняти їх із можливим зростанням виручки від реалізації на зовнішньому ринку, визначити прибуток та рентабельність удосконаленої за якістю металопродукції.

13.2.4. Аналітичні розділи бізнес-планів підприємств з іноземними інвестиціями

Аналітична підтримка бізнес-планів необхідна при розробці інвестиційних проектів з іноземним капіталом та їхньому впровадженні, оцінці фактичної ефективності бізнес-проекту та якості бізнес-планування. Аналітичні розділи бізнес-плану необхідні для обґрунтування управлінських рішень шляхом порівняльної оцінки альтернатив. Призначення аналітичної оцінки в бізнес-плануванні ЗЕД у металургії наведено в таблиці 13.5.

Таблиця 13.5

ПРИЗНАЧЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ ОЦІНКИ В БІЗНЕС-ПЛАНУВАННІ

Для потенційних іноземних партнерів та інвесторів	Для управлінського персоналу металургійного підприємства
1	2
1. Оцінка можливості отримання прибутку від ЗЕД	1. Визначення зовнішньоекономічних проблем на підставі ситуаційного аналізу світових ринків
2. Визначення особливостей бізнес-проекту та його переваг	2. Порівняльний аналіз альтернативних варіантів вирішення проблем
3. Вибір іноземних ділових партнерів	3. Аналіз діяльності іноземних конкурентів, які є виробниками аналогічної металопродукції
4. Оцінка можливості створення спільних підприємств	4. Оцінка конкурентоспроможності спільного підприємства з іноземними інвестиціями та його фінансового стану
5. Оцінка якості менеджменту	5. Оцінка використання виробничих потужностей та ресурсів спільного підприємства з іноземними інвестиціями
6. Визначення перспектив розвитку бізнесу	6. Визначення перспектив розвитку бізнесу
7. Оцінка економічної ефективності бізнес-проектів	7. Оцінка можливості проникнення на ринок конкретної металопродукції

Суттєвим елементом прогнозування попиту є аналітична оцінка можливостей проникнення на зовнішній ринок конкретних видів металопродукції. Ця аналітична оцінка містить:

- аналіз рівня конкурентоздатності аналогічної металопродукції як вітчизняного, так і іноземного виробництва;
- виявлення та визначення кількісних і якісних характеристик товарів-субститутів, тобто заміновачів;
- оцінку частини ринку, що передбачається освоїти;
- оцінку умов проникнення на ринок (якості металопродукції, упаковки, засобів маркетингу, збуту, можливості післяпродажного обслуговування) та ін.

Аналізуються також фактори ціноутворення, географічна структура можливих експортних ринків конкретної металопродукції. Важливе значення має вивчення реакції споживачів, особливо в країнах, де діє система ліцензування та контролю за імпортом. Аналізу підлягають фінансові показники (ліквідності, платоспроможності, ділової активності, рентабельності) з використанням індексного, графічного, експертного методів, а також екстраполяції.

13.3. Особливості комплексного економічного аналізу фінансово-господарської діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями

13.3.1. Складові комплексного економічного аналізу спільних підприємств з іноземними інвестиціями

Комплексний, або повний, економічний аналіз діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями поділяється в залежності від його мети на внутрішній та зовнішній (див. рис. 13.4).

Рис. 13.4. Складові комплексного економічного аналізу діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями

Аналіз результатів діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями за змістом і методичним забезпеченням здійснюється, в основному, аналогічно аналізу результатів діяльності вітчизняних підприємств. **Відмінності** полягають у тому, що:

- є необхідність поєднання різноманітних методів аналізу для оцінки діяльності резидентів і нерезидентів;
- інформаційне забезпечення аналізу діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями значно ширше, оскільки його нормативна база включає дані за країнами, в яких розташовані інвестори-нерезиденти;
- слід визначати вплив курсових різниць на вартісні показники діяльності;
- необхідно аналізувати діяльність кожного контрагента та давати консолідовану оцінку діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями.

Внутрішній аналіз формування, розподілу та використання доходу спільних підприємств з іноземними інвестиціями здійснюється за такою схемою.

При аналізі *формування* доходу досліджується попит на продукцію, що виготовляється спільним підприємством з іноземними інвестиціями, а також здійснюється аналіз ресурсів, потрібних для її виробництва. Аналіз проводиться як на стадії формування зовнішньоекономічних договорів (контрактів), так і під час їхнього виконання.

При дослідженні *розподілу* доходу проводиться аналіз:

- фінансових результатів і фінансового стану СП;
- нарахованих і сплачених податків;
- прибутку;
- виробництва;
- витрат і собівартості продукції;
- використання ресурсів;
- ефективності діяльності підприємства.

При аналізі *використання* доходу розглядається, яка частка доходу використовується на виплату дивідендів; на розвиток виробництва, науки та техніки; на стимулювання праці; на соціальний розвиток колективу підприємства; на створення резервних фондів та ін.

Крім традиційних аналітичних завдань, здійснюються:

- порівняльний аналіз структури та динаміки собівартості напівфабрикатів та комплектуючих, які виробляють контрагенти;
- аналіз динаміки та структури цін у різних регіонах;
- порівняльний аналіз технічних характеристик і економічних показників роботи обладнання, яке можливо придбати в різних регіонах.

У ході внутрішнього аналізу враховуються особливості в організації оплати праці та соціального захисту, в нормах амортизаційних відрахувань, митному та податковому законодавстві, кредитній політиці та ін. На підставі аналізу обґрунтовуються управлінські рішення щодо оптимізації виробничої програми задля максимізації прибутку спільного підприємства з іноземними інвестиціями.

Зовнішній аналіз діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями виконується міжнародними, державними, галузевими та регіональними органами управління ЗЕД, аудиторськими фірмами, податковими службами, постачальниками та споживачами. Зміст зовнішнього аналізу визначається метою його проведення.

13.3.2. Оцінка впливу коливань курсу валют (курсових різниць) на показники діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» операції в іноземній валюті відображаються як в національній грошовій одиниці України, так і у валюті розрахунків і платежів за кожною іноземною валютою. Тому в обліку та аналізі вартісних показників діяльності суб'єктів господарювання, які здійсню-

ють ЗЕД, проводиться перерахування показників у грошову одиницю України за валютним курсом Національного банку України (НБУ) на той час, коли були проведені господарські операції.

Під **валютним курсом** розуміється ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни. В Україні валютний курс установлюється НБУ. Поняття **курсової різниці** полягає у різниці між сумами, отриманими при перерахунку однакової кількості одиниць іноземної валюти у валюту звітності, тобто у грошову одиницю України, із застосуванням валютного курсу НБУ на дату здійснення операцій (наприклад, отримання цінностей та їхня оплата або отримання цінностей і перерахунок їхньої вартості заборгованості за них на дату балансу). Курсова різниця визначається стосовно монетарних активів і пасивів балансу підприємства, тобто таких, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їхніх еквівалентів.

Оцінка впливу курсових різниць на вартість монетарних активів і пасивів балансу підприємства здійснюється за формулою:

$$\pm \Delta X_k = (KB_k - KB_n) \cdot X'_n, \quad (13.1)$$

де $\pm \Delta X_k$ – зміна будь-якого вартісного показника внаслідок впливу курсу іноземної валюти, грн.;

KB_k – курс іноземної валюти на кінець звітного періоду або дату погашення, грн. на одиницю іноземної валюти;

KB_n – курс іноземної валюти на початок звітного періоду або на дату здійснення операції, грн. на одиницю іноземної валюти;

X'_n – вартісна величина показника в іноземній валюті на початок періоду або на дату здійснення операції, одиниця іноземної валюти.

Зміна вартісного показника внаслідок його руху або зміни його розміру в грошовій одиниці іноземної валюти ($\pm \Delta X_c$) розраховується як:

$$\pm \Delta X_c = (X'_k - X'_n) \cdot KB_n, \quad (13.2)$$

де X'_k – вартісна величина в іноземній валюті на кінець звітного періоду або дату погашення, одиниця іноземної валюти.

Загальна абсолютна зміна вартісного показника визначається для перевірки результатів розрахунків:

$$\pm \Delta X = X_k - X_n = \pm \Delta X_k \pm \Delta X_c, \quad (13.3)$$

де B_k та B_n – значення вартісного показника відповідно на кінець звітного періоду або дату погашення і на початок звітного періоду або на дату здійснення операції, грн.

Приклад 1. Підприємство має монетарну кредиторську заборгованість, яка впродовж звітного періоду не погашалась і дорівнює \$2500. Курс НБУ: на початок звітного періоду — 8,24 грн./\$, на кінець — 7,98 грн./\$. Виявити курсову різницю.

Перерахунок кредиторської заборгованості:

– на кінець звітного періоду $2500 \cdot 7,98 = 19950,00$ грн.;

– на початок звітного періоду $-2500 \cdot 8,24 = 20600,00$ грн.

Курсова різниця складає: $19950,00 - 20600,00 = -650$ грн.

Тобто за рахунок впливу зміни курсу валют (об'єктивного фактора) кредиторська заборгованість зменшилась на 650 грн.

Приклад 2. На основі даних, наведених в таблиці 13.6, визначити вплив коливання курсу валют на зміну дебіторської заборгованості, забезпеченої валютними векселями.

Таблиця 13.6

ВИХІДНІ ДАНІ, тис. грн.

Назва показника	Залишок на початок періоду	Залишок на кінець періоду
Векселі отримані, тис. грн.	120,60	200,15
Середній (умовний) курс НБУ, грн./\$	8,24	7,98

Рішення

1. Дебіторська заборгованість в іноземній валюті:

– на початок періоду $120,60 : 8,24 = 14,636$ тис.\$;

– на кінець періоду $200,15 : 7,98 = 25,081$ тис.\$.

2. Зміна суми дебіторської заборгованості внаслідок впливу зміни суми по векселях: $(25,081 - 14,636) \cdot 8,24 = +86,07$ тис.грн.

3. Зміна суми дебіторської заборгованості внаслідок зміни курсу валют: $(7,98 - 8,24) \cdot 25,081 = -6,52$ тис.грн.

4. Перевірка: абсолютна зміна дебіторської заборгованості за векселями, отриманими внаслідок дії обох факторів: $200,15 - 120,60 + +86,07 + (-6,52) = +79,55$ тис.грн.

Таким чином, зменшення курсу валюти на 0,26 грн./\$ викликало зменшення дебіторської заборгованості на 6,52 тис.грн. при загальному її збільшенні на 79,55 тис.грн.

13.3.3. Аналіз валютної самоокупності спільного підприємства з іноземними інвестиціями

Спільні підприємства з іноземними інвестиціями, як і національні суб'єкти господарювання, додержуються принципу **самоокупності**, тобто перевищення надходжень валютних коштів над їхніми витратами. Якщо підприємство дотримується принципу самоокупності, то во-

но має позитивне сальдо валюти, яке визначається як різниця між валютними коштами, отриманими за період, що аналізується, й валютними витратами за той же період.

Для порівняльної оцінки з іншими суб'єктами господарювання визначається валютна стійкість підприємства. Порівняльна оцінка здійснюється в міжзаводському аналізі за допомогою **коефіцієнта валютної самокупності**, що розраховується як частка від ділення валютних коштів, одержаних за період, який аналізується, й валютними витратами за той же період. Зростання коефіцієнта валютної самокупності свідчить про збільшення валютної стійкості підприємства, та навпаки.

Валютна самокупність та стійкість оцінюються менеджерами підприємства з іноземними інвестиціями, фінансовими органами, аудиторськими фірмами. Вони перевіряють відповідність валютних надходжень витратам валюти згідно з виразом, грн.:

$$3B + BK_o + BK_{oo} + BK_k \geq 3_{in} + BB_c + IS_e + BB_k + VD_{ch}, \quad (13.4)$$

де $3B$ — залишок валюти на рахунку спільного підприємства;

BK_o — валютні кошти, одержані від основної діяльності нерезидентів і резидентів за рахунок їхніх валютних накопичень;

BK_{oo} — валютні кошти, отримані додатково;

BK_k — валютний кредит;

3_{in} — заробітна плата іноземних працівників із страховими внесками, яка виплачується в підрозділах підприємства, розташованих за кордоном;

BB_c — валютні витрати у собівартості продукції;

IS_e — валютні інвестиції в реконструкцію, модернізацію, на технічний розвиток, охорону навколишнього середовища та ін.;

BB_k — витрати на погашення кредитів в іноземній валюті та виплату відсотків по них;

VD_{ch} — чистий валютний дохід нерезидента спільного підприємства.

13.3.4. Аналіз прибутковості спільного підприємства з іноземними інвестиціями

Прибутковість спільного підприємства з іноземними інвестиціями, яка характеризує ефективність його функціонування, визначається показниками рентабельності. Вони розраховуються, виходячи з показників прибутку, оскільки мають з ним прямий зв'язок.

Показники прибутку та ефективності діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями цікавлять усіх учасників ринку. Для трудового колективу спільного підприємства з іноземними інвестиціями важливе значення має показник чистого прибутку, який є джерелом фінансування технічного й соціального розвитку підприємства та виплати

дивідендів акціонерам. Податкові органи контролюють формування валового прибутку, визначення оподаткованого прибутку. Комерційні банки при оцінці платоспроможності підприємства аналізують коефіцієнти ліквідності, ділової активності, рентабельності та ін., значення яких прямо або непрямо залежить від прибутковості спільного підприємства з іноземними інвестиціями. У партнерів підприємства є зацікавленість щодо його фінансової стійкості як до критерію надійності, фактором якого є прибуток. Інвесторів безпосередньо цікавлять показники, які впливають на дохідність капіталу, рівень дивідендів, курс акцій та ін., що теж залежать від прибутку. Тому показники прибутку (або збитків) досліджуються як у внутрішньому, так і в зовнішньому аналізі.

У **внутрішньому аналізі** прибутку можливості значно більші завдяки обсягам його інформаційної бази, а саме: є можливість проводити аналіз прибутку від реалізації кожного виду продукції; аналізувати прибуток, отриманий кожним структурним підрозділом, за кожним контрактом. Оцінка надається порівняно з плановими завданнями, замовленнями та в динаміці. Наступним етапом аналізу є оцінка статичної та динаміки головних факторів прибутку: доходу та витрат. Методика їхнього аналізу викладена нижче.

У **зовнішньому аналізі** прибуток аналізується в динаміці, за видами діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна), в звичайних і надзвичайних обставинах.

Досліджуючи якісну сторону ЗЕД, важливо визначити її економічну ефективність. Особливого значення така оцінка набуває в сучасних умовах, коли господарська самостійність повинна супроводжуватися підвищенням відповідальності й обґрунтованості управлінських рішень із ЗЕД.

Сутність виявлення ефективності ЗЕД міститься в зіставленні її результатів з витратами на їхні досягнення. Вона характеризується системою показників рентабельності, вимірювання яких у відносних величинах дозволяє аналізувати ефективність ЗЕД у динаміці без перерахування вартісних показників для усунення впливу інфляції та порівнювати з іншими спільними та вітчизняними підприємствами.

Оцінка ефективності діяльності металургійного спільного підприємства з іноземними інвестиціями здійснюється за допомогою наведених нижче показників.

Рентабельність окремого (*i*-го) виду металопродукції ($R_i, \%$):

$$R_i = \frac{(C_i KB - C_i) Q_i}{C_i \cdot Q_i} \cdot 100 \quad (13.5)$$

де C_i — ціна металопродукції *i*-го виду, \$/т;
 KB — курс валюти, грн./\$;

C_i — повна собівартість металопродукції i -го виду (з урахуванням додаткових витрат для експортної металопродукції — за визначеними фракціями, гранулометричним складом, упаковкою та ін.), грн./т;

Q_i — обсяг експортованої металопродукції i -го виду, т.

Рентабельність продажів (R_{np} , %):

$$R_n = \frac{(D_{\text{ч}} + D_{\text{інш}}) - (C_{\text{рп}} + B_{\text{зб}} + B_{\text{ад}} + B_{\text{інш}})}{D_{\text{ч}} + D_{\text{інш}}} \cdot 100, \quad (13.6)$$

де $D_{\text{ч}}$ — чистий дохід, грн.;

$D_{\text{інш}}$ — інші операційні доходи, грн.;

$C_{\text{рп}}$ — собівартість реалізованої металопродукції, грн.;

$B_{\text{зб}}$ — витрати на збут, грн.;

$B_{\text{ад}}$ — адміністративні витрати, грн.;

$B_{\text{інш}}$ — інші операційні витрати, грн.

Загальна рентабельність виробництва (R_B , %):

$$R_B = \frac{\Pi}{OЗ + ОК} \cdot 100, \quad (13.7)$$

де Π — валовий прибуток, грн.;

$OЗ$ — середньорічна вартість основних засобів, грн.;

$ОК$ — середньорічна вартість оборотних коштів, грн.

Госпрозрахункова рентабельність виробництва ($R_{ГВ}$, %):

$$R_{ГВ} = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{OЗ + ОК} \cdot 100, \quad (13.8)$$

де $\Pi_{\text{ч}}$ — чистий прибуток спільного підприємства з іноземними інвестиціями, грн.

Рентабельність активів (R_{AK} , %):

$$R_{AR} = \frac{\Pi}{AR} \cdot 100, \quad (13.9)$$

де AK — сума активів спільного підприємства з іноземними інвестиціями, грн.

Факторний аналіз усіх показників рентабельності проводиться з використанням прийому ланцюгових підстановок.

Коефіцієнт економічної ефективності експорту ($K_{ек}$, грн./грн.):

$$K_{ек} = PP_{ек} \cdot KB / C_{ек}, \quad (13.10)$$

де $PP_{ек}$ — вартість реалізованої продукції на експорт, \$;

$C_{ек}$ — собівартість реалізованої продукції на експорт, грн.

Коефіцієнт економічної ефективності імпорту ($K_{ім}$, грн./грн.):

$$K_{ім} = PP_{ім} / Bc_{ім}, \quad (13.11)$$

де $PP_{ім}$ — вартість реалізованої продукції, виробленої з імпоротної сировини, грн.;

$Bc_{ім}$ — витрати на імпорту сировину, грн.

Цей показник відображає кількість продукції на 1 грн. витрат на придбання імпоротної сировини. Дослідження його динаміки дозволяє оцінити ефективність використання такої сировини на підприємстві.

Важливим джерелом економічного зростання є інвестиції, що сприяють процесу розширеного відтворення основних засобів. Ефективність інвестицій оцінюється на етапі їхнього здійснення та в ході «роботи» інвестиційних проектів. Ефективність використання іноземних інвестицій характеризується наведеними нижче показниками.

Експортвіддача прямих іноземних інвестицій розраховується як відношення обсягу експортних поставок в іноземній та національній валютах до обсягу прямих іноземних інвестицій.

Рентабельність іноземних інвестицій визначається як відношення прибутку від реалізації інвестиційного проекту (в гривнях) до суми іноземних інвестицій в іноземній валюті з використанням валютного курсу НБУ.

Експортвіддачу та рентабельність інвестицій, що фактично досягнуті в поточному періоді, порівнюють з плановими завданнями та досягнутими в попередніх періодах, із середніми показниками в Україні, галузі, економічному регіоні та у конкурентів.

13.3.5. Особливості аналізу основної діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями

Аналіз основної діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями виконується за такою ж методикою, як і відносно вітчизняних підприємств без іноземних інвестицій, що викладена у розділі 8.

При цьому аналіз доходу від реалізації продукції пов'язують з оцінкою виконання договірних зобов'язань та іноземних контрактів з постачання продукції в цілому по підприємству, за окремими споживачами й видами продукції, оскільки їхнє невиконання не тільки зменшує дохід, але й збільшує собівартість продукції, зменшує вало-

вий прибуток, а також призводить до штрафних санкцій, які зменшують чистий прибуток. **Оцінка рівня виконання договірних зобов'язань і контрактів** надається за допомогою моделі:

$$O_{зб} = \frac{D_{пл} - D_{нд}}{D_{нд}} \cdot 100, \quad (13.12)$$

де $O_{зб}$ — оцінка виконання договірних зобов'язань і контрактів, %;

$D_{пл}$ — запланований дохід, тис.грн.;

$D_{нд}$ — недоотриманий дохід внаслідок недовиконання договірних зобов'язань і контрактів, тис.грн.

Оцінка рівня виконання договірних зобов'язань, державних та міжнародних контрактів з відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) здійснюється за добу, наростаючими підсумками за декаду та з початку місяця за поточний місяць, із початку року та за рік. Рівень виконання планів постачання за договорами за будь-який період та за конкретним контрактом або договором розраховується з використанням методу найменшого числа.

Аналіз на рівні одного конкретного контракту передбачає також: дослідження ритмічності виробництва та постачання продукції за допомогою *коефіцієнта ритмічності*, який визначається з використанням методу найменшого числа; оцінку відповідності якості продукції вимогам міжнародних стандартів або обумовленим у контракті; додержання комплектності, обсягу та терміну постачань.

Оцінка виконання контрактів здійснюється також і в цілому по підприємству в динаміці за допомогою узагальненого показника – *коефіцієнта прострочених контрактів*. Подальша диференціація здійснюється за товарними позиціями та географічною ознакою, тобто за країнами. Визначаються конкретні причини недотримання умов договорів (контрактів) і розробляються заходи щодо усунення цих причин.

Аналіз використання ресурсів, витрат й собівартості продукції та фінансовий аналіз діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями проводиться за методиками, викладеними в розділах 9–11.

13.3.6. Інформаційне забезпечення комплексного економічного аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями

Джерелами інформації **внутрішнього** аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями є: бізнес-плани; нормативні матеріали, інструкції, міжнародні стандарти якості металопродукції; індикативні ціни для міжнародної торгівлі; дані оперативного та бухгалтерського обліку, звітності; результати спеціальних спостережень

та досліджень; середньогалузеві показники; макроекономічні показники; умови контрактів.

Джерела інформації зовнішнього аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями містяться в надрукованих консолідованих балансах, звітах про фінансові результати, щорічниках Держкомстату України, а також у періодичних виданнях «Відомості Верховної Ради», «Урядовий кур'єр», «Вісник податкової служби України», «Огляд цін українських та світового товарних ринків», «Ринок цінних паперів України» та ін.

До міжнародних джерел інформаційного забезпечення внутрішнього і зовнішнього аналізу ЗЕД належать: міжнародні стандарти; податкове та митне законодавства відповідних країн; видання Міжнародного інституту чавуну та сталі, Європейської економічної комісії ООН; нормативні матеріали ВТО; курси валют; біржові відомості. Суттєва інформація для аналізу міститься у періодичних виданнях, велика кількість яких друкується у США, наприклад, «Індустріальний огляд», «Підручник аналітика», «Огляд рівня інвестування» та ін.

13.4. Аналіз впливу результатів зовнішньоекономічної діяльності на показники діяльності підприємства

Завдяки оцінці впливу ЗЕД на основні результати діяльності підприємства можливо визначити внесок служби ЗЕД у ці результати та врахувати його при матеріальному стимулюванні або встановленні матеріальної відповідальності робітників указаної служби.

У першу чергу, дослідженню підлягають обсяг експортних поставок, зовнішньоторговельний обіг і тенденції їхньої зміни.

На наступному етапі аналізу визначаються показники питомої ваги експорту в доході від реалізації продукції; питомої ваги прибутку від експорту продукції у загальному прибутку по підприємству; кількості рекламаций від іноземних споживачів та питомої ваги цих рекламаций, які визнані виробником; втрат від рекламаций за недотримання умов контрактів; питомої ваги імпорتنних поставок у їхньому загальному обсязі.

Слід враховувати, що зростання імпорتنних поставок викликає залежність виробництва від іноземних постачальників. Тому аналізуються причини застосування і зростання обсягів імпорتنних матеріалів, сировини, обладнання. Проводиться порівняльний аналіз можливості одержання аналогічних активів від вітчизняних виробників.

Оцінка впливу ЗЕД на ефективність діяльності підприємства здійснюється за допомогою показників рентабельності продукції, продажів, виробництва, активів, в яких загальні прибуток і дохід поділяються на частини, що відображають реалізацію продукції на вітчизняних і зовнішніх ринках. Внесок зовнішньоекономічної діяльності в загальні по-

казники рентабельності підприємства визначається за допомогою прийому різниць.

Підприємства задовольняють свої потреби в іноземній валюті, головним чином, за рахунок поточних надходжень від експортних поставок. На внутрішньому вітчизняному валютному ринку порядок та обсяг обов'язкового й вільного продажу іноземної валюти не залежить від підприємства, а визначається державними органами влади. Тому аналіз має обмежений характер. Він містить такі аналітичні завдання:

- оцінку виконання завдань з обов'язкового продажу іноземної валюти;

- оцінку динаміки обсягу цих продажів;

- факторний аналіз впливу операцій з обов'язкового продажу частки валютної виручки або операцій з продажу вільних валютних коштів на фінансові результати діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями;

- аналіз руху інвалютних коштів.

Перші два завдання вирішуються аналогічно дослідженню будь-якого господарського процесу за допомогою традиційних прийомів економічного аналізу: порівнянь, абсолютних і відносних величин та відхилень, а також індексного методу.

Оцінка впливу інвалютних операцій на фінансові результати діяльності підприємства здійснюється за допомогою прийому ланцюгових підстановок, індексного методу.

Аналіз руху інвалютних коштів містить оцінку структури їхнього надходження та витрат, розрахунок перевищення надходжень над витратами (або навпаки) й оцінку покриття поточних інвалютних зобов'язань підприємства. Остання здійснюється за допомогою **коефіцієнта покриття поточних інвалютних зобов'язань**, який розраховується як частка від ділення залишків валютних коштів на кінець періоду, що аналізується, на поточні зобов'язання у інвалюті:

$$K_{ПЗВ} = \frac{ЗВ}{ПЗВ}, \quad (13.13)$$

де $K_{ПЗВ}$ — коефіцієнт покриття поточних інвалютних зобов'язань, част. од.;

$ЗВ$ — залишки валютних коштів на кінець періоду, який аналізується, одиниці іноземної валюти;

$ПЗВ$ — поточні зобов'язання у валюті, одиниці іноземної валюти.

Значення коефіцієнта за поточний період порівнюється з нормативним значенням і фактичним рівнем у попередні періоди. Рух інвалютних коштів досліджується для кожної іноземної валюти окремо, а також у єдиній базовій валюті, якщо на валютний рахунок підприємства надходять платежі в значній кількості різних іноземних валют.

Основні терміни та поняття

Особливості зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД); адаптивне управління ЗЕД; форми співробітництва; особливості методики аналізу ЗЕД; мета та завдання аналізу ЗЕД; принципи аналізу ЗЕД; класифікація показників ЗЕД; фактори ЗЕД; узагальнюючі показники ЗЕД; методика аналізу узагальнюючих показників ЗЕД; аналіз структури експорту та імпорту; аналіз якості ЗЕД.

Іноземні інвестиції; оцінка обсягів іноземних інвестицій; якісна оцінка іноземних інвестицій; заходи із залучення іноземних інвестицій.

Маркетинговий аналіз міжнародних ринків товарів; структура аналізу зовнішніх ринків; кон'юнктура; трендовий аналіз цін; цінова політика підприємства; аналіз цінової політики на експортну продукцію; показники якості металопродукції; оцінка конкурентоспроможності експортної продукції; аналітична підтримка бізнес-планування ЗЕД.

Аналіз діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями; внутрішній аналіз доходу спільного підприємства з іноземними інвестиціями; аналіз формування доходу спільного підприємства з іноземними інвестиціями; аналіз розподілу доходу спільного підприємства з іноземними інвестиціями; аналіз використання доходу спільного підприємства з іноземними інвестиціями; внутрішній та зовнішній аналіз ЗЕД.

Валютний курс; курсова різниця; оцінка впливу курсових різниць; самоокупність; коефіцієнт валютної самоокупності; аналіз прибутковості спільного підприємства з іноземними інвестиціями; оцінка ефективності діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями; показники рентабельності спільного підприємства з іноземними інвестиціями; аналіз основної операційної діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями; оцінка виконання договорів (контрактів); аналіз витрат і собівартості продукції спільного підприємства з іноземними інвестиціями; інформаційне забезпечення аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями.

Оцінка впливу ЗЕД на узагальнюючі показники діяльності підприємства: дохід, витрати, фінансовий результат, показники ефективності; аналіз руху інвалютних коштів; коефіцієнт покриття поточних інвалютних зобов'язань.

13.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Визначити місце аналізу ЗЕД у системі менеджменту металургійного підприємства та економічного аналізу.
2. Викласти мету та завдання аналізу ЗЕД підприємства.
3. Розкрити особливості методики аналізу зовнішньоторговельної діяльності підприємства.

4. Навести показники, які складають систему загальної оцінки ЗЕД.
5. Класифікувати показники ЗЕД та надати їхню характеристику.
6. Які фактори впливають на узагальнені та оціночні показники ЗЕД?
7. Як оцінюється якість ЗЕД?
8. За якими показниками здійснюється оцінка ефективності діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями?
9. Розкрити сутність поняття «курсова різниця». Як визначається її вплив на вартісні показники діяльності підприємства?
10. За якими характеристиками суб'єкт господарювання відносять до спільного підприємства?
11. Який прийом економічного аналізу застосовується при проведенні факторного аналізу показників, що оцінюють ефективність діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями?
12. Визначити джерела інформації внутрішнього та зовнішнього аналізу ЗЕД підприємства.
13. Як оцінити внесок служби ЗЕД у результати діяльності підприємства?
14. Обґрунтуйте напрямки поліпшення та підвищення ефективності ЗЕД металургійного підприємства.

Вправа 13.1. Динаміка експорту плоского гарячекатаного прокату із заліза та нелегованої сталі шириною понад 600 мм на момент початку дослідження наведена в таблиці 13.7.

Таблиця 13.7

ЕКСПОРТ ПЛОСКОГО ПРОКАТУ, МЛН. ДОЛ. США

Країни експорту	Перший рік		Другий рік		9 місяців третього року	
	тис. т	млн.дол. США	тис.т	млн.дол. США	тис.т	млн.дол. США
Індія	17,8	67,2	6,5	25,0	16,5	61,6
Таїланд	78,0	335,6	160,7	695,6	48,1	207,0

Постановка задачі:

- виявити проблему, про наявність якої свідчить наведена інформація;
- провести аналіз і зробити висновки;
- обґрунтувати вибір методів і прийомів аналізу та вказати їх.

Вправа 13.2. Фактична інформація про експортну діяльність України наведена в таблиці 13.8.

Таблиця 13.8

ОБСЯГ ЕКСПОРТУ, МЛН. ДОЛ. США

Країна	Минулий рік	Поточний рік
Росія	8781,5	6936,6
Китай	793,5	1125,9
Білорусь	769,3	864,2
Туреччина	453,7	728,1
Німеччина	493,5	687,1
Італія	380,4	444,0
США	444,7	443,3
Польща	366,8	418,1
Угорщина	363,6	362,6
Молдова	267,2	325,6
Словенія	239,7	302,3
Туркменістан	205,0	180,0
Румунія	168,0	82,8
Інші країни	4845,7	6069,7

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу експортної діяльності України;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Вправа 13.3. Динаміка товарного експорту за основними галузями промисловості надана в таблиці 13.9.

Постановка задачі:

- указати відсутню інформацію та розрахувати показники, яких не вистачає;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Таблиця 13.9

ОБСЯГ ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ, МЛН. ДОЛ. США

Галузь	Звітний рік	За шість місяців минулого року	За шість місяців поточного року
Машинобудівна	2328,7	1182,9	1119,13
Металургійна	6753,9	3483,5	3196,4
Хімічна	1506,6	820,6	677,3
Легка	774,9	372,3	384,2
Деревообробна	19,8	6,5	10,2
Сільськогосподарська	11,4	7,2	8,4

Вправа 13.4. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами і послугами між Україною та Естонією надана в таблиці 13.10.

Таблиця 13.10

**ОБСЯГ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ
І ПОСЛУГАМИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЕСТОНІЄЮ, МЛН. ДОЛ. США**

Показник	Перший рік	Другий рік	Третій рік	Четвертий рік	П'ятий рік	Перше півріччя п'ятого року
Експорт	46,2	54,8	48,7	58,4	59,7	37,85
Імпорт	75,8	102,7	62,1	50,7	71,7	23,35

Постановка задачі:

- указати відсутню інформацію та розрахувати показники, яких не вистачає;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Розділ 14

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ, СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

14.1. Особливості та зміст економічного аналізу діяльності комерційних банків

Нововведення в організації комерційних банків (КБ), методах управління ними, формах обслуговування клієнтів та ін. обумовили зростання ролі й значення аналізу діяльності КБ. Склад розділів аналізу діяльності КБ наведений на рисунку 14.1.

Зовнішній аналіз, який проводить КБ, містить аналіз стану на усіх рівнях економічного середовища: на мегарівні (світової банківської системи), на макрорівні (банківської системи України), на мезорівні (банківської системи регіону), на мікрорівні (окремих банків та позичальників — юридичних осіб), на нанорівні (позичальників — фізичних осіб або приватних підприємців). Кожен з видів зовнішнього аналізу має визначену мету. Наприклад, метою аналізу позичальника—юридичної особи є оцінка банком його кредитоспроможності.

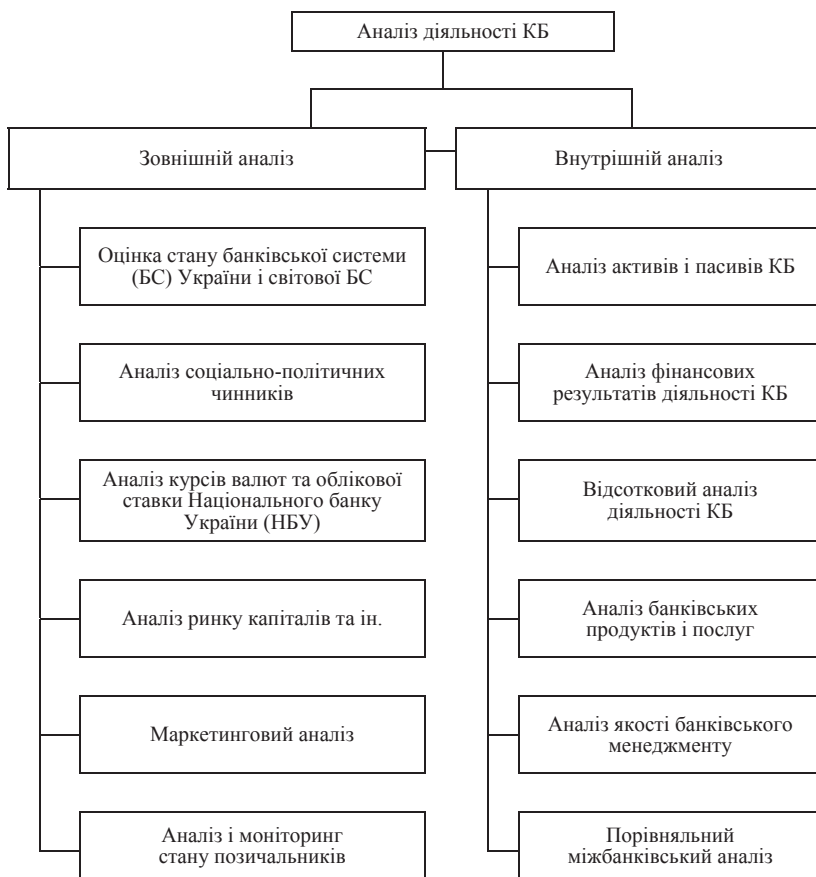

Рис. 14.1. Зміст економічного аналізу діяльності КБ

14.2 Аналіз банком-кредитором фінансового стану позичальника

Фінансова стійкість банку, якість його кредитного портфеля залежать від кваліфікованого вибору партнерів на ринку споживачів банківських послуг. Тому один з основних способів зниження ризику неплатежу по позичці — це правильний відбір потенційних позичальників. Для такого вибору КБ проводить зовнішній економічний аналіз діяльності клієнта з метою оцінки його кредитоспроможності. Такий

аналіз дозволяє визначити ймовірність виконання клієнтом своїх зобов'язань перед банком і прийняти відповідне управлінське рішення.

Кожний КБ самостійно визначає ґрунтовні й технічно виважені критерії економічної оцінки господарської діяльності клієнтів-позичальників. При цьому ураховуються вимоги НБУ, викладені в «Положенні про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків» [53] та рекомендацій НБУ щодо визначення фінансового стану позичальника. Крім того, методика оцінки фінансового стану позичальника, яка використовується в певному банку, регламентується внутрішнім положенням саме цього КБ.

Методика оцінки фінансового стану, як правило, передбачає поєднання: об'єктивних даних, сформованих на основі бухгалтерської звітності; суб'єктивних даних, що визначаються на підставі інформації, якою володіє банк; пакета документів, які подає позичальник для одержання кредиту та ін. Така методика дає можливість постійно здійснювати експрес-аналіз фінансового стану позичальника, своєчасно виявляти негативні тенденції в його фінансово-господарській діяльності та вносити корективи в кредитні відносини.

Методика фінансового аналізу юридичних осіб в певній мірі відрізняється від методики фінансового аналізу фізичних осіб внаслідок відмінностей у складі їхніх активів, джерел надходження коштів і доходів та напрямків їхнього використання.

14.2.1. Аналіз фінансового стану підприємства-позичальника

Оцінка фінансового стану підприємства-позичальника частіше за все здійснюється на підставі:

- бухгалтерського балансу підприємства (додаток Б таблиці Б.1, Б.2);
- звіту про фінансові результати діяльності підприємства (додаток Б таблиця Б.3);
- руху грошових коштів на рахунках підприємства (додаток Б таблиця Б.4);
- додаткової інформації з пакета документів, що надає підприємство для отримання кредиту (додаток Б таблиця Б.5).

Оцінка фінансового стану підприємства-позичальника передбачає аналіз його фінансово-господарської діяльності за такими завданнями:

- аналіз фінансових результатів діяльності та їхніх факторів;
- аналіз ліквідності та мобільності;
- аналіз ефективності діяльності;
- аналіз грошових потоків (руху коштів на рахунках підприємства);
- аналіз структури та динаміки дебіторсько-кредиторської заборгованості;

- аналіз фінансової стійкості;
 - аналіз забезпечення кредиту.
- Також враховуються фактори суб'єктивного характеру:
- ефективність управління підприємства;
 - ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі;
 - професіоналізм керівництва підприємства;
 - склад засновників;
 - історія погашення кредитної заборгованості в минулому.
- Так, оцінка фінансового стану позичальника може здійснюватися за етапами, які наведені на рисунку 14.2.

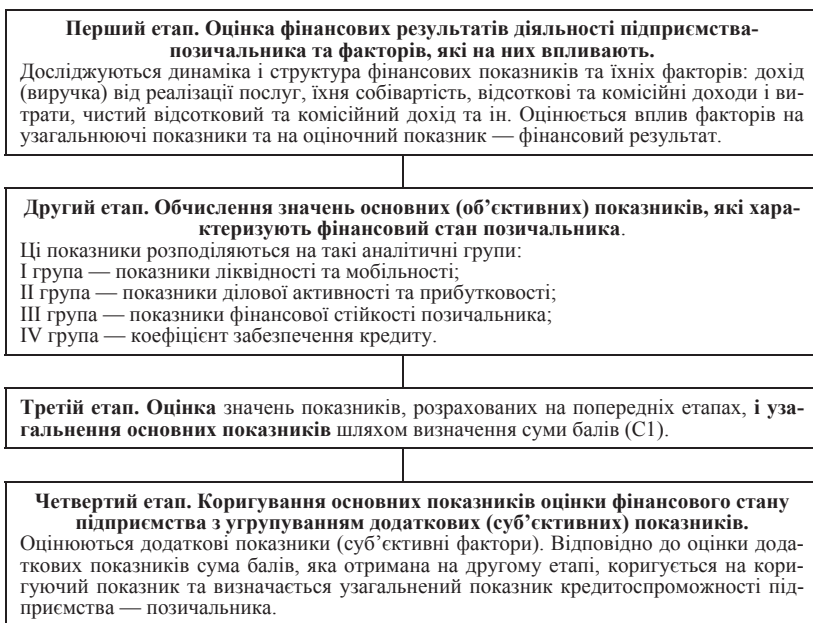

Рис. 14.2. Загальна схема методики аналізу кредитоспроможності підприємства — позичальника банком

Перший етап. Оцінка фінансових результатів діяльності підприємства-позичальника та їхніх факторів здійснюється за традиційною методикою, викладеною в розділі 11.

Другий етап. Фінансовий стан позичальника оцінюється за допомогою системи показників, об'єднаних у чотири групи.

Перша група: показники ліквідності та мобільності. За допомогою показників ліквідності можна дати оцінку ліквідності балансу підприємства (позичальника), тобто визначити, наскільки швидко окремі види активів можуть бути переведені в грошові кошти. Для того, щоб підприємство мало велику ліквідність, воно повинно підтримувати належне співвідношення між перетворенням оборотних (короткострокових) активів у грошові кошти та строками погашення поточних активів. При аналізі ліквідності основну увагу приділяють фактичним грошовим коштам або спроможності підприємства отримати їх шляхом перетворення активів без суттєвих витрат у їхні вартості, оскільки зобов'язання, як правило, погашаються саме грошовими коштами.

Серед показників ліквідності та мобільності банком визначаються:

- коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл}$, част. од.);
- коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$, част. од.);
- коефіцієнт критичної ліквідності ($K_{кл}$, част. од.);
- коефіцієнт мобільності активів ($K_{ма}$, част. од.).

Методика визначення указаних показників ліквідності наведена в підпункті 11.2.4 посібника, а коефіцієнт мобільності активів ($K_{ма}$, част. од.), який характеризує потенційну можливість підприємства перетворити активи в ліквідні засоби, розраховується за моделлю:

$$K_{ма} = \frac{ВКo + ДЗрв + Пфi + ГК}{AK}, \quad (14.1)$$

де $ВКo$ — векселі одержані, тис. грн.;

$ДЗрв$ — чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків; інша поточна дебіторська заборгованість, тис. грн.;

$Пфi$ — поточні фінансові інвестиції, тис. грн.;

$ГК$ — грошові кошти та їхні еквіваленти, тис. грн.;

AK — активи, тис. грн.

Друга група: показники ділової активності та прибутковості включає показники:

- рентабельність продаж ($R_{п}$, част. од.);
- рентабельність активів (ROA , част. од.);
- коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ($K_{сн}$, част. од.);
- показник грошового потоку ($K_{сп}$, част. од.).

Методика визначення показників рентабельності наведена в підпункті 11.2.4 посібника, а інші показники розраховуються наступним чином.

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ($K_{сн}$, част. од.) характеризує, наскільки кредиторська заборгованість може бути погашена за рахунок дебіторської:

$$K_{\text{сп}} = (Дфi + ДЗд + ВКo + Дрв + Пфi) / (Дз + Пз), \quad (14.2)$$

де $Дфi$ — довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств, та інші фінансові інвестиції, тис. грн.;

$ДЗд$ — довгострокова дебіторська заборгованість, тис. грн.;

$Дз$ — довгострокові зобов'язання, тис. грн.;

$Пз$ — поточні зобов'язання, тис. грн.

Показник грошового потоку ($K_{\text{зн}}$, част. од.) визначається як співвідношення чистих надходжень на всі рахунки підприємства (позичальника) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди:

$$K_{\text{зн}} = \frac{(H_{\text{см}} \cdot t) - (ЗУ \cdot t) - ЗК}{СК}, \quad (14.3)$$

де $H_{\text{см}}$ — середньомісячні надходження на рахунки підприємства-позичальника впродовж трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів), тис. грн.;

t — кількість місяців дії кредитної угоди, місяців;

$ЗУ$ — щомісячні умовно-постійні зобов'язання підприємства-позичальника (адміністративно-господарські витрати тощо), тис. грн.;

$ЗК$ — податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу), тис. грн.;

$СК$ — сума кредиту та відсотки за ним (за кредитами в іноземній валюті ця сума приймається до розрахунку з урахуванням зміни валютного курсу), тис. грн.

Для підприємств, діяльність яких пов'язана з сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.

Третя група: показники фінансової стійкості включає:

– коефіцієнт повної фінансової стійкості ($K_{\text{нс}}$, част. од.);

– коефіцієнт фінансового ризику ($K_{\text{фр}}$, част. од.);

– коефіцієнт автономності ($K_{\text{фн}}$, част. од.);

– коефіцієнт маневрування власного капіталу ($K_{\text{мк}}$, част. од.);

– коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами ($K_{\text{зб}}$, част. од.).

Методика визначення показників фінансової стійкості, окрім коефіцієнта забезпечення власними оборотними засобами, наведена в підпункті 11.2.4 посібника.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами ($K_{\text{зб}}$, част. од.), який характеризує долю власних оборотних засобів у загальній сумі оборотних засобів, розраховується за моделлю:

$$K_{зв} = \frac{Вк - НА}{Зк} \quad (14.4)$$

де Вк — власний капітал, тис. грн.;

НА — необоротні активи, тис. грн.;

Зк — залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання), тис. грн.

Четверта група: коефіцієнт забезпечення кредиту.

Коефіцієнт забезпечення кредиту ($K_{зк}$, част. од.) розраховується з урахуванням ліквідності та заставної вартості предмета застави:

$$K_{зк} = \frac{ЗВз}{СК} \quad (14.5)$$

де ЗВз — заставна вартість засобів підприємства, наданих в забезпечення зобов'язань, тис. грн.;

СК — сума кредиту та відсотки за ним, тис. грн.

Третій етап. Оцінка і узагальнення основних показників. Всі розраховані на другому етапі фактичні значення коефіцієнтів за попередній та поточний періоди вносяться до таблиці 14.1 в колонки 2 і 3 відповідно. В колонки 4, 5 цієї ж таблиці вносяться бальні оцінки коефіцієнтів, які визначаються за допомогою таблиць 14.2 і 14.3 в залежності від того, в яких межах знаходиться фактичне значення досліджуваного коефіцієнта.

Таблиця 14.1

**РОЗРАХУНОК ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ БАНКОМ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА-ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Назва показника	Розрахункове значення за період, част. од.		Оцінка за період, бал	
	попередній	поточний	попередній	поточний
1	2	3	4	5
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,20	1,18	20	20
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00	0,01	5	5
Коефіцієнт критичної ліквідності	0,57	0,32	30	15
Коефіцієнт мобільності активів	0,87	0,61	40	40
Рентабельність продаж	0,35	0,03	40	10
Рентабельність активів	0,50	0,01	40	5
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,57	0,32	15	10
Показник грошового потоку	0,42	0,49	5	5

Закінчення табл. 14.1

Назва показника	Розрахункове значення за період, част. од.		Оцінка за період, бал	
	попередній	поточний	попередній	поточний
Коефіцієнт повної фінансової стійкості	0,46	0,41	50	50
Коефіцієнт фінансового ризику	1,16	1,42	35	35
Коефіцієнт автономності	0,46	0,41	45	45
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	0,24	0,25	10	10
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	0,20	0,18	60	45

Таблиця 14.2

**БАЛЬНА ОЦІНКА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА-ПОЗИЧАЛЬНИКА БАНКОМ**

Показник	Бальна оцінка показника в залежності від значення фінансового коефіцієнта				
	Дуже добрий	Добрий	Задовільний	Поганий	Дуже поганий
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт поточної ліквідності	Від 2,0 і більше	Від 1,5 до 2,0	Від 1,0 до 1,5	Від 0,5 до 1,0	Менше 0,5
	40	30	20	10	5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Від 0,2 і більше	Від 0,15 до 0,2	Від 0,1 до 0,15	Від 0,05 до 0,1	Менше 0,05
	30	20	15	10	5
Коефіцієнт критичної ліквідності	Від 1,0 і більше	Від 0,75 до 1,0	Від 0,5 до 0,75	Від 0,25 до 0,5	Менше 0,25
	60	45	30	15	5
Коефіцієнт мобільності активів	Від 0,5 і більше	Від 0,4 до 0,5	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	40	30	20	10	5
Рентабельність продаж	Від 0,1 і більше	Від 0,075 до 0,1	Від 0,05 до 0,075	Від 0,025 до 0,05	Менше 0,025
	40	30	20	10	5
Рентабельність активів	Від 0,15 і більше	Від 0,1 до 0,15	Від 0,06 до 0,1	Від 0,02 до 0,06	Менше 0,02
	40	30	20	10	5

Закінчення табл. 14.2

Показник	Бальна оцінка показника в залежності від значення фінансового коефіцієнта				
	Дуже добрий	Добрий	Задовільний	Поганий	Дуже поганий
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	Від 0,8 і більше	Від 0,6 до 0,8	Від 0,4 до 0,6	Від 0,2 до 0,4	Менше 0,2
	30	20	15	10	5
Показник грошового потоку	Від 1,5 і більше	Від 1,1 до 1,5	Від 0,8 до 1,1	Від 0,5 до 0,8	Менше 0,5
	40	30	20	10	5
Коефіцієнт повної фінансової стійкості	Від 0,6 і більше	Від 0,4 до 0,6	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	65	50	35	20	5
Коефіцієнт фінансового ризику	Менше 1,0	Від 1,0 до 1,1	Від 1,1 до 1,5	Від 1,5 до 2	Від 2,0 і більше
	65	50	35	20	5
Коефіцієнт автономності	Від 0,5 і більше	Від 0,4 до 0,5	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	60	45	30	15	5
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	Від 0,5 і більше	Від 0,4 до 0,5	Від 0,3 до 0,4	Від 0,2 до 0,3	Менше 0,2
	40	30	20	10	5
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	Від 0,2 і більше	Від 0,15 до 0,2	Від 0,1 до 0,15	Від 0,05 до 0,1	Менше 0,05
	60	45	30	15	5

Таблиця 14.3

БАЛЬНА ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТУ

Вид забезпечення	Бальна оцінка коефіцієнту забезпечення в залежності від вартості забезпечення				
	60	45	30	15	5
Гарантії, млн. грн.: – Кабінету Міністрів України; – урядів країн категорії «А»; – банків з рейтингом не нижче ніж «інвестиційний клас»; – міжнародних багатосторонніх банків. Державні цінні папери, млн. грн.	Від 1,0 і більше	Від 0,9 до 1,0	Від 0,8 до 0,9	Від 0,7 до 0,8	Менше 0,7

Закінчення табл. 14.3

Вид забезпечення	Бальна оцінка коефіцієнту забезпечення в залежності від вартості забезпечення				
	60	45	30	15	5
Майнові права на грошові депозити, млн. грн.	Від 1,1 і більше	Від 1,0 до 1,1	Від 0,9 до 1,0	Від 0,8 до 0,9	Менше 0,8
Недержавні цінні папери, дорожочінні метали, млн. грн.	Від 1,4 і більше	Від 1,2 до 1,4	Від 1,0 до 1,2	Від 0,8 до 1,0	Менше 0,8
Нерухоме майно та інші майнові права, млн. грн.	Від 1,6 і більше	Від 1,4 до 1,6	Від 1,2 до 1,4	Від 1,0 до 1,2	Менше 1,0
Рухоме майно, млн. грн.	Від 2,0 і більше	Від 1,7 до 2,0	Від 1,4 до 1,7	Від 1,1 до 1,4	Менше 1,1

Забезпеченням є нерухоме майно загальною оціночною вартістю 16 786,9 тис. грн., яка відповідає межах, встановленим для оцінки забезпечення виду «нерухоме майно», від 1,6 млн. грн. і більше, що дає коефіцієнта забезпечення кредиту бальну оцінку 60 балів.

Четвертий етап. Коригування основних показників оцінки фінансового стану підприємства з угрупованням додаткових (суб'єктивних) показників.

При оцінці фінансового стану підприємства, крім основних фінансових показників, необхідно врахувати певні додаткові показники суб'єктивного характеру з метою з'ясування іміджу підприємства-позичальника, його ринкової позиції, перспектив розвитку, професіональності та порядності керівництва, якості кредитної історії позичальника та його засновників та інших характеристик ефективності управління та якості керівного складу підприємства-позичальника. *Пропонується враховувати наступні додаткові показники суб'єктивного характеру з відповідною їхньою оцінкою.*

Період функціонування підприємства (ФП), який визначається з часу державної реєстрації підприємства і дорівнює кількості років його функціонування:

- ФП = 5 – у разі функціонування 5 років і більше;
- ФП = 0 – у разі функціонування менше одного року або рік.

Склад засновників (СЗ) характеризує репутацію засновників. Цей показник може набувати одного з таких значень:

- СЗ = 5 – коли про кожного з засновників є позитивна інформація, вони є постійні клієнти банку;
- СЗ = 4 – коли більше половини засновників є клієнтами банку; якщо хто-небудь з засновників не є такими, то клієнтом повинна бути інша фірма, що зареєстрована ним, та про неї є позитивна інформація;

– $CЗ = 3$ – засновники не є клієнтами банку напряму, але більшість із них відомі як засновники інших клієнтів банку; допускається відсутність інформації про деяких засновників (меншність);

– $CЗ = 1$ – повна відсутність інформації про всіх засновників;

– $CЗ = 0$ – хоча б по одному засновнику або заснованій ним фірмі є факт неплатежу або негативна інформація.

Погашення позичок (ПП) характеризує наявність або відсутність фактів неповернення чи несвоєчасного повернення кредитів, які раніше надавались підприємству. Цей показник може набувати одного з таких значень:

– $ПП = 10$ – кредит погашено без проблем;

– $ПП = 8$ – кредит погашено після відстрочки;

– $ПП = 5$ – якщо підприємство не користувалося кредитом раніше;

– $ПП = 1$ – кредит прострочений (прострочення до 3 місяців);

– $ПП = 0$ – підприємство, що позичає ухиляється від відповідальності.

Сплата відсотків за користування кредитом (СВ) характеризує наявність або відсутність фактів сплати чи несвоєчасної сплати відсотків за користування кредитом. Цей показник може набувати одного з таких значень:

– $СВ = 10$ – нараховані відсотки підприємством сплачувались своєчасно;

– $СВ = 8$ – відсотки сплачувались із затримкою платежу;

– $СВ = 5$ – якщо підприємство-позичальник не користувалося кредитами в минулому;

– $СВ = 1$ – відсотки прострочені (прострочення до 3 місяців);

– $СВ = 0$ – підприємство-позичальник ухиляється від відповідальності.

Показники «Погашення позичок» та «Сплата відсотків за користування кредитом» характеризують стан розрахунків підприємства-позичальника з банком по кредитах, які були надані раніше.

Для підприємства дані показники набули наступних значень:

– період функціонування підприємства $ФП=5$;

– склад засновників $CЗ=5$;

– погашення позичок $ПП=10$;

– сплата відсотків за користування кредитом $СВ=0$;

– разом 20 балів.

При аналізі фінансового стану позичальника після надання йому нового кредиту, значення цих коефіцієнтів залишаються без змін до повного його погашення.

Загальна сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників становить за попередній період 455 балів та за поточний 355 балів, а загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників — 20 балів.

Отримана сума балів при оцінці основних (об'єктивних) показників помножується на значення коригуючого показника. Таким чином, сума балів, яку отримує підприємство-позичальник після проведеної банком оцінки фінансового стану, становить:

$$X_n = C1 \cdot X_k, \quad (14.6)$$

де X_n — узагальнений показник, бал;

$C1$ — сума балів оцінки основних (об'єктивних) показників, бал;

X_k — коригуючий показник, част. од., який дорівнює:

$$X_k = C2 \cdot X_e + 1, \quad (14.7)$$

де $C2$ — сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників, бал;

X_e — величина емпіричного показника, яка визначається на підставі аналізу ринку України з урахуванням досвіду Міжнародної практики, на сьогодні становить $X_e = 0,25/30$, част. од.

Коригуючий показник склав:

$$X_k = 20 \cdot 0,25/30 + 1 = 1,17 \text{ одиниць.} \quad (14.8)$$

Узагальнений показник оцінки фінансового стану підприємства-позичальника у попередньому (X_{n0}) і поточному періодах (X_{n1}) склав відповідно:

$$X_{n0} = 455 \cdot 1,17 = 531 \text{ бал;}$$

$$X_{n1} = 355 \cdot 1,17 = 414 \text{ балів.}$$

У зв'язку з тим, що методикою використовується бальна система оцінки, то проводиться класифікація підприємства, яке аналізується, відповідно до отриманої суми балів. Виходячи з досягнутого значення узагальненого показника X_n , визначається клас позичальника на підставі шкали, яка наведена в таблиці 14.4.

Таблиця 14.4

**РЕЙТИНГОВА ШКАЛА
ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ КЛАСУ ПІДПРИЄМСТВА-ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Значення узагальненого показника X_n , бал	Клас	Висновок за результатом аналізу
Від 550 і більше	I (А)	Фінансовий стан позичальника дуже добрий, надається позитивна рекомендація з видачі кредиту
Від 400 до 549	II (Б)	Фінансовий стан добрий, видача кредиту можлива
Від 250 до 399	III (В)	Фінансовий стан задовільний, інформація вимагає доповнення та додаткового пророблення
Від 150 до 249	IV (Г)	Фінансовий стан позичальника поганий, рекомендується додаткове забезпечення кредиту
Від 149 і менше	V (Д)	Видача кредиту недоцільна

Залежно від того, в яких межах знаходиться значення X_n , позичальнику присвоюється відповідний клас. Так, клас позичальника в попередній та поточний періодах II (Б), тобто фінансовий стан підприємства добрий, видача кредиту йому можлива.

14.2.2. Аналіз фінансового стану позичальника — приватного підприємця

З метою визначення фінансово-господарського стану приватного підприємця доцільно вирішувати наступні аналітичні завдання, сутність яких розглянута нижче:

- загальний соціально-психологічний аналіз (**Розділ 1. Загальні дані**);
- аналіз поточного фінансового становища (**Розділ 2. Фінансові показники**);
- аналіз ринку і господарської діяльності (**Розділ 3. Аналіз ринку і господарської діяльності приватного підприємця**);
- аналіз умов кредитування (**Розділ 4. Характеристика кредиту**).

По позиціях розділів аналізу встановлюються бали, отримані позичальником — приватним підприємцем. Сумарна вага кожного з розділів 1–3 дорівнює 30 балам, окрім розділу 4, вага якого становить 10 балів. Кожному показнику привласнюється відповідна вага, що визначає його значимість. У залежності від варіанта відповіді по кожному з показників формується бальна оцінка шляхом помноження ваги показника на бальну оцінку варіанта відповіді. Сума всіх бальних оцінок показників утворює підсумок по розділу. Підсумок загальних оцінок по розділах є основою для прийняття банком рішення стосовно можливості надання кредиту приватному підприємцю.

Розділ 1. Загальні дані, які включають сукупність показників.

Вік визначає фінансові можливості позичальника, рівень добробуту, стабільність нинішнього стану, його перспективи, мотивації по використанню позикових грошей і розраховується за паспортними даними. Найбільш сприятливим представляється вік в інтервалі від 30 до 45 років.

Час проживання в даній місцевості характеризує ступінь «осілості» позичальника, стабільність його зв'язків із зовнішнім середовищем і розраховується за паспортними даними. Термін проживання понад 10 років є найбільш сприятливим для кредитування.

Активний стаж роботи підприємця показує ступінь поінформованості про ринок, його досягнення у фінансовій динаміці й менеджменті, відносини з постачальниками і споживачами. Він розраховується за даними з податкової інспекції. Найбільш бажаним є 5-річний стаж і більше.

Військовий обов'язок підвищує ризик призову на службу або збори, пов'язані з ліквідацією наслідків катастроф, стихійних лих, що можуть

вплинути на виконання обов'язків за кредитним договором. Визначається, виходячи з даних військового квитка.

Освіта має безпосередній вплив на бажання брати кредити з усвідомленням міри тієї відповідальності, що лягає на позичальника. Визначається, виходячи з даних диплома.

Спеціальність за дипломом характеризує рівень спеціальної підготовки працівника, знання й уміння вести справи. Визначається, виходячи з даних диплома.

Родинний стан є визначальним моментом у мотивації клієнта. Визначається, виходячи з паспортних даних. Наявність дітей у родині зміцнює відповідальність людини, у тому числі й по зобов'язаннях з банком-кредитором.

Наявність страхових полісів є важливим фактором при виникненні нещасного випадку з позичальником або з його майном. Визначається, виходячи зі страхових полісів на страхування життя, страхування особистого майна позичальника. Перевага при кредитуванні віддається позичальникам, які мають страховий поліс. Даний фактор має важливе значення при кредитуванні під заставу особистого майна громадян.

Визначені показники першого розділу заносяться до таблиці 14.5 в графу 5. Вони є основою для встановлення загальної оцінки по даному показнику, яка вноситься до графи 6 таблиці 14.5.

Таблиця 14.5

ЗАГАЛЬНІ ДАНІ ПРО ПОЗИЧАЛЬНИКА-ПІДПРИЄМЦЯ

Показник	Параметр	Бальна оцінка	Вага показника	Результат обробки заявки	Підсумок показника
Вік	Менш 25 років Більш 55 років	0,5	3	30 років	3
	Від 25 до 55 років	1			
Час проживання в даній місцевості	До 3 років	0	3	Понад 10 років	3
	Від 3–10 років	0,5			
	Понад 10 років	1			
Активний стаж роботи підприємцем	До 1 року	0	6	Понад 5 років	0
	Від 1 — 2 років	0,2			
	Від 2 — 5 років	0,5			
	Понад 5 років	1			
Військовий обов'язок	Військовозобов'язаний	0	3	Немає	3
	Немає	1			

Закінчення табл. 14.5

Показник	Параметр		Бальна оцінка	Вага показника	Результат обробки заявки	Підсумок показника
Освіта	Середня		0	6	Вища	6
	Середня спеціальна		0,4			
	Середня технічна		0,8			
	Незакінчена вища		0,6			
	Вища		1			
Спеціальність за дипломом	Юридичні й економічні спеціальності		1	2	Економічні спеціальності	2
	Інші спеціальності		0,8			
Родинний стан, діти	Неодружений	Дітей немає	0,5	3	Одружений, діти є	3
		Діти є	0,9			
	Одружений	Дітей немає	0,8			
		Діти є	1			
Наявність страхових полісів	Страхування особистого майна і життя		1	4	Немає страхування	0
	Страхування особистого майна або життя		0,5			
	Немає страхування		0			
ПІДСУМОК РОЗДІЛУ 1				30		20

У Розділі 2. Фінансові показники виявляється наступне.

Наявність рахунків у банку дає можливість простежити історію клієнта в частині руху грошових коштів. Встановлюється, виходячи з даних відділень і філій, що обслуговують клієнта.

Кредитна історія є дуже важливим показником при ухваленні рішення про видачу кредиту. Відсутність претензій по раніше узятих кредитах свідчить про високий ступінь відповідальності й порядності позичальника. Встановлюється також, виходячи з даних відділень і філій, що обслуговують клієнта.

Відношення щомісячних витрат на родину до середньомісячного прибутку вказує на можливість позичальника погашати заборгованість. Розраховується, виходячи з поточних чистих грошових потоків.

Володіння нерухомістю характеризує позичальника з погляду його забезпеченості й стабільності.

Ринкова вартість нерухомості відображає рівень його забезпечення і стабільності. Встановлюється фахівцями банку.

Володіння автомобілем і його ринкова вартість має значення, аналогічне значенню нерухомості. Встановлюється, виходячи з оцінки фахівців банку.

Розрахунок питомої ваги середньомісячного виторгу в ринковій вартості особистого майна відображає значимість суми кредиту в житті позичальника, а отже, і досвід управління такими грошовими потоками.

Визначені показники другого розділу заносяться до таблиці 14.6 в графу 5. Вони є основою для встановлення загальної оцінки по даному показнику, яка вноситься до графи 6 таблиці 14.6.

У Розділі 3. Аналіз ринку і господарської діяльності приватного підприємця здійснюється аналіз такої інформації.

Попит на продукцію показує привабливість для покупця продукції, яка виробляється або реалізується приватним підприємцем. Якщо підприємець робить або реалізує продукцію високої якості й за розумною ціною, то він буде менш ризикованим для банку як позичальник. Визначається, виходячи з виду діяльності.

Таблиця 14.6

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Показник	Параметр	Бальна оцінка	Вага показника	Результат обробки заявки	Підсумок показника
Наявність рахунків у банку	Є	1	1	Є	1
	Немає	0			
Кредитна історія	Немає історії	0,5	4	Зауважень немає	4
	Зауважень немає	1			
	Є зауваження	0			
Щомісячні витрати на родину					
Відношення щомісячних витрати на родину до середньомісячного прибутку	> 90 %	0	10	25 - 50%	8
	75 — 90%	0,3			
	50 — 75%	0,5			
	25 — 50%	0,8			
	10 — 25%	0,9			
	< 10 %	1			
Володіння нерухомістю	Немає	0	5	Спільно	2,5
	Спільно	0,5			
	Одноосібно	1			

Закінчення табл. 14.6

Показник	Параметр	Бальна оцінка	Вага показника	Результат обробки заявки	Підсумок показника
Ринкова вартість нерухомості					
Володіння автомобілем	Немає	0	2	Немає	2
	Спільно	0,5			
	Одноосібно	1			
Ринкова вартість автомобіля					
Питома вага середньомісячного виторгу в ринковій вартості особистого майна					
Оцінка питомої ваги середньомісячної виручки у ринковій вартості особистого майна	> 100 %	0	8	< 50 %	8
	90 — 100%	0,25			
	75 — 90 %	0,5			
	50 — 75 %	0,75			
	< 50 %	1			
ПІДСУМОК РОЗДІЛУ 2			30		25,5

Кількість клієнтів приватного підприємця показує структуру клієнтської бази, вона повинна бути широко розвинута. Невелика кількість клієнтів спричиняє підвищення ризику для підприємця. Визначається, виходячи з фінансових документів.

Кількість постачальників приватного підприємця оцінюється аналогічно кількості клієнтів. Визначається, виходячи з фінансових документів.

Конкуренція свідчить, скільки подібних виробників або постачальників конкурують з клієнтом, який розглядається. Визначається, виходячи з виду діяльності.

Сезонність враховує вплив пори року на попит і реалізацію продукції. Визначається, виходячи з виду діяльності.

Прибутковість характеризує ефективність діяльності підприємця. Визначається, виходячи з фінансової звітності й іншої інформації, що представляється клієнтом.

Тенденція середньомісячного виторгу показує в динаміці фінансове становище позичальника. Визначається, виходячи з фінансової звітності й іншої інформації, що представляється клієнтом.

Заборгованість по сплаті податків збільшує можливість податкових штрафів, що можуть розорити підприємця, а також показує відволікання коштів на сплату податків. Визначається, виходячи з даних податкової адміністрації.

Наявність діючих кредитів вказує на відволікання коштів на сплату відсотків і тіла кредиту й тим самим збільшує ризик позичальника перед банком.

Визначені показники третього розділу заносяться до таблиці 14.7 в графу 5. Їхні значення є основою для встановлення загальної оцінки по даному показнику, яка вноситься до графи 6 таблиці 14.7.

Розділ 4. Характеристика кредиту, що включає таку інформацію.

Термін користування кредитом відображає ризик, пов'язаний із процесами, що можуть вплинути на виконання підприємцем зобов'язань перед банком-позичальником. Чим менше проміжок часу, тим менша ймовірність зміни поточного фінансового стану позичальника.

Таблиця 14.7

АНАЛІЗ РИНКУ І ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМЦЯ

Показник	Параметр	Бальна оцінка	Вага показника	Результат обробки заявки	Підсумок показника
Попит на продукцію	Низький	0	5	Середній	2,5
	Середній	0,5			
	Високий	1			
Кількість клієнтів	1 — 3	0	3	> 10	3
	3 — 6	0,2			
	6 — 10	0,6			
	> 10	1			
Кількість постачальників	1 — 3	0	3	1 - 3	0
	3 — 6	0,2			
	6 — 10	0,6			
	> 10	1			
Конкуренція	Немає	1	3	Середня	0,9
	Низька	0,6			
	Середня	0,3			
	Висока	0			
Сезонність	Є	0	2	Немає	2
	Немає	1			
Прибутковість	< 10%	0	5	< 10%	0
	10 — 25%	0,5			
	> 25%	1			
Тенденції середньомісячної виручки	Зменшення	0	5	На рівні	2,5
	На рівні	0,5			
	Збільшення	1			
Заборгованість по сплаті податків	Є	0	2	Немає	2
	Немає	1			
Наявність діючих кредитів	Є	0	2	Є	0
	Немає	1			
ПІДСУМОК РОЗДІЛУ 3			30		12,9

Сума запитуваного кредиту відображає в абсолютній величині ризик для банку, пов'язаний з неповерненням суми кредиту.

Схема погашення характеризує адекватність реального використання кредитів цілям, викладеним у заявці. З погляду ризиків найбільш прийнятним для банку є графік щомісячного погашення основного боргу.

Визначені показники четвертого розділу заносяться до таблиці 14.8 в графу 5. Вони є основою для встановлення загальної оцінки по даному показнику, яка вноситься до графи 6 таблиці 14.8.

Таблиця 14.8

АНАЛІЗ УМОВ КРЕДИТУВАННЯ

Показник	Параметр		Бальна оцінка	Вага показника	Результат обробки заявки	Підсумок показника
Схема погашення	За графіком	% щомісяця	1	2	За графіком	2
	По закінченні	% щомісяця	0,3			
		% по закінченні	0			
Сума запитуваного кредиту	> 100 000\$		0	5	25 000\$	2,5
	50 000 — 100 000\$		0,15			
	30 000 — 50 000\$		0,3			
	20 000 — 30 000\$		0,5			
	10 000 — 20 000\$		0,7			
	5 000 — 10 000\$		0,85			
	< 5 000\$		1			
Термін користування кредитом	> 12 місяців		0	3	> 12 місяців	0
	9 — 12 місяців		0,25			
	6 — 9 місяців		0,5			
	3 — 6 місяців		0,75			
	1 — 3 місяці		1			
ПІДСУМОК РОЗДІЛУ 4				10		4,5

Для ранжирування позичальників за класами фінансового стану необхідно підсумувати накопичені по розділах 1 — 4 бали й у залежності від підсумкової суми банком приймається один із варіантів управлінського рішення:

- від 0 до 30 балів — видача кредиту недоцільна (ризик понад 70%)
- клас Д;

- від 30 до 45 балів — фінансовий стан позичальника поганий, рекомендується додаткове забезпечення кредиту — клас Г;
- від 45 до 60 балів — фінансовий стан задовільний, інформація вимагає додаткового пророблення — клас В;
- від 60 до 85 балів — фінансовий стан добрий, видача кредиту можлива — клас Б;
- від 85 до 100 балів — фінансовий стан позичальника дуже добрий, позитивна рекомендація з видачі кредиту — клас А.

Загальна оцінка фінансового стану позичальника-приватного підприємця, що розглянутий у наведеному прикладі, становить 62,9 бала, в тому числі:

- підсумок розділу 1 — 20 балів;
- підсумок розділу 2 — 25,5 бала;
- підсумок розділу 3 — 12,9 бала;
- підсумок розділу 4 — 4,5 бала.

Таким чином, висновок про надання позики приватному підприємцю є позитивним, оскільки фінансовий стан позичальника добрий і він відноситься до класу Б.

14.3 Аналіз діяльності комерційного банку

Економічний аналіз діяльності КБ складається з чотирьох основних частин, які показані на рисунку 14.3

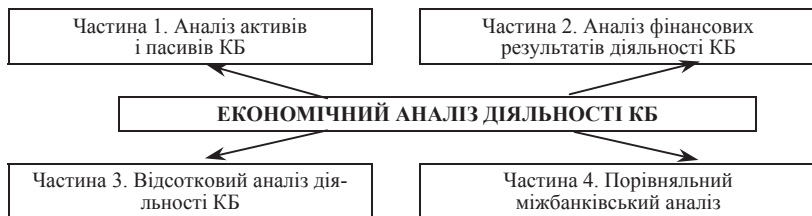

Рис. 14.3. Основні складові частини економічного аналізу діяльності КБ

14.3.1. Аналіз активів і пасивів комерційного банку

Основою для аналізу активів і пасивів комерційного банку (КБ) є баланс, в якому активи і пасиви подаються у порядку зменшення їхньої ліквідності. Форма балансу КБ допомагає концентрувати увагу на найважливіших типах активів та пасивів.

Основними видами аналізу активів і пасивів КБ є:

- *аналіз їхньої структури*, який базується на відсоткових значеннях кожного рядка звіту щодо загального підсумку і дає змогу оціню-

вати оптимальність структури і зміни, що відбулися, впродовж певного проміжку часу;

– *коєфіцієнтний аналіз*, який проводиться з використанням основних коєфіцієнтів, що наведені в таблиці 14.9, і оцінює їхні якісні характеристики.

Таблиця 14.9

**СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ
ДЛЯ КОЕФІЦІЄНТНОГО АНАЛІЗУ АКТИВІВ І ПАСИВІВ КБ**

Назва коєфіцієнта	Обчислення коєфіцієнта	Характеристика коєфіцієнта
1	2	3
Коєфіцієнт ліквідних активів	Додавання міжбанківських активів до готівки та прирівняних до неї коштів мінус міжбанківські пасиви та позички від НБУ або відсоток до загальних (або робочих) активів	Виміряє ліквідність балансу банку
Коєфіцієнт співвідношення позик та депозитів	Відношення суми всіх активів із нормальним ризиком (дисконти, позики та авізо) до основних депозитів (включаючи депозити до запитання, термінові та ошадні депозити, за винятком короткострокових та довгострокових запозичень грошового ринку); обсяг позик, зменшується на суму сформованого резерву під збитки за позиками	Характеризує здатність банку залучати депозити для підтримки своїх кредитних операцій та його можливість давати в кредит ці депозити
Коєфіцієнт достатності капіталу	Співвідношення капіталу до загальних активів, зважених на ризик; при цьому і капітал, і активи мають бути повністю очищені від відповідних резервів під збитки за позиками та нематеріальних активів	Показує межу захисту кредиторів та вкладників банку від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності
Коєфіцієнт співвідношення дохідних активів до загальних активів	Співвідношення дохідних активів, які складаються з відсоткових депозитів, розміщених цінних паперів, позик, авізо та інших, до загальних активів	Показує, наскільки продуктивно банк використовує свої активи, але не вимірює ефективність їхнього використання
Співвідношення резервів під збитки за позиками та загальних позик	Співвідношення резервів під збитки за позиками до загальних позик	Характеризує якість банківського портфеля позик та покриття безнадійних боргів

Коєфіцієнти обчислюються на базі окремого балансу КБ, оскільки кожний з них складається на окрему дату, яка відповідає даті балансу.

Структурний та коєфіцієнтний аналіз активів і пасивів КБ здійснюється щоденно за попередній день.

У рамках коефіцієнтного аналізу комерційні банки розраховують ряд економічних нормативів, порядок визначення яких встановлений НБУ [54] відповідно до Законів України «Про Національний банк України» [55] та «Про банки і банківську діяльність» [56]. Ці економічні нормативи за методикою НБУ поєднують у групи, перелік і склад яких наведені на рисунку 14.4.

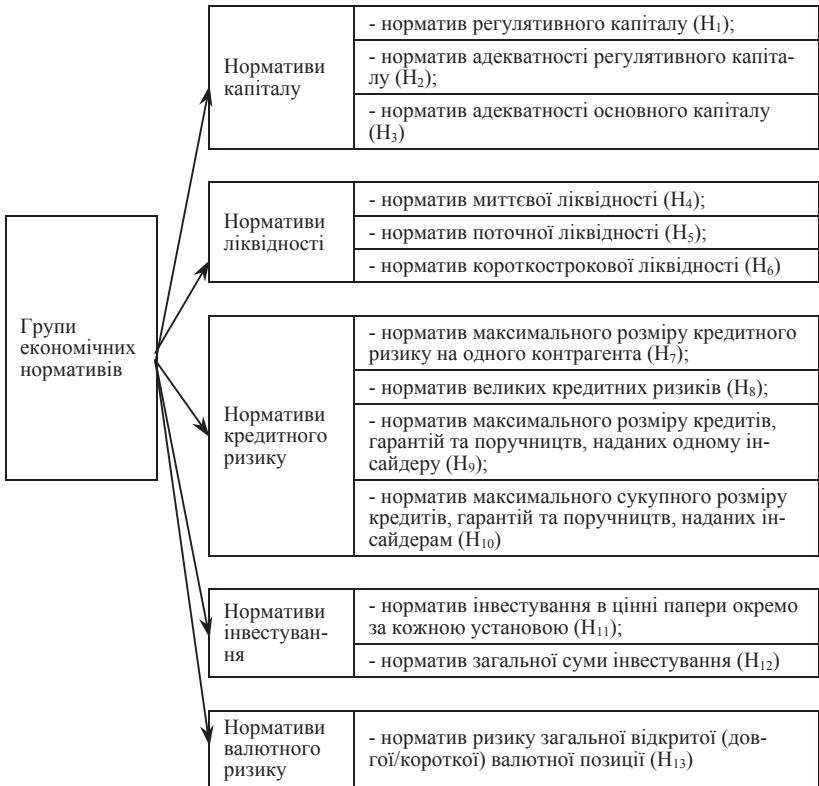

Рис. 14.4. Склад груп економічних нормативів регулювання діяльності КБ в Україні

Економічні нормативи першої групи «**Нормативи капіталу**» стосуються обмеження мінімальних розмірів регулятивного капіталу КБ і його адекватності, а також адекватності основного капіталу. До їхнього складу відносяться наступні нормативи.

Норматив регулятивного капіталу (H_1) встановлюється, оскільки регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків. Основним його призначенням є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків.

Норматив адекватності регулятивного капіталу, або норматив платоспроможності, (H_2) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконати свої зобов'язання за торговельними, кредитними або іншими операціями грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори банку. Норматив адекватності регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів банку. Для розрахунку адекватності регулятивного капіталу банку його активи, деталізовані до рівня об'єктів обліку, які відображаються на окремих синтетичних рахунках, а інколи і аналітичних, поділяються на п'ять груп за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням коефіцієнтів ризику, які можуть становити 0%, 10%, 20%, 50%, 100%.

Норматив адекватності основного капіталу (H_3) відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. Цей норматив установлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.

Економічні нормативи другої групи «**Нормативи ліквідності**» стосуються обмеження мінімальних розмірів ліквідних активів банку, які необхідні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їхніх обсягів, строковості й валюти платежів. Ліквідними активами є кошти в касі, кошти на кореспондентських рахунках, які відкриті в НБУ та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко конвертовані в готівкові або безготівкові кошти. Склад і призначення нормативів ліквідності наведені в таблиці 14.10.

Таблиця 14.10

НОРМАТИВИ ЛІКВІДНОСТІ

Назва економічного нормативу	Призначення економічного нормативу
Миттєвої ліквідності (H_4)	Контроль за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів (коштів у касі та на кореспондентських рахунках)
Поточної ліквідності (H_5)	Визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку
Короткострокової ліквідності (H_6)	Контроль за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів

Економічні нормативи третьої групи «**Нормативи кредитного ризику**» стосуються обмеження максимальних розмірів кредитних ризиків на одного позичальника або їхню групу, розмірів наданих кредитів і забезпечень одному позичальнику або їхній групі. Недотримання встановлених НБУ нормативів кредитного ризику може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку. Склад і призначення нормативів кредитного ризику наведені в таблиці 14.11.

Таблиця 14.11

НОРМАТИВИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Назва економічного нормативу	Призначення економічного нормативу
1	2
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н ₇)	Обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань
Норматив великих кредитних ризиків (Н ₈)	Обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручництв, наданих одному інсайдеру (Н ₉)	Обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку; цей вплив зумовлює те, що банк проводить операції з інсайдерами на умовах, невідгодних для банку, що призводить до значних проблем, оскільки в таких випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється достатньо об'єктивно
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручництв, наданих інсайдерам (Н ₁₀)	Обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів; надмірний обсяг сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів призводить до концентрації ризиків і загрожує збереженню регулятивного капіталу банку.

Економічні нормативи четвертої групи «**Нормативи інвестування**» стосуються обмеження максимальних розмірів фінансових інвестицій, які забезпечуються власними джерелами коштів банку, що дозволяє контролювати інвестиційний ризик, пов'язаний із здійсненням інвестиційної діяльності та можливою втратою капіталу інвестора. Склад і призначення нормативів інвестування наведені в таблиці 14.12.

Таблиця 14.12

НОРМАТИВИ ІНВЕСТУВАННЯ

Назва економічного нормативу	Призначення економічного нормативу
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н ₁₁)	Обмеження ризику, пов'язаного з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи
Норматив загальної суми інвестування (Н ₁₂)	Обмеження ризику, пов'язаного із здійсненням банком інвестиційної діяльності, та характеризує використання капіталу банку для придбання акцій (паїв/ часток) будь-якої юридичної особи

Економічні нормативи третьої групи «**Нормативи валютного ризику**» стосуються регулювання діяльності КБ на валютних ринках, яка пов'язана з валютним ризиком через використання під час проведення банківських операцій різних валют та банківських металів. При цьому в банку відкривається *валютна позиція*, яка є співвідношенням балансових і позабалансових вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. Можливі види валютної позиції КБ наведені на рисунку 14.5.

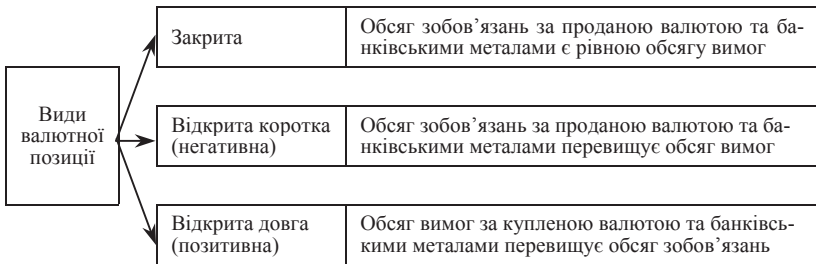

Рис. 14.5. Валютні позиції КБ

З метою зменшення валютного ризику в діяльності банків НБУ установлює **норматив ризику загальної відкритої (довгої чи короткої) валютної позиції банку** (H_{13}), у тому числі обмежується ризик загальної довгої відкритої валютної позиції банку і ризик загальної короткої відкритої валютної позиції банку.

Моделі розрахунку конкретних економічних нормативів та обмеження їхнього розміру надані в таблиці 14.13, допоміжна інформація для розрахунків наведена в додатках В, Г.

Таблиця 14.13

**ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ**

Назва показника	Модель для розрахунку показника і позначення в ній	Обмеження показника
1	2	3
Норматив регулятивного капіталу (H_1 , грн.)	$PK = OK + DK - VID, \quad (14.9)$ <p>де PK – регулятивний капітал банку, грн.; OK – основний капітал (капітал 1-го рівня), грн.; DK – додатковий капітал (капітал 2-го рівня), грн.; VID – відвернення, грн.</p>	Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (H_1) має становити еквівалент 10 млн. євро

Продовження табл. 14.13

Назва показника	Модель для розрахунку показника і позначення в ній	Обмеження показника
1	2	3
Норматив адекватності регулятивного капіталу (H_2 , %)	$H_2 = \frac{PK}{AKp} \times 100 \quad (14.10)$ <p>де AKp – активи, зважені на відповідний коефіцієнт ризику залежно від групи ризику, до якої віднесено актив, грн.</p>	Не менше ніж: – 15% перші 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії); – 12% наступні 12 місяців; – 10% надалі
Норматив адекватності основного капіталу (H_3 , %)	$H_3 = \frac{OK}{3A} \times 100 \quad (14.11)$ <p>де $3A$ – загальні активи, грн.</p>	Має бути не меншим, ніж 4%
Норматив миттєвої ліквідності (H_4 , %)	$H_4 = \frac{Kkp + KK}{Pn} \times 100 \quad (14.12)$ <p>де Kkp – кошти на кореспондентському рахунку, грн.; KK – кошти в касі, грн.; Pn – поточні рахунки для розрахунку нормативів ліквідності, грн.</p>	Має бути не меншим, ніж 20%
Норматив поточної ліквідності (H_5 , %) (з кінцевим строком погашення до 31 дня)	$H_5 = \frac{AKn\theta}{Pn + 3B} \times 100 \quad (14.13)$ <p>де $AKn\theta$ – активи первинної та вторинної ліквідності, грн.; $3B$ – зобов'язання банку, грн.</p>	Має бути не меншим, ніж 40%
Норматив короткострокової ліквідності (H_6 , %) (з початковим строком погашення до 1 року)	$H_6 = \frac{AKl}{Pn + 3K} \times 100 \quad (14.14)$ <p>де AKl – ліквідні активи, грн.; $3K$ – короткострокові зобов'язання, грн.</p>	Має бути не меншим, ніж 20%
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (H_7 , %)	$H_7 = \frac{3C}{PK} \times 100 \quad (14.15)$ <p>де $3C$ – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, вексялями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими або сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань, виданих щодо одного контрагента (або групи пов'язаних контрагентів), грн.</p>	Не має перевищувати 25%

Продовження табл. 14.13

Назва показника	Модель для розрахунку показника і позначення в ній	Обмеження показника
1	2	3
Норматив великих кредитних ризиків (H_8 , %)	$H_8 = \frac{3B}{PK} \times 100 \quad (14.16)$ <p>де $3B$ – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими або сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань, що враховуються в банку за великими кредитами за всіма контрагентами (або групою пов'язаних контрагентів), грн.</p>	Не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручництв, наданих одному інсайдеру (H_9 , %)	$H_9 = \frac{3In}{PK} \times 100 \quad (14.17)$ <p>де $3In$ – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими/сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань щодо одного інсайдера, грн.</p>	Не має перевищувати 5%
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручництв, наданих інсайдерам (H_{10} , %)	$H_{10} = \frac{C3in}{PK} \times 100 \quad (14.18)$ <p>де $C3in$ – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими/сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань щодо всіх інсайдерів, грн.</p>	Не має перевищувати 40%
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (H_{11} , %)	$H_{11} = \frac{KIn}{PK + ЦП + ВАК} \times 100 \quad (14.19)$ <p>де KIn – кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток/паїв) окремо за кожною установою, грн.; $ЦП$ – цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції, грн.; $ВАК$ – вкладення в капітал (що не консолідуються) інших банків та установ у розмірі 10 і більше відсотків їхнього статутного капіталу та в дочірні установи, грн.</p>	Не має перевищувати 15%

Закінчення табл. 14.13

Назва показника	Модель для розрахунку показника і позначення в ній	Обмеження показника
1	2	3
Норматив загальної суми інвестування (H_{12} , %)	$H_{12} = \frac{СКін}{PK + ЦП + ВАК} \times 100 \quad (14.20)$ <p>де $СКін$ – кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток або паїв) будь-яких юридичних осіб, грн.</p>	Не має перевищувати 60%
Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції (H_{13} , %)	$H_{13} = \frac{ВП}{PK} \times 100 \quad (14.21)$ <p>де $ВП$ – загальна відкрита валютна позиція за балансовими та позабалансовими активами і зобов'язаннями банку за всіма іноземними валютами у гривневому еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату), яка визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою (без урахування знака) за всіма іноземними валютами, грн.</p>	Не має перевищувати 35%, у тому числі: – загальна довга відкрита валютна позиція не має перевищувати 30%; – загальна коротка відкрита валютна позиція не має перевищувати 5%

За порушення економічних нормативів до банку НБУ застосовує відповідні заходи, які наведені на рисунку 14.6.

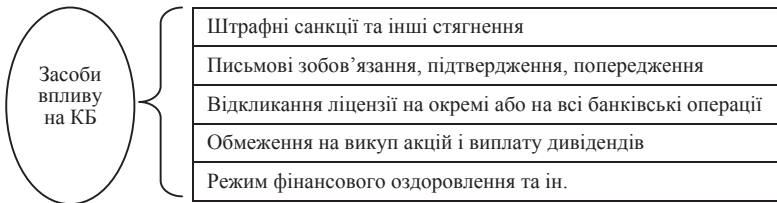

Рис. 14.6 Контрольні заходи НБУ до КБ при недотриманні економічних нормативів

Економічні нормативи розраховуються і контролюються щоденно. Для оперативного контролю миттєвої та поточної ліквідності щоденно розраховується ресурсна позиція банку. Щомісячно також розраховується та коригується прогнозна ресурсна позиція банку на наступний місяць (квартал, рік).

Структурування активів і пасивів КБ також проводиться за їхньою ліквідністю в рамках **GAP-аналізу**, мета якого полягає в структуруванні банківського портфеля, задля максимізації його гнучкості й рентабельності за рахунок виявлення високочутливих активів і пасивів. GAP – це розрив, дисбаланс між величинами чутливих активів та чутливих зобов'язань. Головна ідея **GAP-аналізу** полягає в тому, що розмір та вид (додатний або від'ємний) GAP мають корегуватися відповідно з прогнозами зміни відсоткових ставок згідно з таким правилом:

- якщо GAP додатний, то з ростом відсоткових ставок маржа зростатиме і, навпаки, при їхньому зниженні маржа зменшуватиметься;
- якщо GAP від'ємний, то з ростом відсоткових ставок маржа зменшуватиметься, а з їхнім зниженням – збільшуватиметься.

Це означає, що не так вже й важливо, в якому напрямку змінюються ставки, головне, щоб GAP відповідав тому напрямку руху ставок, який принесе підвищений прибуток. Разом з тим зростання прибутку нерозривно пов'язане із виникненням ліквідних і відсоткових ризиків, визначення яких при різних співвідношеннях чутливих активів (*ЧА*, тис. грн.) та чутливих зобов'язань (*ЧЗ*, тис. грн.) наведено в таблиці 14.14.

Таблиця 14.14

ВИЗНАЧЕННЯ ЛІКВІДНИХ І ВІДСОТКОВИХ РИЗИКІВ В GAP-АНАЛІЗІ

Вид GAP	Прогнозне значення відсоткових ставок	Розмір маржі банку	Рівень і вид ризику
GAP додатний якщо: $ЧА > ЧЗ$ або $ЧА/ЧЗ > 0$	Підвищення	Маржа зростатиме	Виникнення ліквідних і відсоткових ризиків
	Зниження	Маржа зменшуватиметься	
GAP від'ємний якщо: $ЧА < ЧЗ$ або $ЧА/ЧЗ < 0$	Підвищення	Маржа зменшуватиметься	
	Зниження	Маржа зростатиме	
GAP нульовий якщо: $ЧА = ЧЗ$ або $ЧА/ЧЗ = 0$	Підвищення	Стабільна	Мінімальний ризик
	Зниження		

Метод кумулятивного GAP дає змогу аналізувати співвідношення чутливих активів і чутливих зобов'язань у певний момент часу (статичний аналіз) і одночасно, враховувати часовий компонент (динамічний аналіз). Кумулятивний GAP як інтегральний показник дозволяє оцінити ризик відсоткових ставок, на який наражається КБ впродовж аналізованого проміжку часу. Банк може управляти цим ризиком, установлюючи ліміт GAP як максимально допустимий його розмір та приводячи структуру чутливих активів і зобов'язань у відповідність з установленим лімітом.

Даний метод реалізується в наступній послідовності:

1. Проміжок часу, впродовж якого банк застосовує збалансований підхід до управління активами та зобов'язаннями, поділяють на ряд періодів (тривалість періодів вибирають довільно).

2. У кожному з періодів аналізу зіставляються чутливі активи та зобов'язання в результаті чого розраховується розмір GAP.

3. Визначається алгебраїчна сума GAPів з урахуванням його знака в кожному з періодів аналізу, яка є кумулятивним (нагромадженням) GAP.

4. За допомогою розрахованого кумулятивного GAP встановлюють різницю між загальним обсягом чутливих активів і зобов'язань, які впродовж проміжку часу дослідження можуть бути переоцінені.

Метод GAP також застосовується при оцінці ризику відсоткових ставок. Оцінка надається за допомогою *індексу відсоткового ризику (IBR, %)*, який є відношенням кумулятивного GAP (*kGAP*, тис.грн.) в кожному з періодів до розміру працюючих активів (*ПАК*, тис.грн.):

$$IBR = \frac{kGAP}{ПАК} \times 100\%. \quad (14.22)$$

Банк обмежує рівень ризику відсоткової ставки, який він вважає за доцільне на себе взяти, шляхом встановлення ліміту індексу відсоткового ризику. Крім цього, обчислюються очікувані коливання відсоткових ставок (*Af*), які можуть вплинути на рівень відсоткового прибутку банку. *Абсолютна величина зміни прибутку (ΔП)* визначається базовим співвідношенням:

$$\Delta П \approx Af \times kGAP. \quad (14.23)$$

Узявши до уваги при обчисленнях знак «+» чи «-» показників *Af* та *kGAP*, можна визначити напрям зміни прибутку. Додатне значення *ΔП* вказує на збільшення прибутку і є результатом підвищення ставок при додатному *GAP* або зниження ставок при від'ємному *GAP*. Від'ємне значення *ΔП* означатиме зниження відсоткового прибутку банку, зумовлене підвищенням ставок при від'ємному *GAP* або зниження ставок при додатному *GAP*.

Методи управління активами і зобов'язаннями банку за результатами застосування GAP-аналізу представлені в таблиці 14.15.

Таблиця 14.15

УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ GAP-АНАЛІЗУ

Вид GAP	Зміст ризику	Варіанти реакції менеджерів
Додатний GAP	Можливі втрати у випадку зниження відсоткових ставок, через зменшення GAP банку	<ul style="list-style-type: none"> - не робити нічого (можливо ставки будуть підвищуватися або залишаться на попередньому рівні); - підвищити обсяг довгострокових зобов'язань; - підвищити обсяг короткострокових чутливих пасивів; - перейти в такий стан, коли середньозважений строк погашення активів дорівнює середньозваженому строку погашення пасивів

Вид GAP	Зміст ризику	Варіанти реакції менеджерів
Від'ємний GAP	Можливі втрати у випадку підвищення відсоткових ставок, через зменшення GAP банку	<ul style="list-style-type: none"> – не робити нічого (можливо ставки залишаться на попередньому рівні); – зменшити обсяг довгострокових зобов'язань; – зменшити обсяг короткострокових чутливих пасивів; – перейти в такий стан, коли середньозважений строк погашення активів дорівнює середньозваженому строку погашення пасивів

14.3.2. Аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку

Основними завданнями даного аналізу є визначення поточного і минулого фінансового стану банку й оцінка основних результатів його діяльності. Метою аналізу є визначення узагальнюючих оцінок і прогнозу майбутніх результатів діяльності КБ. При аналізі застосовуються квартальні або річні дані про фінансові результати, розраховуються середні показники ключових категорій балансу за період, який аналізується, та визначаються:

- стан надходжень – через прибуток на середні активи та на капітал;
- коефіцієнти приросту ключових показників (позик, депозитів та капіталу);
- продуктивність роботи персоналу та окупність витрат на його утримання;
- середні відсоткові ставки, отримані та сплачені;
- вартість посередництва.

Для розробки ключових індикаторів (коефіцієнтів) діяльності, що не залежать від розміру банку і періоду розрахунків, поєднуються дані балансу та звіту про фінансові результати. Оскільки доходи та видатки аналізуються відносно середніх активів та зобов'язань за період звіту про фінансові результати, то можуть порівнюватися періоди часу із різною тривалістю.

Важливим розділом аналізу фінансових результатів діяльності банку є аналіз структури, який базується на відсоткових значеннях кожного рядка звіту щодо загального підсумку. Зміни частки окремих статей звіту вказують на зміни питомої ваги прибутків або збитків від окремих операцій банку (наприклад, підвищена залежність від доходу від комісії може свідчити про проблеми банку щодо основних надходжень від відсоткової різниці або про те, що керівництво, можливо, намагається збільшити доходи через надання нетрадиційних послуг).

Коефіцієнтний аналіз, який передбачає аналіз структури за рахунок віднесення доходів та видатків до відповідних статей балансу проводиться у статистиці та динаміці. Кількість коефіцієнтів, які можуть бути використані при аналізі фінансового стану, обмежена лише кількістю статей балансу та звіту про фінансові результати. Аналітики, законодавці, керівники банку та інвестори – всі мають свої цілі щодо висвітлення специфічних аспектів фінансового стану банку, що й обумовлює кількість коефіцієнтів для його аналізу.

Аналіз результатів банківської діяльності здійснюється за допомогою коефіцієнтів ефективності діяльності КБ в цілому і його працівників зокрема, які вимірюються в част.од. або %.

Коефіцієнти ефективності діяльності КБ.

1. *Прибутковість по активах* (або дохід на активи) є відношенням прибутку після оподаткування до середніх загальних активів за період отримання прибутку.

2. *Прибутковість по капіталу* (або дохід на капітал) є відношенням прибутку після оподаткування до середнього значення капіталу за період отримання прибутку.

3. *Чистий спред* є різницею двох відношень: відсотків, отриманих до позиків, і відсотків, сплачених до відсоткових депозитів; особливістю цього коефіцієнта є те, що він враховує тільки активи та пасиви, до яких застосовуються відсоткові ставки. Саме таким чином виключається вплив безвідсоткових депозитів до запитання, капіталу та невиконаних вимог резервування на чисті отримані відсотки і, звідси, на прибутки банку. Це ізолює вплив відсоткової ставки на прибуток банку і цим самим дає більш глибоке розуміння джерел прибутку банку та наслідків уразливості надходжень.

4. *Чиста відсоткова маржа* є відношенням відсоткових доходів за вирахуванням відсоткових витрат до середніх загальних активів за період їхнього отримання. Цей коефіцієнт визначає здатність банку отримувати прибуток у вигляді його доходу від відсоткової різниці.

5. *Прибутковість іншої операційної діяльності* по активах вимірюється відношенням іншого операційного доходу до середнього значення активів за період аналізу. Цей коефіцієнт показує залежність банку від безвідсоткових доходів. Збільшення цього коефіцієнта може свідчити про рівень диверсифікації в платні, фінансові послуги чи нездорове намагання досягти спекулятивного прибутку, щоб замаскувати недостатність основного банківського доходу від відсотків.

6. *Прибутковість операційної діяльності* по активах вимірюється відношенням чистого відсоткового та іншого операційного доходів до середнього значення активів за період аналізу. Цей коефіцієнт відрізняється від коефіцієнта доходу на активи на обсяг безвідсоткових операційних витрат, сплачених податків та непередбаченого доходу чи збитку.

7. *Чиста операційна (або посередницька) маржа* є різницею двох відношень: доходів на дохідні активи і комісії по них до всіх фінансових активів та відсоткових витрат до усіх активів, які фінансуються. Посередницька маржа може бути також визначена як різниця між вартістю залучення коштів та доходом за дохідними активами, плюс дохід від відповідних комісійних та зборів. Різниця між ними визначає кількість коштів, що виділені банківською системою на посередництво між тими, хто надає кошти, і тими, хто їх використовує. Аналіз витрат на посередництво полягає в розкладанні безвідсоткових витрат на групи. Це здійснюється шляхом оцінки кожної статті безвідсоткових витрат як відсотка загальних середніх активів. Типово ці статті складаються з:

- витрат на утримання працівників (включаючи додаткові премії та заохочення);
- інших операційних витрат;
- витрат на утримання приміщення;
- податків на діяльність та плати за ліцензування діяльності;
- зносу та амортизації;
- інших операційних видатків;
- витрат на забезпечення під збитки за позиками;
- забезпечень, зменшених на отримані кошти;
- інших видатків;
- податків на дохід;
- створення капіталу (прибутків).

Загальний обсяг коштів, які йдуть на посередництво у вигляді відсотка до загальних середніх активів, є також показником виміру ефективності діяльності банку. Його можна безпосередньо порівнювати з аналогічними показниками інших банків на одному і тому ж ринку. Одночасно різниці у відповідних загальних обсягах витрат дають змогу порівнювати структуру видатків.

Коефіцієнти ефективності діяльності працівників КБ. Оскільки оплата праці є найголовнішим компонентом безвідсоткових видатків банку, то продуктивність роботи працівників, яка вимірюється як через витрати на їхнє утримання, так і через їхню кількість, може свідчити про ефективність роботи самого банку. Однак продуктивність роботи працівників КБ слід оцінювати з урахуванням того, що у поточний період часу економія на зарплаті через її значне скорочення (або скорочення чисельності працівників) може призвести до зниження якості та мотивації у роботі, а звідси – до зниження через деякий час ефективності роботи банку.

1. *Чистий дохід на одного працівника* визначається відношенням прибутку після оподаткування до загальної середньої чисельності працівників КБ за період аналізу. Необхідно звернути увагу на те, що цей показник суттєво відрізнятиметься при порівнянні банку з невеликою

кількістю працівників (але з високою заробітною платою) і банку з великою чисельністю низькокваліфікованих працівників (з низькою заробітною платою).

2. *Чистий дохід до витрат на утримання працівників* визначається відношенням прибутку після оподаткування до загальної суми витрат на утримання працівників КБ. Цим коефіцієнтом вимірюється окупність витрат на утримання працівників. Оскільки він є більш універсальним, ніж коефіцієнт, що характеризує чистий дохід на одного працівника, то дає змогу деяким чином порівнювати організації різного типу. Він показує чистий ефект від рішень щодо мотивації працівників, незалежно від того, чи ці рішення спрямовані на низьку кваліфікацію та низьку заробітну плату, чи на високі видатки для висококваліфікованих працівників.

Звіт про фінансові результати та коефіцієнти, що характеризують ефективність діяльності банку і його працівників, розраховуються та аналізуються щомісячно, кожного півріччя і за рік.

Крім того, фінансові результати оцінюються за **базельською системою**, що ґрунтується на розрахунку показників, наведених в таблиці 14.16.

Таблиця 14.16

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ ЗА БАЗЕЛЬСЬКОЮ СИСТЕМОЮ

Назва показника	Модель для розрахунку показника і позначення в ній	Пояснення до показника
1	2	3
Рентабельність капіталу (<i>ROE</i> , част.од.)	$ROE = \Pi / PK$, (14.24) де Π — прибуток банку, тис.грн.; PK — регулятивний капітал банку, тис.грн.	Загальний показник результативності діяльності КБ, який характеризує прибутковість капіталу банку
Рентабельність активів (<i>ROA</i> , част.од.)	$ROA = \Pi / AK$, (14.25) де AK — активи банку, тис.грн.	Характеризує прибутковість загальних активів банку
Рентабельність дохідних активів (<i>RoAd</i> , част.од.)	$RoAd = \Pi / Ad$, (14.26) де Ad — дохідні активи, тис.грн.	Характеризує прибутковість дохідних активів банку
Платоспроможність (достатність капіталу) (<i>DK</i> , част.од.)	$DK = CC / ПС$, (14.27) де CC — власні засоби (балансовий капітал) КБ, тис.грн.; $ПС$ — залучені кошти або зобов'язання, тис.грн.	Відображає фінансову стійкість банку, достатність власних засобів для забезпечення виконання зобов'язань по залучених засобах
Рівень витрат (частина прибутку в доходах) (<i>УЗ</i> , част.од.)	$УЗ = \Pi / Д$, (14.28) де $Д$ — доходи банку, тис.грн.	Свідчить про результати роботи банку, оскільки контролює і порівнює зроблені витрати

Закінчення табл. 14.16

Назва показника	Модель для розрахунку показника і позначення в ній	Пояснення до показника
1	2	3
Дохідність активів (ДА, част.од.)	$ДА = Д/Ад,$ (14.29)	Визначає спроможність активів генерувати доходи
Собівартість пасивів (СП, част.од.)	$СП = В/ПП,$ (14.30) де В – витрати банку, тис.грн.; ПП – платні пасиви, тис.грн.	Демонструє, скільки витрат приходиться на одиницю платних пасивів
Загальна рентабельність (Rent, част.од.)	$Rent = П_ч/В,$ (14.31) де $П_ч$ — чистий прибуток банку, тис.грн.; В – витрати банку, тис.грн.	Демонструє, скільки прибутку (збитків) приходиться на одиницю витрат банку
Показник банківського ризику (індекс Кука) (ІК, част.од.)	$ІК = PK / ВВ,$ (14.32) де ВВ – валюта балансу банку, тис.грн.	Свідчить про ступінь захищеності операцій банку регулятивним капіталом банку

Базельські показники розраховуються та аналізуються один раз на півріччя.

14.3.3. Відсотковий аналіз діяльності комерційного банку

Відсотковий аналіз у банку займає вагомe місце унаслідок мінливості та непередбачуваності руху відсоткових ставок. Масштаб впливу змін відсоткових ставок на фінансовий стан банку спонукає розробляти складні засоби аналізу та контролю відсоткової політики банку. Якщо аналіз змін відсоткових ставок та їхній контроль (тобто контроль відсоткового ризику) показує, що ризик надмірний або недостатньо контролюється та вистежується, то роблять висновок, що це може призвести до серйозної загрози прибутковості банку внаслідок коливання:

- чистої відсоткової маржі при невідповідності обсягів активів і пасивів, чутливих до змін відсоткових ставок;
- вартості банківських активів, зобов'язань, позабалансових інструментів, оскільки теперішня вартість майбутніх грошових потоків змінюється зі зміною відсоткових ставок.

За результатами аналізу відсоткових ставок менеджмент банку має вирішити такі завдання:

- досягти цільового рівня чистої відсоткової маржі, спреду, стабілізації чистого відсоткового доходу;
- передбачити рух відсоткових ставок, визначити тенденції ринку;
- встановити відсоткові ставки за залученими та наданими коштами, визначити динамічну структуру активів і пасивів на підставі GAP-аналізу та дюрації;
- використовувати засоби хеджування.

14.3.4. Порівняльний міжбанківський аналіз

Порівняльний міжбанківський аналіз проводиться шляхом порівняння великого переліку показників банку за певний проміжок часу або кількох банків між собою, що дає змогу скласти об'єктивну оцінку фінансового стану банку. Дані порівняльного аналізу допомагають простежувати діяльність банку у динаміці, а також робити прогнози щодо його фінансового стану у майбутньому.

При порівняльному міжбанківському аналізі засновуються три види вихідних даних:

- індивідуальні показники діяльності банку;
- середні показники за групою банків, до якої входить банк, що аналізується (або відхилення від середніх їхніх показників по групі);
- місце банку серед банків цієї групи за кожним показником.

Напрями міжбанківського аналізу та система показників для його проведення наведені на рисунку 14.7.

Такий вид аналізу дає банку можливість:

- порівнювати свої показники із середніми показниками банків своєї групи;
- бачити своє місце серед банків своєї групи;
- робити висновки щодо своєї діяльності в тій чи іншій галузі на ринку банківських послуг;
- прогнозувати фінансовий стан банку залежно від тих чи інших економічних обставин.

Порівняльний міжбанківський аналіз і аналіз банківської системи України здійснюють НБУ і Асоціація Українських банків (АУБ). Він проводиться кожного місяця для рейтингової оцінки діяльності КБ.

Крім того, для визначення своїх сильних і слабких позицій у конкурентному середовищі КБ виконують маркетинговий аналіз, метою якого є надання інформації, необхідної для обґрунтування стратегії розвитку і тактики поведінки КБ на ринку. Методика проведення маркетингового аналізу докладно надана в роботі [57].

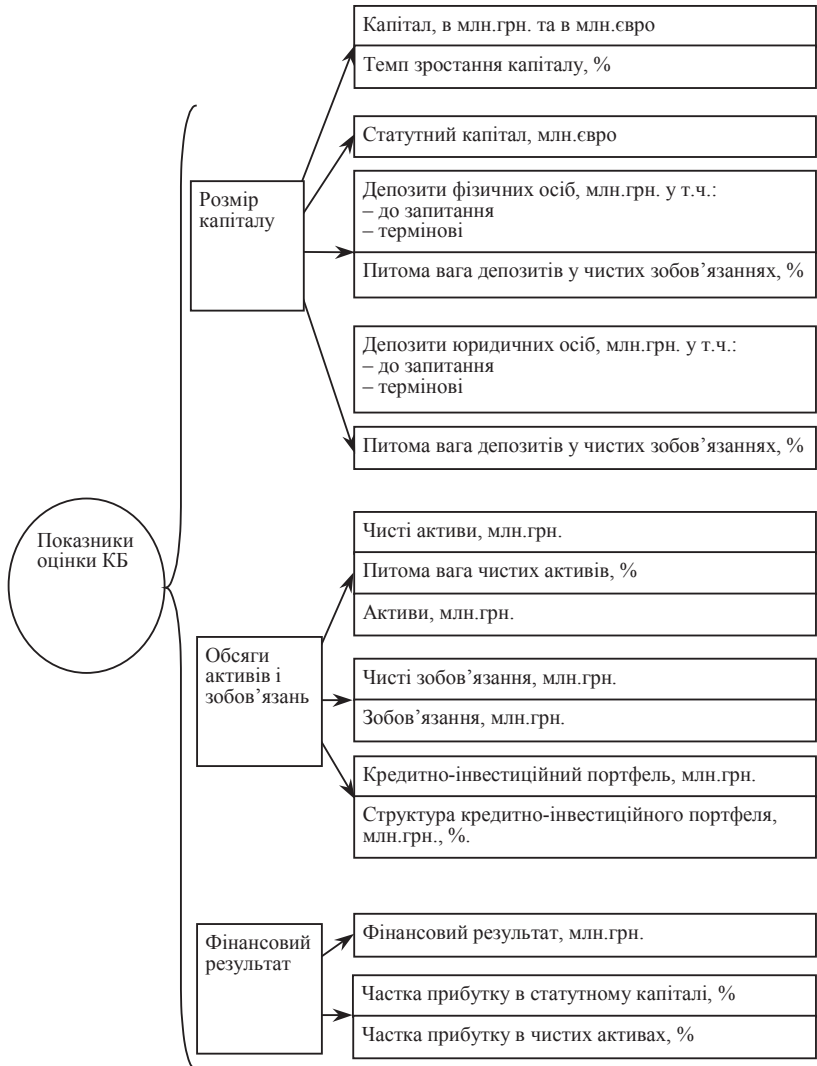

Рис. 14.7. Система показників оцінки КБ України

14.4. Особливості аналізу діяльності страхових компаній та пенсійних фондів

Світовий досвід і більш ніж десятирічна вітчизняна практика свідчать, що важливим джерелом інвестиційного капіталу є страхові компанії. Їхні особливості, які наведені на рисунку 14.8, впливають на зміст економічного аналізу їхньої діяльності.

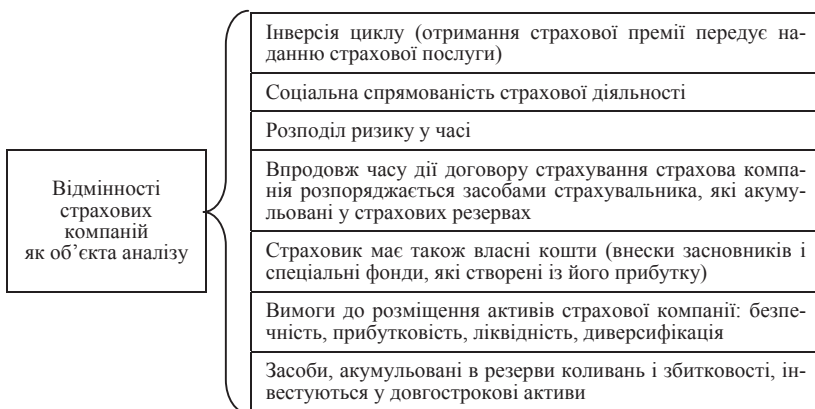

Рис. 14.8. Характерні відмінності страхових компаній

Крім загальних результатів, операційної, інвестиційної та фінансової діяльності страхової компанії надається оцінка за видами страхування, термінами і розмірами акумульованих коштів, за напрямками їхнього інвестування (у нерухомість, державні цінні папери та інші довгострокові активи). Аналіз обсягів страхових операцій та їхньої структури проводиться у статисті, динаміці та порівняно з конкурентами.

Структура страхових резервів досліджується відповідно до угруповань за категоріями активів, передбачених Законом України «Про страхування»: грошові кошти на рахунках; банківські внески (депозити); нерухоме майно; цінні папери, які передбачають отримання доходу; цінні папери, що емітує держава; довгострокові інвестиційні кредити (для резервів зі страхування життя) та ін.

Дослідження і аналіз страхового ринку дозволяють використовувати досвід інших страхових компаній і впроваджувати нові види страхових послуг, що в остаточному рахунку дозволяє підвищувати ефективність їхньої діяльності.

Рівень і якість пенсійного забезпечення — важлива складова економічного і соціального стану населення країни. У розвинутих країнах воно здійснюється із трьох джерел: державних пенсійних систем у ра-

мках соціального страхування; недержавних пенсійних фондів; страховими компаніями або іншими фінансовими організаціями. У Росії до 1917 року існували пенсійні каси [58]. У радянські часи пенсійне забезпечення було державним. Перший в Україні недержавний пенсійний фонд у постсоціалістичний період створений у 1995 році [59]. З виходом у світ Закону України «Про недержавні пенсійні фонди» їхня діяльність розширюється і актуальною є адаптація аналітичної функції до умов і оцінки їхньої роботи.

Особливості аналізу діяльності пенсійного фонду визначають: система показників оцінки (внески до пенсійного фонду за видами учасників; вартість пенсійного ануїтету, кількість пенсіонерів; сума сплачених пенсій за видами пенсіонерів; розмір пенсійного резерву; активи фонду, дохідність інвестицій фонду та інше); специфіка діяльності пенсійного фонду як своєрідного інвестиційного процесу; врахування неможливості досягнення балансу внесків і виплат для окремого учасника внаслідок різної і до того ж невизначеної тривалості життя.

Диверсифікованість портфеля інвестицій пенсійного фонду оцінюється за видами цінних паперів (акцій, облігацій, казначейських векселів та ін.), а цінних паперів різних видів — за видами економічної діяльності, за строками вкладень та за валютами з визначенням їхніх співвідношень. У закордонній практиці оцінюється також дотримання обмежень: лімітів на окремі види вкладень і лімітів для вкладень у цінні папери однієї компанії (ліміти концентрації). На дохідність інвестицій пенсійного фонду впливають об'єктивні та суб'єктивні фактори, які наведені на рисунку 14.9.

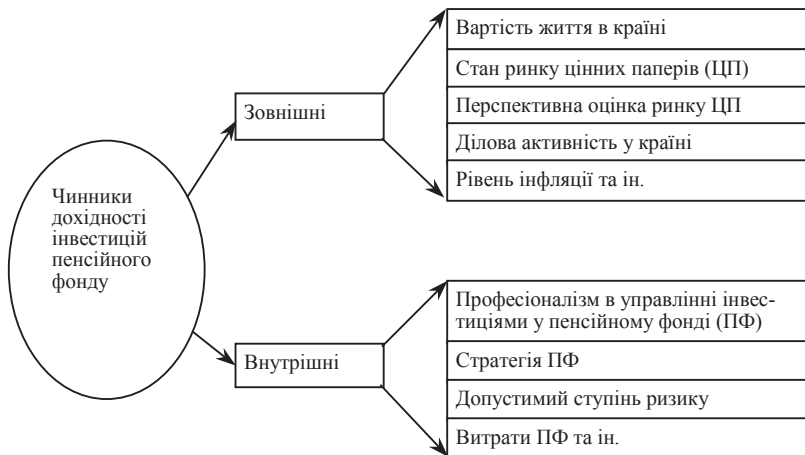

Рис. 14.9. Чинники дохідності інвестицій ПФ

Для недержавних пенсійних фондів дуже актуальною є проблема визначення впливу чинників на збалансованість надходжень і виплат. Тому регулярно, раз в 2–3 роки, пенсійні фонди проводять актуарне оцінювання, тобто визначають здатність фонду відповідати за своїми зобов'язаннями перед пенсіонерами й учасниками.

Перед проведенням актуарної оцінки здійснюється підготовча робота, зокрема, досліджуються: динаміка середньої заробітної плати при збільшенні віку і розраховуються коефіцієнти зарплати для кожного конкретного віку активних учасників фонду діленням середньої зарплати учасника конкретного віку на його зарплату у базовому році. На підставі розрахунків будується «шкала заробітної плати». Іноді шкала будується з урахуванням очікуваної довготермінової інфляції.

На практиці безпосереднє проведення актуарного аналізу здійснюється за однією з наступних методик [58].

1. Перший варіант методики актуарного аналізу передбачає визначення можливостей пенсійного фонду при умовній його ліквідації відповідати за наявними перед його учасниками зобов'язаннями. Оцінка містить зіставлення накопичених активів пенсійного фонду та існуючих зобов'язань задля обчислення коефіцієнта, що фондується. Розрахунок даного коефіцієнта здійснюється для різних груп учасників фонду окремо й усіх разом. При розрахунку коефіцієнта, що фондується, за групами приймається до уваги встановлена пріоритетність погашення заборгованості перед ними, так спочатку заборгованість погашається в повному обсязі перед пенсіонерами по старості, потім перед дітьми, інвалідами, вдовами і, вже в останню чергу, перед учасниками, що придбали право на пенсію.

2. Другий варіант методики актуарного аналізу (який більш розповсюджений на практиці) враховує усіх учасників фонду — не тільки дійсних, а й майбутніх. Актуарне оцінювання містить розрахунок двох узагальнюючих фінансових показників: сучасної величини усіх майбутніх надходжень до фонду та сучасну величину усіх очікуваних у майбутньому виплат з фонду, тобто пенсій існуючим і майбутнім пенсіонерам. Різниця між ними (як правило, друга з них більша першої) зіставляється з накопиченими активами. Якщо результат від'ємний (негативний), тобто активів фонду не вистачає для покриття різниці, це свідчить про актуарний дефіцит. Актуарний дефіцит (або надлишки) визначають і у відносному вимірюванні як різницю між необхідним і дійсним рівнем відрахувань у відсотках до заробітної плати.

Актуарний аналіз містить також розробку заходів для ліквідації або зменшення актуарного дефіциту (шляхом збільшення внесків, зменшення розміру пенсій, зміни дати виплати пенсій, підвищення віку виходу на пенсію, введення максимально допустимих рівнів пенсій та ін.).

Внаслідок великої невизначеності в Україні майбутніх економічних та демографічних характеристик доцільно надавати їм оптимісти-

чну, песимістичну і найбільш вірогідну актуарну оцінку експертним методом, який широко використовується у стратегічному аналізі [43]. Потім на підставі таких отриманих оцінок розрахувати очікувану величину пенсійного фонду.

Основні терміни та поняття

Рівень економічного середовища; зовнішній економічний аналіз діяльності клієнта; кредитоспроможність; критерії економічної оцінки господарської діяльності клієнтів-позичальників; фінансові результати та їхні чинники; ліквідність та мобільність; ділова активність та прибутковність; фінансова стійкість; забезпечення кредиту; коефіцієнтний аналіз; баланс; аналіз фінансової форми звітності; порівняльний аналіз; нормативи: капіталу, ліквідності, кредитного ризику, інвестування, валютного ризику; засоби впливу НБУ на КБ; базельська система; відсотковий аналіз у банку; GAP-аналіз; кумулятивний GAP; рейтингова оцінка; актуарний аналіз; експертний метод.

14.5. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. Викладіть особливості аналізу діяльності КБ.
2. Як оцінюється кредитоспроможність позичальника-підприємства в КБ?
3. Як оцінюється банком кредитоспроможність позичальника – приватного підприємця?
4. Обґрунтуйте необхідність великої кількості економічних нормативів банківської діяльності для її аналітичної оцінки.
5. Визначте особливості методики аналізу діяльності КБ.
6. Укажіть переваги і недоліки коефіцієнтного аналізу.
7. Обґрунтуйте систему показників для оцінки ефективності банківської діяльності.
8. Які особливості аналізу фінансової звітності КБ за базельською системою?
9. У чому полягає сутність GAP-аналізу?
10. Як здійснюється рейтингова оцінка діяльності КБ? Хто її проводить?
11. Визначте особливості економічного аналізу діяльності страхових компаній.
12. Які особливості, переваги і недоліки методики актуарного аналізу? Як її поліпшити?

Вправа 14.1. Розберіть конкретну ситуацію, вихідні дані щодо якої наведені в таблиці 14.17.

Таблиця 14.17

ВИХІДНІ ДАНІ

Вид забезпечення	Сума, тис. грн.	
	минулий період	поточний період
1. Позики, гарантовані іншим банком	1261,8	420,2
2. Позики, гарантовані урядом України	120,0	100,0
3. Прострочені позики	291,8	506,7
4. Пролонговані позики	1804,1	2071,6
5. Сумнівні позики	136,4	28,5
6. Безнадійні позики	141,6	33,3

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу;
- проаналізувати ситуацію, виявити проблему, дати пропозиції щодо її вирішення;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Вправа 14.2. Операційні витрати комерційного банку за два квартали звітного року наведені в таблиці 14.18.

Сукупні доходи банку склали 1206,44 та 1877,0 тис. грн. у попередньому та поточному кварталах відповідно.

Постановка задачі:

- визначити інформацію, якої не вистачає для аналізу операційних витрат комерційного банку;
- провести аналіз і зробити висновки;
- перелічити застосовані методи та прийоми економічного аналізу.

Таблиця 14.18

ВИТРАТИ БАНКУ

Статті витрат	Сума за квартал, тис. грн.	
	попередній	поточний
1. Сплачені відсотки:		
– за рахунками клієнтів;	35,65	-
– за депозитами підприємств;	327,28	450,96
– за депозитами фізичних осіб;	180,36	246,14
– за позиками в інших банках	400,47	500,26
2. Сплачені комісійні за послуги	11,82	19,56
3. Витрачено за операціями	2,83	8,111
4. Витрати на маркетинг та рекламу	3,17	8,65
5. Витрати на утримання підрозділів банку, у т.ч. оплата праці	130,96 45,54	270,18 90,29

Розділ 15

АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

15.1. Особливості управлінських рішень

Управлінське рішення – це результат економічного аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативного варіанта з їхньої множини для досягнення конкретної мети перспективного (прогнозного, стратегічного) і поточного розвитку соціально-економічної системи. В управлінні поточними ситуаціями приймаються оперативні управлінські рішення.

Підвищення самостійності підприємств обумовило зростання складності та збільшення кількості управлінських рішень, які приймаються їхніми менеджерами, і необхідність удосконалення аналітичного обґрунтування цих рішень.

Умовами забезпечення якості та ефективності будь-якого управлінського рішення, незалежно від його функціонального призначення та часової ознаки, є:

- використання якісної інформації;
- застосування в процесі розробки управлінського рішення сукупності наукових підходів, методів і принципів менеджменту й аналізу;
- оптимізація параметрів, що досліджуються та прогнозуються;
- мотивація розробки та реалізації управлінського рішення;
- аналітичне супроводження та підтримка управлінського рішення на всіх етапах його технології.

Найскладнішими з управлінських рішень є стратегічні, які характеризуються ознаками, наведеними на рисунку 15.1.

Ці особливості враховуються на усіх стадіях або етапах технології стратегічних управлінських рішень.

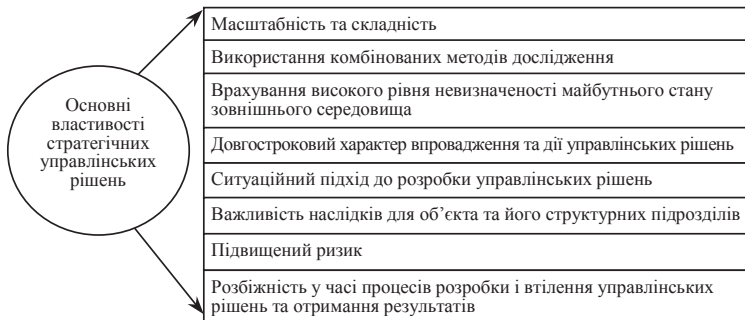

Рис. 15.1. Особливості стратегічних управлінських рішень

15.2. Особливості аналітичної оцінки управлінських рішень

Аналітична підтримка управлінських рішень міститься у визначенні та виконанні аналітичних функцій на кожному з етапів їхньої технології, при виборі та застосуванні методів дослідження.

Основні вимоги, правила або принципи аналітичної підтримки управлінських рішень надані на рисунку 15.2 [60].

Технологія управлінського рішення передбачає послідовність виконання процесу його прийняття, ступінь деталізації якого з визначенням конкретних етапів є різним. Так, одні науковці технологію управлінського рішення поділяють на 4 етапи [61], а інші — на 16 етапів [62]. При цьому сутність і зміст обох технологій не різняться між собою, відмінність складає тільки наповнення кожного окремого етапу. На практиці найбільш розповсюдженою є технологія, до складу якої входять 3 етапи, сутність яких наведена у таблиці 15.1.

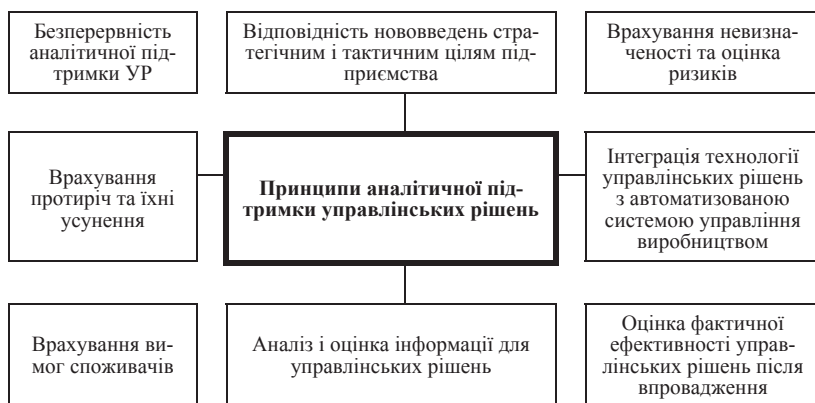

Рис. 15.2. Принципи аналітичної підтримки управлінських рішень

Таблиця 15.1

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ТЕХНОЛОГІЇ УР

Етап	Сутність етапу
1	Виявлення управлінської проблеми або завдання, визначення їхніх характеристик та побудова формалізованої моделі проблемної ситуації
2	Розробка та обґрунтування альтернативних варіантів вирішення виявленої управлінської проблеми та вибір оптимального з них
3	Організація впровадження та виконання управлінського рішення

Аналітична функція повинна виконуватися на кожному етапі. Так, на першому етапі здійснюються операції, наведені на рисунку 15.3.

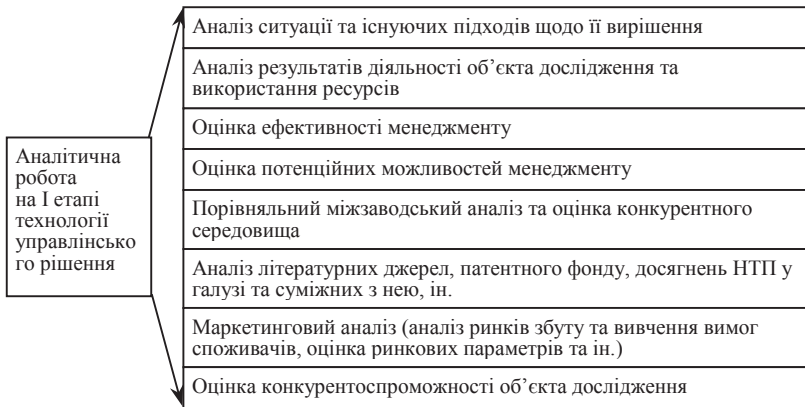

Рис. 15.3. Зміст аналітичної підтримки першого етапу технології управлінського рішення

Зміст аналітичної підтримки технології управлінського рішення на кожному її етапі залежить від суттєвості, масштабів і значення конкретного управлінського рішення. У таблиці 15.2 надані аналітичні завдання та засоби їхнього вирішення на прикладі управлінського рішення з упровадження процесу бюджетування на підприємстві [60].

Таблиця 15.2

АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА УР З ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ БЮДЖЕТНОГО УПРАВЛІННЯ

Етап	Аналітичні функції	Методи аналізу
1	2	3
1	Виявлення проблем фінансового управління: 1.1. Аналіз економічної ситуації в країні, галузі, регіоні; 1.2. Оцінка тенденцій розвитку господарської діяльності підприємства; 1.3. Оцінка чинників розвитку бюджетування; 1.4. Оцінка досвіду бюджетування 1.5. Фінансово-економічна діагностика та ін.	Аналіз ситуацій, індексний, графічний, SWOT і TOWS, гіпотеза, аналогії, імітаційне моделювання та ін.

Закінчення табл. 15.2

Етап	Аналітичні функції	Методи аналізу
1	2	3
2	Розробка альтернативних варіантів системи бюджетного управління: 2.1. Оцінка абсолютної та порівняльної ефективності кожної з альтернатив 2.2. Визначення критерію оптимальності та обмежень 2.3. Порівняльний аналіз і оцінка альтернатив 2.4. Вибір оптимального варіанта за критерієм максимізації чистого прибутку	Парціальний (варіантний або сценарій), гіпотеза, дисконтування, порівняння, лінійне програмування, імітаційне моделювання, комбінований, кореляційний та ін.
3	Впровадження бюджетної системи: 3.1. Опробування 3.2. Оцінка фактичної ефективності 3.3. Виявлення причин відхилень 3.4. Регламентация бюджетного процесу	Ділова гра, тренінг, нормативно - балансний та ін.

Для успішного здійснення процесу реструктуризації системи управління на основі делегування повноважень необхідне чітке розділення меж відповідальності за рівнями управління. Повноцінним критерієм для визначення масштабів делегування повноважень може бути величина фінансових ресурсів, якою може оперувати менеджер в рамках бюджету для прийняття своїх рішень. У цьому випадку процес прийняття рішень буде представляти систему проходження послідовних фільтрів, кожний з яких відсіває незначні проблеми управління (що вирішуються на даному рівні) й пропускає найбільш значущі, рішення яких вимагає втручання менеджерів вищих рівнів управління (рисунок 15.4).

У таблиці 15.3 як приклад наведено порівняльну оцінку конкретного бюджету витрат та його фактичного виконання на прикладі одного з центрів відповідальності (інженерного центру) на металургійному підприємстві [63].

Активна участь фахівців лабораторій заводу в проведенні сертифікаційних аудиторських, метрологічних послуг, які здійснювалися для підприємства сторонніми організаціями, сприяла опануванню менеджерами технологіями їхнього виконання. Заводські менеджери пройшли навчання й дістали право на часткове проведення перелічених функцій як для своїх потреб, так і для інших сторонніх організацій та суб'єктів підприємницької діяльності регіону. Це дозволило зменшити витрати металургійного підприємства на 120 тис. грн., або на 13,1% у порівнянні з їхнім плановим бюджетом. Крім того, за рахунок коштів, що вивільнилися, частково поновлена технологічна метрологічна база.

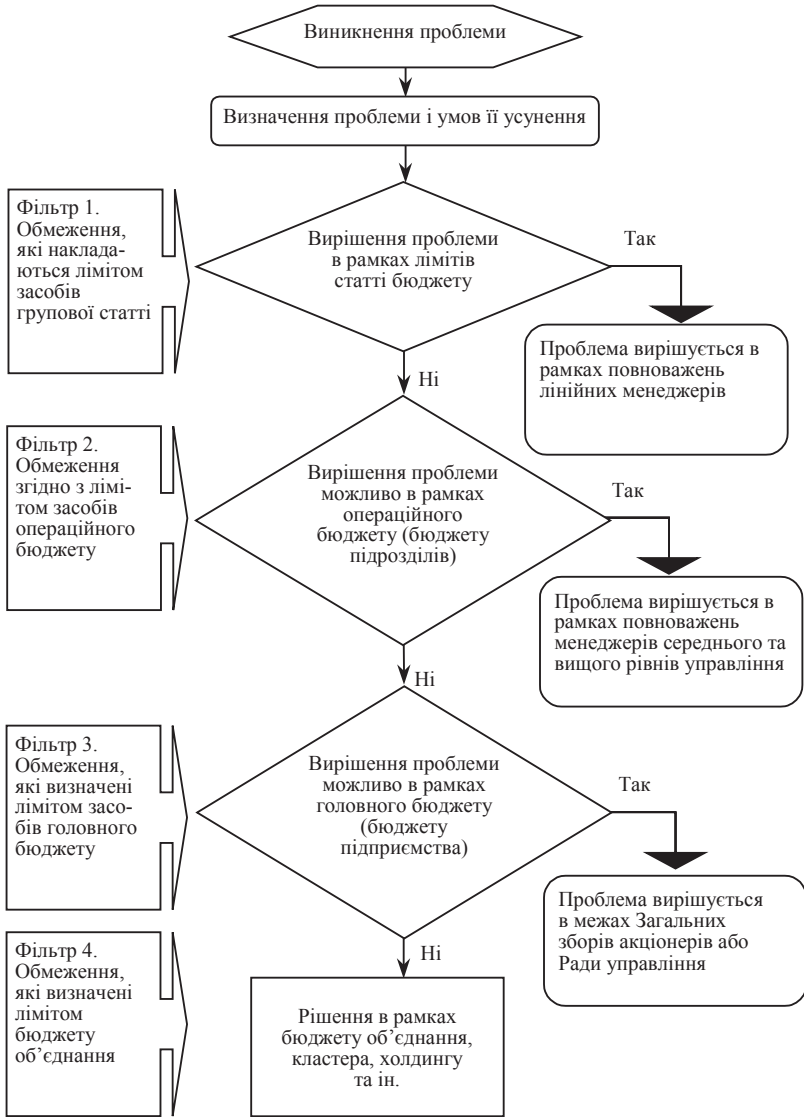

Рис. 15.4. Делегування повноважень на основі бюджетних лімітів

Таблиця 15.3

**БЮДЖЕТ ВИТРАТ ІНЖЕНЕРНОГО
ЦЕНТРУ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Статті витрат	План		Факт		
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	відхилення, тис. грн., ±
1	2	3	4	5	6
1. Сертифікація в тому числі:	415	45,4	385	48,4	-30
1.1. Сертифікація та ресертифікація	375	41,0	350	44,0	-25
1.2. Наглядовий аудит сертифікованої продукції	40	4,4	35	4,4	-5
2. Наглядовий аудит систем управління якістю продукції (СУЯП) на відповідність вимогам стандарту ЄС	70	7,7	50	6,3	-20
3. Внутрішній аудит систем управління	15	1,6	10	1,3	-5
4. Аудит СУЯП і систем управління навколишнього середовища (СУНС)	60	6,6	30	3,8	-30
5. Акредитація метрологічної лабораторії	40	4,4	40	5,0	0
6. Технічний аудит	20	2,2	15	1,9	-5
7. Атестація продукції та робочих місць	50	5,5	40	5,0	-10
8. Стандартизація	90	9,8	90	11,3	0
9. Метрологічна експертиза нормативної та технічної бази	20	2,2	10	1,3	-10
10. Методологічні послуги	35	3,8	35	4,4	0
11. Консалтингові послуги	60	6,6	60	7,5	0
12. Інші послуги (НДР, інформаційні та ін.)	40	4,4	30	3,8	-10
Разом:	915	100,0	795	100,0	-120

Бюджетування витрат функціональній службі, тобто обмеження або планування ресурсних витрат, примушує проводити маркетингові дослідження зовнішнього середовища та внутрішньої ситуації на під-

приємстві; сприяє підвищенню кваліфікації й відповідальності усіх учасників бюджетного процесу та мотивації їхньої праці. Тому на металургійному підприємстві впровадження системи делегування повноважень, обумовлених сумою фінансових коштів, забезпечує: незалежність оцінки внеску структурного підрозділу (центру витрат, центру фінансової відповідальності), оскільки є методом контролю витрат і кількісної оцінки діяльності керівників і фахівців за досягнення конкретної мети.

Як видно з таблиці 15.3, аналітична підтримка управлінських рішень на останньому етапі впровадження на підприємстві бюджетного управління (див. табл. 15.2) сприяє виконанню контрольної функції. Вона міститься в безперервній порівняльній оцінці фактично досягнутих результатів з плановими або проектними показниками, виявленні конкретних причин відхилень фактичних значень показників від заданих параметрів та в їхньому аргументованому коригуванні для наступної регламентації процесу бюджетування.

На етапі впровадження управлінських рішень, як свідчить вітчизняний досвід [23], доцільно застосовувати метод ділових ігор як економічного ігрового експерименту для попереднього визначення протиріч, труднощів та їх усунення на стадії опробування.

Основні терміни та поняття

Управлінське рішення; стратегічні управлінські рішення; особливості стратегічних управлінських рішень; технологія управлінських рішень; етапи технології управлінських рішень; аналітична підтримка управлінських рішень; принципи підтримки управлінських рішень; зміст аналітичної підтримки управлінських рішень; аналітична підтримка управлінських рішень з упровадження бюджетування.

15.3. Завдання для самоперевірки

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність управлінського рішення?
2. Чим обумовлено підвищення ролі аналізу в технології управлінського рішення?
3. Які властивості притаманні управлінським рішенням на сучасному етапі розвитку підприємств? Викладіть їхню сутність.
4. Як забезпечити якість та ефективність управлінського рішення?
5. Обґрунтуйте послідовність етапів технології управлінського рішення.

6. Викладіть зміст та особливості кожного з етапів технології управлінського рішення.
7. Обґрунтуйте необхідність аналітичної підтримки кожного з етапів технології управлінського рішення.
8. Чим обумовлено обґрунтування аналітичних завдань у технології управлінських рішень?
9. Конкретизуйте зміст аналітичних функцій для стратегічного, поточного та оперативного управлінського рішення, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності продукції металургійного підприємства.
10. Конкретизуйте зміст аналітичної підтримки стратегічного, поточного та оперативного управлінського рішення щодо ресурсозбереження.
11. Викладіть зміст аналітичної підтримки управлінського рішення з кредитної політики підприємства.
12. Конкретизуйте зміст аналітичної підтримки управлінського рішення щодо облікової політики підприємства.

Вправа 15.1. Викладіть принципи аналітичної підтримки управлінських рішень та визначте їхні взаємозв'язки та зв'язки з методами технології управлінських рішень.

Вправа 15.2. Господарська ситуація.

Опис ситуації складено на підставі аналізу, обробки та узагальнення експериментальних даних, викладених у дослідженні [20]. Відповідно до технології, яка застосовується на вітчизняних феросплавних підприємствах, для забезпечення виготовлення однієї тонни сплаву необхідно спожити біля двох тонн малофосфористого шлаку (МФШ). У зарубіжній практиці для виготовлення такого ж обсягу сплаву використовують удвічі менш, оскільки використовується марганцева сировина, основна частина якої підвищеної якості, що поліпшує показники роботи феросплавних печей. Проведені на одному з вітчизняних феросплавних підприємств спроби використання високоякісної імпортованої сировини — марганцевої руди в сполученні з вітчизняними марганцевими концентратами, дозволили визначити нові технологічні схеми виплавки марганцевих сплавів відповідної якості. Показники виплавки низькофосфористого феромарганцю та феросілкомарганцю на феросплавному підприємстві за умови використання вітчизняної та імпортованої сировини наведені в таблицях 15.4 та 15.5. Індикативна міжнародна ціна імпортової сировини дорівнює 2,05 долара США за 1% марганцю. Дані, які не наведені, прийняти на своє уявлення з посиланням на джерела інформації.

Таблиця 15.4

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ВИПЛАВКИ
НИЗЬКОФОСФОРИСТОГО ФЕРОМАРГАНЦЮ**

Показник	Значення показників за умови використання сировини	
	вітчизняної	імпортованої
1. Вміст марганцю в сировині, %	44,0	48,0
2. Вміст фосфору в сировині, %	0,19	0,045
3. Частка марганцю, що фактично вилучається в сплав, %	55,0	80,8
4. Витрати на 1 базову тонну, кг:	3110	1964
— марганцева сировина;		
— кокс;	700	472
— вапняк;	800	220
— залізорудні окатиші	90	-
5. Витрати електроенергії, кВт·г/т	5900	3065

Таблиця 15.5

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ВИПЛАВКИ ФЕРОСИЛКОМАРГАНЦЮ

Показник	Значення показників за умови використання сировини	
	вітчизняної	імпортованої
1	2	3
1. Вміст марганцю у сировині, %	44,0	48,0
2. Вміст фосфору в сировині, %	0,21	0,20
3. Частка марганцю, що фактично вилучається в сплав, %	68,0	82,2
4. Витрати на 1 базову тонну, кг:		
— марганцева сировина, в т.ч.:		
1) агломерат АМНВ-1;	216	-
2) малофосфористий шлак	1700	-
— руда;	367	-
— кварцит	434	545
5. Відходи на 1 базову тонну, кг	100	576
6. Витрати електроенергії, кВт·г/т	4474	4284

Постановка задачі:

- проаналізувати викладену ситуацію та визначити, про наявність яких проблем вона свідчить;
- виконати порівняльний аналіз показників виготовлення низькофосфористого феромарганцю та феросилікомарганцю за умови використання вітчизняної чи імпортованої сировини;
- обґрунтувати та прийняти управлінське рішення щодо вибору сировини для виплавки низькофосфористого феромарганцю та феросилікомарганцю в умовах вітчизняного феросплавного підприємства.

Вправа 15.3. На підставі опису господарської ситуації, наданої в п. 4.1.2. й таблицях 4.2 та 4.3, обґрунтувати управлінське рішення щодо реалізації резервів поліпшення основних виробничих показників виплавки феромарганцю.

Додаткова інформація:

- у період капітального ремонту феросплавної печі передбачається збільшення потужності пічного трансформатора до 48 МВА;
- у технологічному процесі передбачається використання імпортованої марганцевої сировини з вмістом марганцю 47%, частка якої в шихті складатиме 30%;
- ціна імпортованої сировини 2,2 дол. США за 1% марганцю.

ДОДАТКИ

Додаток А

ДІЛОВА ГРА «РОЗПОДІЛ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ» («РОЗАР»)

А.1. Призначення та мета ділової гри «РОЗАР»

Призначенням ділової гри «РОЗАР» є закріплення та поглиблення знань з теоретичної частини дисципліни «Економічний аналіз» та засвоєння комплексного підходу до виконання аналітичних функцій (робіт).

Мета ділової гри «РОЗАР» — придбання вмінь виявлення взаємозв'язків і взаємозумовленості загальних (основних) і конкретних функцій менеджменту та опанування умінням колективної взаємодії у вирішенні аналітичних задач.

А.2. Характеристика ігрового комплексу

Під **характеристику ігрового комплексу** розуміються особливості структурних елементів моделі ділової гри, тобто моделей суб'єкта управління підприємством, зокрема суб'єкта внутрішнього економічного аналізу, об'єкта внутрішнього економічного аналізу та зовнішнього середовища.

Модель суб'єкта внутрішнього економічного аналізу в діловій грі «РОЗАР» — це спрощений склад реальних аналітичних підрозділів апарату управління підприємством та аналітичних функцій, які вони виконують. Функціональна матриця та загальна модель суб'єкта внутрішнього економічного аналізу надаються керівником учасникам ділової гри у процесі її проведення. Модель суб'єкта внутрішнього економічного аналізу даної гри включає також: учасників ділової гри; правила гри; обов'язки і відповідальність учасників, інформаційну базу гри.

Учасниками гри є: студенти, які імітують діяльність або представляють інтереси конкретного структурного підрозділу або посадової особи; *керівник гри* (викладач), *арбітр* (ініціативний студент з високим рейтингом успішності навчання). Учасниками гри є також *представники зовнішнього середовища* згідно з його моделлю. Розподіл ролей здійснюється *керівником гри* (викладачем) або *арбітром*.

Правилами гри передбачається: обов'язкова *формалізація* аналітичного процесу; додержання визначеної кількості конкретних аналітичних функцій; занесення до функціональної матриці раніше обговорене-

них та прийнятих у команді результатів (виправлення не припускаються). *Формалізація* — це опис різноманітних процесів, явищ з використанням визначених знаків, термінів із чітко обумовленим змістом умовних позначень, тобто символів (математичних, логічних та ін.), ясних та зрозумілих. Умовні позначення до ділової гри наведені в таблиці А.1.

Таблиця А.1

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДО ДІЛОВОЇ ГРИ

Символ	Значення символу
!	Вирішальний голос у колегіальному обговоренні запитання з правом затверджуючого підпису
Я	Прийняття одноосібного рішення
С	Узгодження запитання, візування документа
Т	Виконання даної конкретної функції управління (аналітичної роботи, задачі)
П	Підготовка або допомога у виконанні даної конкретної задачі
О	Організація виконання даної конкретної аналітичної функції або задачі аналізу)
К	Контроль за виконанням конкретної аналітичної функції
І	Одержання інформації з даного питання, щоб бути в курсі справи

Обов'язки учасників гри: попереднє вивчення інформаційного забезпечення, змісту та правил ділової гри, активна участь протягом всього ігрового заняття.

Відповідальність за якісне та своєчасне виконання обов'язків згідно з розподілом ролей несуть учасники гри.

Інформаційне забезпечення ділової гри «РОЗАР» складається із зовнішньої інформації — законодавчого, нормативного, методичного забезпечення, довідкової, періодичної та іншої інформації.

За *модель об'єкта внутрішнього економічного аналізу* прийнято типовий металургійний завод із повним циклом виробництва — *акціонерне товариство відкритого типу «Металургійний завод»*.

Це підприємство прийнято за об'єкт економічного аналізу, а його діяльність є предметом економічного аналізу.

Модель зовнішнього середовища у діловій грі «РОЗАР» використовується для відображення впливу зовнішнього середовища на склад аналітичних робіт та терміни їхнього виконання. До моделі входять: вищі органи керування господарством; законодавче, нормативно-інструктивне та методичне забезпечення аналітичної роботи в Україні. Крім того, передбачається таке неформалізоване представлення впливу зовнішнього середовища, як внесення *арбітром* гри суттєвих змін в

умови гри (реорганізація системи управління господарством, зміни у податковій системі, вступ України до країн СНД, ЄС та ін.). Ці зміни викликають необхідність коригувати розподілені раніше аналітичні функції. Зовнішні події відображаються у вигляді датчиків випадкових величин, які імітують певні ймовірності реалізації зовнішніх організаційних перетворень (наприклад, створення Міністерства металургії або вільної економічної зони «Придніпров'я»).

А.3. Порядок проведення ділової гри

Порядок проведення гри містить:

- стадії, етапи і кроки ділової гри;
- форму взаємодії учасників на кожному етапі;
- реалізацію прийнятих ігрових рішень.

Ділова гра «РОЗАР» має три стадії.

Кожна стадія гри містить етапи, а етапи — кроки.

Перша стадія є підготовчою і містить етапи: інструктаж учасників гри, розподіл ролей, робота з літературою, опанування матричним методом аналізу, консультації з керівником гри (викладачем), контроль готовності студентів до участі у діловій грі.

Друга стадія — власне гра згідно з порядком її проведення.

Третя стадія містить етапи — аналіз результатів, підготування висновків, розробка напрямів подальшого удосконалення ділової гри на підставі пропозицій її учасників.

Кожний етап містить декілька кроків.

Таким чином, порядок проведення гри — це загальна послідовність і час проведення етапів, стадій та кроків гри. Порядок проведення другої й третьої стадій гри відображається **робочим сценарієм**, який надається у вигляді блок-схеми або таблиці (таблиця А.2).

Таблиця А.2

РОБОЧИЙ СЦЕНАРІЙ ДІЛОВОЇ ГРИ «РОЗАР» (ДЛЯ СТАДІЙ 2 І 3)

Етап	Зміст етапу і кроку	Учасники ділової гри	Поточний час, год.-хв.		Тривалість, хв.	Форма представлення
			4	5		
1	2	3	4	5	6	7
СТАДІЯ 2	Власне гра	Усі учасники	00-00	02-00	120	-
Етап 1	Визначення видів аналітичних робіт та участі у їхньому виконанні структурних підрозділів та посадових осіб	Усі учасники	00-00	01-00	60	Ігрова форма «функціональна матриця»

Закінчення табл. А.2

Етап	Зміст етапу і кроку	Учасники ділової гри	Поточний час, год.-хв.		Тривалість, хв.	Форма представлення
			4	5		
1	2	3	4	5	6	7
Крок 1	Визначення своєї участі у виконанні функції	Усі учасники	00-00	00-40	40	Класна дошка
Крок 2	Заповнення стовпчиків функціональної матриці на дошці	Усі учасники Керівник ділової гри	00-40	00-50	10	Класна дошка
Крок 3	Аналіз функціональної матриці по її рядках	Керівник ділової гри	00-50	01-00	10	Класна дошка
Етап 2	Визначення учасників виконання гри та їхньої конкретної ролі в реалізації кожної аналітичної функції	Керівник ділової гри	1-00	1-40	40	-
Крок 1	Розподіл аналітичних функцій між учасниками ділової гри	Керівник ділової гри	1-00	1-10	10	-
Крок 2	Визначення участі посадових осіб у реалізації аналітичної функції	Усі учасники	1-10	1-20	10	-
Крок 3	Визначення участі структурних підрозділів апарату управління підприємством у реалізації аналітичної функції	Усі учасники	1-20	1-30	10	-
Крок 4	Заповнення рядків функціональної матриці на дошці	Усі учасники	1-30	1-40	10	Класна дошка
Етап 3	Аналіз функціональної аналітичної матриці по рядках та надання висновків	Усі учасники	1-40	2-00	20	Класна дошка
Крок 1	Оцінка аналітичної матриці. Висновки	Керівник ділової гри	1-40	1-50	10	Класна дошка
Крок 2	Підрахунок кількості помилок. Підведення підсумків	Арбітр за участю керівника ділової гри	1-50	2-00	10	Класна дошка

А.4. Оцінка результатів ділової гри

Дії учасників ділової гри «РОЗАР» і прийняті ними рішення оцінюються наприкінці другого та третього етапів і в цілому по грі.

На другому етапі оцінці підлягає виявлення студентами зв'язку між функціями управління. Кількість балів дорівнює 50. За несвоєчасне представлення результатів і помилки при виконанні завдання нараховуються штрафні бали (1 бал — за кожну хвилину затримання та за кожну помилку).

На третьому етапі дається оцінка виконання конкретної аналітичної функції (50 балів за якісне прийняття рішення і своєчасне його представлення). За несвоєчасне представлення результатів і помилки при виконанні завдання нараховуються штрафні бали (1 бал — за кожну хвилину затримання та за кожну помилку).

За необхідністю керівником ділової гри, можуть надаватися учасникам додаткові інструкції.

Загальні результати розраховуються сумуванням балів, які набрані на другому і третьому етапах ділової гри. Максимальна кількість балів — 100. Оцінка «5» виставляється тим учасникам, які набрали 75 та більше балів; 61–74 бали забезпечують оцінку «добре»; 50–60 балів відповідають оцінці «задовільно». Учасники, які набрали менше 50 балів, повторно захищають результати своєї роботи згідно з розподілом ролей у грі, тобто дані «своїх» стовпчика та рядка матриці.

Додаток Б

ЗВІТНІСТЬ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Таблиця Б.1

Баланс підприємства за ____ рік

Актив	Код рядка	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
Залишкова вартість	010	0,00	61,00
Первинна вартість	011	15,00	76,00
Знос	012	15,00	15,00
Незавершене будівництво			
Основні засоби:			
Залишкова вартість	030	6 104,00	6 030,00
Первинна вартість	031	7 478,00	8 969,00
Знос	032	1 374,00	2 939,00
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість			
Відстрочені податкові активи			
Інші необоротні активи			
Усього за розділом I	080	6 104,00	6 091,00
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	3 255,00	5 330,00
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	244,00	538,00
готова продукція	130	2 288,00	3 873,00
Товари	140	79,00	162,00
Векселі одержані			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	3 050,00	1 370,00

Продовження табл. Б.1

Актив	Код рядка	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
Первинна вартість	161	3 050,00	1 370,00
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170		125,00
за виданими авансами	180	2 067,00	1 972,00
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	173,00	174,00
Поточні фінансові інвестиції	220		68,00
Грошові кошти та їхні еквіваленти:			
в національній валюті	230	36,00	12,00
в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		

Усього за розділом II	260	11 192,00	13 624,00
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280	17 296,00	19 715,00
Пасив	Код рядка	На початок року	На кінець року
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	12,00	12,00
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330		
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	7995,00	8147,00
Неоплачений капітал	360		
Вилучений капітал	370		
Усього за розділом I	380	8007,00	8159,00

Закінчення табл. Б.1

Актив	Код рядка	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
II. Забезпечення виплат персоналу			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Цільове фінансування	420		
Усього за розділом II	430	0,00	0,00
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банку	440		
Довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		
Інші довгострокові зобов'язання	470		
Усього за розділом III	480	0,00	0,00
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банку	500	723,00	3171,00
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	5267,00	6012,00
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	889,00	336,00
з бюджетом	550	103,00	5,00
з позабюджетних платежів	560		
зі страхування	570	97,00	24,00
з оплати праці	580	267,00	69,00
з учасниками	590		
із внутрішніх розрахунків	600	21,00	1,00
Інші поточні зобов'язання	610	1922,00	1938,00
Усього за розділом IV	620	9289,00	11556,00
V. Доходи майбутніх періодів			
630			
Баланс	640	17296,00	19715,00

Таблиця Б.2

Згрупований баланс за ____ рік

№ з/п	Назва	Порядок розрахунку	На початок періоду		На кінець періоду		Відхилення	
			тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
	Актив							
1	Необоротні активи:	п.1.1.+п.1.2.+п.1.3.	6 104	35,29	6 091	30,90	-13	-0,21
1.1.	Основні засоби та інші нематеріальні активи	Ряд.020+030+070	6 104	100,00	6 030	99,00	-74	-1,21
1.2.	Нематеріальні активи	Ряд. 010	0	0,00	61	1,00	61	0,00
1.3.	Довгострокові фінансові інвестиції та довгострокова дебіторська заборгованість	Ряд.040+045+050+060	0	0,00	0	0,00	0	0,00
2	Оборотні активи	п.2.1.+п.2.2.+п.2.3.+2.4.+2.5.	11 192	64,71	13 624	69,10	2 432	21,73
2.1.	Запаси, готова продукція та інші товарно-матеріальні цінності	Сума ряд. 100-140	5 866	52,41	9 903	72,69	4 037	68,82
2.2.	Поточна дебіторська заборгованість	Сума ряд. 160, 170-210	5 290	47,27	3 641	26,72	-1 649	-31,17
2.3.	Векселі одержані	Ряд. 150	0	0,00	0	0,00	0	0,00
2.4.	Високоліквідні активи	Сума ряд. 220-240	36	0,32	80	0,59	44	122,22
2.5.	Інші оборотні активи	Ряд.250	0	0,00	0	0,00	0	0,00
3	Витрати наступних періодів	Ряд.270	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Всього активу (баланс)	п.1+п.2+п.3	17 296	100,00	19 715	100,00	2 419	13,99
	Пасив							

Закінчення табл. Б.2

№ з/п	Назва	Порядок розрахунку	На початок періоду		На кінець періоду		Відхилення	
			тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	Власні кошти	п.1.1.+п.1.2.+п.1.3.	8 007	46,29	8 159	41,38	152	1,90
1.1.	Власний капітал	Сума ряд. 300, 310, 360,370,420	12	0,15	12	0,15	0	0,00
1.2.	Додатковий капітал	Сума ряд. 320, 330, 340,400,410	0	0,00	0	0,00	0	0,00
1.3.	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Ряд. 350	7 995	0,00	8 147	99,85	152	1,90
2	Довгострокова кредиторська заборгованість	Ряд. 480	0	0,00	0	0,00	0	0,00
3	Поточна кредиторська заборгованість	Ряд.620	9 289	53,71	11 556	58,62	2 267	24,41
4	Доходи наступних періодів	Ряд.630	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Всього пасиву (баланс)	п.1+п.2+п.3+п.4	17 296	100,00	19 715	100,00	2 419	13,99

Таблиця Б.3

Звіт підприємства про фінансові результати за ____ рік

Стаття	Код рядка	Поточний рік	Попередній рік
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	33326	30287
Податок на додану вартість	015	5554	5048
Акцизний збір	020		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	27772	25239
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	19868	17725
Валовий:			
– прибуток	050	7904	7514
– збиток	055	0	0
Інші операційні доходи	060		7859
Адміністративні витрати	070	1412	1191
Витрати на збут	080	1327	1184
Інші операційні витрати	090	4200	4120
Фінансові результати від операційної діяльності:		965	8878
– прибуток	100	965	8878
– збиток	105	0	0
Фінансові витрати	140	609	154
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
– прибуток	170	356	8724
– збиток	175	0	0
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	204	119
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
– прибуток	190	152	8605
– збиток	195	0	0
Чистий:			
– прибуток	220	152	8605
– збиток	225	0	0

Таблиця Б.4

СКЛАДОВІ ПОКАЗНИКА ГРОШОВОГО ПОТОКУ

№ з/п	Назва показника	Умовне позначення	Значення
1	Середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів)	Нсм	35000
2	Щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати, податкові платежі тощо)	Зм	0
3	Сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути виконані у грошовій формі з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу)	Зі	0
4	Сума кредиту та відсотків за ним	Ск	4305000
5	Кількість місяців дії кредитної угоди	п	60

Таблиця Б.5

ДОДАТКОВІ (СУБ'ЕКТИВНІ) ПОКАЗНИКИ

№ з/п	Назва показника	Умовне позначення	Значення	Примітка
1	Період функціонування підприємства	ФП	5,00	Функціонування підприємства 5 і більше років
2	Склад засновників	СЗ	Постійні клієнти	Про кожного з засновників є позитивна інформація, вони є постійними клієнтами банку;
3	Погашення позичок	ПП	Без проблем	Кредит погашено без проблем;
4	Сплата відсотків за користування кредитом	СВ	Сплачено своєчасно	Нараховані відсотки сплачено своєчасно

**РОЗРАХУНОК СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ**

Таблиця В.1

*Формули та пояснення до розрахунку складових економічних
нормативів регулювання діяльності банків в Україні*

<i>Складова показника</i>	<i>Розрахунок показника і пояснення</i>
1	2
Норматив регулятивного капіталу банку (Н1)	
Основний капітал (ОК)	<p align="center"> $OK = 5000 + 5003 + 5010 + 5020 + 5021 + 5022 + 5030 + 5040 - 5999(A)^{(1)} - (5001 + 5002 + (4300 - 4309) + 4310 + 5031 + 5041) - (PP - \Phi P),$ </p> <p>де PP — розрахункова сума резервів за активними операціями банку (кредитними, операціями з цінними паперами, дебіторською заборгованістю, простроченими понад 31 день та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями, коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках, що відображається у відповідних формах звітності банків про стан формування цих резервів);</p> <p>ФР — фактично сформована сума резервів за активними операціями, що відображається у відповідних формах звітності банків про стан формування цих резервів;</p> <p>(PP - ФР) — сума недосформованих резервів за активними операціями банків, що відображається у відповідних формах звітності банків про стан формування цих резервів та вираховується з основного капіталу.</p> <p>У разі перевищення суми фактично сформованих резервів над їхню розрахунковою сумою до розрахунку приймається нуль.</p> <p>⁽¹⁾ 5999 — технічний рахунок. Розмір основного капіталу (ОК) зменшується на від'ємний результат діяльності, що відображається на технічному рахунку 5999 в активі.</p>
Додатковий капітал (ДК)	<p align="center"> $DK = 1591 + 2401 + 3690/1^{(2)} + 5100 + 5999(\Pi)^{(3)} + SK,$ </p> <p>де SK — субординований капітал (рахунок 3660). До регулятивного капіталу включається СК за даними відповідної форми звітності про включення субординованого боргу в розрахунок регулятивного капіталу, але не більше ніж 50% від основного капіталу.</p> <p>Додатковий капітал не може бути більше основного капіталу.</p> <p>⁽²⁾ Сума за рахунок 3690/1 «Резерв під стандартну заборгованість за операціями за позабалансовими рахунками» заповнюється за даними аналітичного обліку.</p> <p>⁽³⁾ Розмір додаткового капіталу (ДК) збільшується на позитивний результат діяльності, що відображається на технічному рахунку 5999 у пасиві.</p>

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
Відвернення (В)	<p>$B = 3102 + 3202 + (3103/2 + 3105/2 + 3203/2 + 3205/2)^{(4)} + 1516 + 1524/2^{(5)} + 3212/2^{(6)} + 4102 + 4103 + 4109 + 4202 + 4203 + 4209.$</p> <p>⁽⁴⁾ Суми за рахунками 3103/2 + 3105/2 + 3203/2 + 3205/2 заповнюються за даними аналітичного обліку в частині вкладень (що не консолідуються) у капітал установ у розмірі 10% і більше їхнього статутного капіталу.</p> <p>⁽⁵⁾ Сума за рахунком (1524/2А - 1524/2П) заповнюється за даними аналітичного обліку в частині сум довгострокових кредитів, які надані на умовах субординованого боргу (за тими договорами, які були укладені до 12.05.2003).</p> <p>⁽⁶⁾ Сума за рахунком 3212/2 заповнюється за даними аналітичного обліку в частині вкладень в боргові цінні папери, які випущені банками на умовах субординованого боргу.</p>
Норматив адекватності основного капіталу (НЗ)	
Загальні активи (ЗА)	<p>$ЗА = 1001 + 1002 + 1003 + 1004 + 1005 + 1007 + 1011 + 1012 + 1013 + 1017 + 1101 + 1102 + 1107 + 1200 + 1203 + 1207 + 1208 + 1211 + 1212 + 1218 + 1410 + 1411 + 1412 + 1417 + 1418 + 1420 + 1421 + 1422 + 1427 + 1428 + 1430 + 1437 + 1438 + 1440 + 1447 + 1448 + 1500 + 1508 + 1509 + 1510 + 1511 + 1512 + 1515 + 1516 + 1517 + 1518 + 1519 + 1520 + 1521 + 1522 + (1523А - 1523П) + (1524А - 1524П) + 1525 + 1527 + 1528 + 1529 + 1580 + 1581 + 1582 + 1589 + 1780 + 1811 + 1819 + 1880 + 2010 + 2018 + 2020 + 2027 + 2028 + 2029 + 2030 + 2037 + 2038 + 2039 + 2040 + 2045 + 2047 + 2048 + 2049 + 2050 + 2055 + 2057 + 2058 + 2059 + 2061 + 2062 + 2065 + 2067 + 2068 + 2069 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + 2077 + 2078 + 2079 + 2092 + 2093 + 2094 + 2095 + 2096 + 2097 + 2099 + (2100А - 2100П) + (2105А - 2105П) + 2107 + 2108 + 2109 + (2110А - 2110П) + (2115А - 2115П) + 2117 + 2118 + 2119 + 2190 + 2191 + 2198 + 2199 + 2201 + 2202 + 2205 + 2207 + 2208 + 2209 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2217 + 2218 + 2219 + 2290 + 2291 + 2299 + 2480 + 2600А + 2605А + 2607 + 2620А + 2625А + 2627 + 2800 + 2801 + 2805 + 2806 + 2809 + 2887 + 2888 + 2889 + 2920А + 2924А + 3102 + 3103 + 3105 + 3108 + 3110 + 3111 + 3112 + 3113 + 3114 + 3117 + 3118 + 3119 + 3202 + 3203 + 3205 + 3208 + 3210 + 3211 + 3212 + 3213 + 3214 + 3217 + 3218 + 3219 + 3400 + 3402 + 3403 + 3407 + 3409 + 3410 + 3500 + 3510 + 3511 + 3519 + 3520 + 3521 + 3522 + 3540 + 3541 + 3542 + 3548 + 3550 + 3551 + 3552 + 3559 + 3570 + 3578 + 3579 + 3580 + 3589 + 3710 + 4102 + 4103 + 4109 + 4202 + 4203 + 4209 + 4400 + 4430 + 4431 + 4500 + 4530.$</p> <p><i>Загальні активи коригуються (зменшуються) на суму коштів за рахунками 1416, 1426, 1436, 1446, 1490, 1491, 1590, 1591, 1790, 1890, 2026, 2400, 2401, 2490, 2890, 3116, 3190, 3216, 3290, 3590, 3599, 4409, 4509, (РР - ФР).</i></p>

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
Норматив миттєвої ліквідності (Н4)	
Кошти на кореспондентському рахунку (Ккр)	$K_{кр} = 1200 + 1203 + 1500 + 1510 + 1521$
Кошти в касі (Ка)	$K_a = 1001 + 1002 + 1003 + 1004 + 1005 + 1007 + 0,5 \times (1011 + 1012 + 1013 + 1017)$
Поточні рахунки для розрахунку нормативів ліквідності (Pн)	$P_n = 1300 + 1600 + 1610 + 1621 + 2512 + 2513 + 2520 + 2523 + 2526 + 2530 + 2531 + 2540 + 2541 + 2542 + 2543 + 2544 + 2545 + 2550 + 2551 + 2552 + 2553 + 2554 + 2555 + 2560 + 2561 + 2562 + 2565 + 2570 + 2571 + 2572 + 2600П + 2601 + 2602 + 2603 + 2604 + 2605П + 2620П + 2622 + 2625П + 2650 + 2920П + 2924П + 3720 + 3739$
Норматив поточної ліквідності (Н5) (з кінцевим строком погашення до 31 дня)	
Активи первинної та вторинної ліквідності (Апв)	$A_{пв} = K_a + K_{кр} + 0,5 \times (1011 + 1012 + 1013 + 1017) + 1101 + 1102 + 1107 + 1211 + 1212 + ((1410 + 1411 + 1412) - 1416 + 1417) + ((1420 + 1421 + 1422) - 1426 + 1427) + ((1430 - 1436) + 1437) + (1440 - 1446 + 1447) + 1511A + 1512 + 1515 + 1520 + 1522 + (1523A - 1523П) + (1524A/1 - 1524П/1) + 1525 + 2010 + (2020A - 2026КА) + 2030 + 2040 + 2045 + 2050 + 2055 + 2061 + 2062 + 2065 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + (2100A - 2100П) + (2105A - 2105П) + (2110A - 2110П) + (2115A - 2115П) + 2201 + 2202 + 2205 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2600A + 2605A + 2620A + 2625A + ((3110 + 3111 + 3112 + 3113 + 3114) - 3116 + 3117) + ((3210 + 3211 + 3212 + 3213 + 3214) - 3216 + 3217)$
Зобов'язання банку (З)	$Z = 1310 + 1311 + 1312 + 1316 + 1317 + 1325 + 1326 + 1327 + 1332 + 1335 + 1611 + 1612 + 1615 + 1620 + 1622 + 1623 + 1624 + 2514 + 2525 + 2546 + 2610 + 2611 + 2612^{(7)} + 2615 + 2630 + 2635 + 2651 + 2652 + (2700 + 2701) - 2706 + ((3300 + 3301 + 3305) - 3306 + 3307) + ((3320 - 3326) + 3327) + 3660 + ((3330 - 3336) + 3337) + (9000 + 9001 + 9002 + 9003 + 9020 + 9023 + 9090 + 9091 + 9100 + 9129/1^{(8)}) - 2612^{(9)} + 9122 + 9300 + 9350 + 9351 + 9352 + 9353 + 9354 + 9390.$

⁽⁷⁾ Суми коштів, що обліковуються за рахунком 2612, включаються до розрахунку нормативу поточної ліквідності за тими угодами, які були укладені до 12.05.2003.

⁽⁸⁾ Сума за рахунком 9129/1 заповнюється за даними аналітичного обліку, у частині обліку зобов'язань з фінансування клієнтів за кредитними лініями, за якими кошти надаватимуться за першою вимогою контрагентів, тобто є безвідкличні та такі, що є ризикові.

⁽⁹⁾ Сума коштів по зобов'язаннях за всіма видами гарантій та з кредитування зменшується на суму відповідного стовідсоткового покриття за цими операціями, що обліковується за балансовим рахунком 2612 «Кошти суб'єктів господарської діяльності для забезпечення зобов'язань» за тими угодами, які були укладені до 12.05.2003.

Продовження табл. В.1

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
Норматив короткострокової ліквідності (Н6) (з початковим строком погашення до 1 року)	
Ліквідні активи (Ал)	$Al = Ka + Kkr + 0,5 \times (1011 + 1012 + 1013 + 1017) + 1101 + 1102 + 1107 + 1211 + 1212 + 1511A + 1512 + 1520 + 1522 + (1523A - 1523П)$
Короткострокові зобов'язання (Зк)	$Zk = 1310 + 1311 + 1312 + 1316 + 1317 + 1332 + 1611 + 1612 + 1620 + 1622 + 1623 + 2514 + 2525 + 2546 + 2610 + 2611 + 2612^{(10)} + 2630 + 2651 + (2700 - 2706/1^{-11}) + ((3300 + 3301 + 3305) - 3306 + 3307) + ((3320 - 3326) + 3327) + (9000 + 9001 + 9002 + 9003 + 9020 + 9023 + 9090 + 9091 + 9100 + 9129/1^{(12)}) - 2612^{(13)} + 9122 + 9300 + 9350 + 9351 + 9352 + 9353 + 9354 + 9390.$ <p>⁽¹⁰⁾ Суми коштів, які обліковуються за рахунком 2612 включаються до розрахунку нормативу короткострокової ліквідності за тими угодами, які були укладені до 12.05.2003</p> <p>⁽¹¹⁾ Сума неамортизованого дисконту за короткостроковими кредитами береться за даними аналітичного обліку (рахунок 2706/1) відповідно до форми N 631 «Звіт про структуру активів та пасивів за строками».</p> <p>⁽¹²⁾ Сума за рахунком 9129/1 заповнюється за даними аналітичного обліку, у частині обліку зобов'язань з фінансування клієнтів за кредитними лініями, за якими кошти надаватимуться за першою вимогою контрагентів, тобто є безвідкличні та такі, що є ризикові.</p> <p>⁽¹³⁾ Сума коштів по зобов'язаннях за всіма видами гарантій та з кредитування зменшується на суму відповідного стовідсоткового покриття за цими операціями, що обліковується за балансовим рахунком 2612 «Кошти суб'єктів господарської діяльності для забезпечення зобов'язань» за тими угодами, які були укладені до 12.05.2003</p>
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	
Сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими/сумнівними нарахованими доходами, 100%	$Zc = 1510 + 1511 + 1512 + 1515 + 1517 + 1519 + 1520 + 1521 + 1522 + (1523A - 1523П) + (1524A/1 - 1524П/1) + 1525 + 1527 + 1529 + 1580 + 1581 + 1582 + 1589 + 1780 + 1811 + 1819 + 1880 + 2010 + (2020 - 2026) + 2027 + 2029 + 2030 + 2037 + 2039 + 2040 + 2045 + 2047 + 2049 + 2050 + 2055 + 2057 + 2059 + 2061 + 2062 + 2065 + 2067 + 2069 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + 2077 + 2079 + 2092 + 2093 + 2094 + 2095 + 2096 + 2097 + 2099 + (2100A - 2100П) + (2105A - 2105П) + 2107 + 2109 + (2110A - 2110П) + (2115A - 2115П) + 2117 + 2119 + 2190 + 2191 + 2198 + 2199 + 2201 + 2202 + 2205 + 2207 + 2209 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2217 + 2219 + 2290 + 2291 + 2299 + 2480 + 2600A + 2605A + 2620A + 2625A + 2800 + 2801 + 2805 + 2806 + 2809 + 2889 + 3103/1^{*(14)} + 3105/1^* + ((3111 + 3112 + 3113 + 3114) - 3116) + 3117 + 3119 + 3203/1^* + 3205/1^* + ((3211 + 3212/1 + 3213 + 3214) - 3216) + 3217 + 3219 + 3540 + 3541 + 3542 + 3548 + 3579 + 3580 + 3589 + 9000 + 9001 + 9002 + 9003 + 9020 + 9023 + 9090 + 9091 + 9100 + 9122 + 9129/1^{(15)}.$

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
суми позабалансових зобов'язань, виданих щодо одного контрагента (або групи пов'язаних контрагентів) (Зс)	⁽¹⁴⁾ Тут і надалі за нормативами кредитного ризику суми за рахунками із символом «*» заповнюються за даними аналітичного обліку в частині вкладень (що не консолідуються) у капітал установ у розмірі не більше ніж 10% їх статутного капіталу
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	
Сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими/ сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань, що враховуються в банку за великими кредитами за всіма контрагентами (або групою пов'язаних контрагентів) (СЗв)	$Зв = 1510 + 1511 + 1512 + 1515 + 1517 + 1519 + 1520 + 1521 + 1522 + (1523A - 1523П) + (1524A/1 - 1524П/1) + 1525 + 1527 + 1529 + 1580 + 1581 + 1582 + 1589 + 1780 + 1811 + 1819 + 1880 + 2010 + (2020 - 2026) + 2027 + 2029 + 2030 + 2037 + 2039 + 2040 + 2045 + 2047 + 2049 + 2050 + 2055 + 2057 + 2059 + 2061 + 2062 + 2065 + 2067 + 2069 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + 2077 + 2079 + 2092 + 2093 + 2094 + 2095 + 2096 + 2097 + 2099 + (2100A - 2100П) + (2105A - 2105П) + 2107 + 2109 + (2110A - 2110П) + (2115A - 2115П) + 2117 + 2119 + 2190 + 2191 + 2198 + 2199 + 2201 + 2202 + 2205 + 2207 + 2209 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2217 + 2219 + 2290 + 2291 + 2299 + 2480 + 2600A + 2605A + 2620A + 2625A + 2800 + 2801 + 2805 + 2806 + 2809 + 2889 + 3103/1* + 3105/1* + ((3111 + 3112 + 3113 + 3114) - 3116) + 3117 + 3119 + 3203/1* + 3205/1* + ((3211 + 3212/1 + 3213 + 3214) - 3216) + 3217 + 3219 + 3540 + 3541 + 3542 + 3548 + 3579 + 3580 + 3589 + 9000 + 9001 + 9002 + 9003 + 9020 + 9023 + 9090 + 9091 + 9100 + 9122 + 9129/1(15).$ ⁽¹⁵⁾ Сума за рахунком 9129/1 заповнюється за даними аналітичного обліку, у частині обліку зобов'язань з фінансування клієнтів за кредитними лініями, за якими кошти надаються за першою вимогою контрагентів, тобто є безвідкличні та такі, що є ризикові
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручицтв, наданих одному інсайдеру (Н9)	
Сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, ,	$Зін = 1510 + 1511 + 1512 + 1515 + 1517 + 1519 + 1520 + 1521 + 1522 + (1523A - 1523П) + (1524A/1 - 1524П/1) + 1525 + 1527 + 1529 + 1580 + 1581 + 1582 + 1589 + 1780 + 1811 + 1819 + 1880 + 2010 + (2020 - 2026) + 2027 + 2029 + 2030 + 2037 + 2039 + 2040 + 2045 + 2047 + 2049 + 2050 + 2055 + 2057 + 2059 + 2061 + 2062 + 2065 + 2067 + 2069 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + 2077 + 2079 + 2092 + 2093 + 2094 + 2095 + 2096 + 2097 + 2099 + (2100A - 2100П) + (2105A - 2105П) + 2107 + 2109 + (2110A - 2110П) + (2115A - 2115П) + 2117 + 2119 + 2190 + 2191 + 2198 + 2199 + 2201 + 2202 + 2205 + 2207 + 2209 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2217 + 2219 + 2290 + 2291 + 2299 + 2480 + 2600A + 2605A +$

Продовження табл. В.1

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
<p><i>дебіторською заборгованістю простроченими/сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань щодо одного інсайдера (Зін)</i></p>	<p>$2620A + 2625A + 2800 + 2801 + 2805 + 2806 + 2809 + 2889 + 3103/1* + 3105/1* + ((3111 + 3112 + 3113 + 3114) - 3116) + 3117 + 3119 + 3203/1* + 3205/1* + ((3211 + 3212/1 + 3213 + 3214) - 3216) + 3217 + 3219 + 3540 + 3541 + 3542 + 3548 + 3579 + 3580 + 3589 + 9000 + 9001 + 9002 + 9003 + 9020 + 9023 + 9090 + 9091 + 9100 + 9122 + 9129/1^{(16)}$.</p> <p>⁽¹⁶⁾ Сума за рахунком 9129/1 заповнюється за даними аналітичного обліку, у частині обліку зобов'язань з фінансування клієнтів за кредитними лініями, за якими кошти надаватимуться за першою вимогою контрагентів, тобто є безвідкличні та такі, що є ризикові</p>
<p>Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)</p>	
<p><i>Сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими/сумнівними нарахованими доходами, 100% суми позабалансових зобов'язань щодо всіх інсайдерів (Сзін)</i></p>	<p>$Sz_{in} = 1510 + 1511 + 1512 + 1515 + 1517 + 1519 + 1520 + 1521 + 1522 + (1523A - 1523П) + (1524A/1 - 1524П/1) + 1525 + 1527 + 1529 + 1580 + 1581 + 1582 + 1589 + 1780 + 1811 + 1819 + 1880 + 2010 + (2020 - 2026) + 2027 + 2029 + 2030 + 2037 + 2039 + 2040 + 2045 + 2047 + 2049 + 2050 + 2055 + 2057 + 2059 + 2061 + 2062 + 2065 + 2067 + 2069 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + 2077 + 2079 + 2092 + 2093 + 2094 + 2095 + 2096 + 2097 + 2099 + (2100A - 2100П) + (2105A - 2105П) + 2107 + 2109 + (2110A - 2110П) + (2115A - 2115П) + 2117 + 2119 + 2190 + 2191 + 2198 + 2199 + 2201 + 2202 + 2205 + 2207 + 2209 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2217 + 2219 + 2290 + 2291 + 2299 + 2480 + 2600A + 2605A + 2620A + 2625A + 2800 + 2801 + 2805 + 2806 + 2809 + 2889 + 3103/1* + 3105/1* + ((3111 + 3112 + 3113 + 3114) - 3116) + 3117 + 3119 + 3203/1* + 3205/1* + ((3211 + 3212/1 + 3213 + 3214) - 3216) + 3217 + 3219 + 3540 + 3541 + 3542 + 3548 + 3579 + 3580 + 3589 + 9000 + 9001 + 9002 + 9003 + 9020 + 9023 + 9090 + 9091 + 9100 + 9122 + 9129/1^{(17)}$.</p> <p>⁽¹⁷⁾ Сума за рахунком 9129/1 заповнюється за даними аналітичного обліку, у частині обліку зобов'язань з фінансування клієнтів за кредитними лініями, за якими кошти надаватимуться за першою вимогою контрагентів, тобто є безвідкличні та такі, що є ризикові</p>
<p>Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)</p>	
<p><i>Кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток/паїв) окремо за кожною установою (Кін)</i></p>	<p>$K_{in} = 3102 + 3103 + 3105 + 3202 + 3203 + 3205 + 4102 + 4103 + 4109 + 4202 + 4203 + 4209$</p>

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
Цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції (ЦП)	<p>ЦП = 3102 + 3202.</p> <p>Не враховуються суми акцій та інших цінних паперів, придбаних банком:</p> <p>а) у зв'язку з реалізацією права заставодержателя та за умови, що банк не утримує їх більше одного року;</p> <p>б) з метою створення фінансової холдингової групи та за умови, що емітентом придбаних акцій є інший банк;</p> <p>в) у результаті андеррайтингу та за умови, що придбані цінні папери перебувають у власності банку не більше одного року;</p> <p>г) за рахунок та від імені своїх клієнтів</p>
Вкладення в капітал (що не консолідується) інших банків та установ у розмірі 10% і більше їхнього статутного капіталу та в дочірні установи (Вак)	<p>$Вак = (3103/2 + 3105/2 + 3203/2 + 3205/2)^{(18)} + 1516 + 1524/2 + 3212/2 + 4102 + 4103 + 4109 + 4202 + 4203 + 4209$</p> <p>⁽¹⁸⁾ Суми за зазначеними рахунками заповнюються за даними аналітичного обліку в частині вкладень (що не консолідується) у капітал установ у розмірі 10% і більше їхнього статутного капіталу</p>
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	
Кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток/паїв) будь-яких юридичних осіб (Кін)	<p>$Кін = 3102 + 3103 + 3105 + 3202 + 3203 + 3205 + 4102 + 4103 + 4109 + 4202 + 4203 + 4209$</p>
Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції (Н13)	
Загальна відкрита валютна позиція за балансовими та позабалансовими активами і зобов'язаннями банку за всіма іноземними валютами у гривневою еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату), яка визначається як сума абсолютних величин	<p>$ВП = ВПа + ВПз$</p> <p>де ВПа (балансові та позабалансові активи) = 1001 + 1002 + 1003 + 1004 + 1005 + 1007 + 1011 + 1012 + 1013 + 1017 + 1101 + 1102 + 1107 + 1200 + 1203 + 1207 + 1208 + 1211 + 1218 + (1410 + 1411 + 1412) - 1416 + 1417 + 1418 + (1420 + 1421 + 1422) - 1426 + 1427 + 1428 + (1430 - 1436) + 1437 + 1438 + (1440 - 1446) + 1447 + 1448 - 1490 - 1491 + 1500 + 1508 + 1509 + 1510 + 1511 + 1512 + 1515 + 1516 + 1517 + 1518 + 1519 + 1520 + 1521 + 1522 + (1523А - 1523П) + (1524А - 1524П) + 1525 + 1527 + 1528 + 1529 + 1580 + 1581 + 1582 + 1589 - 1590 - 1591 + (1780 - 1790) + (1811 + 1819 + 1880) - 1890 + 2010 + 2018 + (2020А - 2026КА) + 2027 + 2028 + 2029 + 2030 + 2037 + 2038 + 2039 + 2040 + 2045 + 2047 + 2048 + 2049 + 2050 + 2055 + 2057 + 2058 + 2059 + 2061 + 2062 + 2065 + 2067 + 2068 + 2069 + 2070 + 2071 + 2073 + 2074 + 2075 + 2077 + 2078 + 2079 + 2092 + 2093 + 2094 + 2095 + 2096 + 2097 + 2099 + 2100 + 2105 + 2107 + 2108 + 2109 + (2110А - 2110П) + (2115А - 2115П) + 2117 + 2118 + 2119 + 2190 + 2191 +</p>

Складова показника	Розрахунок показника і пояснення
1	2
усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою (без урахування знака) за всіма іноземними валютами (ВП)	<p>2198 + 2199 + 2201 + 2202 + 2205 + 2207 + 2208 + 2209 + 2210 + 2211 + 2213 + 2214 + 2217 + 2218 + 2219 + 2290 + 2291 + 2299] - 2400 - 2401 + 2480 - 2490 + 2600A + 2605A + 2607 + 2620A + 2625A + 2627 + (2800 + 2801 + 2805 + 2806 + 2809 + 2887 + 2888 + 2889) - 2890 + 2920 + 2924 + [3102 + 3103 + 3105 + 3108 + (3110 + 3111 + 3112 + 3113 + 3114) - 3116 + 3117 + 3118 + 3119] - 3190 + [3202 + 3203 + 3205 + 3208 + (3210 + 3211 + 3212 + 3213 + 3214) - 3216 + 3217 + 3218 + 3219] - 3290 + 3400 + 3402 + 3403 + 3407 + 3409 + 3410 + 3500 + 3510 + 3511 + 3519 + 3520 + 3521 + 3522 + 3540 + 3541 + 3542 + 3548 + 3550 + 3551 + 3552 + 3559 + 3570 + 3578 + 3579 + (3580 - 3590КА) + (3589 - 3599КА) + 3710 + 3900 + 3901A + 3902 + 3904 + 3910 + 3911A + 3912 + 3928 + 4102 + 4103 + 4109 + 4202 + 4203 + 4209 + 9200 + 9201 + 9202 + 9203 + 9204 + 9205 + 9206 + 9207 + 9290 + 9350 + 9351 + 9352 + 9353 + 9354;</p> <p>ВПЗ (балансові та позабалансові зобов'язання) = 1300 + 1308 + 1310 + 1311 + 1312 + 1316 + 1317 + 1318 + 1325 + 1326 + 1327 + 1328 + 1332 + 1335 + 1338 + 1600 + 1608 + 1610 + 1611 + 1612 + 1615 + 1618 + 1620 + 1621 + 1622 + 1623 + 1624 + 1628 + 1911 + 1919 + 2512 + 2513 + 2514 + 2518 + 2520 + 2523 + 2525 + 2526 + 2528 + 2530 + 2531 + 2538 + 2540 + 2541 + 2542 + 2543 + 2544 + 2545 + 2546 + 2548 + 2550 + 2551 + 2552 + 2553 + 2554 + 2555 + 2558 + 2560 + 2561 + 2562 + 2565 + 2568 + 2570 + 2571 + 2600П + 2601 + 2602 + 2603 + 2604 + 2605П + 2608 + 2610 + 2611 + 2615 + 2618 + 2620П + 2622 + 2625П + 2628 + 2630 + 2635 + 2638 + 2650 + 2651 + 2652 + 2658 + (2700 + 2701) - 2706 + 2708 + 2900 + 2901 + 2902 + 2903 + 2904 + 2905 + 2906 + 2907 + 2908 + 2909 + 2920 + 2924 + (3300 + 3301 + 3305) - 3306 + 3307 + 3308 + (3320 - 3326) + 3327 + 3328 + (3330 - 3336) + 3337 + 3338 + 3600 + 3610 + 3611 + 3615 + 3619 + 3620 + 3621 + 3622 + 3630 + 3631 + 3640 + 3641 + 3648 + 3650 + 3651 + 3652 + 3653 + 3654 + 3658 + 3659 + 3660 + 3668 + 3670 + 3678 + 3690 + 3699 + 3720 + 3739 + 3900П + 3901 + 3903 + 3905 + 3911 + 3913 + 3929 + 9210 + 9211 + 9212 + 9213 + 9214 + 9215 + 9216 + 9217 + 9360 + 9361 + 9362 + 9363 + 9364</p>
Регулятивний капітал банку (РК)	Під час розрахунку уповноваженим банком нормативу ризику загальної відкритої валютної позиції береться сума регулятивного капіталу, яка розрахована за балансом на станом на початок минулого робочого дня, що передє дню розрахунку цих нормативів

**МЕХАНІЗМ РОЗРАХУНКУ
ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ БАНКУ**

Розрахунок середньоарифметичної величини (X_s) здійснюється за такою формулою

$$X_s = \sum_{i=1}^N \frac{X_i}{N}, \quad (\text{Г.1})$$

де X_i — фактичне значення економічного нормативу за i -й робочий день;

N — кількість робочих днів у місяці, а для розрахунку нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку — кількість робочих днів, у які відкривалася довга/коротка валютна позиція.

Розрахунок середньолінійного відхилення здійснюється за такою формулою

$$D_s = \sum_{i=1}^N \frac{(X_i - X_s)}{N}, \quad (\text{Г.2})$$

де $(X_i - X_s)$ — абсолютне значення відхилення за i -й робочий день.

Перерахунок середньозваженої (X_d) здійснюється за такою формулою

$$X_d = \sum_{i=1}^N \frac{A_i}{N}. \quad (\text{Г.3})$$

При розрахунку X_d складова A_i розраховується за такими варіантами:

а) для нормативів H_3, H_4 :

$A_i = X_i$, якщо $X_i \leq (X_s + D_s)$,

$A_i = X_s + D_s$, якщо $X_i > (X_s + D_s)$;

б) для нормативів H_{11}, H_{12}, H_{13} :

$A_i = X_i$, якщо $X_i \geq (X_s - D_s)$,

$A_i = X_s - D_s$, якщо $X_i < (X_s - D_s)$.

Розрахунок середньозваженої величини за нормативами ризику загальної відкритої валютної позиції банку (H_{13}), у тому числі довгої відкритої валютної позиції банку (H_{13-1}) і короткої відкритої валютної позиції банку (H_{13-2}), здійснюється за ті дні, за які банк відкривав довгу/коротку валютну позицію.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України // Кодекси України. — 2005. — № 7. — С. 3–226.
2. Податковий кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Постанова № 493 від 22.12.2005р., зі змін. та доп. — К.: НБУ, 2005. — 36 с.
4. Методические указания по выявлению признаков неплатежеспособности предприятия и признаков действий по сокрытию банкротства, фиктивного банкротства или доведения до банкротства. Утв. МЭУ от 17.01.2001г., приказа №10 //Бухгалтерия. — 2001. — №11. — С. 18–23.
5. Энгельс Ф. Анти-Дюринг. — М.: Политиздат, 1988. — 482 с.
6. Ожегов С.И. Категория // Словарь русского языка. 23-е изд. — М.: Рус. язык, 1985. — 699 с.
7. Пигоров Г.С., Таран Ю.Н., Бельгольский Б.П. Интенсификация творчества. — М.: Профиздат, 1989. — 192 с.
8. Бор М.З. Основы экономических исследований. — М.: ДИС, 1998. — 144 с.
9. Тарасевич В.Н. О предмете экономической теории. — Днепропетровск: Січ, 1997. — 113 с.
10. Экономический анализ: ситуации, тесты, примеры, задачи, выбор оптимальных решений, финансовое прогнозирование / Под ред. М.И.Баканова, А.Д.Шеремета. — М.: ФиС, 2001. — 656 с.
11. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. — Минск: Инфра-М, 2009. — 536 с.
12. Калина А.В., Конева М.И., Ященко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование. — Киев: МАУП, 2004. — 272 с.
13. Ивахненко В.М. Курс економічного аналізу. — К.: Знання, 2004. — 190 с.
14. Каракоз И.И., Самборский В.И. Теория экономического анализа. — К.: Вища школа, 1989. — 225 с.
15. Юзов О.В., Седых А.М. Анализ производственно-хозяйственной деятельности металлургических предприятий. — М.: Металлургия, 2002. — 360 с.
16. Національна економіка / За ред. проф. Тарасевича В.М. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 280 с.
17. Лукомский Я. И. Теория корреляции и её применение к анализу производства. — М.: Госстатиздат, 1961. — 375 с.
18. Коновалов Л.А., Стровский Л.Е., Шпанковская Н.Г., Бочкарев Б.Н. Техническое нормирование на предприятиях металлургической промышленности. — М.: Металлургия, 1978. — 167 с.
19. Отрощенко В. Ферросплавный корифей // «2000» — 2009. — № 10. — С. 4.
20. Ферросплавы Украины — 2000. / Под ред. акад. НАН Украины Гасика М.И. — Днепропетровск: Системные технологии, 2001. — 143 с.

21. Люборец І.І., Овчарук А.Н., Ганцеровский О.Г. и др. Результаты комплексных исследований по оптимизации производства марганцевых ферросплавов // Сталь. — 1999. — № 1. — С.34–36.

22. Сучасні проблеми металургії. Том 2. Електротермічне виробництво феросплавів і кольорових металів на стику ХХ і ХХІ століть: підсумки, проблеми, перспективи розвитку. — Дніпропетровськ: Системні технології, 2001. — 304 с.

23. Шпанковська Н.Г., Пономаренко В.А., Ніколаєв В.Н. Методи активного навчання. Методичні рекомендації для викладачів, аспірантів та магістрів. Частина 2. Розробка та використання конкретних ситуацій, виробничих задач, ділових та технологічних ігор у навчальному процесі. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2001 — 46 с.

24. Техничко-экономические расчеты по организации, планированию и управлению металлургическим предприятием /Под. ред. проф. Иванова И.Н., Бельгольского Б.П. — М.: Металлургия, 1993. — 443 с.

25. Куцин В.С., Гладких В.А., Кузьменко С.Н. и др. Определение оптимальных параметров электрического режима при выплавке ферросиликомарганца // Сталь. — 2009. — №1. — С.52–54.

26. Павленко А.Ф., Чумаченко М.Г. Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства». Наукова доповідь. — К: КНЕУ, 2001. — 88 с.

27. Економічна енциклопедія. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — Том 2. — 848 с.

28. Економічний аналіз: Навч. посібник / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. — Житомир: Рута, 2005. — 680 с.

29. Економічний аналіз: Навч. посібник / За ред. акад. НАНУ Чумаченка М.Г. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.

30. Шеремет А.Д., Мельник М.В., Баканов М.И. Теория экономического анализа. — М.: ФиС, 2007. — 536 с.

31. Лазаришина І.Д. Методологія та організація економічного аналізу. Монографія. — Рівне: УДУВГП, 2004. — 112 с.

32. Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку. Матеріали ІV Міжнародної НМК (м. Тернопіль, ТНЕУ).- Тернопіль: Економічна думка, 2006.- 190 с.

33. Конрад Карлберг. Бизнес-анализ с помощью EXCEL. Пер. с англ. — К.: Диалектика, 1997. — 448 с.

34. Шеремет А.Д. и др. Методика финансового анализа предприятия. — М.: Юни-Глоб, 1992. — 80 с.

35. Економічна кібернетика: сучасний стан і перспективи розвитку. Матеріали Всеукраїнської НМК. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. — 80 с.

36. Гладких В.А., Гасик М.И., Овчарук А.Н., Пройдак Ю.С. Проектирование оборудования электросталеплавильных и ферросплавных цехов. - Днепропетровск: Системные технологии, 2004. — 736с.

37. Косарев В.А., Солодов С.В. Синтез полнопространственной модели процесса НРС для многофункциональной компьютерной системы // Известия вузов. Черная металлургия. — 2005. — № 11. — С. 49–54.

38. Шпанковська Н.Г., Ковальчук К.Ф., Костанецький В.В. Напрямки удосконалення структури та змісту економічного аналізу/ Економічний аналіз ді-

яльності підприємства. Матеріали міжнародної методичної конференції «Проблеми формування ринкової економіки». — К.: КНЕУ, 2002. — С. 271–286.

39. Шпанковська Н.Г., Извекова І.М., Кравченко Т.В. та ін. Економічна діагностика. Розділи 1,2.: Навч. посібник. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005. — 52 с. і 48 с.

40. Методичні рекомендації з проведення аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій. — К.: ДПАУ, 2000. — 48 с.

41. Методические рекомендации по проведению анализа финансового состояния предприятия-должника при получении отсрочек (рассрочек) // Вестник налоговой службы Украины. — 1998. — №14. — С.18–21.

42. Оплата праці у 2006 році: нововведення // Все про бухгалтерський облік. — 2006. — №20. — С. 6–9.

43. Шпанковська Н.Г., Котенко Н.О. Стратегічний аналіз: Опорний конспект лекцій. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2006. — 132 с.

44. Савчук В.П. Финансовый анализ деятельности предприятия (международные подходы): Учеб. пособие. — Днепропетровск: НМетАУ, 1999. — 202 с.

45. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности. — Харьков: Фактор, 2002. — 144 с.

46. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єкта господарювання. — Тернопіль: Економічна думка, 2004. — 416 с.

47. Стоянова Е. Финансовый менеджмент. — М.: Перспектива, 1994.

48. Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. Науковий збірник. Спецвипуск 1.5. Частина 2. — Львів: ЛНУ — 2005. — 771 с.

49. Марюта А.Н., Ковальчук К.Ф. Целевой экономической и управленческой анализ (контролинг). Монография. — Днепропетровск: Системные технологии, 2005. — 342 с.

50. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: ФиС, 2001. — 560 с.

51. Лукасевич И.Я. Анализ финансовых операций. — М: ЮНИТИ, 1998. — 400 с.

52. Металлургический комплекс стран СНГ/ В.А. Роменец, О.В. Юзов, Т.Б. Рубинштейн и др. — М.: МИСиС, 2003. — 208 с.

53. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затв. постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000р. № 279 зі змін. і доп. // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2005. — №7. — С.16–17.

54. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 зі змін. і доп. // <http://yurotdel.com/zakony/instrukciya-pro-poryadok-regulyuvannya-diyalnosti-bankiv-v-ukraini.html>.

55. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV зі змін. і доп. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №29. — ст. 238//http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_NBU.pdf.

56. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III із змін. і доп. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — №5–6. — ст. 30//http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf.

57. Спицын И.О., Спицын Я.О. Маркетинг в банке. — К.: Писпайп, 1993. — 656 с.
58. Четыркин Е.М. Пенсионные фонды. — М.: Арго, 1993. — 100 с.
59. Петров В.М. О проблемах негосударственных пенсионных фондов // Становлення української економіки. Матеріали МВНПК. — Дніпропетровськ: ДДУ, 1996. — 60 с.
60. Шпанковская Н.Г., Ковальчук К.Ф., Костанецкий В.В., Мезерняк Д.А. Аналитическая поддержка реорганизационных управленческих решений. / Zagadnienia techniczno-ekonomiczne. — 2004. — №2. Krakow: Akademii gorniczo-hutniczej. — С. 517–521.
61. Економіка та управління в промисловості. Матеріали Всеукраїнської НПК. Том 2. — Дніпропетровськ, 2005. — 261 с.
62. Фатхутдинов Р.А. Разработка управленческого решения. — М.: Интел - Синтез, 1998. — 272 с.
63. Ковальчук К.Ф., Мезерняк Д.А., Шпанковська Н.Г. Бюджетування в процесах реорганізації структури управління і делегування повноважень // Економічний вісник НГУ. — 2006. — № 3. — С.59–64.
64. Галушко О.С. Економічний аналіз та його місце у системі підготовки фахівців в умовах інтеграції України у світовий простір // Проблеми формування ринкової економіки. Міжвідомчий науковий збірник. Спецвипуск «Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства». — К.: КНЕУ, 2002. — С. 104–107.
65. Чумаченко Н.Г. Внутризаводской экономической анализ. — К.: Техніка, 1968. — 288 с.
66. Чумаченко Н.Г. Учет и анализ в промышленном производстве США. — М.: ФиС, 1974. — 238 с.
67. Томас Р. Количественный анализ хозяйственных операций и управленческих решений. Пер. с англ. — М.: Дело и сервис, 2003. — 432 с.
68. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. — К.: КНЕУ, 2005. — 261 с.
69. Діагностика стану підприємства: теорія і практика. Монографія/ Під ред. А.Е. Воронкової. — Харків: ІНЖЕК, 2008. — 520 с.
70. Бухгалтерський учет, контроль і аналіз: соціальні орієнтири. Монографія/ Под ред. Ф.Ф. Бутынца. — Житомир: ЖГТУ, 2008. — 484 с.
71. Бекетов Н.В. Имидж: ретроспективный и культурологический анализ феномена // Маркетинг в России и за рубежом. — 2008. — №3. — С.20–26.
72. Статистичний щорічник України за 2007 рік / За ред. Осауленка О.Г. — К.: Вид-во «Консультант», 2008. — 571 с.
73. Усуїнов В.Я., Максак Ю.А. Оценка стоимости предприятия с учетом уровня его безопасности / Матеріали Міжнародної НПК «Майбутнє-аудит». — Кривий Ріг: КТУ — ДТВ САУ, 2009. — С.51–52.
74. Шпанковська Н.Г., Кравченко Т.В., Єрмоїна О.Л. Аналітична підтримка експрес-аудиту балансу і фінансових результатів / Матеріали Міжнародної НПК «Майбутнє-аудит». — Кривий Ріг: КТУ — ДТВ САУ, 2009. — С.103–104.
75. Четыркин Е.М. Финансовый анализ производственных инвестиций. — М.: Дело, 1998. — 256 с.
76. Савчук А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности. — Донецк: ИЭП НАНУ, 2003. — 448 с.

77. Калінеску Т.В. Методологія аналізу і оцінки ефективності переміщення сфери діяльності підприємства. Монографія. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2003. — 280 с.

78. Кіндрацька М.С., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: Теорія і практика: Підручник. — Львів: Магнолія, 2007. — 440 с.

79. Фляйшер К., Бенсуссан Б. Стратегический и конкурентный анализ. Методы и средства конкурентного анализа в бизнесе. Пер. с англ. — М.: Бинном, 2005. — 541 с.

80. Болдох М.А., Горбатюк М.І. Збірник задач з курсу «Економічний аналіз»: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 232 с.

81. Кузьмінський Ю.А. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2001.

82. Мних Є.В., Ференц І.Д. Економічний аналіз: Навч. посібник. — Львів: Армія України, 2000. — 144 с.

83. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі. — К.: КНЕУ, 2002. — 316 с.

84. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 347 с.

85. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства. — К.: Знання, 2002. — 294 с.

86. Шпанковская Н.Г., Левченко В.Е., Яковлев Ю.Н. Методические вопросы внедрения и развития игровых методов обучения в техническом вузе / Материалы 18 Международного семинара «Игровые методы в образовании и научных исследованиях». — К.: Международная организация по имитациям и играм (МОИИ), 1991. — С. 129–134.

87. Шпанковская Н.Г., Костанецкий В.В., Бельгольский Б.П. Игровые методы в научных исследованиях и повышении квалификации кадров на металлургических предприятиях. — К.: МОИИ, 1991. — С. 243–248.

88. Шпанковская Н.Г. Методические указания для преподавателей по структуре и содержанию предметного комплекса методов активного обучения. — К.: УМК ВО, 1990. — 52 с.

89. Шпанковська Н.Г., Петров В.М., Мушнікова С.А. Економічний аналіз. Частина 1. Теорія економічного аналізу: Навч. посібник. — Дніпропетровськ: МК ІПК-НМетАУ, 2001. — 100 с.

90. Шпанковська Н.Г., Кравченко Т.В., Распопова Ю.О. Економічний аналіз. Частина 2. Методика комплексного економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання: Навч. посібник. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2006. — 154 с.

91. Шпанковська Н.Г., Король Г.О. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005. — 56 с.

92. Шпанковська Н.Г., Распопова Ю.О., Потрус Н.П. та ін. Збірник господарських ситуацій, виробничих задач та імітаційних вправ з дисципліни «Економічний аналіз». — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005. — 48 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

К.Ф. Ковальчук, І.В. Вишнякова,
Л.М. Савчук, І. Г. Сокиринська

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 12.07.2012 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 18,34.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.